

ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΚΡΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΠΙ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΛΑΤΩΝ. — ΜΕΝΕΛΑΟΣ Γ.
ΠΑΡΛΑΜΑΣ. — ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΙ-
ΘΙΩΤΑΚΗΣ. — ΙΩΝ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ.

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ

ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΕΤΟΣ ΙΔ' ★ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1960 ★ ΤΕΥΧΟΣ ΙΙΙ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ Γ' ΤΕΥΧΟΥΣ

- GARETH MORGAN : Cretan Poetry:
Sources and Inspiration . . σ. 379
- MARIO VITTI : Προεισαγωγικά στην
«Εύβιένα», «τραγωδία ποιηθείσα
ὑπὸ τοῦ κυροῦ Θεοδώρου Μονιζε-
λέξε» σ. 435
- ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΛΑΥΡΙ-
ΩΤΗ : Ἄγιον Ὄρος Ἄθως, χιλι-
ετηρίς ἀπὸ τῆς πρώτης Ἀγιορειτι-
κῆς Ἱεραποστολῆς (7 Μαρτίου 961 -
1961) σ. 452
- ΚΩΣΤΗ ΔΑΒΑΡΑ : Ἐπιγραφαὶ ἐκ Κρή-
της σ. 457
- Κ. Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ : Ἐκθέσεις
καὶ ὑπομνήματα ἀπὸ τὴν ἀλληλο-
γραφία τοῦ Γαλλικοῦ Προξενείου
Κρήτης σ. 466

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ—ΧΡΟΝΙΚΑ
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΙΔ' ΤΟΜΟΥ

4 ΠΙΝΑΚΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ 3

ΚΡΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΠΙ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΛΑΤΩΝ. — ΜΕΝΕΛΑΟΣ Γ.
ΠΑΡΛΑΜΑΣ. — ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΙ-
ΘΙΩΤΑΚΗΣ. — ΙΩΝ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ.

ΕΓΓΟΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ

ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΕΤΟΣ ΙΔ' ★ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1960 ★ ΤΕΥΧΟΣ ΙΙΙ

Ο Ρ Ο Ι Σ Υ Ν Ε Ρ Γ Ι Α Σ Ι Α Σ

Εἰς τὰ «Κρητικά Χρονικά» γίνονται δεκταὶ πρὸς δημοσίευσιν μελέται, κείμενα καὶ βιβλιοκρισίαι, ἐφ' ὅσον ἀνταποκρίνονται πρὸς τοὺς σκοποὺς τοῦ περιοδικοῦ, ὡς ἐκτίθενται οὗτοι εἰς τὸ προλογικὸν σημείωμα τοῦ πρώτου τόμου. — Πάντα τὰ δημοσιεύματα ὑπόκεινται εἰς τὴν κρίσιν τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἣ ὁποία καθορίζει τὸν χρόνον τῆς δημοσιεύσεως ἀναλόγως τοῦ διαθέσιμου ἐκάστοτε χώρου καὶ ἀναλαμβάνει τὴν εὐθύνην τῆς ἐπιμελοῦς ἐκδόσεως αὐτῶν. — Ὁ συγγραφεὺς δύναται αὐτοπροσώπως νὰ ἐπιμεληθῇ μᾶς τῶν διορθώσεων τῶν τυπογραφικῶν δοκιμῶν, ἐφ' ὅσον ἐξασφαλίζεται ἡ ταχῆα ἐπιστροφή των. Εἰς περίπτωσιν καθυστερήσεως ἢ Ἐπιτροπῇ ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα τῆς ἀμέσου ἐκτυπώσεως. — Δικαιοῦται ἐπίσης ὁ συγγραφεὺς νὰ ζητήσῃ τὴν ἔκδοσιν μέχρι πενήκοντα, κατ' ἀνώτατον ὄριον, ἀνατύπων ἐκάστης ἐργασίας αὐτοῦ. Ἡ παράδοσις τῶν ἀνατύπων συντελεῖται μετὰ παρέλευσιν διμήνου ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς κυκλοφορίας τοῦ ἀντιστοίχου τεύχους τοῦ περιοδικοῦ. — Αἱ συνεργασίαι δημοσιεύονται κατὰ σειρὰν λήψεως. — Τὰ δημοσιευόμενα χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Χειρόγραφα καὶ ἐπιστολαὶ ἀφορῶσαι τὴν σύνταξιν τοῦ περιοδικοῦ δεόν ν' ἀποστέλλωνται πρὸς τὸν κ. Ν. Πλάτωνα, Μουσεῖον Ἡρακλείου. Ἐμβάσματα καὶ ἐπιστολαὶ ἀφορῶσαι τὴν ἔκδοσιν (διορθώσεις δοκιμῶν κλπ.) πρὸς τὸν κ. Ἀνδρέαν Γ. Καλοκαιρινόν, Ἡράκλειον Κρήτης.

CHAPTER 6*
APOLLONIUS OF TYRE

Or ellis of Tyre Apollonius . . .

that is so horrible a tale for to rede.

(Man of Law's Prologue 81 - 84)

The theologian Pachomios Rhousanos¹, writing from Crete an open letter to the Printers of Venice, complains of their reluctance to publish worthwhile works of piety and religion. Books of praise and devotion are rare, he says, but

«τίς δ' ἂν ἀριθμήσει τοὺς ἀπωλείας Ἀπολλωνίου καὶ ὑπερηφάνους Ὑπερίους καὶ Χάρονας ἀγαρεῖς ταρταρίους καὶ Ἑρωτικὰ σαταρικά;»

In his choice of examples the monk undoubtedly influenced by his taste for playing upon words; but, by luck or by judgment, he has selected as his first target the book which above all others had «Innumerable» editions. We know of twelve, there might have been many more². The printed tradition of Apollonius lasted right down to the great hiatus in Greek typography, the first third of the nineteenth century when the occupation of Venice and the Greek Revolution between them smothered the production of Greek folk-books. In the forties and fifties others of the old repertoire were revived, first at Venice, and then by the new presses of Athens. Apollonius was never reprinted.

It had, however, survived three hundred years. The story of Apollonius had survived in a current written form longer in Greece than in any other part of Europe, so that its final disappearance was in the land which had seen its birth.

Though the Hellenistic romance of Apollonius is not extant in its original Greek, the Latin version made from it was one

*) «Cretan Poetry: Sources and Inspiration», συνέχεια ἐκ τῆς σελ 270.

¹) Σ. Λάμπρος, Αἱ κατὰ τῶν τυπογράφων τῆς Βενετίας αἰτιάσεις τοῦ Kaisarίου Δαπόντε καὶ τοῦ Παχωμίου Ρουσάνου (NE 2 (1905)

²) Extant editions, all printed at Venice, are dated: 1534, 1553, 1564, 1579, 1603, 1610, 1624, 1628, 1642, 1696, 1745, 1778. See E. Legend Bibliographie Hellénique (complete series in 4 + 5 + 2 volumes, Paris 1885 - 1928).

of the most famous tales of the Middle Ages³. It survived some eight centuries of written tradition before it was printed in 1475, and has left over sixty manuscripts in the libraries of Europe. It was translated with varying fidelity into most European languages, and was incorporated in the great romantic collections of the *Gesta Romanorum*, Godfrey of Viterbo's *Memoria Saeculorum*, and Gower's *Confessio Amantis*, English readers know it best as Shakespeare's *Pericles of Tyre*.

It seems sad that Acontianos's work, the last step in this triumphal progress, should have received such hard treatment at the hands of its critics. Wagner comments that «the language is very difficult, and seems to be the bad jargon of the islands⁴, and this judgment from so great a connoisseur of barbarism is hardly refuted by Smyth's answer that «on the contrary, the poem is well written, in the Cretan dialect»⁵. Krumbacher is austere silent. Haupt mutters «poetically worthless, linguistically crude»⁶. Klebs says that its only characteristic attribute is a broad garrulity. It is a sign of the indestructible vitality of the Apollonius legend that it should live for three centuries among the Greek people in the Cretan version⁷.

The moroseness of these comments comes perhaps not so much from informed judgment as from a lack of knowledge of Cretan dialect and convention, and a pardonable despair at the vilely-printed inanities of the Venetian chap-books Apollonius does not rank with *Erotocritos* in fluency of narrative, freedom of imagery, vigour of language: but in all these it carries the seeds of the mature Cretan style of the seventeenth century.

It has long ago been shown that the source of Acontianos's poem is the *Apollonio di Tiro* of Antonio Pucci, who

³) The exhaustive survey of the Apollonius-legend is E. Klebs, *Die Erzählung von Apollonius aus Tyrus*, Berlin 1899. Klebs supplanted the many lesser works that he refers to, and since his time there has been hardly any new contribution to the subject.

⁴) W. Wagner, *Mediaeval Greek texts* (The Philological Society's extra volume, London 1870) Prolegomena p. xviii.

⁵) A. H. Smyth, *Shakespeare's Pericles and Apollonius of Tyre* Philadelphia, p. 45.

⁶) M. Haupt, *Opuscula*, Leipzig 1876, vol. 3, p. 27.

⁷) E. Klebs, *op. cit.* p. 456.

lived from 1309 until 1383⁹. The apparentage is obvious in detail as well as, or rather more than, in general pattern. Pucci's poem is in 309 stanzas of *ottava rima*, divided into six books. Each book is conceived (though how much this is convention and how much reality is hard to say) as a «lay», a *cantare*, to an audience of *signori*, and the breaks between books are deliberately made at the most interesting points of the story. Thus Book I ends with Apollonius cast upon the rocks of Tripolis with no help in sight; Book II ends as his identity is revealed to the messenger who has come to recall him to his kingdom. Of this structure there is no trace in the Cretan poem. The story is continuous, in the narrative form usual to Byzantine and later Greek romance⁹.

Sometimes, it shows memories of the older unrhymed Greek Apollonius¹⁰. This is said to have been derived from an Italian prose version in Tuscan dialect; but at some points it too seems to be aware of Pucci's poem. However this may be, the date of the unrhymed poem is not affected. From its language it is a late Byzantine product, and the commonly accepted dating at c. 1400 is satisfactory enough. We can be certain, though, that here again we meet a poem which was intended for performance rather than reading. This can be seen from the signs in it of link - tune construction¹¹, and from the fact that

⁹) Enciclopedia Italiana s. v. Pucci, Antonio. For Pucci's version, E. Klebs op. cit. pp. 441 ff. Extant editions date from 1486 and there were three reprints before 1500 (A. H. Smyth op. cit. p. 39) Even earlier than this is the one found in a Paduan bookseller's accounts from the year 1480. «Apollonio di Tiro, (vulgare)». See R. Fulin Documenti per servire alla storia della tipografia veneziana (Archivio Veneto XXIII. 2, (1882) p. 390 - 405). The earliest edition available to me was printed at Venice in (probably) 1560.

⁹) A plot of Apollonius of Tyre is given in chapter 8.

¹⁰) Newly edited by A. A. Janssen, *Narratio neograeca Apollonii Tyrii* (Indagationes Noviomagenses 2) Amsterdam - Antwerp 1954, which has the relevant bibliography.

¹¹) *ἔγω διὰ τὴν ἀγάπην σου καὶ διὰ τὴν δούλευσίν σου*
τὴν ἐποιεῖς εἰς τὸ λουτρόν. 205
τὰ στάμνα πὺν ἔδωκεν ὁ κύρις Μαρκιῶνη
ἔγω νὰ τὰ πλερώνω 660 - 661
καὶ νὰ τὴν κορὺν εἰς χαράς, λογάριν νὰ σορεύσω
διπλοῦν παρὰ τὸ πορνείον. 749 - 750

And elsewhere (see 11. 800, 745, 628 etc.).

the memories of it in the rime of Apollonius are confined to one section of the story (as if Acontianos had heard only the first evening of a bard's performance) and are of the sort more easily explained by recollection than comparison.

Verbal similarities are rare; for the older

νά μπήγουν τὸ κεφάλιν του ἀπάνω εἰς τὰ προχιόνια 43
we find

καὶ μπήξαν τὰ κεφάλια τῶς ἀπάνω σιὰ κοντάγια 103

The reward that Antiochus offers for Apollonius's head is in both poems a hundred gold pieces —

νά ἔχη χρυσίονους ἑκατὸν . . . 108

νά ἔχη ἑκατὸν χρυσὰ δονκᾶτα . . . 218

Pucci's villain offers «a thousand bezants».

In two other places Acontianos corresponds with the Greek bard, and not the Italian. In both Greek versions Apollonius returns from Antioch to Tyre and sails away again before the assassin Taliarcus is set upon his trail. In the Italian this order is reversed. Finally, when the wandering prince arrives at Tarsus with his cargo of grain, in the Greek poems he immediately gives the food to the starving inhabitants. Pucci makes him sell it to them at cost price,

. . . venderollo per quel ch'io lo comprai . . .

and only later does he have a change of heart and refund their money.

The Cre'tan poem is far from being a translation, or even a close copy, of Pucci's romance. The plot remains, often in close detail; but the treatment, the weight given to different episodes, the whole psychology of the piece is changed. This difference of attitude may best be illustrated by a comparison of a fairly long episode, the finding of Apollonius by the fishermen. In Pucci, this is the beginning of the second canto, after the usual invocation to Heaven and address to the audience:

*& si come del mare venne à uscire
parve che fussi forato di stampa
tutto dal capo al pie filava sangue
& sua sventura in tal maniera languie.*

*Al mar si volse & piangendo dicea
ò crudel mare perche non m' uccidesti*

*dapoi che cio che in questo mondo havea
per gran fortuna al mondo mi togliesti,
poi che deserto m'hai fortuna rea,
di scampar me gran peccato facesti
e affogato si sarè per dolore
che non che 'l vidde il detto pescatore.*

*Et quando il pescatore Apollon vide
andò ver lui con un tristo mantello,
& Apollonio con pietose stride
si raccomanda à lui come à fratello,
il buon homo con lui il mantel divide
& ei si leva & cuopresi con ello
che sol non v' era di saldo una spanna
& seco sel menò alla capanna.*

*Disse il pescator non c' è che mangiare
se noi non cominciamo un altro giuoco,
de duoi partiti l' un ti convien fare,
ò vuoi pescare, ò accendere il fuoco
disse Apollonio che non sa pescare,
ne cucinare, che mai non fu cuoco,
ma quel che ti piace tu m' insegnerai,
& io farò quel che comanderai.*

*Dapoi che del pescar tu non t' intendi
disse quel pescator, io v' andrò io
ch' i ti prometto che il cor tu m' accendi
di voglia di servire il tuo desio,
& tu instantly un gran fuoco raccendi
che io lo trovi acceso al tornar mio,
ma sel troppo aspettare ti rinresce
posati tanto ch' io rechi del pesce.*

*Et poi si mosse con sue vangaiuole
& andò in parte che molti ne prese,
& quando vide che n'ha quanti e' vuole,
ei ritorndò ad Apollon cortese,
& fra se stesso alquanto sene duole,
che Apollonio il fuoco non accese,*

*& egli disse, padre io mi ti scuso,
con ciosia cosa ch'io non ne sia uso*

Κι ἀμπώθει τον ὁ ἄνεμος κ' ἡ θάλασσα τὸν βγάνει
σ' ἓνα χαράκι σὲ γκρεμινὸν ἀπάνω τότε βάνει.
Τινὰς οὐδὲν εὐπόρσεε ἀπ' ὄλους νὰ γλυτώσῃ
παρὰ ὁ Ἄπολλώνιος ἔξω σιῆ γῆ νὰ δώσῃ.
Κι ἀπὸ τὸν τόσον χιόνητον κείτεται κακωμένος
ἀπέσω σ' ἓνα γούργουθα ὡσὰν ἀποθαμένος.
Ἄπὸ τὸ βράχος ἦτοτε ὄλος ἐξεγδαρμένος,
σουσοῦμι δὲν τοῦ ἐσούφερες ὡς ἦτον καμωμένος.
Καὶ τίς νὰ μὴν τὸ λυπηθῆ καὶ τίς νὰ μὴν τὸ κλάψῃ,
νὰ κείτεται ὁ βαρόμοιρος τᾶχῃ τὴν τόση βλάβῃ;
Ἄτυχε Ἄπολλώνιε, καὶ ποῦ ἔναι οἱ δουλευτάδες,
οἱ ἄρχοντες τῆς χώρας σου, οἱ ἀκριβὲς δμάδες;
Ποῦ ἔναι τὸ στρώμα τῶμορφον ὁπού σουν μαθημένος,
κ' ἐδῶ εἰς τῶνα γούργουθα κείτεσαι ζαρωμένος,
κ' ἔχεις τὸ βράχος συντροφιά, τὴν θάλασσα κοντά σου,
προσκέφιλο νὰ κείτεσαι ἀπάνω σιὰ μαλλιά σου;
Μὰ σὰν ὁ Θεὸς δὲν ἤθελεν καθόλου νὰ τὸν χάσῃ
ὄγια ν' ἀλιέψῃ εἰς ψαρᾶς ἦλθεν ἐκεῖ νὰ φιάσῃ,
κ' εἶδεν τὸν Ἄπολλώνιον πὼς ἔναι ἐκεῖ θεμένος·
ἐιρόμαξεν ὁ γέροντας ὡς ἦτον καμωμένος.
Ἐπόνεσέν τοτε πολλὰ κ' ἔκλαιγεν ὁ καῦμένος
«Κρῆμα σὲ τὸν τὸν ὄμορφον νὰ κείτεται πνιμμένος!»
Καὶ μετ' αὐτεῖνο πό κλαιγεν, καὶ πόνειεν ἡ ψυχὴ του,
βλέπει καὶ παρασάλευγε, καὶ κτύπα τὸ λαγκί του.
Ἐγλάκησε μὲ τὴ χαρά, κ' ἤφερον ξυλαράκια,
πυροβολᾶ καὶ ἄφτει σιὰ ἀπάνω σιὰ χαράκια.
Ἐσίμωσέν τοτε κοντὰ ὄγια νὰ τὸν πυρώσῃ,
ἴτις νὰ πέψῃ ὁ Θεὸς καὶ νὰ τότε γλυτώσῃ.
Καὶ τὴν παλιογουνέλα του, ἐκείνην ὁποῦ φόρει
ἔβγαλε καὶ σκεπάζει τον σιῆν κρυότην ὁπὸ θῶρει.
Δαμὶν ἀκροσυνήφερε, ἀνοίγει καὶ τὸ φῶς του,
καὶ τὸν ψαρᾶ στοχάζεται πὸ κάθετον ὀμπρός του.
Λέγει του· «Αὐτὸ τὸ μ' ἔκαμες ὁ Θεὸς νὰ σὲ πλερώσῃ
καὶ τὴν αἰώνιον ζωὴν σὲ τέλος νὰ σοῦ δώσῃ.
Ἐσοῦ σουν ὁποῦ γλύτωσες σήμερον τὴ ζωὴ μου
κι ἀνέστησές με ἀπὸ νεκρὸν κ' ἤφερες τὴν ψυχὴ μου»
λέγει ὁ ψαρᾶς· «νὰ σέβεσαι τὸν Κύριον νᾶχῃς χάρῃ,

πὸν μ' ἔφερεν ἐκ τὸ πουργὸν ἐδῶ νὰ πιάσω ψάρι».

 Ἄπειν ἀκροσυνήφερε ἦτονε μεσημέρι

 εἶδεν καὶ βροσκοτο μακρὰ ἐκ τὰ δικά του μέρη.

 Εἶδεν καὶ δὲν ἐμπόρειε πλεὸ σὰν ἦτιον μαθημένος

 νὰ ἴναι εἰς τόσην ἀτυχίᾳ πιωχὸς καὶ ξορισμένος,

 κ' εἶδεν τὸ πὼς εὐρίσκετον καθόλου ἐξυμμένος,

 καὶ ἀρχίνησεν ἀπὸ καρδιᾶς κ' ἔκλαιγεν ὁ καϋμένος.

 Μὲ χίλιους ἀνασιεναγμοὺς σηκώνεται, καθίζει,

 καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν θεωρεῖ, καὶ τότες ἀρχινίζει

 «Ἦ θάλασσα, τόσον κακὸν ἔκαμες εἰς ἐμένα,

 καὶ νὰ μ' ἀφήσης ἐγδυμνὸν κ' ἴτις πιωχὸν σιὰ ξένα.

 Γιάντια λοιπὸν δὲ μ' ἔπνιγες, θάνατον νὰ μοῦ δώσης;

 Κριτμα μεγάλον μ' ἔκαμες ἴτις νὰ μὲ γλυτώσης!»

 Ὡς εἶδεν τόσην ὁ ψαῶς τὴν λύπην καὶ τὸ κλαῖμα,

 ὡς καὶ αὐτοῦ τὰ μάτια του ἐκ τὸν καϋμὸν ἐδράμα.

 Μὰ πάλι τὸν παρηγορᾷ «Ἄμὰ ἴδες τόση χάρη

 καὶ γλύτωσες, ἀνήμενε καὶ πᾶ νὰ πιάσω ψάρι

 Κι ἄφτε ὠσιόσον τὴν ἰσιᾶ, κ' ἴτις μπορεῖ νὰ βροῦμε,

 καὶ δόξαζε τὸν Κύριον κ' ἔρχομαι νὰ γευτοῦμε».

 Ἐπῆγεν κ' ἔπιασεν πολὺν τόσον πὸν νὰ τῶς φθάσῃ,

 ἐγύρισε κ' εἰς ὀρδιναὶ τῶβαλε νὰ τὸ φᾶσι.

(313 - 370)

It is interesting to note that Pucci and Acontianos claim to be very much in the same position :

. . . *Mi fu recato in questa lingua prima*
perche ciascun si bella storia intenda
& io à voi ve l'ho contato in rima
perche diletto ciaschedun ne prenda . . .

(in fine)

. . . νὰ γράψω τὸ βουλήθηκα καὶ νὰ τ' ἀνατιβάλω
 τῶδα γραμμέρον πούπειτας κ' εἰς ῥίμα νὰ τὸ βάλω.

(26 - 27)

Καὶ τοῦτο ἐκινήθηκα διὰ τὰ πολλὰ του πάθη
 κ' ἔβαλα σιὸ Ρωμαϊκὸ καθένας νὰ τὸ μάθῃ

(1867 - 1868)

and it is true that both are expressing in a new popular style that which had been the preserve of only a small part of the people. But the century and a half which passed between Italian poem and Greek poem do not mean simply that there was a time - lag of one hundred and fifty years between the cultures of metropolitan Italy and provincial Crete. The popular virtues of the Cretan poem are much further removed from the Middle Ages. This fisherman episode shows just how real, how drama-

tically true Acontianos's poem is when compared with its model.

The hero is torn and flayed from head to foot by the assault of the rocks. In the Italian he merely stands up and laments: the Cretan interprets the fact and casts him unconscious on the shore, while the contrast between good fortune and bad, between what he was and what he is, is left in the mouth of the poet. Very properly, because this is the whole theme and unity of the poem. The wheel of fortune that Apollonius has in common with *Erotocritos*¹²

καὶ πάλι ὁ κύκλος ἔστρεψε καὶ γόρυσεν ἀπάνω 9

and

μὰ σὰν ὁ κύκλος τοῦ καιροῦ πολλές φορές γυρίζει
ξανάστροφα κι ἀνάποδα κ' εἰς χαλασμόν ἀρχίζει 111 - 112

—this is the real morality of the work, if morality it may be called: and it is precisely the same as Pucci's attitude when in Tripoli Apollonius is recalled to his rightful kingdom—

. . . *ci siamo in su la ruota contentati;*
preghiamo i Dio che la ruota non volga
che poi nel fondo noi non sian trovati!

In those days of corsairs there must have been many Cretans who had seen a corpse on the shore; and that is the natural sequence of the Cretan version. But now the Italian is almost courtly Apollonius's attitude to the fisherman is shaded by a slight but pervasive sense of superiority. It is emphasized that he talks «come à fratello»; the fisherman is «il buon huomo»—in the same faintly condescending sense as «my good man». Cretan manners would have found this utterly remote. As for the idea that a Greek gentleman would not know how to light a fire and cook some fish, this would have been so ridiculous to his audience that Acontianos has very sensibly left it out. Pucci's readers were close enough to the courtly conventions to accept a helpless prince as a poetic possibility.

In the Italian the fisherman follows S. Martin and splits his cloak with the castaway. Again the romantic impracticality is shunned by Acontianos. His man is too sensible, and too Christian, and prefers to give his cloak whole. This rustic kindness

¹² See *Erotocritos* notes p. 378, for plentiful examples from Byzantine and Cretan poetry.

runs through the encounter. It is only when Apollonius has eaten, (the invitation is «για πιάσε να διακονηθῆς»—«help yourself») that the fisherman asks, and then with most characteristic Greek directness

«ἔδῶ σ' τοῦτα τὰ μέρη
πῶς ἔτυχεν ἢ μοῖρά σου ἐδίτις νὰ σὲ φέρῃ ;»

The same simplicity may be seen when Archistrata has been revived and is lodged in the physician's house. The Italian poem provides her with an array of maids and the food of her choice—

*In una zambra in sun' un ricco letto
fece metter la donna & ben servire
& delle cameriere al suo diletto
che fedelmente debbinla ubbidire
delle vivande non havier difetto
che mestier le facevon per guarire,
& dalle donne di quella cittade
era ben vicitata in veritade.*

She is treated as a princess, and it is a princess that she receives formal visits from the local ladies. In the Greek it is very different. There is no excess of luxury, and the motives for visiting her are simple curiosity and neighbourly charity:

Καὶ γιὰ νὰ τὴν κηδέψουσι κάμερον τὴ βγοδῶσαν,
καὶ σιρῶμαν ἄξιον τῆς τιμῆς γιὰ λόγον τῆς ἐστρωσαν,
καὶ μὲ τὰ ἴδια ἀκριβὰ σὲ σωτηριὰν ἐβύρθη,
κι ἀπὸ τὴν τόσην ἀρωσιὰν εὐφερεν κ' ἐγέρθη.
'Ἐκεῖ ἀνεμαζώνοντιαν γιὰ νὰ τήνε θωροῦσι
γοι ἀρχόντισσες, γιὰ σπλάχνος τῆς νὰ τὴν παρηγοροῦσι

1009 - 1014

Just as in these instances out-of-date and foreign attitudes have been assimilated to the Cretan scene, so in a few places foreign facts have been naturalised. In Pucci's poem Apollonius makes his name at Archistratos's court by winning the game of *palla*, «hand-ball». In Acontianos, his excellence is at dancing, and it is his solo improvisations that excite admiration, just as they would in a modern *pentozali*. And when Pucci's Tarsia goes out to play to the people of Mytilene—a scene which provides the frontispiece of the Italian poem's early editions—she plays upon a viol, seated upon a platform, to an audience

sitting as at a recital of chamber - music. The Cretan gives her a native lyra¹³ and sends her down to the market - place to sing couplets, *στιχόλογα*, to the passers - by.

There, her best songs are laments, *μοιρολόγια*, which move everyone to tears. In this there is no exaggeration. I myself have seen an old Cretan washerwoman in tears after her son had read to her the laments of Abraham's Sacrifice; and great as is the modern awe of death and its surround, it must be small compared with the emotion it produced in older times. Buondelmonti, writing about 1420, has left us this account of a Cretan's funeral¹⁴.

«After the man had left this life, singers went to his home, and standing before the corpse among the womenfolk burst out in lamentations. Then everyone was silent until they had praised the dead man in song. All the women took turns, and sometimes cursed the Fates. Finally they gave a last farewell, and allowed themselves to be taken weary to their houses. Then at last came that long night which they voluntarily live, a year or more, without light like animals on the ground. There on the ground they eat, and late and early never stop calling in shrill lament upon the man who has now descended to the shades. For three or four years they shun the church, and choose to be in darkness and in solitude».

This is not very different from the Prince in the darkness and filth of a ship's bilge.

Such dirges and laments are one of the chief adornments of Acontianos's poem. They are suggested in the Italian. Apollonius's lament on the seashore has already been quoted. It is as if the Cretan work has taken the suggestions of the more literary Italian and clothed them in the dread associations of the *mirologi*—

Ῥιμένα, τὸ παιδάκι μου, τὸ θάρορος κ' ἡ ὁδός μου,
ἀπαντοχῆ, κληρονομιά, ὁποῦσουνε τὸ φῶς μου. 1463 - 1464

¹³) So called in one variant reading (V 1111); in any case the *κιδάρα* must be a lyra because it is expressly stated that it is played with a bow (1408).

¹⁴) C. B o n d e l m o n t i u s, *Descriptio Cretae* (ed E. L e g r a n d in *Description des Iles de l' Archipel* (Publications de l' École des Langues Orientales Vivantes, serie 4e, vol. 14, Paris 1897)). See pp. 116 - 117.

Παιδί μου, κανακάρη μου, θάρρος κι ἀπαντοχή μου Θυσία 525

. . . πὸν τέτοιο γιὸ δὲν εἶδα,

ὁπὸν τὸν εἶχα θάρρος μου, ἀπαντοχή κι ὀλπίδα. Ἐρωτ. 1478 · 9

The plot provides enough opportunities for these laments, and to the modern reader it may seem that they are overweighted. The Cretan of the sixteenth century would have seen them as something very different; as passages that combined the most violent human emotions with the most familiar of aesthetic experiences. The laments of Apollonius provide at the same time some of its best poetry and one of the most important reasons for its long popularity.

The same cannot be said for the other main source of interruption to the narrative, the poet's moral and theological comments. The conversion to Christianity of this pagan history forms a fascinating study on its own. Pucci, for instance, blithely combines Archistrata's desire to become a servant of God with her entry into a temple of Diana. But, of all the versions of Apollonius it is the unrhymed Greek poem that makes the most consistent and detailed attempt to provide a Christian complexion¹⁵. Allusions to the Scriptures are rife. The Neptunalia of Mytilene become Easter, Apollonius visits the church of S. John the Divine at Ephesus, and Archistrata is Abbess of the Convent of S. Thecla. It seems very likely that Acontianos's religious interpolations stem from the earlier Greek version. They are nothing like as sweeping as those of the unrhymed poem. Apollonius is set on the road to the convent by no such excess as the vision of an angel, but by a simple dream. Even the most tedious moral precepts are given in an epigrammatic, almost poetical, style —

Τᾶστερα μετανοιώματα, ἔχ' ἀκοή δὲν ξάζου,

εἵκοσι πέντε στὸ σολδι ἕστερα τὰ ξοδιάζου.

1439 · 1440

But generally it can be said that the poet's own comments are excrescences on the poem. That this might not be the judgment of a Cretan reader can be seen from the fact that «Lives of the Saints», and «A Letter of our Lord Jesus Christ» may still be bought at the tobacco - kiosks for a drachma apiece: and Marino - Zane Bunialis's verse pamphlet «An act of compact-

¹⁵) For a detailed account, see A. A. Janssen op. cit. pp. 25 · 26.

ion useful to every Christian», which was first published at Venice in 1684, is still hawked entire on the streets of Candia¹⁶.

While Acontianos has made many additions to the narration of the simple story, he has also pruned much away. It can be said unequivocally that all the omissions strengthen the plot. There is in the Italian a description running to a dozen stanzas of the celebrations at Mytilene after Tenagoras's marriage to Tarsia. This is completely missing in the Cretan, and rightly so; it holds up the course of a climax which can afford no delay.

Again, the scene in the hold of the galley is brilliantly improved by Acontianos. He minimises the narration of Tarsia's first visit to Apollonius and concentrates upon the dramatically important second one. Pucci describes the first in detail and so stales our interest in the second. The revelation of Tarsia's identity is handled by the Italian poem in an artificial bumbling narrative that embraces almost the whole story in seventy or eighty lines. The Greek deals with it in eight lines of natural outburst

« Ἄναθεμα τὸ σπῖτι σου, Στραγγίλιε τυράννο,
 ὀπούσουν ἢ κακὴ μου ἀρχὴ σὲ τοῦτα τὰ παθάνω!
 Ἄναθεμα τῆ μοῦρά μου, ἀνάθεμα τὴν ὥρα
 ὁ κύρης μου ὄντα μ' ἔφηκε σιτὴν ἰδικὴ σου χώρα!
 Ἄν τῷ ξευρον ὁ κύρης μου, δὲν μὲ ἔθελεν ἀφήσει,
 οὐδὲ τρομῆξειν ἤθεξε τιὰς νὰ μοῦ μιλήσει.
 Κ' ἐδὰ πὸ καταστάθηκα ὄλοι νὰ μ' ὄνειδιζον
 σ' τόσα καταφρονέματα καὶ νὰ μὲ κοπανίζου». 1539 - 1546

which are in the exact cadence of folk - poetry. There is a whole body of modern *mantinades* on like themes

Ἄναθεμά τη τὴ στιγμὴ κι ἀνάθεμα τὴν ὥρα . . .
 Ἄναθεμά σε, μοῦρά μου, μοῦρά μ' ἀνάθεμά σε . . .¹⁷

and this whole passage is so close to the folk - idiom that some of the actual words have been retained in a modern folk - version of the story - a very rare occurrence¹⁸.

¹⁶) (M. Z. Μπουνιαλιῆς) Φυλλάδα τῆς ψυχῆς, Heracleion, n. d. (1930 - 1940?)

¹⁷) Π. Π. Βαβουλές, Ὁ κρητικὸς τραγουδιστής, Canea 1950, pp. 90, 103.

¹⁸) See, chapter 8.

In this scene may be noted an interesting change in psychology between Italian and Greek. When Apollonius was shown the grave which purported to be his daughter's he had said

*«Già io non credo che lei morta sia :
ma fe è morta, per mar voglio andare
come fortuna mi vorrà guidare».*

Now when he is attracted by Tarsia's personality on her first visit to him,

*«s'io farò mai in altro stato,
per tuo padre & signor tener mi puoi . . .»*

These moments of dramatic irony are quite absent from the Greek. May it be said that same quality seems to be lacking in Erotocritos? Certainly Cornaros seems to be following Acontianos's example in tautening and simplifying his model. The way in which the two great tournaments of Paris et Vienne become one in Erotocritos, and the omission of the five dreams of the Western romance, show in the seventeenth century exactly the same principles as had been laid down at the very beginning of the sixteenth.

There may seem to be yet another resemblance in the composition of Apollonius and Erotocritos: that neither was content with a single source. Cornaros used ideas from Theseus inserted in his quite different narrative¹⁹, and even for the main plot of his romance seems to have used two different versions of Paris et Vienne²⁰. Acontianos, it has already been shown, had some knowledge of the earlier Greek poem, as well as of his main source, Pucci. The situation becomes a little more complicated when we examine the two new episodes in the Cretan poem; the tournament and the tale of Polydorus.

The second may even be a later interpolation, so uneasily does it fit with the course of the narrative. Tarsia's treatment

¹⁹) See chapter 5.

²⁰) G. Morgan, French and Italian influences in the Erotocritos (K. X. 7 (1953) pp. 201 - 228). See p. 228. In this article I suggested that, however unlikely it seemed, it might be preferable to believe that there was an Italian Paris e Viena that combined elements from both the French and Italian versions that we know. This was always improbable. Now that Cornaros has been shown to have had his Teseide at hand while he was writing, it seems quite possible that he should have been using two forms of Paris e Viena simultaneously.

at the hands of Strangilios and Dionida is compared with the way in which Polydorus, youngest son of Priam, was murdered for his money by his brother-in-law, Polymestor of Thrace, to whose care he had been entrusted²¹. The reminiscence is appropriate; but the ancient story has been set in Tarsus (only in this episode called *Tάρσοια*) to show how a tradition of inhospitality has survived. It seems quite out of character for a fifteenth-century writer to change classical legend in this way, and the probable solution is that there has been some confusion between the Italian «Tracia» and «Tarsia».

The other insertion is more mysterious. The tournament in which Apollonius defeats the knights of Archistratus's realm, and so shows his nobility, is clearly a genuine, and successful part of the Cretan poem. Yet it exists in no other part of the Apollonius corpus except in *Pericles of Tyre*, where Shakespeare, too, departs from his named authority, John Gower²². In *Pericles*, the tournament takes the place of the game of ball in the standard story; and at dinner the prince excels not at harping, but at dancing. The dancing may well be coincidence, induced in the English drama by stage requirements, but the tournament seems to be the product of a certain dis-

²¹) The immediate source of the story was presumably an Italian work. It is certainly not taken from the Byzantine account in Tzetzes (3. 75. 249 ff), nor from Vergil or Ovid (*Aeneid* 3. 45 ff *Metamorphoses* 13. 429 ff), for it combines points from both. Vergil does not mention the name Polymestor (the Greek has Polynestor) and Ovid has the body cast into the sea, not «σὶ δὲ χῶμαν ἀποκάτω».

²²) *Pericles of Tyre*, Act 2, Scene 2. Each knight appears with his shield, which has a most unheraldic device and motto:

*« . . . a withered branch that's only green at top,
the motto «In hac spe vivo».*

*A pretty moral;
from the rejected state wherein he is,
he hopes by you his fortunes yet may flourish».*

Compare the Lord of Egripos:

*Ἦτο μιά βρύση, κ' ἤτριχε νερὸ κρονοσταλλιασμένο,
κ' ἔνα δεντροῦ ἀνάδια τζη ψημένο μαραμένο,
δίχως βλαστοὺς δίχως ἀθούς δίχως καρποὺς καὶ μῆλα,
κ' ἤδειχνε πῶς ξεραίνονται οἱ κλώνοι καὶ τὰ φύλλα.
Ἦσαν καὶ γράμματα χρυσά εἰς τοῦ δεντροῦ τὴ μέση,
τὴν παραπόνουσι τοῦ νιοῦ καὶ τὸν καημόν του λέοι.*

Ἐρωτ. 2 207 - 212

satisfaction with Archistratus's easy acceptance of this unknown son - in - law. This uneasiness is particularly noticeable in the French versions. In the oldest «the princely wooers ..are rejected. They declare war. The princess asks Apollonius if he can fight. In the battle he distinguishes himself and saves the old king»²³. A sixteenth - century prose version makes Apollonius save the king's life in a boar - hunt²⁴, and a closely - related ballad of Jourdain de Blaives has the hero repel a Saracen invasion and slay the infidel leader²⁵. However we may explain it, it is clear that the Cretan poem's tournament is representing the tradition of an alternative, and equally satisfactory, plot. We have yet another demonstration of the period's literary unity. Again, as with Pothotsoustitonia we are forced to accept that neighbouring literary ideas come from opposite ends of Europe²⁶.

²³) A. H. Smyth, op. cit. p. 81.

²⁴) E. Klebs, op. cit. p. 416.

²⁵) A. H. Smyth, op. cit. p. 81.

²⁶) See above, chapter 4.

CHAPTER 7
THE APPEAL OF CONSTANTINOPLE

The fall of Constantinople on May 29th 1453 was a catastrophe for the Greek lands under Western rule. Though their students now turned to Florence and Padua instead of to her impoverished colleges, yet in the folklore of the islands Constantinople was still the centre of the universe, the place of sophistication and authority, «The City» of the world. The end of Constantinople was the end of their hopes to return to Byzantine rule.

In Crete, the most rebellious of the Frankish lands, the memory of Byzantium was still fresh. The Cretan nobility was always proud of its descent from the twelve Byzantine lords whom Alexis I had sent out to possess the island. Charters and concessions from the Imperial Court were jealously handed down and copied¹. Forgeries were carefully made to include one family or another in the close circle, and Cretan nobles placed on their arms the two-headed eagle of Byzantium².

The soldiers and sailors, first of John Vatatses (1230) and then of Michael Palaeologue (1261), had fought side by side with the Cretans in their rebellions³; and when, in 1278, the Chortatzi were forced to flee from the island after their unsuccessful revolt, they took with them so many patriots that twenty years afterwards they were able to provide a regiment of three thousand Cretans to fight the Turks in Asia Minor⁴. Venetian peace treaties stipulated that the Cretans must abandon all hope of union with the Empire, but even so, when John Callergis proclaimed rebellion in 1364, it was the Byzantine flag he raised⁵.

Cretan churches were dated by the reigns of Byzantine emperors⁶, but the spiritual connexion with the city was not stron-

¹) E Gerland, *Histoire de la noblesse crétoise au moyen âge* Paris 1907, passim.

²) Σ Ξανθοουδιδης, *Ἡ ἐνετοκρατία ἐν Κρήτῃ* (TF 31, Athens 1939), p. 56.

³) *Ibid.* pp. 37, 45.

⁴) Pachymeres (CSBH II, 209. 5ff).

⁵) Σ. Ξανθοουδιδης, *op. cit.* p. 100.

⁶) G. Gerola, *Monumenti Veneti in Creta*, Venice 1905, vol. 4, p. 395.

ger than the commercial bonds. When the news of the disaster comes to the Commune of Venice, among the scenes of despair it is estimated that while the Serene Republic has lost two hundred thousand ducats in the pillage, a hundred thousand more have been lost by her «feudati e cittadini» of the Isle of Candia¹.

Such an event was naturally the inspiration of many literary works. Of these one of the best, and indirectly one of the most influential, was the *'Ανακάλημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως* — the «Appeal of Constantinople»².

It is a poem in 118 unrhymed political verses which shows a quite unassimilated mixture of opposite styles; of the uneven archaism of Byzantine moral poetry side by side with the unaffected idiom of the folksong.

A ship is coming down from the Bosphorus, off Tenedos³, when a galley hails her and asks for her news. The encounter between two ships is a common element in many folksongs, though normally it is the prelude to battle, not conversation—

Μπαίνουν κ' ἔλαμναν τὰ κουπιὰ ζερβὰ σὴ Μυτιλήνη,

«Στάσου καράβι ξακουτὸ . . .»

K 249.2

The news is that Constantinople has fallen, the supreme catastrophe, the «hail of thunderbolts», the «heart of the whirlwind». The compound adjective is found in an Acritic song from Crete

Σὰν τὴν ἀστραποχάλαζην εἶν' ἡ πορπατηξιάν του

K 305

Constantine the Emperor is dead.

Before he dies he sees how his allies are all in flight. He shouts to the Cretans to cut off his head, to save it from defilement. The words are the same as those used by the patriot

¹) G. Thomas, (Sitz. kon. bay. Akad. Wiss. (philos - philol. Klasse) 1868) p. 37.

²) First published in E. Legrand, Collection de Monuments pour servir à l'étude de la langue néo-hellénique, nouvelle série, no. 5, Paris 1875; and then (as an appendix) in A. Ξηρουχάκις, Ὁ Κρητικὸς πόλεμος, Trieste, 1908.

³) The place would be significant to a Cretan audience. Tenedos had been depopulated for military reasons in 1383, and its inhabitants settled in Euboea and Crete. Measures were taken to settle them over the island, and a suburb of Candia was known as Tenedia. (F. Thiriet, Venise et l'occupation de Tenedos au XIVe siècle, (Mélanges d'archéologie et d'histoire de l'École Française à Rome 65 (1953) pp. 219 - 245)).

Vlachothanasias three hundred years later at Naupactos¹⁰, or by Michelis Vlachos in Crete¹¹, and the treatment that Constantine seeks to avert is the same treatment as the klephts' remains actually suffered,

*τὰ κόψουν τὸ κεφάλιν μου, τὰ μπήξουν εἰς κοντάριν,
τὰ σκίσουν τὴν καρδίαν μου, τὰ φᾶν τὰ σωθικά μου,
τὰ πιῶν ἀπὸ τὸ αἷμά μου.* AK 53 - 55

The sun must not shine upon such evil

*Ἦλιε μου ἀνάτειλε παντοῦ, σ' οὐλον τὸν κόσμον φέγγε,
καὶ χύνε τις ἀκτινές σου σ' ὄλην τὴν οἰκουμένην* AK 57 - 58

The Cretan feast - songs extant show variants of this in the famous song about the slaves of Barbary:

*Ἦλιε μου, καὶ φεγγάρι μου, καὶ κοσμογυρευτὴ μου,
σ' οὐλον τὸν κόσμ' ἀνάτειλε, σ' οὐλην τὴν οἰκουμένην,
σιῶ Μπαρμπαρέσω τις ἀδρές, ἦλιε, μὴν ἀνατείλης,
κι ἂν ἀνατείλης, ἦλιε μου, τὰ γοργοβασιλέμης,
γιὰ θὰ βραχοῦ οἱ γιαχιτῖνές σου ποῦ τῶ σκλαβιῶ τὰ δάκρυα.*

K 332. 1

The women of Constantinople are being led away as slaves, to perform menial tasks on the estates of their masters. Compare these haughty maidens with the Albanians of the Morea three and a half centuries later:

*Τοῦ Λάλα μὲ τὰ χρυὰ νερά, μὲ τις βαρειές κυράδες,
μὲ τις τρανές ἀρχόντισσες, τις καλομαθημένες,
ποῦ δὲν καταδεχόντανε τὴ γῆς τὰ τὴν πατήσουν,
πὸ φόρηγαν χρυσὰ σκουτιὰ καὶ κόκκινα σαλβάρια,
καὶ τώρα πῶς κατάντησαν κοπέλλες στοὺς ραγιαδες!
Φέρονν βαρέλια μὲ νερὸ καὶ ξύλα ζαλωμένες,
νᾶχουν οἱ Ἕλληνες νερό, φωτιὰ τὰ πυρωθεῦνε¹².*

Constantinople, the heritage of the Byzantine Emperors, has fallen, to a youth who is the precursor of Antichrist, the first agent of that reign of evil which is to precede the Second Coming and the Age of Gold.

The Appeal is in the form of a «threnos» or «monody»¹³,

¹⁰) N. Γ. Πολίτης, Ἐκλογαί... no 52, Athens 1932.

¹¹) K. 37.

¹²) N. Γ. Πολίτης, op. cit. no. 12.

¹³) Generally speaking, «threnos» is used of verse, and «monody» of prose, but this is not universally true.

a form characteristic of Byzantine literature, though not exclusive to it. Its descent from the «Lamentations» of Jeremiah is always clear. The prophet's own words are often incorporated, sometimes with acknowledgement, more frequently without. One of the most characteristic features is the apostrophe or reference, often dragged in most inappropriately, to Zion and its daughters. Such a lament might be upon the death of an individual, upon calamity or massacre, or even, as in Procopius, upon the collapse of the dome of S. Sophia; but by far the most common was the lament on the fall of a city¹⁴, published sometimes as an independent work, sometimes as an excursus in an otherwise straightforward narrative. Some of these are quite general jeremiads, while others embody historical, often eyewitness, accounts. In this tradition is the Appeal, whose sources, fortunately for our understanding of the way in which popular history is made, may readily be traced.

When Constantinople fell, one of its residents most sought after by the Turks was Isidore, Cardinal of Ruthenia, who was in the city as Pope Nicholas V's legate for the reconciliation of the churches proposed in the Synod of Florence. In the confusion, he changed clothes with a beggar, whose corpse was found and subjected to all ignominy; was then captured, and, not being recognised, bought his liberty for a few pieces of silver. When he reached safety, he wrote a Letter to all Christians¹⁵, «datum Cretae in domibus residentiae nostrae», on July 8th., 1453.

This letter has a formal condemnation of Mahomet II as the

¹⁴) e. g.

Syracuse (Theodosius the monk, PG 135, 53)

Salonica, in 904 (John Cameniates, PG 109, 525)

in 1185 (Eustathius of Salonica, PG 136, 9)

in 1230 (John Anagnostes, CSBH)

in 1343 (Demetrius Cydonius, PG 109, 639)

in 1430 (three anonymous works, ed. Σπ. Λάμπρος (Νέος Έλληνομνήμων 1908)

Athens (Anon. ed. G Destunis, Persami vy Attichyeskoy Athiny, St Patersburg, 1881)

Constantinople, in 1204, Nicetas Choniates, OSBH).

¹⁵) Edited together with the letters of Leonard of Chios and Godofridus Langus, in J. B. L'Écuy in *Narrationes de Capta Constanti-nopoli*. Paris 1823.

archenemy of Christianity, and its call to Christians everywhere to unite in defiance of the Turk, (whose supposed weakness is revealed in detail), is the first ancestor of similar appeals in the Lament of Constantinople assigned to Emmanuel Georgillas¹⁶, in Jacques du Clercq's Journal¹⁷, in Lauro Quirini's Letter to the Pope¹⁸, and in many subsequent works. But the body of the text consists of a description of the fall of the City and the pillage that followed; this account is undoubtedly used in the Appeal of Constantinople.

The Cardinal names Mahomet II as «Antichristi praecursor», just as the Appeal calls him «πρόδρομος Ἰανιχρίστου». The epithet had been applied, many centuries before, to apostasy in general, and the Arian heresy in particular¹⁹ then to the treachery of the Fourth Crusade²⁰: but it is in Isidore that it finds its first expression in this context.

The list of the enslaved is remarkably alike in both works. Isidore has:

«... tam nobiles quam populares, tam monachos et monachas consecratos, quam etiam alios simplices populares. Et feminas virtute praeditas et nobilitate, vituperose et indecorate detractas... Adulescentulos vero et adulescentulas, pueros et puellas, a parentibus segregabat, et divisim eos vendebat».

In Cretan,

*Ἄρχοντες, ἀρχοντόπουλοι, ἀρχόντισσες μεγάλες,
εὐγενικὲς καὶ φρόνιμες, ἀκριβαναθρεμμένες,
ἀνέγλυκες, πανέφημες, ἕπανδρες καὶ χηράδες,
καὶ καλογοιῆς καὶ γονικὲς παρθένες, ἡγουμένες,
ἄνεμος δὲν τις ἔδιδε, ἥλιος οὐκ ἔβλεπέν τις,
ἐπάλλαν κὶ ἀνεγνώθασι εἰς τ' ἅγια μοναστήρια,
ἡρπάγησαν ἀνηλεῶς ὡς καταδικασμένες,
πῶς νὰ τὲς πάρουν στὴν Τουρκιά, σκλάβες νὰ πουληθοῦσιν*

AK 71 - 78

¹⁶) In Wilhelm Wagner, Medieval Greek Texts. (The Philological Society's Extra Volume, London 1870).

¹⁷) In J. A. Buchon, Chroniques et Mémoires pour servir à l'histoire de France, vol. X, Paris 1838.

¹⁸) In G. Degli Agostini, Istoria degli Scrittori Veneziani, Venice 1752, vol. I, pp. 205 ff.

¹⁹) S. Alexander of Alexandria (PG 18. 572) and Athanasius (PG 25. 409, 26 13).

²⁰) Nicetas Choniates, (CSBH).

In the description of the devastation of S. Sophia, there are these correspondences:

- a) ... *imagines...pedibus conculcarunt, deturparunt, et diripuerunt* . . .
 . . . τὰ καίουν τὰς εἰκόνας,
 τὰ σκίζουν, τὰ καταπατοῦν τὰ ῥόχουσα βραγγέλια.
- b) ... *et crucem Christi...dejecerunt et diripuerunt* . . .
 τὰ καθυβρίζουν τοὺς σταυροὺς, τὰ τοὺς κατατσακίζουν
- c) ... *sacris corporibus Sanctorum, quae laniabant et vastabant.*
 . . . καὶ τῶν ἁγίων τὰ λείψανα
- d) ... *sacras et sanctas stolas* . . .
 . . . τὴν εὐκόσμησίν των
- e) *Similia his, et in sacra pepla, hos est paramenta ecclesiastica* . . .
 . . . τὰ πέπλα τῆς τραπέζας
 τῆς παναγιάς, τῆς σεπιῆς, τὰ καθιερωμένα,
 τὰ σκεύη τὰ πανάγια . . .

And finally Isidore's polished horror, «Sed cum memoriae tradidero, totus tremo» is matched in

διαν εἰς νοῦν τὰ θυμηθῶ τῆς Πόλεως τὰ κάλλη
 σενάζω καὶ δδύρομαι καὶ τύπτω εἰς τὸ σιῆθος . . .

None of these resemblances is conclusive in itself; considered together, they show that the Appeal was written with the letter in mind, if not in hand. The Cardinal gave a special injunction that his words should be copied and broadcast. It is almost certain that they achieved wide distribution in Crete, where they were composed, and it is likely that they were translated into Greek. Wider fame than this was stolen from him by his companion and subordinate in Constantinople, Leonard of Chios, Archbishop of Mytilene, whose letter to the Pope *Decapta Constantinopoli*²¹ dated August 16th, 1453, was plagiarised by Dolfin, and thus found its way into the historical tradition of Western Europe.

Leonard was the first to mention Constantine Palaeologue's famous appeal to his friends to kill him rather than let him fall into the hands of the Turks: «O quispiam . . . ne Majestas vaftris

²¹) In J - B L' E c u y op. cit.

viris succumbat, meo gladio me transfigat» In view of Isidore's silence on this point, which would have suited so well the tenor of his exhortation, we may condemn it out of hand as a lie. Of the other tradition, that the Emperor's head was cut off by Mahomet, we can be little more certain; but we can at least see that it was a current belief in Crete shortly after the disaster, for in the Appeal we find it in poetic combination with Leonard's fabrication. The Emperor, as if forewarned, fears that the Turks will cut off his head—

να κόβουν τὸ κεφάλι μου, να μπήξουν σὲ κοντάρι

and his call to his comrades is therefore not to run him through with the sword, but to forestall the enemy, and take the royal head to Crete.

Who were these Cretans whom Constantine saw in flight?

For Phrantzes writes with admiration of the Cretan marines who held a tower of the wall long after the city had been taken²².

Nicolo Barbaro²³ was surgeon of the Venetian flotilla from the Black Sea which was caught in the Golden Horn by the siege. He describes the escape on May 29th of those seven ships that broke the chain barring the harbour and sailed from the City:

«... al mezo di con l' aiuto de misser domino dio, Misser Aluvixe Diedo, el capetanio de la Tana, si fexere vela con la sua galia, e poi la galia de ser Jeruolemo Morexini, e poi la galia de Trebixonda vizo patron ser Dolfen Dolfen . . . poi si leva la galia sutil de misser Gabriel Trivixan . . .».

One which did not escape was:

«la galia di Candia patron misser Zacaria Crioni el cavalier, quella si fo prexa, poi driedo queste galie si levo tre nave di Candia, le qual son, ser Zuan Venier, ser Antonio Filamati el galina²⁴». In his list of Venetian gentlemen who were saved he

²²) Phrantzes. (CSBH).

²³) N. Barbaro, *Giornale dell' Assedio di Constantinopoli*, ed E. Cornet, Vienna, 1856.

²⁴) «El galina» probably conceals the Cretan shipowner of the family of Yalinas, who is mentioned in a note in a British Museum manuscript (Add. 30460); where the three ships are those of Yalinas, Filomati, and Sguros. This note is, I believe, quoted in Γ. Μ. Ἀραμπατζόγλου, *Φωτίσιος Βιβλιοθήκη* part 2, which has not been available to me.

gives also the names of two brothers, Zuan and Alexandro Lolin, sons of «ser Angelo di Candia».

These ships were at Negropont in four days, and we may presume at Candia shortly afterwards. Aboard them were not only their depleted crews, but some part of the four hundred old men and women who had swum from the carnage of the city as the ships lay offshore²⁶. In this way the news of calamity was in Crete made more poignant by the company of those who had survived it.

Was it from these that the poet of the Appeal got the details of pillage unmentioned by Isidore and Leonard — the churches turned into stables, the use of the communion vessels for banqueting? Here we must look back to Nicetas Choniates's description of the earlier fall of the City²⁶, to the crusaders of 1204, who were to him so much worse than the Turks. They too were the forerunners of Antichrist, who «τὰ τιμαλφῆ δοχεῖα τούτων διαρπάζοντες . . . εἰς σίτων κανᾶ καὶ οἴνον κεράσματα ταῖς ἑαυτῶν τραπέζαις παρέφερον» and whose «ἡμίονοί τε καὶ ὑποζύγια σεσαγμένα μέχρι τῶν ἄδύτων εἰσήγοντο τοῦ νεώ»; and here again is distinct reminiscence of the Appeal's opening line: «ἐν στεναποῖς θρηνοὶ καὶ οὐαὶ καὶ κλαυθμοί, ἐν τριόδοις ὄδυρμοί».

Sometimes we can be moved by the sincerity of the eyewitness accounts; subsequent historians with their wanton distortion of fact, induce little but despair. It was natural for the folk-tradition to weave its legend around the fall. The weeping of the icons, the unknown queen at her liturgy, the priest reading the scriptures — all these were swift embroideries; the story of the communion vessels being taken up into heaven was extant before 1455²⁷. When the imagination passes from the circumstantial to the central episodes, we can only be amazed at the way in which, for instance, the Emperor's death comes in turn from wounds in the head, and in the shoulder, by suicide and by asphyxiation, in valour and in cowardice. It is useless to regret the fact that not one of our eyewitnesses in Constantinople was near the centre of events; the Italians being in Galata.

²⁶) See the narrative of Jacques Édaldy (Tetaldi) in E. Martène, U. Durand, *Thesaurus novus anecdotorum*, vol. I, 1819 - 1825, Paris, 1717.

²⁶) CSBH, pp. 757 ff.

²⁷) In the Lament of Constantinople. See chapter 3.

the Slavs at the Adrianople gate, and Phrantzes, by his own admission, in a ward distant from the attack. We must accept that our history of these things is traditional first, and accurate only by accident.

Of these historians²⁸, Ducas takes first place. His style was easy, and his vocabulary made concessions to the demotic; he was used by Phrantzes, by Critobulos of Imbros and by the poet of the Lament. He was translated into Italian in his own lifetime, and thus became for Western Europe the standard Greek authority on the last days of the Empire. It is all the more regrettable, therefore, to find that his account is based partly on so unhistorical a writer as the poet of the Appeal has been shown to be.

Constantine's

κόψετε τὸ κεφάλι μου, Χριστιανοὶ Ρωμαῖοι,

becomes «ὄν ἐστι τις Ἀριστιανὸς τοῦ λαβεῖν τὴν κεφαλὴν μου ἀπ' ἐμοῦ;». This is found in no other source. And the Emperor's foreboding that his head might be spitted on a pike (a fate which actually befell the head of the beggar taken to be Isidore) is converted by Ducas to fact. The royal head is nailed up in a public square, and afterwards strips of the skin are sent as tokens to the rulers of the East. Phrantzes, who might well have taken part in the ceremony, records that the Emperor was given Christian burial with all honour. No other authority mentions this nailing - up, while the more simple tradition of the decapitation was known to du Clercq, Chalcocondyles, Pusculus²⁹, and to the much later Hierax³⁰.

Ducas, of course, has read his Choniates: and so for him, for Phrantzes, and for Critobulos, the communion vessels are used for the looter's banquets. Only the more popular «δίσκουος», instead of «δοχεῖα», suggests a memory of the Appeal³¹. Such a memory is more obvious, when alone among the historians he

²⁸) The four Greek accounts of the capture are reprinted with notes in the quinquagesenary edition of Νέα Ἑστία (1 June 1953). The Italian version of Ducas is printed with the original in the CSBH edition.

²⁹) Ed. A. Ellisson, *Analekten der mittel. und neugr. Litteratur*, teil III, Leipzig 1857.

³⁰) K. N. Sathas *Bibliotheca Graeca Medii Aevi*, vol. 1., Venice, 1872

³¹) *διακοπήτρα* K 70

brings in an account of the legend of the angel who was to appear in S. Sophia in the hour of its capture, and hand a sword to a young man who was to drive away the Turks and become the new Emperor. And when the Sultan's entry into the church is described, and he tells a muezzin to give the call to prayer, the infidel priest is described in the phrase «*πρόδρομος Ἀντιχρίστου*».

Perhaps the most certain evidence of borrowing is in the narration of the enslavement of the Greek men and women. Among the captives are «*παρθένοι, ἃς οὐχ ἑώρα ἥλιος*», so characteristically a phrase from popular poetry⁸² that we are not surprised when Critobulos alters it, (in a context even more like that of the Appeal) to «*γυναῖκας νέας καὶ σώφρονας, εὐγενεῖς τε καὶ τῶν εὖ γεγονότων, τὰ πολλὰ οἰκουρούσας καὶ οὐδὲ τὴν ἀήλιον προελθούσας ποίε*». Another variant is in the monody of Manuel Christonymos⁸³ — «*παρθένους ἐκ παρθενῶνων ἐξερχομένας, αἱ μὴ ὅ τι ποιεῖ εὐτι πόλις ἤδεσαν*».

The last writer also makes use of another theme of the Appeal, the call to the Sun not to shine upon Constantinople; this is used in two other late monodies — one an anonymous fragment, and the other by John Eugenicos the Deacon⁸⁴.

Lastly must be mentioned a little threnos in forty-eight lines whose demotic associations are plentifully shown in spite of a conscientious use of «*γε*», «*τε . . . καὶ*», and «*πάνυ*». This earns its fame for three lines, one quite good,

ἀνδρῶν ταχὺς ὁ θάνατος, τῶν γυναικῶν αἰσχύνη,
one astonishingly bad,

Μαῦρον τε μῆνος τὰς κῆ καταλαμβάνει ταύτην,
and one blasphemous

Ἄλλ' ἐξεγέροθι, Χριστέ, ὡς ἐξ ὕπνου καὶ οἴνου,

but it also seems to show some influence of the Appeal. It mentions Constantine the Great as the founder of the City⁸⁵

⁸²) See A. Passow, *Popularia Carmina Graeciae Recentioris*. Leipzig 1860. nos. 378, 517, 519.

⁸³) Δ. Λάμπρος, *Μονωδίαί καὶ θρήνοι περὶ τῆς ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως (Νέος Ἑλληνομνήμων (1908))*.

⁸⁴) *Ibid.*

⁸⁵) It might be noted that this sort of historical reference is characteristic of the Italian poems of this genre; A. Medin-L. Frati, *Lamenti Storici dei Secoli XIV, XV, e XVI*, voll. 3, Bologna, 1887-1890, has three poems on the fall of Constantinople. One of these, written by

καὶ ταύτην ἐπωνόμασεν εἰς ὄνομα τοιοῦτον
and has the significant

κλονοῦμαι, συνταράττομαι, συνέχομαι τῇ λύπῃ
ἐνθουμουμένου μου, λοιπόν, τῶν ἐν σοι γενομένων.

It would be possible, if rather tedious, to devise a scheme which showed the apparentage of themes and ornaments in the various «Laments» for Constantinople; and in turn to show their relationship to the laments for older happenings. The main result would be to demonstrate how very conventional the genre is, and how little it can be depended on for historic. In such a plan, the Appeal of Constantinople would have a very important place. This poem of mixed literary merit, saved for us in a single manuscript horribly scrawled by some foreigner, has originated a myth which is to become reputable history. It has taken the old theme of the virtues of a warrior's head, and applied it to Constantine Dragatzis in his last battle; then handed on the story in such a convincing form that later historians have adopted it and made it truth.

The reason for the disproportionate influence of this not very great poem may be the fact that it did make an attempt to combine history with folksong. It was a naive attempt; the two streams flowed separately and did not mix. But when compared with works of similar subjects which do not make this attempt - with the lament of Tamburlaine⁸⁶ (1402), or the Battle of Varna⁸⁷ (1444) — the Appeal of Constantinople stands out as a successful and memorable poem. «Memorable» is a deliberate description, for it is not only the main themes of the Appeal that are handed down in later works. It is more than coincidence that the rare adjective «lightningseared», which the Appeal uses for Constantinople, is in the Lament applied to «the day» and «noblewomen». This involuntary quotation is the best compliment that can be paid to the Cretan poem.

the Venetian, Frate Bernardino Cingalano, before 1500, has :

*«Di poi Constantinopol fu nomata
Da Constantin imperador possente,
Perche da lui la fu edificata».*

Another mentions Justinian as the builder of S. Sophia, and all abound in erudite historical allusion.

⁸⁶) W. Wagner, *Carmina graeca medii aevi*, Leipzig 1874 pp. 23-31.

⁸⁷) E. Legrand, *Coll. de mon N. S.* 5 pp. 51 - 84.

CHAPTER 8
NERONPHILE, TARSIA, AND DOLCETTA

As an epilogue, we turn again to the theme of disintegration. The first chapters of this work dealt with the decline and fragmentation of the old Byzantine poetry; the rest with the reconstruction of Cretan poetry from varying materials, the process which was to lead in its perfection to the masterpieces of the seventeenth century. Now, *μὲ τοῦ καιροῦ τ' ἀλλάματα*, the building begins to crumble; and this chapter must be considered as a study in decay. This decay is less damaging than the first because we still possess in print many of the original works; and from a study of the way in which they are changed we may even gain valuable information about the nature of popular poetry.

The popularity of Chortatzes's tragedy *Erophile* has now lasted at least three centuries. We know — and it is one of our rare pieces of information about the Cretan theatre — that «it was performed several times in Candia, and was always successful»¹. Our informant is Nicholas Comnenos Papadopoulos, the historian of the Gymnasium of Padua where Chortatzes's nephews were educated. He was speaking from memory, and as he left Candia in 1665, at the age of fourteen², these performances must have taken place during the siege of the city and the last struggles of Crete against the Turks.

The repeated editions of *Erophile* through the eighteenth and nineteenth centuries tell their own tale, and there is twentieth — century evidence of some sort of performance in a much — popularised form during the carnival season in Epirus and Thessaly³. Meanwhile in Crete itself, the home of the tragedy, the tradition had not been lost. From Ano Meros, in the province of Amari, a poem of some ninety lines published in 1909⁴

¹) N. C. Papadopoulos, *Historia Gymnasii Patavini*, Venice 1726 vol. 2, p. 306.

²) K. N. Σάθας, *Νεοελληνική Φιλολογία*, Athens 1868, p. 474.

³) Σ. Ξανθοσουλίδης, ed. *Ἐρωφίλη*, Athens 1928, p. xxxii.

⁴) Αποπ. (N. Γ. Βλασιός;) *Ἀποσπάσματα ἐκ τῆς Ἐρωφίλης* (Κρητικὸς Λαὸς 1 (1909) 702).

covers in disjointed fashion most of the plot, and there is a presumption that the whole story was known to the reciter in prose: in this way it was told to the grammarian Hatzidakis when he was a child in Myrthio, on another side of Psiloritis⁶.

A new version, covering almost all the story, and including some seventy lines of verse, has recently been published⁷. It was collected among the Greek-speaking Turks who left Crete in the exchange of populations in 1923 and are now settled in the province of Smyrna. The Turks of Crete knew the folksongs and traditions of the island. Their singers and lyrists performed the *Erotokritos* just as the Greeks did; the poem was so well-known that it was translated into Turkish in 1873⁸. There is even presumption that further research into the poetry of this very important group would reveal material so far unrecorded. It is unlikely that it would include the patriotic and revolutionary songs which form so large a part of the standard collections of Cretan folk-poetry. In their place might be expected poems of Turkish sympathy, such as the rather ambiguous song of Glymidis Ali which has slipped into Kriaris's collection⁹. Many, perhaps most, of the Cretan «Turks» were in fact Greeks who had been forced by the savage and continuous persecutions of the nineteenth century to become Mohammedans.

Such are the antecedents of the tale of Panaretos and Nerophile, which follows. The prose parts are given in an abbreviated translation:

«Once there was a very rich king, who could not beget a child. In the spoils from a successful war he found a beautiful boy, Panaretos, whom he adopted as his heir; but on his return he found that his wife had given birth to a girl, Nerophile. The children were brought up as brother and sister, but one day the

⁶) Erophile, introduction, p. xxxi.

⁷) Ε. Ι. Δουλιγεράκης, *Δημοτικά παραλλαγαί τῆς Ἐρωφίλης καί τῆς Βοσκοπούλας*, (Κ.Χ. 10 (1956) 241 - 272), where there is copious and intelligent comment; and, also newly published, with very interesting details about performance, a folk-version from Amphilochia. See Γ. Θ. Ζώρας, *Πανάρειτος* (ΕΕΒΣ) 27 (1957) 110 - 126 and p. 68, above.

⁸) Ν. Τωμαδάκης, *Ὁ Ἐρωτόκριτος καί οἱ Τούρκοι* (Δρῆρος 1 (1937) 186 - 187).

⁹) Κ. 68.

secret was revealed to them by an old woman, and they fell in love.

The King suspected them, and one day saw them kissing in Panaretos's bedroom. He sent Ponaretos as messenger to offer two suitors to Nerophile. She was sitting in a window, telling her Nurse of a dream she had the night before :

The lines of *Erophile* are placed for comparison opposite the verse⁹. (See next page):

⁹) The text as given by Mr Dulgerakis: my own copy, made some years ago, differs on some points.

- NEP. *Μὰ τὸν Πανάρετο θωροῶ κι' ἔρχεται 'θεν ἐμένα
κι' εἶναι τ' ἀμμάδια ντου κλιτὰ καὶ παραπονεμένα.*
- NEP. *Πανάρετε, Πανάρετε, Πανάρε τὴν ψυχὴ μου,
γιὰ σένα ἐγεννήθηκε στὸν κόσμο τὸ κορμί μου.
Γιὰ σένα ἐγεννήθηκα, γιὰ σένα θὰ ποθάνω, 5
γιὰ σένα θὰ τὸν ἀρνηθῶ τὸν κόσμο τὸν ἀπάνω.*
- ΠΑΝ. *Δυὸ προξενειὲς σοῦ φέρνω 'γώ, γλυκειά μου Νερωμφίλη
μηδὲ σιὴ μιὰ δίνω βουλή, μηδὲ σιὴν ἄλλη ἀχείλι.*
- NEP. *Δυὸ προξενειὲς μοῦ φέρουνε, Πανάρετε, καὶ πέ μου,
ποιὸς εἶν' ὁ πιά καλύτερος, νὰ δώσω τ' ἀφεδιές μου. 10*
- ΠΑΝ. *Δὲ βάνω 'γὼ εὐχαρισθιά στὸν ἕνα καὶ στὸν ἄλλο,
ἴσα 'χω καὶ τὸν πιά μικρό, ἴσα καὶ τὸ μεγάλο.*
- NEP. *Πανάρετε, Πανάρετε, στολίδι τοῦ ψυχῆς μου,
εἰδὰ 'να ὄνειρο βαρὺ, ποὺ τράνταξ' τὸ κορμί μου.
Δυὸ περιστέρια πλουμιστά, περίσσα πλουμισμένα. 15
σ' ἕνα ψηλότατο δεντρὶ ἦτανε φωλεμένα.
Κι' ἐπέρασεν ὁ κυνηγὸς κι' ἐσκοτίωσε τὸ ἕνα.
κι' ἐπόμεινε τὸ θηλυκὸ μόνο κι' ἀμοναχόντου,
καὶ ἐγύρισε τὰ νύχια του, γιὰ νὰ σφαγῆ ἀπατόντου.
Γιὰ νὰ σφαγῆ, γιὰ νὰ πνιγῆ, γιὰ τὴ καρδιάς τὰ μέρη, 20
γιὰ νὰ σφαγῆ κι' ἐκεῖνο μιὰ γιὰ τὸ δικό του ταῖρι.*
- ΠΑΝ. *Ὁ κύρης μὰς 'το κυνηγὸς κι' ἐμεῖς τὰ περιστέρια,
κόρη, καὶ νὰ 'το βολετὸ καὶ νὰ γενοῦμε ταῖρια.*
- The King sees this, and sends for the Nurse :
- ΒΑΣ. *Τὸ σύμβουλο ἐπέψαμε νὰ μάθῃ τὴν ἀλήθεια,
κι' ὁ σύμβουλος ἐκάθετο κι' ἔλεγε παραμύθια. 25
'Ἄμε καὶ φέρε μού τινε τὴ σκρόφα, ποὺ θαργιέται,
πὼς στὰ κρυφὰ καμώματα, ποὺ κάνει, δὲ θαργιέται.*
- The King hands Panaretos to the executioner. While Neromphile is coming, she says to the Nurse :
- NEP. *Ὁ κύρης μου μοῦ μῆνυσε νὰ τρέχω νὰ πηγαίνω,
δὲν εἶχαμε στὸ σπίτι μας χειρότερο σὰν κεῖνο.
Σπιθιά μου τρισκατάρατη καὶ τρισκαταραμένη, 30
γιατὶ στὰ βιάθη τοῦ γιालοῦ δὲν εἶσαι βουλιασμένη.*
- She comes to her father :
- Τὴν ὀμιλία σου ἤκουσα καὶ τὴν ψηλότητά σου
κ' ἤρθα νὰ δῶ, ἀφεντιάκι μου, κι' εἶνιτὰ 'ν' τὸ θέλημά σου.*
- ΒΑΣ. *Καλῶς τὴ θυγατέρα μου, καλῶς τινε, νὰ κάμω,*

- NENA *Μὰ τὸν Πανάρετο θωρῶ καὶ μὲ τὴν ὥρα μπαίνει,
κ' ἔχει κλιτὸ τὸ πρόσωπο, τὴν ὄψιν ἀλλαμένη.* 3. 235 - 6
- ΕΡΩΦ. *Μὰ τὸν Πανάρετο θωρῶ κ' ἔρχεται σὰ θλιμμένο* 3. 45
- ΠΑΝ. *κ' ἔχει τὸ πρόσωπο κλιτὸ . . .* 3. 62
- ΕΡΩΦ. *Πανάρετε, Πανάρετε, Πανάρετε, ψυχὴ μου* 5. 523
- ΕΡΩΦ. *μὰ γὴ ὁμορφὴ ἴμαι γὴ ἄσκημη, Πανάρετε ψυχὴ μου,
γιὰ σέναν ἐγεννήθηκε στὸν κόσμον τὸ κορμί μου* 3. 149 - 150
- ΠΑΝ. *δὺὸ προξενιὲς γιὰ λόγου σου τοῦ φέρασι, Κερά μου,* 3. 95
- ΒΑΣ. *σὲ τοῦτο διαφορὰ κιαμιὰ δὲ θέλω γὰ τὸ βάλω,
γιατὶ καλλιὰ δὲν εἶν' ὁ γεῖς τίβοτο' ἀπὸ τὸν ἄλλο.* 2. 21 - 22
- ΕΡΩΦ. *Ἀνὸ περιστέρια πλουμιστὰ μοῦ φαίνετονε, Νένα,
σ' ἓνα ψηλότατο δεντροῦ κ' ἐθώρου φωλεμένα.* 2. 147 - 8
- ΕΡΩΦ. *καὶ τὸ ζιμιὸ τὴ μούρην του πρὸς τοῦ καρδιᾶς τὰ μέρη
μπήχνην κι αὐτὸ καὶ σφάζεται γιὰ τ' ἀκριβὸν του ταῖρι.* 2. 157 - 8
- ΒΡΩΦ. *λούπη; μὴν εἶν' ὁ κύρις μου τρομάσω καὶ φοβοῦμαι,
κ' ἐμεῖς τὰ περιστέρια αὐτὰ κι ὁμάδι σκοτωθῶμε.* 2. 161 - 2
- ΕΡΩΦ. *Μᾶλλιος γιὰτὶ μοῦ μὴνσε μὲ τὸν Ἀρμόδι, κρίνω
(γιατὶ ἄθροπο χειρότερο δὲν ἔχομ' ἀπὸ κεῖνο),* 5. 277 - 8
- ΜΑΝΤ. *᾽ὦ σπῖτι τρισκατάρατο, σπῖτι καταραμένο,
γιάντια στὰ βάρη τοῦ γιாலοῦ δὲν εἶσαι βουλισμένο;* 5. 1 - 2
- ΕΡΩΦ. *Τὸν ὀρισμὸν ἐγροίκησα τῆς Ὑψηλότητάς σου,
κ' ἤρθα γὰ μάθω τὸ ζιμιό, τί ἴναι τὸ θέλημά σου.* 5. 325 - 6
- ΒΑΣ. *Καλῶς τὸν ἄξιο μου γαμπρό, καλῶς τογε γὰ κάμω,*

- νὰ κάμω τὰ προπούμενα στὸν ἐδικό σου γάμο. 35
 NENA Ἐς κάμωμε, ἀφεντάκι μου, τούτ' ἢ φωτιά νὰ σβήση,
 σὰ σπύθα δίχως δύναμη στέκει νὰ τὴ γεμίση.
 ΒΑΣ. Πήγαινε, πήγαιν' ἀπὸ 'πά, κακὴ καὶ ξεπλυμένη,
 κι' ἐμένα ἢ θυγατέρα μου εἶναι ξετροξεραμένη.
 Ἄνοιξε θυγατέρα μου ἐκεῖνο τὸ βαρέλι· 40
 λέω κι' αὐτὸ τὸ χάρισμα καλὸ φανῆ σου θέλει.
- NER. Ἡ Νένα μου ἐμίσησε κι' ἐγὼ πολλὰ τρομάσω.
 Γιὰ τὸ θεό, ἀφεντάκι μου, καὶ πῶς θ' ἀνασκεπάσω.
 ΠΟΙΗΤ. Κι' ἀνεσκεπάζει καὶ θωρεῖ, εἶναι νὰ ἰδῆ ἢ καϋμένη.
 Κεῖνη τὴν ὥρα ζωντανὴ ἦτο γ(ῆ) ἀποθαμένη. 45
 NER. Κύρη μου δὲ σὲ λέω μπλιό, κύρη δὲ σ' ὀνομάζω
 μόν' ἄπονο κι' ἀνέπιστο καὶ σκύλο θὰ σὲ κρᾶζω.
 Κεφάλι μου ὠραιότατο, κεφάλι πλουμισμένο.
 τ' ἀπομεινάρι τοῦ κορμιοῦ ποῦ τό 'χετε ριγμένο.
 ΒΑΣ. Τῶ lionταριῶ μου τό 'θωκα καὶ τῶ σκυλιῶ μου βρώση, 50
 γιὰτὶ δὲν ἦτονε προπεὸ χῶμα νὰ τὸ πλακώση.
 NER. Ἄνοῦς βασιλιᾶ 'τανε παιδί, 'νοῦς μέγα βασιλέα,
 ἀπού 'το μεγαλύτερος ἀφέντης παρὰ σένα.
 Τοῦ Τραμουντάνα βασιλιᾶ, πού 'στε μεγάλοι φίλοι.
 ἐκείνουνὰ 'τονε παιδί, ὁ διπλοκακομοίρης. 55
 Κοντὸ τὴν ἀνεσπάσετε τὴ γλῶσσ' ἀπὸ τὰ χεῖλη;
 κοντὸ καὶ δὲν ἐφώνιαξε, γλυκειά μου Νερωμφίλη;
 ΒΑΣ. Κι' ὄντὲ τὴν ἀνεσπούσανε τὴ γλῶσσ' ἀπὸ τ' ἀχείλη,
 δυὸ τρεῖς φορὲς ἐφώνιαξε, γλυκειά μου Νερωμφίλη
 Ἐπὰ 'ναι κι' ἢ καρδοῦλα ντου, ἢ πολυματωμένη, 60
 ἀποῦ ματώθηκε γιὰ σὲ κι' ἦτονε πονεμένη.
 Ἐπὰ 'ναι κι' ἔβγαλε καὶ σύ, σκύλα, τὴν ἐδική σου,
 νὰ τὴν ἐσμίξειτε τὰ δυό, σὰν τὸν πονῆ ἢ ψυχὴ σου.
 ΠΟΙΗΤ. Τὸ χαντζεράκι τζ' ἔβγαλε ἀπ' ἀργυρὸ φουκάρει,
 ψηλὰ - ψηλὰ τὸ πέταξε καὶ στὴ καρδιά τζη ἐβάρη. 65
 Καὶ ὄντὲν ἐξεψύχησε ἐβγῆκε περιστέρι,
 κι' ἀπ' τὴν σφαμένην του καρδιά, τὸ πλουμιστό της ταίρι.
 Ζευγάρι ἐγενήκανε καὶ πέταξαν ὁμάδι.
 Κι' ὁ βασιλιάς ὡς νὰ τὰ 'δῆ τὰ θαύμασε, καὶ πάλι
 κάθε ταχύ, κάθε πρωτὶ καὶ κάθε ἀποβράδυ, 70
 ἦρχοντο κι' ἐθωρούσανε κεῖνο τ' ἀπομεινάρι.

- καθώς τυχαίνει, σήμερο τὸν ὄμορφόν του γάμο. 4. 647 - 8
 NENA Βουλή σου δίδω, Ἀφέντρα μου, πρὶ ὁ κόσμος τὸ γροικήση,
 σὰ σπύθα δίχως δύναμη ν' ἀφήσετε νὰ σβήση 2. 33 - 34
- ΒΑΣ. Τὰ πράματα ἀπὸ βρῖσκονται σ' ἐτοῦτο τὸ βασιέλλι,
 σίμωσε, δέ τα, χάρισμα πλήσιο φανῆ σου θέλει. 5. 367 - 8
 ΕΡΩΦ. τ' ἀμμάτια μου δειλιούσι,
 καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ χάρισμα τρομάσσου νὰ στραφοῦσι. 5. 381 - 2
 ΕΡΩΦ. Μισσεύγ' ἡ Νένα ἀπὸ δῶ, καὶ πλειότερα τρομάσσω 5. 331
- ΕΡΩΦ. Ὡ κύρι μου, μὰ κύρι πλιὸ γιάντα νὰ σ' ὀνομάζω,
 κι ὄχι θεριὸν ἀλόπητο κι ἄπονο νὰ σὲ κολάζω; 5. 435 - 6
 ΕΡΩΦ. Γλυκώτατό μου πρόσωπο, κεφάλι τιμημένο,
 ποῦ 'ναι τ' ἀπομονάρι σου κορμὶ τὸ σκοιτωμένο.
 ΒΑΣ. Θροφή ἐγίνη τῶ σκυλλιῶ, τῶ λιονταριῶ μου βρώση,
 γιὰτὶ δὲν ἦτο τὸ πρεπὸ χῶμα νὰ τὸ κονκλώση. 5. 417 - 420
- MANT. Τῆ γλώσσάν του καὶ βγάνουν τη καὶ χάμαι τὴν πατοῦσι,
 καὶ μετὰ τοῦτα τὸ ἄκουσα τ' αὐτιά νὰ πῆ «Ἐρωφίλη» 5.148-9
 MANT. καὶ τὰ πρικνά του χεῖλη
 δυὸ τρεῖς φορὲς ἀνοίξασι νὰ ποῦσιν «Ἐρωφίλη». 5. 161 - 2
 ΕΡΩΦ. κρινῶ ἢ ἀγαπημένη
 νὰ 'ν' ἡ καρδιά πὸν πάντα τση μ' ἐβάστα φυλαμένη.
 ΒΑΣ. Τούτῃ 'ναι' κ' ἔβγαλε καὶ σὺ τώρα τὴν ἐδική σου
 καὶ σμίξε τηρε μετ' αὐτὴ ἂν τὴν πονῆ ἢ ψυχὴ σου. 5. 405 - 8

How does a work of sophisticated poetry become a folk-poem? The first essential is that it should contain folk - themes, so that it is close to tales and poems already in the popular repertoire. Its motifs must be archetypal to survive. The plot of *Erophile*, with its king's son living incognito in another king's court, its persecuted lovers, the warning dream, the presentation of mutilated limbs within a casket, and the suicide of the heroine, meets this requirement. These, and not the philosophy, are the bones of *Erophile*, and it is these that are retained in the abbreviated versions of *Smyrna* and *Amari*. Moreover, these folk - motifs already present draw to themselves others from the popular corpus. The king without an heir who at last begets a daughter; the children who are brought up as brother and sister until a mysterious old woman tells them the truth; the king's abuse of his daughter (cf. *Aretusa* in prison): all these are elements unknown to the tragedy. A comparable treatment is found in the fragmentary version of *Digenis* collected from Crete about 1870¹⁰. Its own heroic themes of wooing, the building of a tomb, and death, have been contaminated with the enchantment - theme from *Charzanis*. And very like the *Smyrna* version is the epilogue in which the lovers are turned into a reed and a laurel, so that a princess, seeing them, exclaims:—

«Γιὰ ἰδές τα τὰ μαργιόλικα καὶ τὰ μαργιολεμένα,
καὶ ζωντανὰ ἀγαπιώτουσαν καὶ τώρα πεθαμένα»

The same «expansion» is seen in the way the abbreviated versions adopt certain characteristics of folk - poetry. The Messenger's words, that Panaretos's lips

δὴν ἰρεῖς φορὲς ἀνοίξασιν νὰ ποῦσιν «'Ερωφίλη»

are expanded to a question by *Erophile* and an answer by the King. The line

γὰ σέναν ἐγεννήθηκε στὸν κόσμο τὸ κορμί μου

is expanded with an echoing couplet in exactly the same way as one *mantinada* echoes another.

With the expansion of the themes goes the disintegration of the poetry. As the interest turns more and more to the plot of the story, as it becomes more of a folk - tale and less of a folk -

¹⁰) See chapter 2.

poem, the flow of the poetry is lost, and it becomes the exception to find two consecutive lines recognisable from the original. A greater proportion of the lines is of the «memorable», almost magical kind familiar from folk - poetry—

Πανάρετε, Πανάρετε, Πανάρετε, ψυχή μου

and

Σπίτι μου τρισκατάρατο, σπίτι καταραμένο

—both these retained from the tragedy. And from the general fund of folk - song :

*Τὸ χαντζεράκι τῆς ἄβραμ' ἀργυρὸ φουκάρι,
ψηλά ψηλά τὸ πέταξε καὶ σὴ καρδιά τῆς βάρει.*

Similarly one of the few lines of verse in the abbreviation of *Digenis* is the universal

βασιλοπούλα ἀγνάντισε ἀπὸ ψηλὸ παλάτι.

Even the lines that are preserved are dislocated from their original order, are given to different characters, are spoken in different situations. A very much less developed state of the same phenomenon is seen in the modern version of *The Fair Shepherdess* gathered from Naxos, where some five hundred lines are abbreviated to less than a hundred¹¹. Here very few lines are added, and in general the order is much the same as that of the original. But some dislocations have been made, and one couplet in particular, (89 - 90, Naxos 30 - 31), is spoken at quite a different point in the plot, which it seems to change. The much better preservation of *The Fair Shepherdess* is mainly due to the fact that it is closer in time to its printed source¹², but it may also be partly explained by its eleven - syllabled metre, which is not as liable as the political verse to fluent variation¹³.

After the expansion of the themes and the disintegration of the poetry, the third element in this process may be called the «integration of the approach». It is a characteristic of the best

¹¹) Π. Μαρκάκης, Ἡ Βασκοπούλα, σάν δημοτικὴ παραλλαγὴ σὴν Ἄπειρανθο (Νάξου) (Φιλολογικὴ πρωτοχρονιά 1947, 137 - 114).

¹²) See Δ. Β. Οἰκονομίδου, Τρία ἔργα τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας ἐν Ἄπεράθου - Νάξου (ΚΧ 7 (1953) 110 - 118), 114.

¹³) Newly published Cretan versions of *The Fair Shepherdess*, with full bibliography, are in Ε. Ι. Δουλιγεράκης op. cit.

folk - poetry, (closely connected with its tendency to speech instead of narrative), to centre the interest upon one point, and to tell the story in its relation to the chosen centre. In the West Cretan version of the well - known theme of *The Husband's Return*¹⁴, the centre of interest is the wife and her constancy. She bids her husband farewell, and he tells her

*Ἄ λείπω μῆνα μὴ λουσιῆς, καὶ χρόνο μὴν ἀλλάξης,
κι ἂ λείπω τὸ ντρανιράχρονο σιὴν πόρτα μὴ προβάλλης*

The next words in the song are

*Ἦρθεν ὁ μήνας γὰ λουσιῆ, κι ὁ χρόνος γιὰ ν' ἀλλάξη,
ἦρθεν καὶ τὸ ντρανιράχρονο σιὴν πόρτα γὰ προβάλλη,*

and when she goes to the gate, her husband comes to meet her. There is no mention of his travels, of what he has done for thirty years. The interest is concentrated upon one point and everything else is subordinated.

Erophile is not an «integrated» play. It is arguable that the real hero of the play is the King, the father torn between his love for his daughter and his psychopathic rage at the dishonour she has brought him. The nominal heroine is a colourless person whose character has no variety, no richness of texture to capture anything but our most sentimental sympathy.

The action of the play, however, has a centre, the scene in which *Erophile* is given the casket containing *Panaretos's* head, hands, and heart; and it is this scene that has become the unifying element of the folk - versions. Going backwards from this point in the play we find that the moment from which it springs is *Erophile's* dream, and all that goes before it is stage-setting, preparation for the central action. Going forward from it, *Erophile's* suicide is the immediate result and all that comes after is an epilogue outside the interest. In the *Smyrna* version (if we exclude the folk - lore accretion of the «two doves») the range is precisely this - from dream to suicide. In the *Amari* version, which is not so highly developed, the episode of the king's murder is preserved, but the story still starts from the dream. Within this range neither version has anything superfluous except (in that now published) the explanation that *Pa-*

¹⁴) Ν. Ψάχος, 50 δημόδη ἄσματα Πελοποννήσου καὶ Κρήτης Athens 1930, pp. 70 - 71.

naretos was in fact of royal birth. And this, in itself one of the archetypal folk - lore themes present in *Erophile* (where its significance to the plot is almost nothing) is made even more mythical by the introduction of the mysterious King of the North Wind - *τὸν Τραμωνιάνα βασιλιᾶ*, who is a far - off echo of Panaretos's father King Thrasymachus.

In their different degrees both versions have «integrated» their approach to *Erophile*, have given it a unity. The Naxian *Fair Shepherdess* can show no such integration, for the simple reason that the original is so unified as not to admit of tautening. The elements of the fragmentary *Digenis*, however, are all centred upon one theme; the love of *Digenis*, pursued exactly from his wooing to his death, with only the tacked - on folk - lore epilogue outside the interest. The rest of the epic is ignored.

But perhaps the best - preserved instance we have of this integration of approach is found in the folk - versions of *Apollonius of Tyre*¹⁴, a subject which requires some more detailed attention because of the comparative unfamiliarity of the story. In its Cretan form the plot may be summarised as follows:

«King Antiochus of Antioch has committed incest with his daughter. To prevent her marriage he demands that all her suitors shall find the answer to a riddle, or otherwise be executed. Many die, but finally Prince Apollonius of Tyre, answers correctly, so revealing the King's dishonour. Antiochus tries to murder him, but Apollonius escapes with a single galley.

He comes to Tarsus in time to relieve a disastrous famine, and is much honoured; but its lord, Strangilios, is forced to send him away, for fear of Antiochus's anger. Apollonius is caught in a storm, his ship sunk, and he, the only survivor, flung up on the coast of Tripolis.

There he is befriended by a fisherman, and makes his way to the court, where his skill at dancing and playing bring him the post of tutor to the Princess Archistrata. They fall in love, and after many doubts in the King's mind Apollonius has to prove his nobility in a tournament. He wins and is married.

Now messengers bring the news that Antiochus is dead, and Apollonius has been chosen to succeed to his throne. But on the

¹⁴) See chapter 6.

voyage a great storm arises. Archistrata gives birth to a daughter, and apparently dies. Her body is thrown in a rich chest into the sea, and is washed up on the shore. A physician sees that she is alive, and revives her; and she first becomes a nun, and then abbess of a convent nearby.

Meanwhile Apollonius has sailed to Tarsus. His baby is christened Tarsia, and given to the care of Strangilios and his wife Dionida. She is brought up as their child, not knowing her true birth until it is revealed by her old nurse upon her death-bed. Soon after, Dionida becomes jealous of Tarsia because she has become more beautiful than her own daughter, and she persuades her husband to have her killed. A peasant is sent to kill her on the shore, but a pirate-galley suddenly appears and captures her. The peasant escapes, and claims that he has performed his task.

Tarsia is sold to Macarios, a whoremaster of Mytilene. But her virtues keep her virgin, and she gains money for her master only by singing and playing the lyre¹⁹. She is befriended by the lord of the country, Tenagoras.

Apollonius returns to Tarsus, is told that his daughter is dead, and is shown her grave. (This appears from the later narrative). In despair he puts to sea, and by chance arrives at Mytilene. Tarsia is sent for to entertain him and rescue him from his melancholy. At first he speaks harshly, and even strikes her, but from her words realises who she is. There is great rejoicing, and Tarsia and Tenagoras are married.

In a dream Apollonius is told to go to a certain convent to give thanks. When he gets there, he sees the chest in which Archistrata had been cast from the ship, and which has been hung up as an offering. At last the abbess recognises him for her husband.

He and his family sail on to Antioch and to Tyre, where Apollonius reassumes his honours, and then to Tarsus, where Stragilios and his wife are executed, and Tenagoras left as lord. Afterwards Apollonius and Archistrata sail back to Tripolis, where they live happily ever after».

It is readily seen that this plot justifies the existence of the

¹⁹) Called both *κithάρα* and *λύρα*, but it is apparently played with a bow. See chapter 6, footnote.

Zacynthos proverb, used of a person who has suffered greatly, «ἐπέρασε τοῦ Ἀπολλωνίου τὰ βάσανα»¹⁷. It is loose and episodic, and Apollonius, the central figure, is forgotten during the whole stories of Archistrata and of Tarsia. Therefore it is not surprising, that, just as Panaretos and Neromphile takes one integrating approach and abandons all the surrounding details, so all four folk-versions of Apollonius are in fact narratives of the tale of Tarsia.

There are many folk-tales which deal with this and similar stories¹⁸, but of these only four preserve the names of some of the characters, and also contain some verse. The first of these, collected in Cythera, has only four lines of verse amidst its prose narration¹⁹. Two more, of which both are Cretan and one is from Phourphouras, a village in Amari, very near to the place where the Erophile version was found, are almost exactly alike, and of about 180 lines²⁰. The Phourphouras version has the important information that at some points the reciter admitted that she has forgotten many lines, and supplied prose links. Lastly comes a poem from Heracleion itself, of fifty lines with prose links²¹.

We may proceed to an analysis of these four versions:²²

«There are king and queen, Apollonius and Archistrata, and the time comes for them to go on a journey.	C
Archistrata gives birth, seems dead, and is thrown into the sea in a chest.	C P V H
She is revived by an abbot	C

¹⁷) See Λαογραφία 2 (1910) p. 451.

¹⁸) See R. M. Dawkins, *Forty-five stories from the Dodecanese*, Cambridge 1950.

¹⁹) Σ. Ε. Στάθης, *Τὸ παραμῦθι τοῦ Ἀπολλωνίου* (with N. Politis's commentary) *Λαογραφία* 1 (1909) pp. 71 - 81.

²⁰) Π. Γ. Βλαστός, *Νέαι ἀνακαλύψεις ποιήσεως λειψάνων κρητικῶν θεάτρον Ἀπολλώνιος καὶ Ἀρχιστράτη* (with N. Politis's (?) comments) (*Κρητικὸς Λόγος* 1 (1909) pp. 38 - 44, and ANON. *Ἀπολλώνιος καὶ Ἀρχιστράτη* *ibid.* 101 - 103, published by A. Voreadis.

²¹) Σ. Ε. Στάθης, *Συμβολὴ εἰς τὸ ποίημα τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ τῆς Ἀρχιστράτης* (*Λαογραφία* 1 (1910) pp. 683 - 5).

²²) C=Cythera; P=Phourphouras; V=Cretan version published by Voreadis; H=Heracleion. When these letters are italic the plot-element referred to is in verse.

(or by some fishermen)	P
and becomes a nun.	C
Tarsia is left with her nurse to be brought up by Strangilios and his wife	C P V H
Strangilios's ugly daughter is jealous, and her parents arrange that a slave should take Tarsia out in a boat and drown her. The slave has pity on her, and lets her land. She is stolen by brigands, and sold to a whoremaster. She keeps her virginity and is befriended by the prince	C
(or A prince sings Tarsia a mantinada and makes her foster - parents angry. She is given to a shepherd to be killed, but pirates descend.	H
She keeps her virginity, but is forced to sing and play to make money).	H
Apollonius returns to Tarsus with a load of corn	C P V H P V H
and is told that his child is dead.	C P V H
He sails away wherever the ship will take him	C
(or He is shown Tarsia's supposed tomb, whence a mysterious voice tells him to go to Venice	P V H
and he sails away.	P V H
Tarsia is brought aboard the ship to rouse him from his melancholy.	C P V H
He treats her harshly.	C
She sings, to a guitar	C
(or a spinet)	P V
that she had been nine years with her nurse in Tarsus	V
when a prince sang her a mantinada, and she was harshly treated by her foster —parents. Her nurse had been poisoned, and Tarsia was given to a shepherd to be killed. But she was taken by pirates, and has been three years in captivity.	P V
«Her father is Apollonius and her mother	

Archistrata»,	C P V
and Apollonius recognises her.	C P V H
He gives her to the prince in marriage.	C P V
They go to the convent, and Archistrata	
is found».	C V H

The centre which the folk - versions have selected is the great moment of the recognition of father and daughter. Using the method adopted with Panaretos and Neromphile and going back in the narrative, we find that the point from which this climax comes is the birth of Tarsia and the «death» of Archistrata : and, apart from an insignificant prologue in the Cythera story, that is the beginning of our four folk - versions. Going forward from the recognition, its natural result and the close of the story of Tarsia is her marriage to the prince : and it is here that, in effect, our two best versions (PV) end. For the Voreadis poem deals with the later discovery of Archistrata in a perfunctory and undetailed fashion (three lines) which might just as well be prose. The approach is integrated, and the rembling original begins to take a shape and magnitude.

An interesting attempt at further integration has been made in H. The opening of the other two verse - narratives is in the familiar form

*Ἄφρονκρασιεῖτε νὰ σᾶς πῶ τραγοῦδι τὸ Ἄρχιστριάτας
ποὺ πῆρε Ἀπολλώνιος κι ἐγέννησε στὴ στράτα.*

which gives a misleading but normal opening. The Heracleion version takes the lines which in the others lead to the great climax of the recognition, and whose importance as the centre of the story is emphasized by the fact that they are the only verses retained in C :

Ὁ κύρης μ' Ἀπολλώνιος κ' ἡ μάνα μ' Ἀρχιστράτα,

so that the whole piece is given the unity of being narrated in the first person. Actually the convention breaks down with the reciter's memory — which would show, even in the absence of the original, which form is older — but the persistence of the integrative method is significant.

I have used the Song of Tarsia to illustrate one point in the development of Panaretos and Neromphile. The other factors of this development may also be seen : the expansion, which brings in the motif of the «voice from the tomb»;

and the disintegration of the verse. Very few lines from Apollonius are recognisable. We may note

*Ἀνάθεμα τὸ σπῆτι σου, Στραγκίλιε τυρόννο,
ὀπούσουν ἢ κακή μου ἀρχὴ ἐισθῆτα νὰ παθάνω.
Ἀνάθεμα τῆ μοῖρά μου, ἀνάθεμα τὴν ὥρα
ὁ κύρης μου ὄντε μ' ἄφηκε στὴν ἐδική σου χῶρα.*

AT 1539 - 1542

to be compared with the Cythera version's

*Ἀνάθεμα, Στρογκύλιε, ἐσένα καὶ τὴν ὥρα,
ποὺ μ' ἄφηκε ὁ πατέρας μου στὴν ἰδική σου χῶρα.*

And

*Ἀπέθανεν ἢ Τάρσια, κ' ἔκαψεν τὴν καρδιά μας
ὄαν νᾶχεν πέσει τὸ κακὸ ἀπάνω στὰ παιδιά μας*

AT 1453 - 1454

which corresponds with

*Ἢ Τάρσια σου ἀπόθανε, κ' ἔκαψε τὴν καρδιά μου,
ὄαν νᾶχε ρίξ' ὁ Θιὸς φωτιὰ νὰ κάψη τὰ παιδιά μου*

P 75 - 76; similar in V.

But probably the most important result of this investigation is that by the seventeenth century Tarsia was already independent of Apollonius. In the «Rhyme» Tarsia plays the lyre; in the two best folk - versions she plays the spinet²³. And «spinet had already been abandoned at the end of the seventeenth century»²⁴. This fortunate evidence throws new light on the conditions of composition of these romances. It suggests, for instance, that Tarsia's poetic independence of its model may reflect a period when the improvisation of bards upon known stories was much more spontaneous and original than we know in Greece today. It suggests too that lost romances of the Frankish period may underlie many presentday folk - songs. Of these the most notable and certain is undoubtedly the romance of Dolcetta and Fiorentino.

The themes of Dolcetta and Fiorentino have more magic in them than those of Tarsia. They are in their present state so close to folk - tale that it would be very difficult to sift the motifs ringed about the titles King Leper and King Scaldhead, and analyse their relation to the original roman-

²³) σπινέτιο P σπερλέντιο V.

²⁴) Encyclopaedia Americana, New York 1949, s. v. «Piano».

ce²⁶. But the existence of this romance may be clearly proved by the application of the principles learnt from *Tarsia* and *Panaretos* and *Neromphile* to three folk-versions with a comparatively large proportion of verse.

The best of these comes yet again from Amari, from the village of Chordaki²⁶; so that all three of the romances that have come down to us have been gathered from a circle of mountains about five miles in diameter. It is from the Vlastos collection, and was recited by Maria Stratidaki in 1887. It consists of a long story in prose, with some 130 lines of verse in sizable passages. The second version is described simply as «from East Crete», and is a prose story with about seventy lines of verse from the parts included in the Chordaki text, but with considerable variations²⁷. The third is from Athens²⁸. It has about thirty lines of verse in short fragments among the prose.

The basic story of the romance, in a form fairly near what it must have originally had, may be told as follows:

«A king is a scald-pate, and the only cure is the blood of a prince. So he sends a fleet of his pirates, who with fine music entice aboard Fiorentino, only son of a great king, and take him to their master.

The king, shuts him in a tower, where he is attended by the king's daughter. She helps him to escape, and as they sail away

²⁶) A preliminary bibliography is given by N. Politis in a book-review in *Λαογραφία* 2 (1910) pp. 146-8. For versions of the story see R. M. Dawkins, *Modern Greek Folktales*, Oxford 1953, p. 333, who is not quite accurate in saying that «in all the versions the latter part of the story is for the most part told in verse». Some versions have very little verse. Dawkins has missed the Sitia version mentioned below, and some four or five less important ones.

²⁶) Π. Γ. Βλαστός, *Ὁ μελισσοσιτέφανος* (Κρητικός λαός 1 (1909) pp. 78-9, 104-8). The title is taken from the name mentioned in the first line of verse, and has no other connection with the story. Vlastos says that in his collection (of which the greater part is still unpublished) he has another version of the same story under the name of *Dardan Atlas*.

²⁷) Ε. Βλασσάκης, *Τὸ παραμῦθι τοῦ λεπροῦ βασιλιᾶ* (Κρητικός λαός 1 (1909) pp. 135-6, 167). Very close to this is the version from Sitia (Ε. Παπαδάκη, *Λόγια τοῦ Στειακοῦ λαοῦ*, Athens 1938, pp. 10-12), which, however, does not include any prose.

²⁸) Δ. Καμπούρογλου, *Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν*, Athens 1889. See vol. 1, pp. 311-4.

together, the queen lays a curse upon them: that when Fiorentino is kissed by his mother he shall forget the princess, and his memory shall be restored only by a slap from his mother's hand.

When they reach the land of the great king, Fiorentino goes ahead to prepare for the princess's reception. He falls asleep; his mother kisses him, and he forgets his betrothed.

Fiorentino and two friends go hunting, and see the princess. One of them secretly sends her money to receive him, but she sends him away by a ruse, and the same trick is played on the second. When Fiorentino sends her money he is trapped in honey with which the princess has covered her stairs, and is sent away in disgrace.

The three friends realise the deception and summon her to court. There she tells the king that Fiorentino has been saved by her help, and stakes her life against his on the truth of her claim. The queen is prevailed upon to slap her son's face. He comes to his senses and remembers the princess. He is forgiven, and the pair are married with great celebrations».

In the absence of the original we find it difficult to examine the verbal relations of our three versions with their prototype. The disintegration of their verse must be guessed at from their degree of variation. The expansion of the poetry does not seem to have gone very far, and we have no parallelism to compare with that of the Lesbos version, three of whose five couplets run

Θυμᾶσι, Φλουρινίτι μου, μέσα σιῆ γάμαρά μου
ροδόσταμου σὶ πότιζα, ἔπιφτις καὶ μαζί μου;
Θυμᾶσι Φλουρινίτι μου, ἰὰ ἴδα δὲ θυμᾶτι
ποὺ γίνηκτις ἐσὸν κληρὰ τοῖ γὼ προσκύνησά σι;
Θυμᾶσι Φλουρινίτι μου, ἰὰ ἴδα δὲ θυμᾶσι
ποὺ γίνηκτις ἐσὸν λιμνά, τοῖ γὼ κουλόβησά σι ;²⁹

In fact the fluency and skill of the poetry is considerable, and occasionally shows signs of a style rather different from folk-song. In

ΒΑΣ. Πάρε Τζωριζέια τὸ σπαθί.

ΤΖΩ. Πάρε το κι ἀπατό Σου.

Ἔτσι δριζέεις κάμε το, σκλάβος εἶν' ἐδικός Σου.

²⁹) P. Kretschmer, *Der heutige Lesbische Dialekt*, Vienna 1905. See p. 486

the division of the line points to (though by no means proves) a sophisticated origin. Its rather theatrical style is repeated in

Ἐν τον ἐδῶ πὸν πρόβαλε, τὸν Κώσιαν ὀμανίτη.

We may compare Fortunatos Act I. 360 — «Μὰ ἔν τον ἐδῶ πὸν πρόβαλε» — and Erophone Act III. 329 — «ἔν τον ἐδῶ πὸν πρόβαλε»⁸⁰. Both these evidences of a non-folk origin are absent in E and A⁸¹.

The expansion of the themes can be seen much more clearly. It is most marked in the East Cretan tale. There the queen is a witch, and the lovers escape by stealing her combs with the combings of her hair, her soap, and her basin. The combs become thickets in the pursuers' path, the combings hills and forests, the soap mud, and the water from the basin a river. In X, the Queen's curse has acquired two parallel variants, one of which is that the princess shall forget Fiorentino the moment his father kisses her. This is an obviously nonsensical expansion. The Athens version is almost free from such elements, but it is impossible to estimate how much this owes to the editor's habit of «preparing» his folk-tales⁸².

The third principle of our metamorphosis, the integration of the approach, is clear and easy. As a plot, the tale falls into two divisions, half in one kingdom, half in the other. But it is obvious that all three folk-versions have concentrated their attention upon the dramatic climax, the court scene where Dolcetta brings about the restoration of Fiorentino's memory. The moment from which the action flows to this court scene is not that of Dolcetta's deception of the three friends, for this triple deception is a self-contained episode with its own development and action. Rather, it is the moment — in itself a minor climax, a turning-point of the plot — when by chance the three discover the deception and decide to summon the princess to court. Fiorentino is apparently to be married: and one of his friends seems and —

«Τί ἔχεις Μέλισο - στέφανε καὶ χαμηλοκοιτάξεις;»

—and has to admit that he has no money to buy fine raiment

⁸⁰) For other examples see Erophone Glossary s. v, *ἐν*; though some of the references are not correct.

⁸¹) X - Chordaki; E - East Crete; A - Athens.

⁸²) See Διογραφία 4 (1912 - 3) pp. 341 - 3, 750 - 4.

for the feast, because he had spent it all on the courtesan Dolcetta.

So the action moves; now, in the best version, almost all in verse. The earlier half of the story is told by Dolcetta to the king, and so tied in to the integrated narrative. The action ends, immediately after the recognition, and the pardoning of Fiorentino, with the simple couplet

*Καὶ τότε τοὺς ἐπέσπανε τοὺς δυὸ τῶνε δμάδι,
κ' ἐμπήκανε κ' οἱ ἄλλοι δυὸ οἱ φίλοι του κουμπάροι.*

It seems that the end of the unity, of the folk - poem, in this case coincides with the end of the romance. But we must remember the way in which Apollonius and Archistrata sailed half the Mediterranean to tie the loose ends of their story. And it is tempting to think that Dolcetta and Fiorentino in some way solved the problem of the leper - king.

There is no doubt that this king is the Sultan of Cairo, and that his daughter is Dolcetta, though her name in X becomes Georgetta, in E Ciolcetta (*Τσολισέτα*), and in other versions even Dulciana and Falcetta. And Fiorentino is constant almost everywhere⁸³. The other names are more doubtful. Fiorentino's country is in E referred to as «*τοῦ Ταλαθιάς τὰ μέρη*». The interchangeability of λ and ρ, and the Cretan pronunciation of θ for τ suggest Taranto, and in this case X's Ἄφενιοταρῶνοι (referring to the three friends) might stand for Ἄφενιοταρανίνοι. But Ἄφενιοβαρῶνοι — «*Lords Baron*» — is an attractive conjecture. In E the two companions are called Stephanos and Yannis, in X only the first, Melissostephanos is named. In Sitia the names are Mesostephanos and Mesocostas, presumably from the Venetian «*Miser*»⁸⁴. The Athens version preserves much fuller names: the first is Stathinos Daleras, and the second Giordano Davellas. Finally in E, the name of Fiorentino's mother is given as *Ἰηγογληγοδώρα*; a curiosity which might well conceal «*Heliodora*».

The form of the folk - versions and the predominantly Italian names can leave no doubt of the existence of the romance of Dolcetta and Fiorentino, and of its dating at least

⁸³) But «*Vorvodinos*» in Laconia. See A. Θέρης, *Οἱ θρύλοι τοῦ Μυστρός (Παναθήναια 19 (1909) p. 189)*.

⁸⁴) But compare «*Melisso*» in *Decameron IX. 9*.

as far back as the seventeenth century. In some ways the sixteenth, or even the fifteenth century is more probable: later than this, a work of so widespread an appeal would almost certainly have been printed. All our evidence points to Crete as the place of origin: the existence there of the best versions, the high quality of the verse, and the points of resemblance with Cretan drama⁸⁵. It is fair that we should join this name to those of two certainly Cretan heroines, and so end our tale of Neromphile, Tarsia, and Dolcetta.

⁸⁵) Since I wrote this, Professor Manussakas has told me that as long ago as 1945 he recognised the existence of a sophisticated work behind the folk-tale of Fiorentino, and sketched out an essay entitled «An unknown drama of the Cretan theatre». One must, I think, admit the existence of a Cretan theatre in the sixteenth century. Ero-phile is unlikely to have sprung full-armed into existence; and as far back as 1541 it is recorded that Cretan actors were imported to Venice to take part in the production of a Veneto-Greek comedy by the Heptanesian Caravias (Κ. Ν. Σάθας, *Ἱστορικὸν δοκίμιον περὶ τοῦ θεάτρου καὶ τῆς μουσικῆς τῶν Βυζαντινῶν*, Venice 1879, vol. 1, p. 410). But it is very improbable that a Cretan comedy should be so very different from those extant. Katsurbos, Stathis, and Fortunatos are all Italian, Plautine, Manandrian comedies, observing the unities. The tale of Dolcetta and Fiorentino is a quite different sort of plot moving through time and space as a romantic, almost Alexandrian, narration.

APPENDIX I
THE PHANURAKIS MS.

The painter, Mr. Thomas Phanurakis of Heracleion, has very kindly allowed me to borrow and copy a notebook that is one of the most interesting documents of folksong that I have seen. It is written almost entirely by one Manusos Polentas, of Askyphou in the White Mountains, during 1926 when he was a prisoner in the jail at Kalami, on Suda Bay. This is the prison that accommodates all the sheep-thieves and brigands of Western Crete. Six months or so at Kalami seems to be part of the career of most men one encounters in the Madares.

Obviously Polentas, quite uneducated and with spelling so little contaminated by accepted ideas that it mirrors almost exactly the phonetic tricks of West Cretan dialect, set out to write as many songs as he and his fellow-prisoners knew. The result is amazingly rich. There are over a hundred and fifty feast-songs, twenty journey-songs, 1250 mantinades, the first 934 lines of *Daskaloyannis*, and a dozen or so historical ballads; one of these has been written in later by another man, at Askyphou (where the book clearly passed round various friends and relations) and refers to an ambush in the mountains in 1930.

The poems are interspersed with some full-page drawings of folk-themes, in ink and coloured pencil; a mermaid, *Erotas*, Saint George, Adam and Eve, a swordfish, and so on.

The main value of the manuscript is that it shows the extent of the common West Cretan repertoire. Individual items of interest include a new song on *Caramusas* (1680), an eleven-syllabled version of *Tataris*, and an Acritic beast-slaying wish a reference to a threeheaded monster playing on a *tambur*, as *Digenis* himself does in Cypriot songs. Very important is Polentas's division of the songs into tune-groups. Only once is any doubt shown about which tune is used for a song.

APPENDIX II
BIBLIOGRAPHY

This list includes all works referred to in text and footnotes. Greek and non - Greek alphabets are listed separately.

- P. Aretino, *I ragionamenti* ed. Anon., Paris 1882.
- N. Barbaro, *Giornale dell' assedio di Constantinopoli* ed. E. Cornet, Vienna 1856.
- Barlaam and Ioasaph* ed. G. R. Woodward - H. Mattingly, London 1914.
- S. Baud - Bovy, *La chanson populaire grecque du Dodecanèse I Les textes*, Paris 1936.
Sur la strophe de la chanson clephtique (Annuaire de l' Institut de Philologie et d' Histoire Orientales et Slaves 10 (1950) Παγκόσμια - Mélanges Henri Gregoire) pp. 53 - 78).
La strophe de distiques rimés dans la chanson grecque (Studia memoriae Belae Bartok sacra, Budapest 1956, pp. 365 - 383).
- P. Belon, *Les observations de plusieurs singularités et choses memorables, trouvées en Grèce, Asie, Judée, Egypte, Arabie, et autres pays estranges*, Antwerp 1555.
- G. Boccaccio, *Il Corbaccio* (Opere volgari vol. 5), Firenze 1828.
La ruffianella «Lucca 1559» (actually about 1850, in an edition of 24 copies purporting to be an exact reprint of the original).
- G. Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venice 1829.
- C. Bondelmontius (Buondelmonti) *Descriptio Cretae* ed. E. Legrand in *Description des îles de l' archipel* (Publications de l' école des Langues Orientales Vivantes, série 4e, vol. 14, Paris 1897).
- J. Bosio, *Dell' istoria della sacra religione e ill. ma militia di San Giovanni Gerosolimitano*, Rome 1594 - 1602.
- C. M. Bowra, *Heroic poetry*, London 1952.
- F. Braudel, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l' époque de Philippe II*, Paris 1949.
- H. F. Brown, *The Venetian printing - press*, London 1891.
- J. - C. Brunet, *Manuel du libraire*, Paris 1800.
- J. A. Buchon, *Histoire des conquêtes et de l' établissement des Français dans les états de l' ancienne Grèce*, Paris 1846.
Chroniques et memoires pour servir à l' histoire de France, London 1820.
- R. Cantarella, *Un poeta cretese del secolo XV : Stefano Sachlikis* (Atene e Roma, series 3, no 3, (1935) pp. 53 - 72). Translated into Greek in *Μύσων* 7 (1938) pp. 74 - 91.

- A. Castiglione, *A history of medicine*, New York 1947.
- J. Clough, *The secret enemy*, London 1954.
- F. Cornelius, (Cornaro) *Creta sacra*, Venice 1755.
Corpus scriptorum Byzantinorum historiae, Bonn 1828 etc.
- M. Crusius, *Turcograecia*, Basle 1584.
- A. d' Ancona, *Una poesia ed una prosa di Antonio Pucci* (II Propugnatore 2 (1869) pp. 397 - 438, 3 (1870) pp. 35 - 53).
Origini del teatro italiano Turin 1891.
- R. M. Dawkins, *A Cretan translation of Barlaam and Ioasaph* (Medium Aevum 1 (1932) pp. 109 - 125).
Forty - five stories from the Dodecanese, Cambridge 1950.
Modern Greek folktales, Oxford 1953.
- G. degli Agostini, *Istoria degli scrittori veneziani*, Venice 1752.
- H. D. de Grammont, *Histoire d' Alger sous la domination Turque*, Paris 1867.
- A. Delatte, *Les portulans grecs*, Liège 1947.
- G. Destunis, (edits *Lament of Athens* in) *Persami vy Attichyeskoy Athiny*, S. Petersburg 1881.
Dictionnaire de la noblesse, Paris 1860 - 1893.
- C. Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis*, Leyden 1688 (photographic reproduction, Paris 1943).
Glossarium mediae et infimae latinitatis, Niort 1883.
- A. Ellissen, *Analekten der mittel - und neugriechischen Litteratur*, Leipzig 1860.
Enciclopedia Italiana, Rome 1933.
Encyclopaedia Americana, New York 1949.
- W. J. Entwistle, *European balladry*, Oxford 1939.
- L. Erk - F. W. Böhme, *Deutscher Liederhort*, Leipzig 1893.
Les évangiles des Connoilles (Quenouilles), Lyon 1893.
- J. A. Fabricius, *Bibliothecae Graecae*, Hamburg 1726.
- X. Fielding, *The stronghold*, London 1953.
- R. Fulin, *Documenti per servire alla storia della tipographia veneziana* (Archivio Veneto 23. 2, pp. 390 - 405).
- E. Gerland, *Histoire de la noblesse crétoise au moyen âge* (Revue de l' Orient latin 10 (1903) pp. 172 - 247, 11 (1904) pp. 7 - 144).
- G. Gerola, *Monumenti veneti nell' isola di Candia*, Venice 1905 - 1917.
- C. Gidel, *Étude sur la littérature grecque moderne*, Paris 1866.
- H. Grégoire, *Ἡ Ὀδύσσεια Ἀρχαία*, New York 1942.
- F. Hanna, (ed. *Spaneas* (Oxford) in) *Jahresbericht über das Akad. Gymnasium in Wien*, 1898.
- M. Haupt, *Opuscula*, Leipzig 1876.
- A. Hausrath, *Ein spätgriechischer Schwank und ein byzantinisches Vol-*

- Lebuch* (Rheinisches Museum für Philologie 87 (1938) pp. 85 - 94).
- W. Hertz, *Aristoteles in den Alexanderdichtungen des Mittelalters* (Abhandlungen der philos. - philol. Klasse der kön. bay. Akad. der Wissenschaften 19 (1892) pp. 3 - 105).
- D. C. Hesselting - H. Pernot, *Poèmes prodromiques en grec vulgaire*, Amsterdam 1910.
- C. Hoeg, *Les Saracatsans, une tribu nomade grecque: L' étude linguistique*, Paris - Copenhagen 1926.
- E. Höpffner, *Les troubadours*, Paris 1955.
- R. Hutchinson, *The Lord of Patras* (K. X. I' (1956) 341 - 345).
- J. Irmischer, 'Ιάκωβος Τριβαλῆς' ποιήματα (Berliner byzantinische Arbeiten 1), Berlin 1956.
- A. A. Janssen, *Narratio neograeca Apollonii Tyrii* (Indagationes Noviomagenses 2), Amsterdam - Antwerp 1954.
- E. Jurien de la Gravière, *Doria et Barberousse*, Paris 1886.
- C. Karofilas, *Une famille patricienne crétoise, les Vlasto*, New York 1932.
- E. Klebs, *Die Erzählung von Apollonius aus Tyrus*, Berlin 1899.
- B. Knös, *Un miroir des femmes du XVIème s.* ('Ελληνικά 14 (1955 - 6), pp. 123 - 157).
- P. Kretschmer, *Der heutige lesbische Dialekt*, Vienna 1905.
- K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur*, Munich 1891 (first edition).
Eine neue Handschrift des Digenis Akritas (Sitz. kön. bay. Akad. der Wiss. philos. - philol. - hist. Klasse 1904 pp. 309 - 356).
Ein vulgärgriechische Weiberspiegel (Ibid. 1905 pp. 335 - 432).
- V. Lamansky, *Secrets d' état de Vénise*, S. Petersburg 1884.
- Sp. Lambros, *Ein byzantinisches Volkslied* (BZ 3 (1894) pp 165 - 166).
- J. B. L' Écuy, *Narrationes de capta Constantinopoli*, Paris 1823.
- E. Legrand, *Collection de monuments pour servir à l' étude de la langue neohellénique*, Paris 1874 etc.
Bibliothèque grecque vulgaire, Paris 1880 etc.
Bibliographie hellénique (complete series in 4 + 5 + 2 volumes), Paris 1885 - 1928.
- P. Lehmann, *Die Parodie im Mittelalter*, Munich 1922.
- F. H. Marshall, *Four klephtic songs* (Είς μνήμην Σ Λάμπρου, Athens 1933 pp. 42 - 49).
- E. Martène - U. Durand, *Thesaurus novus anecdotorum*, Paris 1717.
- J. Mavrogordato, *Digenes Akrites*, Oxford 1956.
- A. Medin - L. Frati, *Lamenti stcrici dei secoli XIV, XV, e XVI*, Bologna 1887 - 1890.

- F. Miklosich-J. Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi*, Vienna 1860 - 1890.
- W. Miller, *The Latins in the Levant*, London 1908.
- Z. Mocenigo, *Relazione...MDLXXXIX* (MKI 1 (1940)).
- G. Moravcsik, *Byzantinoturcica II: Sprachreste der Turkvolker in den byzantinischen Quellen*, Budapest 1943.
- F. Moresini, *Relazione...MDCXXIX* (MKI 2 (1950)).
- G. Morgan, *French and Italian elements in the Erotocritos* (K. X. Z' (1953) pp. 227 - 228).
Three Cretan manuscripts (K. X. H, (1954) pp. 61 - 71).
- K. Müller, *Fragmenta historicorum graecorum*, Paris 1870.
- H. Noiret, *La domination vénitienne en Crète de 1380 à 1485* (Bibliothèque des écoles françaises d' Athènes et de Rome 61 (1892)
Nouvelle biographie générale, Paris 1855.
- N. C. Papadopulus, *Historia gymnasii patavini*, Venice 1726
- C. D. Papadimitriou, *Ἀφήγησις παράξενος τοῦ ταπεινοῦ Σαχλίκη*, Odesa 1896 (in Russian).
- R. Pashley, *Travels in Crete*, Cambridge 1837.
- F. Pasqualigo, *Relazione.. MDXCIV* (MKI 3 (1953)).
- A. Passow, *Carmina popularia Graeciae recentioris*, Leipzig 1860.
- H. Pernot, *Chansons populaires grecques des XVe et XVIe siècles*, Paris 1931.
- F. Petrarca, *De' rimedii dell' una e dell' eltra fortuna, volgarizzati*, Bologna 1867.
- D. Pétropoulos, *La comparaison dans la chanson populaire grecque*, Athens 1954.
- Phanurakis MS. See appendix I.
- E. Picot, *Recueil général de sotties* (Société des anciens textes français) Paris 1902.
- G. Psychoundakis, *The Cretan runner*, London 1953.
- A. Quiller - Couch ed. *Oxford book of English verse*, Oxford 1912.
- S. Rang - F. Denis, *Fondation de la régence d' Alger*, Paris 1837.
- G. Reichenkron, *Steph. Sachlikis, Autobiograph und Moralist Formen der Selbstdarstellung* Festgabe für Fritz Neubert, Berlin 1956 pp. 363 - 377.
- E. Rohde, *Eine griechische Novelle* (Rheinisches Museum für Philologie 31 (1876) pp. 628 - 630).
- K. N. Sathas, *Bibliotheca graeca medii aevi*, Venice 1872.
- J. Schmitt, *La Théséide de Boccace et la Théséide grecque* (Bibliothèque de l' École des hautes études 92 (1892) pp. 279 - 345).
- Th. Siapkarakas - Pitsillidès, *Le pétrarquisme en Chypre: poèmes d' amour en dialecte chypriote*, Athens 1952.

- A. H. Smyth, *Shakespeare's Pericles and Apollonius of Tyre*, Philadelphia 1898.
- E. A. Sophocles, *Greek lexicon of the Roman and Byzantine periods*, Cambridge (Mass.) 1914.
- J. W. Spargo, *Virgil the neoromancer* (Harvard studies in comparative literature 10), Cambridge (Mass.) 1934.
- K. Sudhoff, - C. Singer, *The earliest printed literature on syphilis (1495 - 1498)* Florence 1925.
- O. Tafrali, *Thessalonique au quatorzième siècle*, Paris 1913.
La tariffa delle puttane di Vinegia ed. Anon, Paris 1883.
- F. Thiriet, *Vénise et l'occupation de Ténédos au XIVe siècle* (Mélanges d'archéologie et d'histoire de l'École Française à Rome 65 (1953) pp. 219 - 245).
- B. Thorlacius, *Protusiones et opuscula academica*, Copenhagen 1815.
- P. D. Tournefort, *A voyage into the Levant*, London 1718.
- A. G. Tsopanakis, *Essai sur la phonétique des parlers de Rhodes*, Athens 1940.
- H. Waddell, *The wandering scholars* 7th. edition), London 1954.
- A. Wagner, *Heraldry in England*, London 1946.
- W. Wagner, *Medieval Greek texts* (the Philological Society's extra volume), London 1870.
Carmina graeca medii aevi, Leipzig 1874.
Ἀλφάβητος τῆς ἀγάπης, Leipzig 1879
- G. Waitz ed. *Concilium in Monte Romarico* (Zeitschrift für deutsches Alterthum 7 (1849) pp. 160 - 167).
- T. Wright, *The Latin poems commonly attributed to Walter Mapes* Proceedings of the Camden Society, 1841).
Womankind in Western Europe, London 1869.
- T. Wright, *The Anglo-Latin satirist and epigrammatists of the twelfth century*, London 1872.
- A. Wulff, *Die frauenfeindlichen Dichtungen in den romanischen Literaturen des Mittelalters bis zum Ende des XIII Jahrhunderts* (Romanischen Arbeiten 4), Halle 1914.
- F. Zambrini, *Le opere volgare a stampa dei secoli XIII e XIV*, Bologna 1878.
- J. W. Zinkeisen, *Geschichte des osmanisches Reiches in Europa*, Gotha 1856.
- Α. Ἀλεξίου, *Ἡ Φυλλάδα τοῦ Γαδάρου* (Κ. Χ. 9 (1955) 81 - 118).
- Σ. Ἀλεξίου, *Κρητικὴ ἀνθολογία*, Heracleion 1954.
Φιλολογικαὶ παρατηρήσεις εἰς κρητικὰ κείμενα (Κ. Χ. 8 (1954) σ. 238 - 272).
- Γ. Ἀραμπατζόγλου, *Φωτίειο βιβλιοθήκη*, Constantinople 1933 ?
- Π. Π. Βαβουλές, *Ὁ κρητικὸς τραγουδιστὴς*, Canea 1950.

- N. A. Βέης, *Νεοελληνικά δημώδη ᾄσματα ἐκ χειρογράφων κωδίκων* (Παναθήναια 10 (1910) σ. 211 - 216).
- Ε. Βλασσάκις, *Τὸ παραμῦθι τοῦ λεπροῦ βιοιλιὰ* (Κρητικὸς Λόγος 1 (1909) σ. 135 - 136, 167).
- Π. Γ. Βλαστός, *Ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ* Athens 1893.
Νεῖα ἀνακαλίψεις ποιήσεως λειψάνων κρητικοῦ θεάτρου Ἀπολλώνιος καὶ Ἀρχιστράτη (Κρητικὸς Λόγος 1 (1909) σ. 38 - 44).
Ἀποσπάσματα ἐκ τῆς Ἐρωφίλης (Ibid. pp. 70 - 72).
Ὁ Μελισσοσιέφανος (Ibid. pp. 78 - 79, 101 - 108).
- Α. Βορεάδης, *Ἀπολλώνιος καὶ Ἀρχιστράτη* (Ibid. pp. 101 - 103).
- Ε. Ι. Δουλιγέρακης, *Τὸ κρητικὸ ᾄσμα τῆς Σουσάννας* (Κ. Χ. 9 (1955) σ. 334 - 376).
Δημοικαὶ παραλλαγὰί τῆς Ἐρωφίλης καὶ τῆς Βοσκοπούλας (Κ. Χ. 10 (1956) 241 - 272).
- Γ. Θ. Ζώρας, *Τζάνε Βεντρούμου ἱστορία Φιλαργυρίας μετὰ τῆς Περηφανείας* (ΕΕΒΣ 24 (1954) σ. 291 - 314).
Πανάρετος (ΕΕΒΣ 27 (1957) 110 - 126).
- Α. Θέρσος, *Οἱ θρηνοὶ τοῦ Μυσσοῦς* (Παναθήναια 19 (1909) 2. 189).
Τὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων, Athens 1952.
- Σ. Ἰωαννίδης, *Ἐπος μεσαιωνικὸν ἐκ τοῦ χειρογράφου Τραπεζοῦντος, ὁ Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτης ὁ Καππαδόκης*, Constantinople 1887.
- Π. Π. Καλονάρος, *Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας*, Athens 1941.
- Δ. Καμπούρογλου, *Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν*, Athens 1889.
- Β. Κυρνάρος, *Ἐρωτόκριτος* ἐκδ. Σ. Ξανθοῦδιδης, Heracleion 1915.
Ἐρωτόκριτος, introduction by Α. Πολίτης, Athens 1952.
- Φ. Κουκουλιές, *Μορφολογικὰ καὶ γραμματολογικὰ ζητήματα* (Glotta 25 (1936) pp. 159 - 166).
Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, Athens 1948 - 1952.
Περὶ τοῦ σιχούργημα «Συναξάριον τῶν ἐθνετικῶν γυναικῶν καὶ τιμωιῶν ἀρχοντισσῶν» (Κ. Χ. 7 (1953) σ. 55 - 60).
- Ε. Κυριαρᾶς, *Μελετήματα περὶ τὰς πηγὰς τοῦ Ἐρωτοκριτοῦ* (TF 27) Athens 1932.
- Α. Κριάρης, *Κρητικὰ ᾄσματα*, Athens 1921.
- Σ. Π. Κυριακίδης, *Ἡ γένεσις τοῦ διοτίχου καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσομετρίας* (Διογραφία, παράρτημα 4).
- Σ. Λάμπρος, *Αἱ κατὰ τῶν τυπογράφων τῆς Βενετίας αἰτιάσεις Καισαρίου Δαπόντε καὶ τοῦ Παχωμίου Ῥουσάνου* (NE 2 (1905) σ. 337 - 351).
Μονωδίαί καὶ θρηνοὶ περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (NE 5 (1908)).
Δεκατρία δημώδη ᾄσματα μετὰ μουσικῶν σημείων (NE 11 (1914) σ. 423 - 432).
- Ι. Ε. Μαθιουδάκις, *Δημοικὰ τραγούδια Σελίνου* (Κρητικά 1 (1930) σ. 242 - 284).

- Ν. Μανούσακας, *Ἡ ροθιμνιώτισσα σουλτάνα Εὐμενία Βεργίτιση σὶς εὐρωπαϊκὲς χαλκογραφίαις καὶ σὶὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια* (Κ. Χ. 5 (1952) σ. 349 - 384).
Ὁ ποιητὴς Γεώργιος Χοῦμνος, νοτάριος Χάνδακος (ΕΕΒΣ 21 (1951) σ. 280 - 282).
Τὸ τραγούδι γιὰ τὸ βασιλιὰ Ἐρροῖκο τῆς Φλάνδρας (Λαογραφία 14 (1952) σ. 3 - 52).
Περὶ ἀγνώστου Κρητὸς ποιητοῦ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ὁ Λεονάρδος Ντελλαπόρτας καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ (Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 29 (1954) σ. 32 - 44).
- Π. Μαρκάκης, *Ἡ Βοσκοπούλα, σὰν δημοτικὴ παραλλαγὴ στῆν Ἀπειράνθο* (Νάξου) (Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιὰ 1947 σ. 137 - 144).
- Μ. Ο Μερλιέ, *Τραγούδια τῆς Ρούμελης*, Athens 1931.
- Μπάμπας - Παντζελιός, *Τὸ τραγούδι τοῦ Δασκαλογιάννη* ἐκδ. Β. Λαοῦρδας, Heracleion 1947.
- Φ. Μπουμπουλίδης, *Λαϊκὰ στοιχεῖα ἐν τῷ «Ζήνωνι»* (Κ. Χ. 7 (1953) σ. 127 - 137).
Κρητικὴ λογοτεχνία, Athens 1955.
- Μ. - Ζ. Μπουνιαλῆς, *Φυλλάδα τῆς ψυχῆς*, Heracleion n. d. (1930 - 40?).
- Α. Π. Βουρδουμπάκης, *Κρητικὰ ἔγγραφα ἐκ τῆς ἐνετοκρατίας καὶ τουρκοκρατίας* (ΧΚ 2 (1916) σ. 339 - 424).
- Γ. Ν. Νάξος, *50 δημῶδη ἄσματα Πελοποννήσου καὶ Κρήτης*, Athens 1928.
- Ј. Α. Νοτοπούλος, *Τὸ κρητικὸ τραγούδι τοῦ Ὀμαλοῦ καὶ ἡ πατρόνα* (Κ. Χ. 12 (1958), 171 - 175).
- Σ. Ξανθοῦδίδης, *Συμβολαὶ εἰς τὸν Weiberspiegel* (BZ 16 (1907) pp. 470 - 478).
Διγενῆς Ἀκρίτας κατὰ τὸ χειρόγραφον Ἐσχωριὰλ (ΧΚ 1 (1913) σ. 523 - 572).
Ἡ ἐνετοκρατία ἐν Κρήτῃ καὶ οἱ κατὰ τῶν Ἐνετῶν ἀγῶνες τῶν Κρητῶν (ΤΓ 34), Athens 1939.
- Α. Ξηρουχάκις, *Ὁ κρητικὸς πόλεμος*, Trieste 1908.
- Δ. Β. Οἰκονομίδης, *Τρία ἔθρα τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας ἐν Ἀπεράθου - Νάξου* (Κ. Χ. 7 (1953) σ. 110 - 118).
- Ι. Ι. Παπαγρηγοράκις, *Συλλογὴ ξενογλώσσων λέξεων*, Canea 1952.
- Ε. Παπαδάκη, *Λόγια τοῦ στυακοῦ λαοῦ*, Athens 1938.
- Ι. Παπαδόπουλος, *Ἡ Κρήτη ὑπὸ τοὺς Σαρακηνούς* (ΤΓ 43), Athens 1918.
- Α. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, *Δημῶδες βυζαντινὸν ἄσμα αἰνιγματῶδες ἐκτιθέμενον διηγηματικῶς παραβολὴν ἵνα* (Λαογραφία 1 (1909) σ. 567 - 573).
- Γ. Δ. Παχτικός, *260 δημῶδη ἑλληνικὰ ἄσματα*, Athens 1905.
- Ν. Γ. Πολίτης, *Ἀκριτικὰ ἄσματα· ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ* (Λαογραφία 1 (1909) σ. 242 κ.ε.).
Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, Athens 1932.

- Κ. Ν. Σάθας, *Νεοελληνική φιλολογία*, Athens 1868.
Ἱστορικὸν δοκίμιον περὶ τοῦ θεάτρον καὶ τῆς μουσικῆς τῶν Βυζαντινῶν, Venice 1879.
- Γ. Σεφέρης, *Ἐρωτόκριτος*, Athens 1946.
- Κ. Σκόκος, *(Οἱ Μουσσοῦροι)* (Ἡμερολόγιον 1892, Heracleion).
- Σ. Σπανάκης, ἔκδ. *Μνημεῖα κρητικῆς ἱστορίας*, Heracleion 1940 - 1958.
- Σ. Ε. Στάθης, *Τὸ παραμῦθι τοῦ Ἀπολλωνίου* (with N. Politis's commentary) (Λαογραφία 1 (1910) σ. 68 - 81.
Συμβολὴ εἰς τὸ ποίημα τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ τῆς Ἀρχιστρατής.
- Γ. Ταρσοῦλη, *Μωραῖτικα τραγούδια Κορώνης καὶ Μεθώνης*, Athens 1944.
- Ε. Σ. Τζιάτζιος, *Τραγούδια τῶν Σαρακαϊσαναίων*, Athens 1928.
- Κ. Τσατσαρωνάκη, *Ἡ πρεσβυτέρα τοῦ παπᾶ Νικοδήμου Ταρμάρου Νέα Χρονικά Ἡρακλείου*, 5/6, 12/6, 19/6, 1949.
- Ν. Β. Τωμαδάκης, *Ὁ Ἐρωτόκριτος καὶ οἱ Τοῦρκοι* (Δρῆρος 1 (1937) σ. 136 - 137).
Συμβολὴ εἰς τὰς τοπωνυμίας τοῦ Σελίνου (Κρητικά 1 (1930) σ. 25 - 31).
- Ε. Κ. Φραγκάκη, *Συμβολὴ εἰς τὰ λαογραφικὰ τῆς Κρήτης*, Athens 1949.
- Α. Κ. Χατζηγιάκης, *Ἐκκλησίαι Κρήτης· παραδόσεις*, Rethymno 1954.
- Α. Χατζῆς, *Ἐνδοσάθιος Μακρομβολίτης καὶ Ἀκριτής* (Ἀθηνᾶ 54 (1950) σ. 134 - 176).
- Γ. Χορτάτζης, *Ἐρωφίλη* ἔκδ. Σ. Ξανθουδίδης (ΤΦ 9), Athens 1928.
- Ν. Ψάχος, *50 δημῶδη ἄσματα Πελοποννήσου καὶ Κρήτης* (see Γ. Ν. Νάζος), Athens 1928.

GARETH MORGAN

ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΗΝ «ΕΥΒΙΕΝΑ»

«ΤΡΑΓΩΔΙΑ» «ΠΟΙΗΘΕΙΣΑ ΥΠΟ ΤΟΥ ΚΥΡΟΥ
ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΟΝΤΖΕΛΕΖΕ»

Οι προεισαγωγικές αυτές μερικές σημειώσεις υπακούουν κυρίως στο καθήκον, πού αισθάνομαι να πληροφορήσω τους συναδέλφους μου, και όσους ασχολούνται ιδιαίτερα με παρόμοια θέματα, σχετικά με την ανεύρεση ενός θεατρικού έργου, αν όχι μεγάλης αισθητικής αξίας, τουλάχιστο σημαντικού για την ιστορία των νεοελληνικών γραμμάτων. Το γεγονός ότι σήμερα μπορούμε να πλουτίσουμε το δραματολόγιο του 19^{ου} αιώνα, πού από τα δικιά έργα του ο Ροδολίνος και ο Κατζοῦρμπος έχουν πρόσφατα ακόμη αποκαλυφτή, με ένα άλλο ακόμη έργο, την «Εὐβιένα», είναι αρκετά σημαντικό για να το κρατήσω στην σιωπή¹

A

Το έργο «Εὐβιένα» μνημονεύεται από τον Λέοντα Ἀλλάτιο σε μία σελίδα χαρακτηριστική για την προσωπικότητα του λατινοθρεμμένου και σοφού χίου υμάνιστή. Μιλώντας για τους πρώτους Ιταλούς ποιητές² υποστηρίζει μίαν άποψη του σχετικά μ' αυτούς προστρέχοντας σε ένα έπιχείρημα, πού βασίζεται στην κατάσταση της σύγχρονης του ελληνικής δημοτικής ποίησης, «Poesia de Greci communale odierna». Ἀφοῦ πληροφορήσει για τὸν πολιτικό στίχο, πού τὸν συσχετίζει με τις πολιτικές (σελ. 26), για να εξηγήσει ότι είναι κοινός για όλους όσο και αυτές είναι «comuni a tutti», έπωφελεῖται από μίαν δρθή παρατήρηση για την μετάφραση, από τα λατινικά σε Ιταλικές δικτάστιχες στροφές, τοῦ Stabat Mater τοῦ Jacopone da Todí, πού χάνει έτσι

¹) Πρίν δημοσιεύσω την κριτική έκδοση τοῦ έργου, με την σχετική μελέτη, έπλιζω να παρουσιάσω, από τις φιλόξενες αυτές σελίδες, και τα κεφάλαια τῶν «Προεισαγωγικῶν» πού άφορούν την γλωσσική εξέταση, τα τυπογραφικά προβλήματα (με βάση την συγκριτική μελέτη με τὸν Ροδολίνο και την Ἐρωφίλη της πρώτης έκδοσης, τυπωμένα στο ίδιο πιεστήριο) και άλλα οὐσιαστικά ζητήματα πού θέτει ή έκδοση της «Εὐβιένας». Πρόκειται, πάντως, για έργο πού αἰτεῖ νέα τοποθέτηση πολλῶν προβλημάτων της κρητικής θεατρικής σχολής. Σ' αυτήν την τοποθέτηση θά βοηθήσουν άσφαλῶς μελέτες πρόσφατα δημοσιευμένες στην Ἰταλία σχετικά με τὸ Ιταλικό θέατρο μετά την Ἀναγέννηση.

²) Poeti antichi raccolti da codici manoscritti... da Monsignor Leone Allacci... In Napoli, per Sebastiano d' Alecci, 1661.

τὴν πραγματικὴ του καλλιτεχνικὴ ἀριότητα, γὰ νὰ παρεμβάλῃ δυὸ σελίδες ποὺ δὲν εἶναι ἄσκοπο νὰ εἰς διαβάσομε δλόκληρες :

«E questa proprietà di lingua io la scorgo in alcune Ottave fatte in Greco a modo d' Italia, le quali, non ostante che habbino tante sillabe e le rime a suoi luoghi, niente dimeno in quella lingua cascano senza nissuna melodia o suono, e non si conosce se sono prosa o verso. Però tutta la Poesia de' Greci commune odierna si riduce, come si è detto, a Distici, ancorchè in quella lingua infin'ora non si veda compositione alcuna di consideratione, ma certe bagatelle, come l' Istoria d' Imperio, di Michele Vaivoda, di Alessandro magno, di Santo Nicola, di Demetrio Re di Moscovia, e questa scritta da Matteo Archimandrita, di Apollonio Tirio, da Costantino Temeno Candiotto, delli luoghi santi Ierosolimitani, da Antonio d' Arze Cipriotto; et alcune Tragedie, tra quali mi passorno per le mani Eubiena di Teodoro Mondesse, Rodolino di Gio. Andrea Troilo, Erofila di Georgio Cortazi Candiotto, e in questi ultimi anni Michele Summachi Candiotto tradusse in lingua Greca commune e ne' Distici di Cielo il Pastor fido, Pastorale del Guarino. Ma la rima in ogni dua versi et ultimazione di sentenza perde quella delicatezza e tenerezza che si scorge nella lingua Italiana per li versi mozzi e mancamento di rima. E questo lo dico non perchè voglia biasmare la rima nella Poesia, ma per notificare quello che essa caggiona nella Greca. Si legge di più, appresso loro, in maggiore mole la Teseide e l' Interpretatione dell' Iliade di Omero et altre cosucce. Ma, per finirla, non vi ha cosa che possi portare preggio. E questo avviene perchè la lingua che si parla non ha ancora sussistenza nè fermezza, ma, vaga et imperfetta, viene da diversi linguaggi e varie pronuncie e toto genere diversi dominii così malamente menata che più presto si può chiamare stroppio e guasto di lingua che lingua; e credo che sempre anderà peggiorando se non si stabilisce qualche Dominio» (σελ. 29 - 31).

Ψάχνοντας στὰ βιβλία ποὺ ὁ Ἀλλάτιος κληροδότησε στὸ ἑλληνικὸ κολλέγιο Ἀγίου Ἀθανασίου Ρώμης, βρῆκα τὴν «Εὐβιένα», ποὺ ὁ Legrand μίταια ζητοῦσε ἄλλοῦ⁸, ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ἴδια μνεία τοῦ χίου σοφοῦ, ἀλλὰ ἐφθαρμένη ὅπως εἶδαμε (Mondesse ἀντὶ Μοντζελέζε). Στὴν προμετωπίδα μάλιστα τοῦ unicum αὐτοῦ, σχήματος 155 μὲ

⁸) Πρβ. Bibliographie Hellénique XVIIe, III σελ. 565, V σελ. X - XI.

105 χιλιοστά, δεμένο με περγαμνή, και πολύ καλά διατηρημένο, υπάρχει, στα δύο περιθώρια της ξυλογραφίας, ή υπογραφή του ιδιοκτήτη: «ex biblioth: Allatij». Το δράμα, που δεν μνημονεύεται από άλλους συγγραφείς, επιγράφεται: «*ΤΡΑΓΩΔΙΑ | Ο'ΝΟΜΑΖΟΜΕΝΗ | ΕΥΒΙΕΝΑ | ΝΕΟΣΤΑ ΔΟΣΜΕΝΗ Ε'ΙΣ ΦΩΣ, | δια ὠφέλειαν τῶν πάντων. | ΠΟΙΗΘΗ'ΣΑ Υ'ΠΟ' ΤΟΥ | Κυροῦ Θεοδώρου Μονιζελέζε. | Con licentia de' Superiori, & Priuilegio. [Ξυλογραφία] Ε'ΝΕΤΙ'ΗΣΙΝ, ,αχμοστ'.* | Παρὰ Γ'ωάννη Α'ντωνίω τῷ Γ'ουλιανῷ ο· | Πουλίεται κοντά εις τὸν Πόντε τοῦ Α'γίου Φαντίνου».

Τὸ ἔντυπο ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο δεκαεξασέλιδα, με φύλλα ἀριθμημένα Α₁ . Α₈ και Β₁ - Β₈, με ἑξηντατέσσερις συνολικὲς σελίδες, ἀναρίθμητες. Ἔχει εἰκοσιοχτὼ στίχους στὴν σελίδα.

Μετὰ ἀπὸ μιὰν ἀφιέρωση «*Τοῖς ἀναγινώσκουσι*» και μιὰ περίληψη, «*Ἡ ὑπόθεσις τῆς παρὸν τραγωδίας*», ἔχουμε ἓνα μακρὸ πρόλογο (στίχοι 158), «*ὁποῦ κάνει ὁ Φιλόσοφος*», ἓνας γέρος μάγος. Ἀφοῦ ἀπὸ τὰ παραληρήματα τοῦ Φιλόσοφου πληροφορηθοῦμε μέσες ἄκρες γιὰ τὴν ὑπόθεση, ἀρχίζει ἡ δράση. Πρόκειται γιὰ τὰ ἀκόλουθα.

Ὁ Ρήγας μιᾶς ἔξωτικῆς χώρας ἔχει μιὰ κόρη καλὴ και ὁμορφὴ πού τὴν λένε Εὐγένεα (αὐτὸς εἶναι ὁ ἦχος τοῦ ὀνόματος Εὐβιένα), γιὰτὶ εἶναι εὐγενικὴ (βλ. στ. 375). Μένει χῆρος και ξαναπαντρεύεται. Ἡ καινούργια Ρήγισσα, βλέποντας πὼς ὁ Ρήγας εἶναι ἀφοσιωμένος στὴν κόρη του, φοβᾶται πὼς ὅταν γεννηθοῦν παιδιὰ ἀπ' αὐτὴν, ὁ Ρήγας θὰ τὰ ἀγαπᾶ λιγότερο ἀπὸ τὴν Εὐγένεα, και ἀποφασίζει, συμβουλευμένη ἀπὸ τὴν γριὰ Ἀρκολιά, νὰ ἔξοντώσῃ τὴν Εὐγένεα. Θὰ τὴν στείλῃ στὸ δάσος με δύο μπράβους νὰ τὴν σφάζουν.

Ὁ Ρήγας φεύγει γιὰ κυνῆγι και ἡ Ρήγισσα, πού ποτὲ δὲν ἄφησε νὰ φανοῦν τὰ πραγματικά της κακόβουλα αἰσθήματα, τοῦ προτείνει, ὅταν αὐτὸς θὰ πρόκειται νὰ ἐπιστρέψῃ, μετὰ ἀπὸ τρεῖς μέρες, νὰ στείλῃ τὴν κόρη του στοὺς κήπους νὰ τὸν προῦπαντήσῃ. Μ' αὐτὴν τὴν πρόφαση τὴν παραδίνει στοὺς δύο μπράβους, πού τοὺς ἔχει κολακίσει με ὑποσχέσεις.

Ὅταν πιά βρεθοῦν πολὺ μακριὰ, σὲ δάσος ἐρημικό, ἡ Εὐγένεα καταλαβαίνει τοὺς σκοποὺς τῶν δούλων και ζητεῖ οἶκτο. Οἱ δούλοι, ὄχι ἀκριβῶς ἀπὸ καλωσύνη, ἀλλὰ μάλλον ἀπὸ ἀδυναμία, πού τὴν ἔχουν ἐκδηλώσει και νωρίτερα, τῆς χαρίζουν τὴ ζωὴ. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡ Ρήγισσα περιμένει τὰ χέρια τῆς Εὐγένεας γιὰ σημάδι τοῦ θανάτου της, αὐτοὶ τῆς τὰ κόβουν και φεύγουν. Τὴν ἀφήνουν νὰ θρηνητὴ τὴν κακὴ της τύχη μέσ' τὸ δάσος περιμένοντις τὰ θηρία νὰ ὀρθοῦν νὰ τὴν φᾶνε. Λέγει ἓνα πολὺ μεγάλο μοιρολόγι.

Στὸ ἴδιο δάσος ἔχει πάει γιὰ κυνήγι ἓνα Ρηγόπουλο, ἀκούει τοὺς θρήνους καὶ στέλνει τὸν κυνηγὸ του νὰ δῆ τί εἶναι. Ὁ κυνηγός, ποὺ στὴν ἀρχὴ παίρνει τὴν Εὐγένεα γιὰ νεράιδα καὶ φοβᾶται ὅτι θὰ τοῦ χαλάσῃ τὴν τύχη στὸ κυνήγι, σιγὰ σιγὰ καταλαβαίνει. Τοῦ ἀρέσει ἡ κοπέλα καὶ εἶναι πρόθυμος νὰ τὴν πάρῃ γιὰ γυναίκα. Τὸ Ρηγόπουλο ὅμως ὅταν τὴν πλησιάζει καὶ συνομιλοῦν, τὴν ἐρωτεύεται καὶ θέλει νὰ τὴν παντρευτῆ. Τὴν παίρνει καὶ φεύγουν νὰ πᾶνε στὸ παλάτι του νὰ τὴν γιατρέψουν οἱ γιατροὶ του. Μένει ὁ κυνηγός στὴν σκηνή, ἀγανακτημένος ποὺ γελάστηκε.

Ἐπιστρέφει ὁ Ρήγας στὸ παλάτι, ἀνήσυχος ποὺ δὲν βρῆκε τὴν Εὐγένεα στοὺς κήπους, καὶ μαθαίνει ἀπὸ τὴν Ρήγισσα, ποὺ ἦρθε στὴν πόρτα νὰ τὸν συναντήσῃ, τὸν θάνατο τῆς κόρης του. Ἡ Ρήγισσα ἐξηγεῖ ὅτι στὸν κῆπο οἱ δοῦλοι ποὺ τὴν συνόδευαν ἀποκοιμήθηκαν περιμένοντάς τον καὶ ἡ Εὐγένεα τράβηξε πρὸς τὰ δάση, ὅπου τὴν ἔφαγαν οἱ λύκοι. Ἄφου οἱ δοῦλοι ἔψαξαν τάχα ὅλη μέρα, βρῆκαν τὰ χέρια της κρεμασμένα ἀπὸ τὸ στόμα ἑνὸς λύκου. Τὰ πῆραν καὶ τὰ ἔφεραν. Ὁ Ρήγας θρηνεῖ τὴν κόρη του ἀπελπισμένος. Λίγο ἀργότερα δέχεται νὰ διοργανώσῃ γκιόστρα στὴ χώρα του γιὰ νὰ γελάσῃ τὸν καημὸ του.

Ὁ διαλαλητὴς δίνει τὴν εἶδηση. Ἐμφανίζονται «*δύο ταμποῦροι, καὶ ἔπειτα ἡ καβαλαρία, κατόπι ὁ Ρήγας μὲ τὴν κόρτε του καὶ ὀμπρός ἡ τρομπέτα*» καὶ ἡ Ρήγισσα εἰς τὴν πορτέλα της στέκει καὶ θωρεῖ.

«*Ἀρχισε ἡ γκιόστρα καὶ ὡσὰν ἐτελείωσεν*» ὁ Ρήγας, ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὴν λεβεντιά τοῦ νικητῆ (ποὺ εἶναι, φυσικά, τὸ Ρηγόπουλο ποὺ παντρεύτηκε τὴν Εὐγένεα καὶ ποὺ δὲν ξέρεي ὅτι ὁ Ρήγας εἶναι πατέρας της) τοῦ λέγει καλὰ λόγια καὶ τοῦ περνᾷ στὸ λαιμὸ τὸ χάρισμα.

Ἡ Ρήγισσα στὸ μεταξὺ συναντᾷ ἓναν μαντατοφόρο, τὸν ρωτᾷ ποιὸν ζητᾷ καὶ ποιοὺς τὸν στέλνει. Καὶ αὐτὸς ἀποκρίνεται ὅτι φέρνει «*μανιάτα ἀπὸ τὴν Ρήγισσα τὴν κουτισχερισμένην*». Ἡ κακὴ μητριὰ μαθαίνει ἔτσι ἡ Εὐγένεα εἶναι ζωντανὴ καὶ γέννησε παιδί. Ἀποφασίζει ἀμέσως νὰ πλαστογραφήσῃ τὴν γραφὴν, κάνει τὸν μαντατοφόρο νὰ μεθῆσῃ καὶ τὸ πετυχαίνει εὐκόλα βάζοντας ἄλλη γραφὴ μὲ συκοφαντίες. Ὁ δοῦλος τὴν πσοαδίνει στὸ Ρηγόπουλο, παίρνει ἀπάντησιν. Ἡ μητριὰ τὸν σταματᾷ, τὸν ξαναγελά, ἀλλάζει τὴν γραφὴν δευτέρῃ φορᾷ.

Σὲ σύντομη σκηνή (ἕξῃ στίχων) τὸ Ρηγόπουλο ἀποχαιρετᾷ τὸν Ρήγα, ποὺ τοῦ δηλώνει ὅτι εἶναι «*τοῦ χεριοῦ*» του.

«*Ἡ Ρηγοπούλα μὲ τὸ παιδίον ὁποῖ ἐγέννησε ἐκεῖνες τὲς ἡμέρας καὶ τὸ ἄλλον τὸ μεγαλιέτερον, μαθαίνοντας ὁ Ρήγας ὁ Πατέρας τοῦ Ρηγόπουλου ἀπὸ τὴν γραφὴν ὁποῦ ἔλαβε, τόσα κακὰ δι' αὐτήν, ἡν ἐξορίζει μὲ τὰ παιδιά*» καὶ τὸ ἓνα τὴν ἐκράτει ἀπὸ τὴν ποδιά καὶ τὸ

ἄλλο εἰς τὴν ἀγκάλην, καὶ κλαίοντας ἢ Ρηγοπούλα εἰς τὴν ἔρημον πάγει». Ἐνας ἄσκητὴς τὴν βρῖσκει, τὴν παίρνει γιὰ ξωτικό καὶ τὴν ξορκίζει. Ὅταν ὅμως μάθη τὴν ἀτυχία της, τὴν φιλοξενεῖ στὸ κελλί του.

Ἡ Εὐγένια ἱκετεύει τὴν Παναγία νὰ τῆς δώσῃ τὰ χέρια γιὰ νὰ ζήσει τὰ παιδιά της, καὶ ἡ Παναγία κάνει τὸ θαῦμα της.

Τὸ Ρηγόπουλο ἀναζητεῖ τὴν γυναῖκα του στὸ δάσος, συναντᾷ τὸν ἄσκητὴ, αὐτὸς τοῦ ζητεῖ σημάδι χαρακτηριστικὸ τῆς γυναίκας. Γὸ Ρηγόπουλο λέγει γιὰ τὰ κομμένα χέρια καὶ γιὰ τὸν τρόπο, πὺ τὴν βρήκε. Ὁ ἄσκητὴς τότε τοῦ ἀποκαλύπτει τὸ θαῦμα. Τὸ Ρηγόπουλο εἶναι εὐτυχισμένο. Ἡ Ρηγοπούλα τοῦ ὁμολογεῖ τώρα πιά πὺ ἔγιανε, πῶς καὶ γιὰ τῆς εἶχαν κόψει τὰ χέρια.

Τὸ Ρηγόπουλο ἀμέσως πηγαίνει στὸν Ρῆγα, πατέρα τῆς Εὐγένιας, τοῦ ἀποκαλύπτει τὸ ἔγκλημα τῆς Ρήγισσας, ἐμφανίζεται τότε καὶ ἡ ἴδια ἡ Εὐγένια. Δὲν λέγεται τότε ἡ χαρὰ τοῦ Ρῆγα, πὺ δίχως ἀναβολὴ διατάζει νὰ κόψουν τὸ κεφάλι τῆς κακῆς γυναίκας του.

Τὸ δράμα τελειώνει μὲ μία σκηνή, ὅπου ἡ Ρήγισσα χεροδεμένη λέγει τὸ πάθημά της, δείχνοντας σὲ τί ὄδηγεῖ ἡ ζήλεια.

Ὅτι ἡ ὑπόθεση εἶναι παρμένη ἀπὸ παραμῦθι σὰν ἐκεῖνα πὺ πέρασαν στὴν ἰταλικὴ διηγηματογραφία καὶ εἶχαν μεγάλη διάδοση στὴ Δύση, καὶ πὺ πολλὰ ἔφτασαν στὴν Ἑλλάδα, γίνεται ἀμέσως ἀντιληπτό καὶ στοὺς λιγότερο ἐνήμερους. Τὸ ξετύλιγμα τῆς ὑπόθεσης ἀκολουθεῖ μία παραμυθιακὴ οἰκονομία μὲ μία ἀφέλεια, πὺ ἀγνοεῖ τὴν κλασσικὴ διάρθρωση. Ὁ διαχωρισμὸς σὲ πράξεις εἶναι ἀνύπαρκτος. Ἡ διάκριση *«πρᾶξις πρώτη, σκηνὴ πρώτη»* καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς εἶναι εἰκονικὴ καὶ ἀσύστατη, βαλμένη αἰθαίρετα. Πρόκειται μᾶλλον γιὰ σκηνὲς παρὰ γιὰ πράξεις. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πρόλογο ὑπάρχουν δώδεκα τέτοια τμήματα. Στὴν πραγματικότητα ὅμως ἔχουμε σκηνὲς πολὺ περισσότερες ἀπὸ δώδεκα. Ἐχουμε ἐπίσης πολὺ συχνὲς ἀλλαγὲς σκηνικοῦ περιβάλλοντος, πὺ πολλὰς φορὲς γίνονται ἀπότομα καὶ ἔχουν σύντομη διάρκεια⁴. Διέπει τὴν σκηνικὴ διάρθρωση μία ἀφέλεια τεχνικὴ, πὺ θυμίζει μᾶλλον τὴν περίπτωσι τῆς θυσίας τοῦ Ἀβραάμ παρὰ τῶν ἄλλων θεατρικῶν ἔργων τῆς ἴδιας ἐποχῆς στὴν Ἑλλάδα. Θὰ μᾶς γίνουν φανεροὶ οἱ λόγοι αὐτῆς τῆς ἀπλοποίησης ὅταν θὰ ἔχουμε παρακολουθήσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν πορεία τῆς ὑπόθεσης τῆς Εὐγένιας.

Ἡ ὑπόθεση τῆς Εὐγένιας εἶναι γνωστή, μὲ διάφορες παραλλαγές, σὲ ὅλη τὴν παραθαλάσσιαν Ἑλλάδα. Πολλὰ σχετικὰ παραμῦθια εἶναι

⁴ Γιὰ νὰ καταλάβῃ εὐκολότερα ὁ ἀναγνώστης προσθέτω ὅτι αὐτὸ συμβαίνει ὅπως καὶ σὲ μερικὰ ἔργα τοῦ Shakespeare.

δημοσιευμένα από τους ειδικούς, άλλα βρίσκονται κατατεθειμένα στο Λαογραφικό Αρχείο της Ακαδημίας Αθηνών⁵. Σ' αυτά πρέπει να προστεθούν και δύο, που ο Legrand είχε καταγράψει στην Λέρο και, το δεύτερο, από ένα Μανιώτη στην Αθήνα, και που για την ώρα δεν είναι γνωστά⁶. Όπως βλέπουμε λοιπόν από την διάδοση του μύθου αυτού στην Ελλάδα, εκείνος που έγραψε την Εύγενά ανταποκρινόταν πέρα για πέρα στην ευαισθησία του ελληνικού λαού, στα ηθικά του ιδεώδη όσο και στην καλλιτεχνική του νοημοσύνη. Η Εύγενά είναι η άγνη και ενάρετη κοπέλα, όπως την βλέπουμε στα ελληνικά παραμύθια και στα ξένα, και είναι σε τόνο ελάσσονα βγαλμένη από το καλοῦπι της Αρετούσας και όλων τῶν ἄλλων γυναικείων τυποποιημένων μορφῶν τῆς ἑλληνικῆς παράδοσης.

Όσοι δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδειχτῆ ὅτι ὁ συγγραφέας τῆς Εὐγένας ἀντλήσε τὴν ὑπόθεσιν ἀπὸ δημοτικὴ ἑλληνικὴ πηγὴ. Ἔχει συμβῆ μ' αὐτὸ τὸ ἔργο μᾶλλον ἐκεῖνο, πού ἔτυχε καὶ στὰ ἔργα τοῦ κρητικοῦ θεάτρον, τοῦ τραγικοῦ καὶ τοῦ «θηρησκευτικοῦ». Ὁ Ἕλληνας συγγραφέας, δηλαδή, εἶχε μπροστὰ του ἓνα ξένο πρότυπο, συγκεκριμένα ἰταλικὸ ἢ ἰταλικῆς κυκλοφορίας. Τὸ ἄμεσο αὐτὸ πρότυπο, ἂν ὑπάρχη, δὲν τὸ ἔχω βρεῖ γιὰ τὴν ὥρα⁷, ἀλλὰ καὶ τὰ στοιχεῖα τὰ σχετικὰ μὲ τὸ δράμα πού ἔχουν συγκεντρωθεῖ ὡς τώρα προβάλλουν τὴν πιθανότητα αὐτῆς τῆς λύσης.

Ἡ ὑπόθεσιν τῆς Εὐγένας εἶναι, μὲ ὄνομα διαφορετικόν, πού ἀλλάζει ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, διαδομένη σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπην. Τὰ λαογραφικὰ παραμυθιακὰ μοτίβα πού συγκεντρώνει εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ μεταχειρισμένα, καὶ γιὰ νὰ τὸ διαπιστώσουμε ἀρκεῖ νὰ κοιτάξουμε τὸ Motif

⁵) Εὐχαριστῶ τὸν σεβαστὸ καθηγητὴ Γεώργιο Μέγα πού πρόθυμα μοῦ πρόσφερε μερικὰ ἄγνωστά μου στοιχεῖα, καθὼς καὶ τὴν πληροφορία τριῶν ἀνεκδότων παραμυθιῶν, κατατεθειμένων στὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο τῆς Ακαδημίας Αθηνῶν (α' Αἰγίου ΣΠ 21, 1 - 7, β' Σμύρνης ΣΠ 93, 45 - 48, γ' Ζακύνθου ΣΠ 118, 6 - 10).

⁶) Ὁ Herman Suchier, *Oeuvres poétiques de Philippe de Remi* κ.τ.λ., Παρίσι I, 1884, σελ. L, σὲ σημείωση, λέγει: «M. Legrand m'écrit que les deux contes qu'il avait recueillis et qu'il n'a plus entre les mains procèdent certainement du texte d'Agapios: l'un lui avait été raconté dans la petite île de Léros, l'autre par un vieux Maniote à Athènes». Ὁ Legrand δὲν εἶχε πιά τὰ κείμενα αὐτὰ στὰ χέρια του ἐπειδὴ τὰ παρέδωσε στὶς γαλλικὲς ἀρχές (Ἰπουργεῖο Παιδείας ὑποθέτω) πού τὸν εἶχαν στείλει στὴν Ἑλλάδα γιὰ ἐπιστημονικὴ ἀποστολή. Θὰ πρέπει κάποτε νὰ κοινοποιηθῆ τὸ ὄλικόν αὐτό.

⁷) Βλ. σημ. 18.

Index του Stith Thompson⁹. Μὰ καὶ ἡ ὑπόθεση δλόκληρη, μὲ τὶς βασικὲς τῆς παραλλαγῆς εἶναι καταταγμένη⁹. Ὁ πρῶτος μελετητὴς, ποὺ ἐρευνῆσε τὸν μῦθο αὐτὸ ἀνακεφαλαιώνοντας τὰ κυριότερα ἔντυπα φανερώματά του εἶναι ὁ Herman Suchier. Ὁ γερμανὸς αὐτὸς φιλόλογος, δημοσιεύοντας στὰ 1884 τὴν *Manekine* τοῦ Philippe de Remi¹⁰, ἀνάγει τὸν μῦθο στὸν 1β' αἰῶνα στὴν βόρειο Ἀγγλία, ὅταν ὑπῆρχε μιὰ καὶ μόνη βασικὴ ὑπόθεση, ὅπου ἓνας βασιλιάς, ποὺ ἔμεινε χῆρος, θέλει νὰ παντρευτῆ τὴν κόρη του καὶ αὐτὴ φεύγει. Ἀργότερα δημιουργήθηκε ὁ μῦθος τοῦ καλοῦ πατέρα, ποὺ ξαναπαντρεύεται καὶ ἡ μητριὰ κατατρέχει τὴν κόρη του. Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ἔχουμε ὁμῶς κοινὰ μοτίβα ποὺ ὁ Suchier (σελ. XXIV - V) τὰ χωρίζει ἔτσι :

«Les versions de ce conte se divisent en deux types que j'appelle celui de l'ermite et celui du sénateur. Dans celles du premier type l'héroïne a deux fils; deux fois elle est conduite dans la forêt; la seconde fois elle est recueillie par un ermite, et c'est chez lui qu'à la fin elle est retrouvée par son mari. Dans celle de l'autre type elle n'a qu'un fils; deux fois elle est abandonnée à la mer; la seconde fois elle parvient à Rome, où elle retrouve un refuge chez un sénateur, chez lequel à la fin elle est retrouvée par son mari. Ces deux traditions, qui primitivement n'en font qu'une, ont existé à côté l'une de l'autre dans l'Angleterre septentrionale avant la fin du douzième siècle. Plus tard on trouve des versions mixtes où elles se sont plus ou moins confondues. On peut cependant distinguer les deux types encore après des siècles».

Γενικότερα δὲ ὁ Suchier κατατάσσει τὰ παραλλάσσοντα μοτίβα μὲ τὸ ἀκόλουθο σχῆμα (σελ. LXVIII):

«Selon le commencement on peut diviser les quarante - deux

⁹) Motif - Index of Folk - Literature, Copenhagen 1956: E 782.1 (Hands restored), K 1851 (Substituted letter), K 2100 (False accusation), K 2117 (Calumniated wife: substituted letter [falsified message]), N. 711.1 (King [prince] finds maiden in woods [tree] and marries her), N 741 (Unexpected meeting of husband and wife), N 825.2 (Old man helper), S 51 (Cruel mother - in - law), S 143 (Abandonnement in forest), S 161 (Mutilation: cutting off hands [arms]), S 451 (Outcast wife at last united with husband and children).

⁹) Stith Thompson, *The Folktale*, New York 1946, σελ. 120 - 125: «Banished wife or maiden»: μία ἀνασκόπηση τοῦ μῦθου. Βλ. καὶ Antti Aarne - Stith Thompson, Helsinki 1927, Type 706.

¹⁰) *Oeuvres poétiques de Philippe de Remi Sire de Beaumanoir publiées par Herman Suchier*, Paris I 1884, II 1885.

versions de notre conte (οἱ γραπτὲς παραδόσεις ποὺ ἤξερε ὁ Suchier) en trois groupes qui se subdivisent en neuf :

- A¹ le père veut épouser sa fille [...];
- A² le père veut empêcher sa fille de prier Dieu [...], de faire l'aumône [...];
- A³ le père vend sa fille au diable [...];
- A⁴ la marâtre accuse sa fille auprès du père [...] (combinaison avec B¹);
- B¹ la fille est persecutée par la marâtre [...];
- B² la fille est persecutée par la mère [...]; qui tient une auberge [...];
- C¹ le frère veut épouser la soeur [...];
- C² elle est accusée auprès du frère [...] auprès du mari [...], par la belle - soeur [...], par la marâtre (combinaison avec B¹)
- C³ la belle - soeur commet trois crimes pour mettre le tout sur l'héroïne [...].

Τὴν κατάταξη αὐτῆ, μολονότι δὲν τὴν βροῦκαν ἱκανοποιητικῆ, τὴν υἱοθέτησαν καὶ οἱ Bolte - Polivka ¹¹ καὶ πρόσφατα ὁ Espinosa ¹².

Στὴν Ἰταλία τὸ παραμῦθι, μὲ τὶς δύο κυριότερες μορφές του, διαχετεύθηκε σὲ δύο παράλληλες λαϊκὲς παραστάσεις: γύρω στὸ θέμα τοῦ πατέρα, ποὺ θέλει νὰ παντρευτῆ τὴν κόρη του καὶ τὴν κατατρέχει, δημιουργήθηκε ἡ Rappresentazione di Santa Oliva, ἐνῶ γύρω στὸ δικό μας θέμα τῆς κατατρεγμένης κόρης ἀπὸ τὴν μητριὰ της, δημιουργήθηκε ἡ Rappresentazione di Stella. Καὶ οἱ δύο εἶναι γραμμένες σὲ ὀκτάστιχες ὁμοιοκατάληκτες στροφές, ottave, πράγμα ποὺ δηλώνει τὴν προέλευσή τους ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγοῦδια ¹³.

Ἡ Stella βασίζεται στὸ ια' κεφάλαιο τῶν *Miracoli della gloriosa Vergine Maria* ¹⁴, ποὺ ἐπιγράφεται «Come la gloriosa Vergi-

¹¹) Bolte - Polivka, *Anmerkungen zu den Kinder und Hasmärchen der Brüder Grimm*, Leipzig I, 1913, σελ. 302

¹²) Aurelio M. Espinosa, *Cuentos populares espanoles recogidos de la tradicion oral de Espana*, II, Madrid 1917, σελ. 383

¹³) Βλ. καὶ Paolo Toschi, *Origine del teatro italiano*, Torino 1955, σελ. 692: «Senza dubbio, fu dal mondo dei cantari che passarono alla «sacra rappresentazione» temi e soggetti che appartengono di diritto alla fiabistica popolare, come la Santa Guglielma, la Santa Uliva, Stella e Rosanna».

¹⁴) *Εἶδη τῆν ἔκδοσιν*: *Miracoli della gloriosa Vergine Maria in lingua Tosca historiati & nuovamente reuisti corretti & ristampati & con piu miracoli aggiunti*, MDXXXVI.

ne Maria campò da molte insidie una figliuola de uno Imperadore, alla quale gli era state tagliate le mani». Αυτό ακριβώς το κεφάλαιο χρησιμοποιήθηκε στο αφήγημα «Περὶ τῆς Βασιλείου τῆς Φραγκίας, ἧς τὰς κεκομμένας χεῖρας λάτρευσεν ἡ παντοδύναμος Δέσποινα», «θαῦμα ια'» τοῦ βιβλίου Ἀμαρτωλῶν Σωτηρία¹⁶ τοῦ κρητικῶ Ἀγαπίου Λάνδου. Αυτό το θαῦμα πρέπει νὰ θεωρηθῆ σὰν μία ἀπὸ τὶς ἀφειτηγίες τῶν ἑλληνικῶν παραμυθιῶν ποὺ πραγματεύονται τὸ ἴδιο θέμα¹⁸.

Τῆς Rappresentazione di Stella¹⁷ τὴν ἀρχαιότερη ἔκδοση δημο-

¹⁶⁾ Βλ τὸν πλήρη τίτλο τῆς πρώτης ἔκδοσης, 1664, στὸν Legrand, Bibliographie Hellénique XVIIe, V σελ. 83. Ἔχω ὑπόψη μου ἔκδοση Βενετίας τοῦ 1805 παρὰ Πάφῃ Θεοδοσίου τῷ ἔξ Ἰωαννίνων.

¹⁸⁾ Ὁ Legrand, Recueil de contes populaires grecs traduits sur les textes originaux (Collection de Chansons et de contes populaires. I. Contes populaires grecs), Paris, Ernest Leroux, 1881, τὸ μεταφράζει (σελ. 241 - 256) σὰν πρωτότυπο καὶ πρότυπο τῶν ἑλληνικῶν παραμυθιῶν, ἀγνοώντας, φυσικὰ, ὅτι ἡ ἄμεση προέλευση βρίσκεται στὰ Miracoli. Ὁ D' Ancona, προγενέστερα εἶχε δηλώσει αὐτὸ τὸ γεγονός (Sacre rappresentazioni, III, Firenze 1872, σελ. 318): «Dal testo italiano dei Miracoli deriva, secondo noi, la narrazione di Agapio di Creta (s. XVI) che il Gidel (Etud. sur la littér. grecque moderne, Paris 1866, pag. 289 e segg.) fa invece derivare dal romanzo francese della Manekine. Chiunque confronti la versione greca colla leggenda italiana e col poema francese, si avvedrà dell' errore in che è caduto il Gidel; tanto più che la narrazione del monaco Agapio fa porte del libro intitolato La salute dei peccatori, ove trovansi molti altri racconti, dai quali pei titoli che di alcuni reca Gidel (op cit. pag. 501), abbiamo un nuovo ricalzo alla nostra supposizione». Τὰ ἀκόλουθα λέγει σχετικὰ ὁ Legrand (Recueil σελ. XVIII - XIX): «Parmi les contes que nous avons rapportés de notre premier voyage en Grèce [πρβλ. τὴν ἀποστολὴν ποὺ ἀναφέρω στὴν σημ. 6], il en est deux qui reproduisaient plus ou moins exactement le récit que nous traduisons plus loin. Ces contes sont, à n' en pas douter, un écho affaibli de la légende que le moine crétois Agapios inséra jadis dans son Ἀμαρτωλῶν Σωτηρία, livre qui n' a rien perdu de la grande popularité qu' il avait en Grèce, il y a deux siècles. L' éliton dont nous nous sommes servis est celle qu' a été publiée, à Venise, en 1859, [...] Notre conte rappelle la Manekine, mais ne saurait en découler directement, car il est inadmissible qu' Agapios ait pu connaître ce vieux roman' il est vraisemblable qu' il avait entre les mains quelque imitation italienne de la Manekine, et qu' il s' en est servi pour rédiger sa «pieuse élucubration». Ὁ Legrand βρισκόταν στὸν καλὸ δρόμο.

¹⁷⁾ Βλ. τὸν πλήρη κατάλογο τῶν ἔκδόσεων τῆς Στέλλας: Alfredo Cioni, Bibliografia delle Sacre Rappresentazioni (Biblioteca bibliografica italiana diretta da M. Perenti. 22), Firenze 1961, σελ. 279 κ.έ. Ἡ πρώτη εἶναι: [Firenze, Antonio Misconini? Francesco Bonaccorsi? c.

σίεψε ὁ Alessandro D' Ancona στὰ 1872 στὴν τετράτομη συλλογὴ *Sacre Rappresentazioni* (III, 317 - 359), συγχρόνως μὲ τὴν παράσταση τοῦ Ἄβραάμ, κι αὐτὴ προσφιλέστατο ἰταλικὸ λαϊκὸ θέαμα. Ἡ παράδοση ὅμως τῆς Stella, μέσα στὶς 27 ἐκδόσεις ποὺ μετρᾷ ὁ Alfredo Cioni στὴν βιβλιογραφία του, ἀπὸ περίπου τὸ 1495 στὸ 1692, δὲν ἄλλαξε σχεδὸν καθόλου¹⁸.

Μία λεπτομερειακὴ περίληψη τῆς Στέλλας θὰ φανῆ χρήσιμη σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τῆς ἐκθεσῆς μου.

Ἄγγελος ἀγγέλει τὴν παράσταση τοῦ θαύματος τῆς Παναγίας.

Ὁ Αὐτοκράτορας πρέπει νὰ πάη στὴν Ἀγγλία καὶ παραδίδει τὴν κόρη του Στέλλα στὴν Βασίλισσα. Ἡ Βασίλισσα ἀκούει δύο ἐμπόρους νὰ ἐπαινοῦν τὴν ὁμορφιὰ τῆς Στέλλας, ζηλεύει καὶ στέλνει νὰ φωνάξουν δύο δούλους. Μένει μόνη μ' αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀναθέτει νὰ πάρουν τὴν Στέλλα καὶ νὰ τὴν σκοτώσουν στὸ δάσος. Θέλει τὰ χέρια της γιὰ σημάδι. Οἱ δούλοι βρῖσκουν στὸν κῆπο τὴν Στέλλα, ὅπου τὴν ἔχει στείλει ἡ Βασίλισσα, καὶ τὴν παίρνουν μαζί τους, μὲ τὴν πρόφαση ὅτι θὰ συναντήσουν τὸν πατέρα της. Πηγαίνουν πολὺ μακριά, ἡ Στέλλα φοβᾶται στὸ δάσος, καὶ οἱ δούλοι τῆς ὁμολογοῦν τὴν ἀλήθεια. Ἡ Στέλλα γονατιστὴ λέγει αὐτά, κοιτάζοντας τὸν οὐρανό:

Che vuol dir questo, o Vergin gloriosa?

D' onde procede una tal nimicizia?

Almen sapessi ove l' error si posa

Che si segni inver me tanta giustizia.

Temuto ho sempre Iddio sopr' ogni cosa.

Lassa! debb' io morir in tal tristezza?

Ragion per me el tuo potere è morto,

Da poi che ingiustamente i' muoi a torto».

Οἱ δούλοι συγκινοῦνται, τῆς κόβουν τὰ χέρια καὶ τὴν ἀφήνουν στὸ δάσος νὰ μοιρολογᾷ («*Piangete, pietre; piangete erbe e gerpi; Piangimi, padre mio, quando il saprai*»). Ἡ Βασίλισσα κάνει μεγάλα δῶρα στοὺς δούλους καὶ αὐτοὶ μαλλώνουν ἐνῶ τὰ μοιράζουν.

«Ἡ ἱστορία πάει στὸν Γιὸ τοῦ Δοῦκα τῆς Borgogna, ποὺ ζητᾷ τὴν χάρη ἀπὸ τὸν πατέρα του νὰ πάη κυνηγι». Ἀπότομη ἀλλαγὴ σκηνῆς: ἡ Στέλλα στὸ δάσος. Ἀκούονται μιὰ οἱ θρηνοὶ τῆς Στέλλας, μιὰ

1495?] 4o cc. 32 pp. rom 27 11. k - n8. Ἡ τελευταία, παλιά: Lucca Marescandoli, 1692. Ὁ Cioni ἀναφέρει ὡς συγγραφέα τοῦ κειμένου τὸν Muzio Fiordani.

¹⁸⁾ Ἐκανα σύγκριση τῆς ἐκδοσης τοῦ D' Ancona, ποὺ εἶναι ἡ παλαιότερη διαθέσιμη, μὲ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ 1692.

τὰ λόγια τοῦ Γιοῦ τοῦ Δούκα, ὥσπου οἱ δύο συναντοῦνται. Ὁ νέος παίρνει τὴν κοπέλα μαζί του, τὴν πηγαίνει στὸν Δούκα καὶ ζητεῖ νὰ τὴν θεραπεύσουν. Ἔρχονται οἱ γιατροὶ καὶ μαλλώνουν. Ὁ Γιὸς τοὺς πληρώνει καὶ πηγαίνει στὸν πατέρα του καὶ ζητεῖ νὰ παντρευτῆ τὴν νέα. Ὁ Δούκας, ἥστερα ἀπὸ μερικὲς ἀντιρρήσεις γιὰ τὴν ἄγνωστη καταγωγή τῆς Στέλλας, ὑποχωρεῖ Σκηνὴ τοῦ γάμου.

Ἐπιστρέφει ὁ Αὐτοκράτορας καὶ πληροφορεῖται τὸν θάνατο τῆς Στέλλας. Ἡ γυναίκα του προσποιεῖται τὴν δυστυχισμένη καί, ὅταν αὐτὸς τελειώσῃ τὸ μακρὺ του μοιρολόγι, τοῦ προτείνει γιὰ παρηγοριά νὰ διοργανώσῃ κονταροχτύπημα. Φεύγουν οἱ διαλαλητές.

Ἐνας διαλαλητὴς φέρνει τὴν πρόσκληση, ποὺ εἶναι προστιγὴ, στὸν γέρο Δούκα. Προσφέρεται νὰ πάῃ ὁ Γιὸς του.

Σκηνὴ μὲ τὸν Δούκα, τὸν Γιό, τὸν Αὐτοκράτορα, τὴν Βασίλισσα καὶ ἓναν Ἐγγλέζο, ποὺ πολεμᾷ λίγο μὲ τὸν Γιό καὶ χάνει.

Ἐνας Βαρόνος τοῦ Δούκα στέλνει μαντατοφόρο στὸν Δούκα μὲ τὴν πληροφορία ὅτι ἡ Στέλλα γέννησε δύο παιδιά.

Ἡ Βασίλισσα ξεμοναχιάζει τὸν μαντατοφόρο καὶ μαθαίνει ὅτι ἡ Στέλλα ζῆ. Θρηνεῖ τὴν κακὴ τῆς τύχη. Λέγει :

*«Ohimè lassa! ah me isventurata!
Che quella è Stella; per dolore scoppio;
Io fui da' servi tradita e ingannata,
E temo che non segua l' error doppio.
Ma se il messo farà ritornata
I' penso addormentarlo con un loppio,
E torgli il breve e quel dissuggellare,
Leggerlo; poi lo farò contrafare».*

Ὁ μαντατοφόρος παραδίδει τὴν σωστὴ γραφὴ στὸν Γιό, παίρνει ἀπάντηση καὶ ἀποχαιρετᾷ τὴν Βασίλισσα. Αὐτὴ τὸν κάνει νὰ κοιμηθῆ καὶ πλαστογραφεῖ τὴν ἀπάντηση, γράφοντας ὅτι τάχα ἡ Στέλλα ἀπάτησε τὸν ἄντρα της καὶ πρέπει νὰ τὴν σκοτώσουν μαζί μὲ τὰ παιδιά της. Ὁ Δούκας, ποὺ τώρα βρίσκεται στὴν Borgogna, διαβάζει τὴν γραφὴ, ἀλλὰ εἶναι καλὸς καὶ διατάζει νὰ πᾶν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Στέλλα μὲ τὰ παιδιά της στὸ δάσος, ὅπου τὴν βρῆκαν. Ἡ Στέλλα πάλι μοιρολογᾷ :

*«O Madre santa di misericordia,
O somma speme d' ogni peccatore,
O spegnitrice di lite e discordia,
O Vergin figlia e sposa del Signore,
O luce dove regna ogni concordia,
O dolcezza infinita del mio core,*

*O arca piena d' ogni magnitudine,
Soccorri me ch' aspetto amaritudine.*

*Or non morranno questi mie' figliuoli
Pover, maschini, meco in compagnia?
Per lor d' un sol tormento ho mille duoli;
Soccorrici, soccorri, alta Maria;
Senz' altra speme siam nel loco soli:
Che la tua grazia sia umile e pia,
Siami propizia, qual già nel preterito
Fusti per tua bontà, non per mio merito.*

*O figliuo' miei, al mondo sventurati,
Come vi potrò io mai dar la poppa?
Ch' eri da dieci balie nutricati,
Chi servia di coltello e di coppa:
Li dilette e' piacer sono or mancati.
Però chi di fortuna ha il vento in poppa
Pensar, considerare al miser voglia,
E ch' ella volge come al venlo foglia.*

*O me! che mosse mia fortuna invidia
Della falsa regina esser condotta
Nel bosco dove crudeltà s' annida;
Lassa, dolente, incominciai allotta.
Or s' i' sto qui, figliuol, chi vi sossidia
Fra stipe e olmi e faggi in questa grotta?
Forse fie buon che pel deserto vada
Dove fortuna mi darà la strada.*

*O madre di Gesù, virgo Maria,
Dammi tanto intelletto con tua luce,
Ch' i' mi dirizi per la miglior via
Che fuor d' esto salvatico conduce».*

Ένας έρημίτης τήν βλέπει και τρομάζει. Όταν μαθαίνη όμως τήν τύχη της τήν φιλοξενεί στην σπηλιά του. Η Στέλλα γονατίζει και ζητεί βοήθεια από τήν Παναγία. Τότε τής φανερώνεται ή Παναγία (δέν τήν βλέπουν οι θεατές) και τής λέγει ότι θά ξαναμπή στην αρχοντική σειρά της και θά τής έρθουν τὰ χέρια στην θέση.

Ό Γιος αποχαιρειά τον Αυτοκράτορα. Στην επόμενη σκηνή βρίσκεται άπότομα με τον Δούκα. Ζητεί τήν γυναίκα του και μαθαίνει για τήν πλαστογραφία.

*«Oimè! lasso a me isventurato!
Che ben mi posso doler di fortuna;*

*Misero a me, ch' i' son stato ingannato!
Per doglia il sangue al cor mi si raguna.»*

Στὸ δάσος ὁ Γιὸς ἀναζητεῖ τὴν γυναίκα του. Συναντιᾶ τὸν Ἐρημίτη, πού τὸν ὀδηγεῖ σ' αὐτήν. «Φτάνει στὴν σπηλιά, βλέπει τὴν γυναίκα του καί, πιάνοντάς τὴν ἀπὸ τὸ χέρι, λέγει :

*Levati su, o sposa mia diletta;
Da poi ch' el sommo bel della natura
Ci ha grazia tale prestata e concetta,
E posto fine a tua disavventura,
Ch' inverso di Borgogna il cammin metta
Per ristorarti d' ogni tua sciagura.»*

Ἐπιστρέφουν στὴν Borgogna, ὅπου πανηγυρίζεται τὸ θαυματουργὸ γεγονός. Τὴν ὥρα, πού βρίσκονται στὸ τραπέζι ἡ Στέλλα σηκώνεται καὶ ἀποκαλύπτει ὅλη τὴν ἀλήθεια στοὺς παρευρισκόμενους. Ὅλοι μαζί παρουσιάζονται στὸν Αὐτοκράτορα καὶ τὸ νέο ζευγάρι λέγει γιὰ τὸ ἔγκλημα τῆς μητριᾶς. Ὁ Αὐτοκράτορας διατάζει νὰ τῆς πάρουν τὴν κορῶνα ἀπὸ τὸ κεφάλι καὶ νὰ τὴν κάψουν στὴν πλατεῖα. Ὅλοι εἶναι ἱκανοποιημένοι καὶ ὁ Αὐτοκράτορας δίνει τὸ βασιλείο του στὸν γαμπρό του.

Ἡ θεατρικὴ παράσταση τῆς Στέλλας, ὅπως μπορούμε νὰ τὸ ἀντιληφτοῦμε καὶ ἀπὸ τὴν περίληψη αὐτὴν ἀκόμη, βρίσκειται θρυμματισμένη σὲ πολυάριθμες σκηνές (ἀπὸ ἀνάγκη φυσικά, νὰ μεταφερθῆι στὴν σκηνὴ τὸ παραμῦθι: αὐτὴ δὲν εἶναι μοναδικὴ περίπτωση) πού ἀλλάζουν ὑπερβολικὰ ἀπότομα. Μερικὲς σκηνές, πού μεταφέρουν σὲ τόπους μακρινούς σχετικὰ μὲ τὸν τόπο τῆς προηγούμενης σκηνῆς, εἶναι πολὺ σύντομες, μόλις μιὰ ἐμφάνιση μὲ λίγους στίχους.

Τὰ αἰσθήματα, πού ἐκφράζουν τὰ πρόσωπα εἶναι χοντροκομμένα καὶ ἐξογκωμένα ἀποβλέποντας στὸ ἐντυπωσιακὸ ἀποτέλεσμα ἑνὸς λαϊκοῦ ἀκροατήριου.

Στὴν Ευβιένα οἱ ἀπότομες ἀλλαγές, τὰ χοντρά αἰσθήματα μαλακώνουν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν σκηνῶν, πού στὴν Στέλλα εἶναι τριαντατέσσερις, περιορίζεται σημαντικὰ πρὸς ὄφελος τῆς συνολικῆς θεατρικῆς συνοχῆς. Ἀποβάλλονται διάφορες λεπτομέρειες, πού στὴν Στέλλα ἀποτελοῦν μικρὲς σκηνές ἢ μέρη σκηνῆς. Μερικὰ αἰσθήματα ἐμβαθύνονται καὶ πλησιάζουν κάπως τὶς φυσιολογικὲς διαστάσεις, ὅσο καὶ ἂν παραμένουν τυποποιημένα καὶ «στυλιζαρισμένα». Μὲ ἄλλα λόγια ἡ Ευβιένα ἀπέναντι στὴν Στέλλα ἔχει νὰ ἀναδείξει περισσότερη πλαστικότητα καὶ μιὰ πνοὴ πιὸ ἄρτια, πού, ἂν ἔλειπαν ἀπὸ τὸ ἔργο διάφορα ἄλλα ἐλαττώματα, θὰ πραγματοποιοῦσε ἓνα καλλιτεχνικὰ πετυχημένο ἔργο στὸ

είδος του, σάν την Θυσία τοῦ Ἀβραάμ λόγου χάρη. Κι' ἀκριβῶς μὲ την Θυσία ἡ Εὐγένια παρουσιάζει μερικὰ κοινὰ βασικὰ στοιχεῖα. Αὐτὰ μποροῦν νὰ μᾶς βοηθήσουν στὴν ἀναζήτησή μας. Ἔτσι ὅπως στὴν Θυσία ἔχουμε ἓνα ἔργο, πὸν ἀπὸ ἰταλικὴ λαϊκὴ παράσταση περνᾷ, μὲ τὴν λογοτεχνικὴ ἐπεξεργασία της, στὴν ἑλληνικὴ περιοχὴ, καὶ ἡ Εὐγένια στὴν λαϊκὴ παράσταση ἔχει τὶς ρίζες της. Ἡ ἀπόσταση, πὸν χωρίζει τὴν Εὐγένια ἀπὸ τὴν Στέλλα, καὶ στὸ περιεχόμενον καὶ στὸ καλλιτεχνικὸ ἀποτέλεσμα, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, βρίσκει τὸ ἀντιστάθμισμα στὴν ἀπόσταση, πὸν ὑπάρχει μεταξὺ τῆς *Rappresentazione d' Abraam* καὶ τῆς Θυσίας. Ὅπως μεσολάβησε ὁ *Isach* τοῦ *Groto*, ἔτσι μποροῦμε νὰ πιστέψουμε ὅτι μεσολάβησε καὶ ἓνα ἄλλο δρᾶμα, ἐνδιάμεση βαθμίδα, λογοτεχνικὴ, πρὶν ἀπὸ τὴν Εὐγένια, πὸν ὁ συγγραφέας τῆς Εὐγένιας εἶχε μπροστὰ του¹⁹. Αὐτὸς ὁ συλλογισμὸς εἶναι κατ' ἀρχὴν σωστός, ἀλλὰ ὡς τὴν στιγμὴ, πὸν αὐτὸ τὸ ἄμεσον πρότυπον δὲν θὰ βρεθῆ δὲν μποροῦμε νὰ τὸν ὑποστηρίξουμε μὲ ἀσφάλεια: ἡ Εὐγένια εἶναι ἓνα κρᾶμα ἀδέξιας γραφῆς καὶ δυσανάλογης οἰκονομίας σὲ βαθμὸν, πὸν θὰ μποροῦσε νὰ ὑποστηρικτῆ ὅτι ἡ κατασκευὴ της εἶναι ἀνεξάρτητη καὶ δὲν ἀκολουθεῖ ἓνα ἄμεσον ὑπόδειγμα. Ὅστούσον μποροῦμε καὶ νὰ πιστέψουμε ὅτι ὁ ἀδέξιος ἑλληνας διασκευαστὴς εἶχε ὑπόψη του ἓνα πρότυπον, πὸν τὸ κακομεταχειρίστηκε φέροντάς το στὰ δικά του μέτρα, ἔτσι ὅπως ἄλλος διασκευαστὴς διαφορετικῆς ἰκανότητος, πέτυχε τὸ ἀντίθετον ἀνεβάζοντας παραπάνω τὴν Θυσία ἀπ' ὅτι ἦταν τὸ νεανικὸ ἔργο τοῦ ἀρχαρίου *Groto*²⁰.

¹⁹) Ἀπὸ κάμποσον καιρὸ ἀσχολοῦμαι μὲ τὴν ἀναζήτησιν τῶν «προτύπων» τοῦ κρητικοῦ θεάτρου καὶ τὰ συμπεράσματά μου θὰ ἀποτελέσουν εἰδικὸ δημοσίευμα. Ἡ ἔρευνά μου εἶναι γιὰ τὴν ὥρα συγκεντρωμένη στὴν μεγάλη συλλογὴ θεατρικῶν ἔργων πὸν εἶχε συγκεντρώσει ὁ Ἀλλάτιος καὶ πὸν χρησιμοποίησε στὴν βιβλιογραφία του *Drammaturgia*, Roma 1666. Ἡ συλλογὴ αὐτὴ, 319 τόμων σύμμικτων, περιέχει περίπου χίλια ἑξακόσια ἔργα τῆς παραγωγῆς 1550-1650, τῆς ἐποχῆς δηλαδὴ πὸν μᾶς ἐνδιαφέρει ἰδιαίτερα. Ὡς τώρα δὲν συνάντησα τὸ ἄμεσον πρότυπον τῆς Εὐγένιας.

²⁰) Καὶ ἄλλα κοινὰ στοιχεῖα ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὴν Θυσία καὶ τὴν Εὐγένια, πὸν προέρχονται ἀπὸ τὴν λαϊκὴ καταγωγὴ του οὗν *rappresentazione*, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα: α' καὶ τὸ ἓνα καὶ τ' ἄλλο δρᾶμα πραγματεύονται ἓνα θαῦμα μὲ τὴν ἴδια κατασκευατικὴ διάθεση, β' ἡ λαϊκότερον διάθεση (τὸ νεανικὸ ἔργο τοῦ *Groto* διατηρεῖ αὐτὸν τὸν χαρακτήρα), γ' λείπει ἡ διαίρεση σὲ πράξεις (ὁ *Groto* διαίρει σὲ πέντε πράξεις τὸ ἔργο του, ἀλλὰ ἡ διαίρεση εἶναι ἐξωτερικὴ: δὲν ἀποκλείεται ὅμως ὁ ποιητὴς τῆς Θυσίας νὰ εἶχε ὑπόψη του τὴν παλιὰ *rappresentazione*, πὸν ἐξακολουθοῦσε νὰ κυκλοφορῆ τὰ χρόνια ἐκεῖνα. Ὅπως εἶπα ἡ διαίρεση σὲ δώδεκα κομμάτια τῆς Εὐγένιας εἶναι σάν νὰ μὴν ὑπάρχει), δ' καλλιέργεια τοῦ μοιρολογιοῦ (στὴν Θυσία τὰ μοιρολόγια βρίσκουν μιὰ σωστὴ ἀνάπτυξιν πὸν πλουτίζει τὸ ἔργο, ἐνῶ στὴν Εὐγένια πνίγουν τὸ ἔργο μὲ τὴν

B

Δὲν μποροῦμε νὰ ἀναβάλλομε, σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, τὴν ἐξέταση τῆς προσωπικότητας τοῦ συγγραφέα. Στὸ προοίμιο διαβάζουμε τὰ ἑξῆς, πού ἀντιγράφω αὐτούσια, μὲ τὴν πρωτότυπη ὀρθογραφία.

Τοῖς ἀναγινώσκουσι χαίρειν :

Ἡ παροῦσα τραγωδία ὀνομαζόμενη Εὐβιένα εἶναι ποίημα τοῦ Κυροῦ Θεοδώρου Μονιζελέξε. Τὴν ὁποῖαν, διὰ εὐλάβειαν τῆς ὑπεραγίας Θεοτότου²¹ ἔκαμε. Διὰ τὴν, ὡρᾶν μεσίτρια καὶ ἐλεημοσύτρια τῶν πιστευόντων καὶ καλοῦ<ν>των αὐτήν, καὶ μάλιστα τῶν ἐδλαβουμένων εὐρίσκειται. Ἐπιζῆ καὶ εἰς τὴν παρὸν Τραγωδίᾳ ἀκούσει θέλετε, τὸ μέγιστον θαῦμα ὁποῦ ἡ Κυρία μας ἔκαμε. Χαρίζοντας τῆς τοῦ Π' ἡγὸς θυγατρὸς τὰς χεῖρας, ὁποῦ ἀδίκως τῆς ἔκοψαν. Καὶ διὰ νὰ μὴ εἶναι ἡ τοιαύτη πολυδιήγητος, καὶ πολυθαύματος διήγησις ἀφανισμένη, εἰς τὸ φῶς μὲ ἰδίαν αὐτοῦ δαπάνην ὁ αὐτὸς Θεόδωρος τὴν ἐχάρισε. Δίδοντας τὴν τοῦ Κυρίου Ἀντωνίου Γ' οὐλιανῶν Τυπογράφου τῶν Γραικῶν, καὶ ταύτην ἐτύποσε. Παρακαλῶ τὴν ἀσθενίανσας μετὰ πάσης χαρῆς τὴν καθαρὰν ἀγάπην αὐτοῦ δέξασθαι. Μὲ τὸ νὰ λάβετε αὐτήν, καὶ λαμβάνοντίας τὴν καλῶς ἀναγνώσετε, καὶ ἀναγνώντιαν τὴν τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον εἰς τὸν παρόντα βίον, καὶ εἰς τὸν μέλλοντα βούθειαν, καὶ μεσίτριαν ἔξετε. Ἐπιζῆσθαι. [σελ. (Α, ν.).]

Ἡ δὴλωση πού γίνεται ἐξαρχῆς κριτηγορηματικά, σὴν πρώτη κί-
λας πρόταση, ὅτι ἡ τραγωδία²² εἶναι «ποίημα τοῦ κυροῦ Θεοδώρου

κατὰχρηση πού γίνεται καὶ οἱ λαϊκὲς rappresentazioni εἶναι γεμάτες ἀπὸ μοιρολόγιου).

²¹) Διάβαζε Θεοτόκου.

²²) Θὰ νομίζαμε ὅτι ἀπὸ ἀφέλεια τὸ ἔργο ἀποκαλεῖται «τραγωδία», ἂν σχετικὰ μὲ τὴν τραγωδίαν, τὰ χρόνια ἐκεῖνα, δὲν ὑπῆρχε μιὰ γνώμη διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν σημερινή γιὰ τὸ εἶδος. Ἐκτὸς τὴν μνεῖα τοῦ Shakespeare, πού θὰ μποροῦσε νὰ γίνῃ καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, ἔχω μιὰν ἄλλη μαρτυρία τῆς νοστοροπίας, πού προέρχεται ἀπὸ πρόσωπο γνωστὸ στὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἀντιπροσωπευτικὸ γιὰ τὸ ἰταλικὸ θέατρο τῆς ἐποχῆς, τοῦ Giovambattista Giraldi σὴν πραγματεία του Discorsi... intorno al comporre dei Romanzi, delle Comedie e delle Tragedie... In Vinegia appresso Gabriel Giolito de Ferrari et Fratelli, 1554. Ἐκεῖ μᾶς μιλεῖ γιὰ τραγωδίες μὲ εὐχάριστο τέλος (καὶ πού δὲν ἀποκλείουν τὴν παρουσία «προσώπων λιγότερο εὐγενικῶν» — σὴν δική μας περίπτωσι οἱ δοῦλοι μὲ τὰ κωμικὰ καμώματά τους): «L' altra ch' ha lieto il fine, ma non si parte però [δὲν ἀποχωρίζεται ὅμως], nel maneggio del condurre la azione al fine, dal terribile et dal compassionevole, perché senza ciò non si può fare tragedia che buona sia. Questo modo di tragedia (alla quale diede Aristotile nome di mista) ci mostrò Plauto nel Prologo del suo Amfitrione, quando disse che in essa eran persone inen

Μοντζελέζε» (τὸ ἴδιο βιβλιώνεται καὶ στὸν τίτλο), δὲν μπορεῖ νὰ γίνη δεκτὴ δίχως ἐπιφύλαξη. Ὅτι ὁ ἴδιος ἀνέθεσε τὴν ἐκτύπωσή της στὸν Ἰωάννη Ἀντώνιο Ἰουλιανὸ μὲ δικὰ του ἔξοδα δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ τὸ ἀμφισβητήσουμε: εἶναι πιθανό, ἄνθρωπος ποὺ εἶχε τέτοια αἰσθη- ματα εὐλυβικά, ποὺ ἀποβλέπουν στὴν σωτηρία τῆς ψυχῆς καὶ ἐπικα- λεῖται τὴν Θεοτόκο σὰν μεσίτρια²³, νὰ ἔχει ξοδέψει γιὰ τὴν διάδοση ἑνὸς οἰκοδομητικοῦ ἔργου, ἀλλὰ ὅτι καὶ τὸ ἔργο, ἐκτὸς τὴν ἀγαθὴ δια- χείριση, εἶναι τοῦ ἴδιου, τὸ θέτει σὲ ἀμφιβολία τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ κύριος Θεόδωρος ἐμφανίζει τὸ θαῦμα σὰν κάτι ποὺ θὰ μείνη στὴν ἀφάνεια δίχως τὴν συνδρομὴ του.

Ὅταν ὁ κύριος Θεόδωρος δηλώνῃ ὅτι τὸ δράμα εἶναι δικό του ποίη- μα, δὲν λέγει πολλὰ πράγματα. Ἡ οἰκειοποίηση ξένου ἔργου στὰ χρό- νια του, καὶ στὴν ἑλληνικὴ περιοχὴ καὶ στὴν Δύση, δὲν εἶναι δίχως προηγούμενα. Ἄρκεῖ νὰ θυμηθοῦμε ὅτι ὁ Τέμενος περνοῦσε γιὰ συγ- γραφέας τοῦ Ἀπολλωνίου — τὸ πίστευε καὶ ὁ Ἀλλάτιος, ὅπως εἶδαμε — ἐνῶ στὴν πραγματικότητα εἶναι ὁ Ἀκοντιανός²⁴.

Ἐξήλλου ἂν εἶναι ἢ ὅχι ὁ Μοντζελέζε συγγραφέας τοῦ ἔργου, δὲν σημαίνει καὶ πολλὰ πράγματα ἐφ' ὅσον τὸ ὄνομα αὐτὸ δὲν προσθέτει τίποτε. Καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα σὰν ἄλλα ὀνόματα ποὺ μᾶς ἔχουν παραδο- θῆ συνδυασμένα μὲ ἔργα θεατρικὰ τῆς ἐποχῆς, σὰν τοῦ Τρωίλου ἢ τοῦ Φώσκολου ἢ καὶ τοῦ Χορτάζη ἀκόμη, γιὰ τὸν ὁποῖον ὑπάρχουν λίγες μαρτυρίες, δὲν πλουτίζουν τίς γνώσεις μας γιὰ τὸ ἔργο. Τὸ ὄνομα τοῦ Μοντζελέζε πάντως δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς ξενίσῃ μὲ τὴν ἰταλικὴ προέλευ- ση. Τὸ 1301, ἐξήλλου, ὑπάρχει ἕνας Michael Moncelese, ποὺ ὑπο- γράφει μία συμβολαιογραφικὴ πράξη στὸ Σκαλάκι τῆς Κρήτης²⁵.

nobili mescolate con le grandi et reali [...]. Ed in questa spezie di trage- dia ha specialmente luoco la cognizione od agnizione, che la vogliam dire, delle persone, per la quale agnizione sono tolti dai pericoli et dalla morte coloro dai quali veniva l' orrore et la compassione... (σ. 221).

²³) Στὴν εἰσαγωγικὴ καὶ θερησκευτικὴ στάση αὐτὴ θὰ ἐπανεέλθω σὲ ἄλλη εὐ- καιρία: βρισκόμαστε μπρὸς σὲ ἕνα θέμα πολὺ πλατύτερο ἀπ' ὅσο φαίνεται στὴν πρώτη ὄψη.

²⁴) Βλ. Δ. Πολίτη, «Προσφορά εἰς Σ. Κυριακίδη», Θεσσαλονίκη 1953, σελ. 500, σημ. 10.

²⁵) Βλ. Benvenuto de Brixano notaio in Candia, 1301 - 1302, a cura di Raimondo Morozzo della Rocca (Fonti per la storia di Venezia), Venezia 1950, σελ. 147, πράξη ἀρ. 403, ποὺ ἀναφέρει τὸν Moncelese σὰν κά- τοικο στὸ Σκαλάκι. Εὐχαριστῶ τὸν κύριο Σ. Σπανάκη ποὺ μοῦ ὑπενθύμισε τὴν συλλογὴ αὐτὴ καὶ διόρθωσε τὸ Scalari ποὺ τύπωσε ὁ ἐκδότης. Ὄνομα Moncelese δὲν ἀναφέρεται οὔτε στὸν Noiret, οὐτὴς Miklosich - Müller, στὸν Sommervogel ἢ στὴν Ierachia Catholica (ἂν ὑπῆρχαν κληρικοὶ καθολικοὶ συνονόματοι καὶ συγκαίριοι τοῦ κυροῦ Θεοδώρου).

Πρόκειται επομένως για όνομα βενετσιάνικης καταγωγής σαν τόσα άλλα της βενετοκρατημένης ελληνικής περιοχής.

Όταν αμφισβητήσουμε την πατρότητα την δηλωμένη στην έκδοση, αυτόματα μπαίνει σε συζήτηση και η χρονολογία που διαβάζουμε στο έντυπο. Το 1646 μπορεί να έγγυηθῆ μονάχα ότι το έργο γράφηκε πριν από το έτος αυτό. Το έργο γράφηκε πολύ ή λίγον καιρό νωρίτερα; Αν ο κύριος Θεόδωρος οικειοποιήθηκε έργο προγενέστερο, ποιός μπορεί να βεβαιώσει για τον χρόνο συγγραφής του; Στην περίπτωση που η Ευβιένα είναι κρητικό έργο, ξανοίγονται τρεις πιθανότητες, που βασίζονται στην διαπίστωση ότι ὕφος και γλώσσα είναι ἀρχαιότερα από τα ιδιωματικά έργα τῆς κρητικῆς παραγωγῆς: α' ἢ ὁ Μοντζελέζε (εἴτε και ἄλλος) ἀρχαιοποίησε διορθώνοντας τὸ κείμενο, β' ἢ τὸ έργο εἶναι προγενέστερο ἀπὸ τὸ 1646 (σύμφωνα με τὴν ἀρχὴ ὅτι ἡ ὠριμη κρητικὴ παραγωγή ἔχει συντελέσει τὸν γλωσσικὸ ἐξειδιωμισμὸ), γ' ἢ τὸ έργο εἶναι μὲν γραμμένο τὸν καιρὸ που δηλώνει ἡ έκδοση, ἀλλὰ ἀπὸ συγγραφέα καθυστερημένο.

Στὴν περίπτωση, φυσικά, που τὸ έργο δὲν εἶναι κρητικό, αὐτὲς οἱ ὑποψίες δὲν στέκουν, καὶ μπαίνουν σὲ ἐνέργεια ἄλλοι παράγοντες που μεγαλώνουν τὶς δυσχέρειες γιὰ μιὰν ἱκανοποιητικὴ ἀπόκριση γύρω ἀπὸ τὴν χρονολογία συγγραφῆς τοῦ έργου. Ἡ ἀκριβὴς τοποθέτηση τοῦ ἐρωτήματος θὰ εἶναι δυνατὴ μονάχα ὅταν ἡ μορφολογικὴ καὶ λεξιλογικὴ ἐξέταση τοῦ ὅλου κειμένου θὰ συγκεντρώσῃ τὰ γλωσσολογικὰ στοιχεία, που ἐξέχουν στὸ έργο. Πάντως ἂν ἡ Ευβιένα δὲν εἶναι έργο κρητικό, ἀλλὰ ἀπλὰ «κρητικῆς σχολῆς», ὅπως τὸ χαρακτηρίζω γιὰ λόγους πρακτικούς, πάλι ἡ ἀκτινοβολία τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας βγαίνει ἐνισχυμένη, μιὰ καὶ ἡ διαπίστωση μίας παρόμοιας ἐπιβολῆς, που τὴν ξέρουμε καὶ ἀπὸ τὰ θεατρικὰ έργα τοῦ Κεφαλλονίτη Κατσαίτη, που μᾶς ἀποκάλυψε ὁ καθηγητὴς Ε. Κριαρᾶς²⁶, θὰ ἔχη τώρα πλατύτερη χρονικὴ ἔκταση. Παράλληλα θὰ διαπιστώσουμε ὅτι ἡ θεατρικὴ συγγραφικὴ ἀναγέννηση στὴν νεώτερη Ἑλλάδα δὲν εἶναι ἀποκλειστικὰ κρητικὴ, ἀλλὰ καλύπτει μεγαλύτερη ἐπιφάνεια, πάντοτε βέβαια περιορισμένη στὴν βενετοκρατημένη ἑλληνικὴ περιοχὴ ἢ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴ τῆς.

MARIO VITTI

²⁶ Ε. Κ ρ ι α ρ ᾶ, Κατσαίτης..., Ἀθήνα 1950, σελ. κδ'. Βλ. καὶ ὅσα σχετικὰ με τὴν «Κωμωδία τῶν ψευτογιατρῶν» τοῦ Σαβόγια Ρούσμελη (1745) γράφει ἡ κυρία Γ λ υ κ ε ρ ῖ α Π ρ ω τ ο π α π ᾶ - Μ π ο υ μ π ο υ λ ῖ δ ο υ, Τὸ θέατρον ἐν Ζακύνθῳ ἀπὸ τοῦ 15' μέχρι τοῦ 18' αἰῶνος..., Ἀθήνα 1958, σελ. 77 - 8

ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ ΑΘΩΣ

ΧΙΛΙΕΤΗΡΙΣ ΑΠΟ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΗΣ ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

(7 ΜΑΡΤΙΟΥ 961-1961)

Ὁ ἐφετινὸς ἑορτασμὸς τῆς χιλιετηρίδος ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τοῦ Χάνδακος ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ στρέφει τὸν στοχασμὸν καὶ τὴν σκέψιν τῶν Ἀγιορειτῶν Πατέρων πρὸς τὸ Σεπτὸν Κέντρον τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τὴν λαμπρὰν Πόλιν, ἔνθα ἠνδρώθη, κατηρτίσθη καὶ διέπρεψεν ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ ἀρετῇ μία ἄφθιτος δόξα τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Ἅγιος ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Ο ΕΝ Τῷ ΑΘῶ, ὁ πρῶτος Ἀγιορειτῆς Ἱεροπόσιτος καὶ εἶτα ὀργανωτὴς τοῦ Ἀγιορειτικοῦ Μοναχισμοῦ.

Τραπεζούντιος τὴν καταγωγὴν, ἀπορφανισθεὶς παιδιόθεν, ἀνετράφη καὶ ἐξεπαιδεύθη ἐν Βυζαντίῳ, «*πρῶτος τῶν σπουδαίων ἔργων ἀραδειχθείς*», κατὰ τὰς πληροφορίας αἰτινες παρέχονται διὰ τῶν χρυσοβούλλων τῶν Βασιλέων τῆς ἐποχῆς του, «*φιληθεὶς τε καὶ τιμηθεὶς*» παρ' αὐτῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας ὅσον οὐδεὶς ἐκ τῶν συγχρόνων του. Ἐν τούτοις κυριαρχεῖ εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὁ θεῖος ἔρωσ τῆς ἡσυχίας καὶ τοῦ μονήρους βίου, καὶ παραιτούμενος ὄλων τῶν ἐγκοσμίων τιμῶν, «*ἀπορησάμενος πάντα τὰ τερπνά καὶ ἐπὶ κηρα*», ἀποσύρεται εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυμινᾶ παρὰ τῷ Ἡγουμένῳ Μιχαῆλ Μαλεῖνῳ, παρὰ τοῦ ὁποίου μετ' οὐ πολὺ ἐδέχθη καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα.

Ὁ Μιχαῆλ Μαλεῖνος ἦτο θεῖος τοῦ Στρατηλάτου Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ κατὰ τὰς ἐπισκέψεις τούτου πρὸς τὸν θεῖον συνδέεται μὲ τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον μὲ πνευματικὴν φιλίαν, ὁμοίαν τῆς ὁποίας δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἕτερος Μοναχὸς ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ. Δεσμοὶ ἰσχυροὶ ἀκατάλυτοι σφυρηλατοῦνται σὺν τῷ χρόνῳ μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν καὶ ἐπειδὴ τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται, ὁ ὑπέρροχος Στρατάρχης γίνεται ὄχι μόνον θαυμαστῆς τῶν πνευματικῶν ἀγῶνων, τῶν ἀρετῶν καὶ κατορθωμάτων τοῦ Ἁγίου, ἀλλὰ καὶ συναθλητῆς καὶ «*διάπυρος ἐραστὴς τοῦ μονήρους βίου*», ὡς συνάγεται ἐκ τῆς διαθήκης τοῦ Ἀθανασίου: «*Τῇ τῶν ἀρετῶν ἐργασίᾳ καὶ φυλακῇ καὶ τηρήσει τοῦ νοός, ταῖς τε μακροτάταις νηστείαις καὶ διηνεκέσι χαμευνίαις τοὺς ἐν ὄρεσι διαιωμένους ὑπερηκόντιζε μοναχοὺς... ὁ πολὺς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν ἀρετὴν (ὁ Νικηφόρος)*».

Μία τόσοσ ἰσχυρὰ φιλία, εὐλογημένη ἀπὸ τὸν Θεόν, δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ καρποφορήσῃ, παρὰ τὸν χωρισμὸν τῶν δύο συναθλητῶν ἁγίων. Οἱ Βασιλεῖς ἀναζητοῦν διαρκῶς τὸν Ἀθανάσιον, ποιτεῦντες

ἀκραδάντως, ὅτι «ταῖς δόξαις αὐτοῦ εὐχαῖς τὸ θεῖον ἐξιλάσκειται καὶ τὸ εὐκταῖον ἀφθόνως παρέχεται. Πολλάκις γάρ, ὅπερ οὐκ ἐδυνήθη σπάθῃ, τόξον καὶ δύναιμι στρατιωτικῇ διαπραξάσθαι, προσευχῇ μόνῃ ὀφθίως καὶ λαμπρῶς πεποιήκην».

Ἄλλ' ὁ Ἅγιος ἀποφεύγων τὸ πολυάσχολον «μεταφοιτᾷ» ἀπὸ τοῦ Κυμινᾶ εἰς τὸν Ἄθωνα. Ἐδῶ μᾶς περιγράφει ἰδίᾳ χειρὶ τὴν ζωὴν τῶν Μοναχῶν, γενόμενος οὕτω θεμελιωτῆς τῆς Ἁγιορειτικῆς ἱστορίας, τὴν ὁποίαν καὶ παρατρέχουμεν. Εἶναι ἐξαιρετικῶς συγκινητικαὶ αἱ ἀναζητήσεις εἰς τὰς ὁποίας προβαίνει ὁ Νικηφόρος πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ φίλου του καὶ τὸ ἐπιτυγχάνει. Ὁ Ἅγιος ἔπειτα ἀπὸ δοκιμασίαν λαμβάνει τὴν ἄδειαν τοῦ «Πρώτου» πρὸς ἐκλογὴν τοποθεσίας διὰ τὴν κατὰ μόνας ἄσκησίν του καὶ στήνει τὴν κελλιάν του εἰς τὰ «Μελενά», τὴν σημερινὴν τοποθεσίαν τῆς Μεγίστης Λαύρας.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Βασιλεὺς Ρωμανὸς ἀνέθεσεν εἰς τὸν Νικηφόρον τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν Ἀράβων ἐν Κρήτῃ καὶ φυσικῶς τῷ λόγῳ ἐνθουσιάζεται τὸν φίλον του καὶ ζητεῖ ἐπιμόνως τὴν συμπαράστασίν του, εἰς τὸ μεγάλο αὐτὸ ἐγχείρημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπέτυχον διαδοχικῶς ὅλοι οἱ προγενέστεροί του στρατηγοί. Ὁ φοβερὸς χειμὼν, αἱ δυσκολίαι ἀνεφοδιασμοῦ τῶν στρατευμάτων καὶ τοῦ στόλου, ἡ παρατεινομένη πολιορκία τοῦ Χάνδακος ὅπου εἶχον ὀχυρωθῆ οἱ Ἄραβες, πρὸς τοῦτοις ὅμως καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Στρατηλάτου πρὸς τὴν θρησκείαν του, ἥτις εἶχε σχεδὸν ἀποσβεσθῆ εἰς τὴν μεγαλόνησον, εὐρίσκουν ἠνωμένους καὶ συνδιαλεγόμενους τοὺς δύο φίλους ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς Κρήτης. Καθὼς μᾶς ἀποκαλύπτει ὁ Ἅγιος Πατὴρ κατ' ἀρχὴν ἔταλαντεύετο, «ἀρκετὸν γὰρ ἐλογιζόμεν εἰ ἑμαυτὸν σώσαιμι, ἄλλους γὰρ σώζειν ἴσως οὐκ ἀπαιτούμεθα», ὅμως ἐκάμφθη ἀπὸ τὸν δεσμόν τῆς πνευματικῆς φιλίας καὶ τῆς ἀγάπης του πρὸς τὸν πλησίον, ἔπειτα ἀπὸ ἀλλεπάλληλα γράμματα τοῦ Νικηφόρου. «Ἐχόμενος οὖν (ὁ Νικηφόρος) τῶν ἀγῶνων πλειστάκις ἐπέστειλεν ἡμῖν ἐν τῇ τῶν Κρητῶν νήσῳ περραιωθέντας ὡς αὐτὸν ἀφικέσθαι ἡμῖν δὲ μὴ βουλευθέντων εἶξαι, γράμμασι πυκνοτέροις ἐκέχρητο, μὴ ποιησάμενος ἔνδοσιν ἕως πρὸς αὐτὸν τὴν ἀφίξιν ἐποιησάμεθα» (Τυπικὸν τοῦ Ἁγίου).

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔχομεν ἕξ ἀθθεντικῶν πηγῶν τὴν πρώτην Ἱεραποστολὴν τοῦ Ἁγίου Ὄρους μὲ τὰ ὑπέροχα ἀποτελέσματά της καὶ τὸ ἔμπρακτον παράδειγμα, τὸ ὁποῖον μεταγενεστέρως κατὰ ἐποχὰς εἶχε τοὺς μιμητάς του. «Εἰ πατέρα καλεῖν με θέλετε, μιμησθὲ μου τὰς πράξεις καὶ τὰ ἔργα».

Ἀποτέλεσμα τῆς περιφανοῦς ἐκείνης νίκης καὶ στηρίξεως τῆς Ὁρθοδοξίας ἦσαν καὶ τὰ γενέθλια, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ὀργανώσεως τῆς Μοναστικῆς Πολιτείας τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὑπὸ τοῦ Ἁγίου, διότι, ὡς

ὁ ἴδιος μᾶς πληροφορεῖ, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀγώνων ὁ Νικηφόρος ἐπανέλαβε παλαιάν του ὑπόσχεσιν, «βιῶναι τε βίον, ὃν ἀνέκαθεν ἤροιστο, συντελεσθησομένης τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτῷ λειτουργίας τοῦ Βασιλικῆς προστάγματος, μετὰ τὸ τὴν βαρβαρικὴν ἀλώωναι πόλιν, γενέσθαι αὐτὸν ἐν τῷ Ὁρει τοῦ Ἀθωνος κλπ.». Ἐν Κρήτῃ συνελήφθη τὸ σχέδιον ἰδρύσεως τῆς Μεγίστης Λαύρας καὶ συνετελέσθη βραδύτερον, ὡς μνημεῖον καὶ τρόπαιον τῆς νίκης ἐκείνης, ἀλλὰ καὶ ὡς πρότυπον τὸ ὅποιον ἐμιμήθησαν ἀμέσως καὶ μᾶς ἔδωσαν τὸν Ἀγιώνυμον Τόπον ὑπὸ τὴν σημερινὴν του μορφὴν μὲ τὰς μεγάλας Μονὰς καὶ μὲ τὴν σφραγίδα τῆς ἀθανασίας, τῶν δέκα αἰώνων.

Ἐν Κρήτῃ συνειργάσθη ὁ Ἅγιος Πατὴρ μὲ τὸν ὑπ' αὐτοῦ ὑποδειχθέντα ὑπὸ δὲ τοῦ Νικηφόρου μετακληθέντα Ἅγιον Νίκωνα, τὸν ἐπικαλούμενον «Μετανοεῖτε», καθὼς ἐπίσης μὲ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν ἐρημίτην, ἐψησάσαντα κατὰ τὰ μέρη τοῦ Ἀκρωτηρίου «Γκουβερνέτου», διὰ τὴν σιτιρέωσιν τῆς Ὁρθοδοξίας, μετ' αὐτῶν δὲ μετέστρεψαν ἅπαντα σχεδὸν τὸν πληθυσμὸν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Ἐπειτα χωρίζουν οἱ φίλοι σωματικῶς μόνον, διότι ψυχικῶς ἦσαν ἠνωμένοι διαρκῶς: *«εἶχε μὲν ἡ Κων/πολις ἐκεῖνον μετὰ τῶν τοσοῦτων τροπαίων καὶ νικητηρίων, ἡμεῖς δὲ πρὸς τὸ κελλίον ἀρίγμεθα»*.

Τὸ κελλίον αὐτό, παρὰ τὴν Μεγίστην Λαύραν, διατηροῦν ἕως σήμερον τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Νικηφόρου, προωρίζετο ὡς κοινὸν ἡσυχαστήριον τῶν δύο φίλων καὶ πνευματικῶν ἀδελφῶν, μεταβιβαζομένης τῆς ἡγουμενίας τῆς Λαύρας εἰς μαθητὴν τοῦ Ὁσίου. Ἐν τούτοις *«ἄλλαι μὲν βουλαὶ ἀνθρώπων, ἄλλα δὲ Θεὸς κελεύει»*. Ὁ Νικηφόρος, γενόμενος Βασιλεὺς μετὰ τὴν εἰς Χαλέπιον ἐκστρατείαν του, δὲν παρητήθη μὲν τῆς θεοφιλοῦς ἐκείνης προθέσεώς του, καίτοι νυμφευθεὶς, παρὰ τὰς ἀντιρροήσεις τοῦ Πατριάρχου Πολυεύκτου, τὴν Θεοφανῶ, ὅμως δὲν ἤξιώθη τοῦ ποθομένου, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, τελευτήσας μὲ βίαιον θάνατον, μὲ τὸν ἱερὸν ψαλτῆρα ἀνὰ χεῖρας, χαμαικοιτῶν ἐν τῷ δωματίῳ του ἐπὶ λεοντῆς καὶ προσευχόμενος, μοναχὸς πάντοτε τῇ προαιρέσει καὶ τοῖς πνευματικοῖς ἔργοις, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐνδυθῆ τὸ ταπεινὸν ῥάσον.

Οἱ δύο φίλοι ἔξακολουθοῦν καὶ σήμερον νὰ εἶναι ἠνωμένοι ἐν Οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, εἰς τὸ περίλαμπρον τέμενος, τὴν γεραρὰν Μονὴν των μὲ ἄφθονα τὰ ἱστορικὰ μαρτύρια. Παρὰ τὴν αὐτόγραφον Διαθήκην τοῦ Ἀγίου Πατρός, θὰ ἴδῃ ὁ προσκυνητὴς τὸ ἰδιόχειρον Εὐαγγέλιον τοῦ Νικηφόρου, *«τὰ θεῖα καὶ ὑπερκόσμια δωρήματα»* κειμήλια: Τὸν Τίμιον Σταυρὸν ἐγκοσμημένον μὲ ἀπεφθον σφυρήλατον χρυσὸν καὶ πολυτίμους λίθους, τὴν ἁγίαν Κάραν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, τὴν τοῦ Ἀγίου Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐν Πύδνῃ καὶ ἄλλα μαρτυροῦ-

μενα ὑπὸ τοῦ τρίτου χρυσοβούλλου. Θὰ τοὺς ἴδη ἀκόμη ἠνωμένους εἰς τὴν ἁγίαν εἰκόνα τῆς Οἰκονομίσεως, ἑκατέρωθεν τῆς Θεοτόκου, εἰς τὴν Λίτην τοῦ Καθολικοῦ. Θὰ τοὺς εἶρη καὶ εἰς τὴν μεγάλην ἀψίδα τοῦ δεξιοῦ χοροῦ τοῦ Καθολικοῦ, ἐξωγραφισμένους διὰ χειρὸς τοῦ περιφήμου Θεοφάνους Λαυριώτου, τοῦ Κρητός, ἀμφοτέρους μὲ τὸν φωτοστέφανον τῆς οὐρανοῦ δόξης, μακαριότητος καὶ ἀθανασίας.

Ἡ ἱεραποστολὴ τοῦ Ἁγίου Πατρὸς εἶναι μήνυμα ὁμοῦ καὶ προσδοκία πρὸς τοὺς ἀξίους συνεχιστάς: «ἔχει στεφάνια ἡ νίκη ἀκόμα σὸ δένδρο τῆς τὸ ἱερό».

Τυπικὸν ἤτοι κανονικὸν
τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν
Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἄθῳ¹⁾

...Τούτοιον δὴ τοῦ μονήρους βίου ζηλωτῆς διάπυρος καὶ ἐρασιῆς γεγονὼς Νικηφόρος ὁ ἀοίδιμος καὶ μέγας ἐν βασιλεῦσιν, ὁ πολὺς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν ἀρετὴν, ᾧ γέρας ἀξιὸν ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς τὰς βαρβαρικὰς πόλεις τῶν ὑπεραντίων χειρώσασθαι παρέοχετο, δεξιῶν πέφαι τὴν αὐτοῦ φιλόθεον πρόθεσιν ἐπεσφράγισεν ἄν, εἰ μὴ παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς τὰ τῆς βασιλείας Ρωμαίων σκῆπτρα διευθυνόντων διεκωλύετο. Ἐντεῦθεν εἰ καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα δι' ἣν εἵπομεν οὐκ ἠμπέσχειτο περιπέτειαν, ἀλλὰ τῇ τῶν ἀρετῶν ἐργασίᾳ καὶ φυλακῇ καὶ τηρήσει τοῦ νοός, ταῖς τε μακροτάταις νηστείαις καὶ ταῖς ἐντόνοις ἀγρυπνίαις καὶ διηγεκείαις χαμεννίαις τοὺς ἐν ὄρεσι διαιτωμένους ὑπερκόντιζε Μοναχοὺς, ἀγωνιζόμενός τε καὶ σωφρονῶν, ὅσον ὁ ἡμέτερος παρασιτῆσαι λόγος οὐ δύναται.... Ἐσχηκῶς οὖν τοιαύτην πρὸς ἡμᾶς διάθεσιν ἀπεκάλυπτε καὶ τὸν λογισμὸν αὐτοῦ, ὅπως τε προηγεῖτο τὸν μονήρη βίον ἐλέσθαι καὶ ὅπως παρὰ τῶν βασιλέων διεκωλύετο, χρόνον δέ τινος ἐν τῷ μεταξὺν παρφηκόςτος, ἐμοῦ τε ἀπὸ τοῦ Κυμινᾶ μεταναστεύσαντος ὄρους καὶ πρὸς τὸ τοῦ Ἄθωνος μεταφοιτήσαντος, ἐκείνου δὲ μετ' οὐ πολὺ παρὰ Ρωμανοῦ τοῦ μακαριωτάτου βασιλέως κατὰ τῶν ἀθέων Κρητῶν ἐκστρατεῦσαι διορισθέντος, ἐν τῇ νήσῳ κατεστρατοπέδευσεν.

Ἐχόμενος οὖν τῶν ἀγώνων πλειστάκις ἐπέστειλεν ἡμῖν ἐν τῇ τῶν βαρβάρων νήσῳ περαιωθέντας ὡς αὐτὸν ἀφικέσθαι, ἡμῶν δὲ μὴ βουλευθέντων εἶξαι, γράμμασι πυκνοτέροις ἐκέχρητο, μὴ ποιησάμενος ἔνδοσιν ἕως πρὸς αὐτὸν τὴν ἄριξιν ἐποιησάμεθα. Ἐν τοίνυν τῇ τῶν βαρβάρων τῷ βασιλεῖ συνδιατριβόντων ἡμῶν νήσῳ, οὐκ ἐνέλιπεν παρακαλῶν καὶ προτρεπόμενος ὥστε πείσαι τὴν ἡμῶν μειοότητα παραδέξα-

¹⁾ Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ αὐτογράφου τυπικοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου πρὸ βλ. Φιλίππου Μάγερ, Λειψία 1891, σελίς 102 - 101, στίχος 14 ἕως 39.

σθαι δομηθῆναι λάθραν ἐν τῷ κελλίῳ τῆς ἡμῶν ταπεινώσεως, πρὸς τὸ συντελεσθησομένης δηλονότι τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτῷ λειτουργίας τοῦ βασιλικῆς προστάγματος, μετὰ τὸ τὴν βαρβαρικὴν ἀλῶναι πόλιν, γενέσθαι αὐτὸν ἐν τῷ ὄρει τοῦ Ἄθωνος, εἶγε κατενοδωθεῖη καὶ ἀποτάξασθαι, βιῶναι τε βίον, ὃν ἀνέκαθεν ἠρετίσαιο. Ἐμοῦ δὲ πρὸς τὸ πρᾶγμα δυσπειθῶς ἔχοντος, διὰ τὸ ἐλευθερίως καὶ μεμονωμένως βιοῦν, εἰθισμένως ἔχειν τε ἰ τῆς ὀχλήσεως ἄχθος καὶ τὸ τῶν περισπασμῶν φεύγειν πολυάσχολον, ἀγαπητὸν γὰρ ἐλογιζόμεν ἐλμαυτὸν σώσαιμι, ἄλλους γὰρ σώζειν ἴσως οὐκ ἀπαιτούμεθα, εἶτι δὲ δισχυριζόμενον ὡς αὐτῷ τούτῳ τοῦ Κυμινᾶ ὄρους ὑπαναχωρῆσαι καὶ μηκέτι φίλων προσανέχειν ἀπαντήροισι δύνασθαι, ὃ αὐτὸς ἦν ἐπὶ τῆς αὐτῆς προθυμίας καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς εἶχετο παρακλήσεως, παραινῶν καταθέσθαι πρὸς τὸ τελεσθῆναι τὸν σκοπὸν αὐτοῦ.

Εἶχε μὲν οὖν ἡ Κωνσταντινούπολις ἐκεῖνον μετὰ τοσοῦτων τροπαίων καὶ νικητηρίων, ἡμεῖς δὲ πρὸς τὸ ἡμέτερον κελλίον ἀφίγμεθα.

ΓΕΡΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ

Εἰκ. 1. — Θραύσμα Νομοθετικῆς ἐπιγραφῆς Γόρτυνος (᾿Αριθ. Α1).

Εἰκ. 2. — ᾿Αναθηματικὴ ἐπιγραφή Βρώτου (᾿Αριθ. Α2).

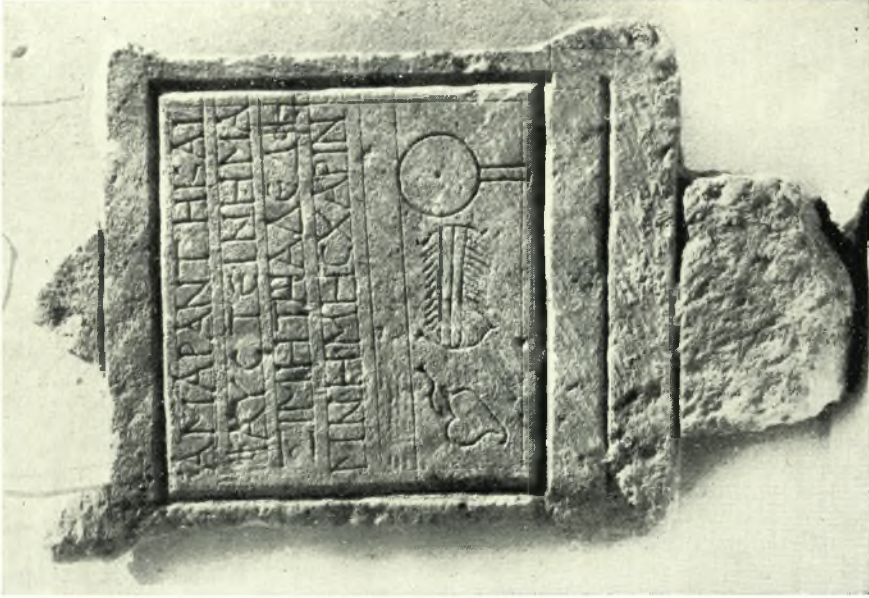
Εἰκ. 1. — Ἀρχιτεκτονικὴ ἐπιγραφή Τραϊνῶς (Ἀριθ. Α3).

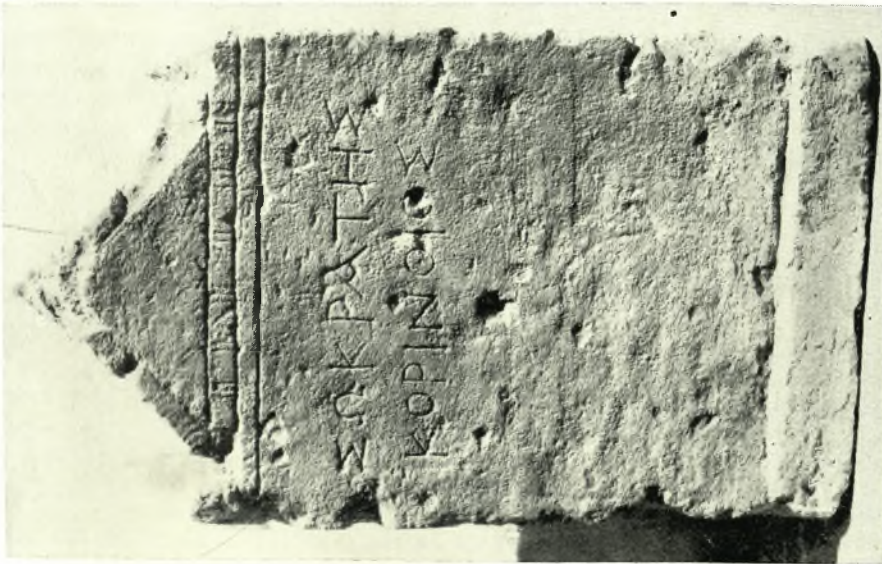
Εἰκ. 2. — Θραῦσμα στήλης (Ἀριθ. Α4).

Εἰκ. 3. — Θραῦσμα στήλης (Ἀριθ. Α5).

Εἰκ. 2. — Ἐπιτύμβιος στήλη Μαξιμίης (Ἀριθ. Β2).

Εἰκ. 1. — Ἐπιτύμβιος στήλη Σωκράτους (Ἀριθ. Β1).

Εἰκ. 2. — Ἐπιτύμβιος Βαμπλόχος (Ἀριθ. Γ2).

Εἰκ. 1. — Ἐπιτύμβιος Βαμπλόχος Ἰγ(σί)κας (Ἀριθ. Γ1)

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΚ ΚΡΗΤΗΣ' Ι

Α) ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΚ ΓΟΡΤΥΝΟΣ

1. ΠΙΝΑΞ Ζ', 1

Θραύσμα επιγραφής ἐπὶ πωρίνου ὀγκολίθου, σωζ. ὕψους 0.14 μ., σωζ. πλάτους 0.32 μ. καὶ σωζ. πάχους 0.25 μ., λαξευθέντος ἀκανονίστως πανταχόθεν ἵνα χρησιμεύτῃ ἀνετώτερον ὡς δομικὸν ὕλικόν. Ὁ λίθος ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν ἐντόνου πυρός, καταστάς ὡς ἐκ τούτου λίαν εὐθрупτος. Κατὰ τὴν ἀποτοίχισιν ἀπεσπάρθησαν τεμάχια τῆς ἐνεπιγράφου ὕψους, συγκολληθέντα βραδύτερον εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ Μουσείου.

Εὐρέθη κατὰ Νοέμβριον 1960 ὑπὸ τοῦ γράφοντος ἐντετοιχισμένον εἰς τὴν οἰκίαν τῆς κ. Ἀδριάνας Μιχ. Γκιαουράκη, εἰς τὸ χωρίον Μητρόπολις, ἀποτοίχισθὲν δὲ μετεφέρθη εἰς Ἡράκλειον καὶ ἀπετέθη εἰς τὴν Ἐπιγραφικὴν Συλλογὴν τοῦ Μουσείου (εὑρετ. 289).

4 στίχοι βουστροφηδόν.

Ὑψος γραμμ. 0.02 - 0.025 μ.

480 - 460 π. Χ.

[Τοι δὲ τὰν ἐιαιρη-

- ← « ἀν δικασσιᾶι κ' ὄς κα τὸν ἐνεκ-]
→ 1. ὕρον δι|κάδηι, αἰ ἀθαμέριιν δ-
← « ικάσσαι ἦ ἐς τάν α|ῦριον ἀπαι-
→ 3. ον ἦμην. vac. Α| _____¹³ -¹⁵]
← « [_____¹⁴ -¹⁶ τ]ε|α. .] ονς

Σώζονται μέρη 4 στίχων βουστροφηδόν, ἥτοι ἡ ἀρχὴ τῶν δύο στίχων καὶ τὸ τέλος τῶν λοιπῶν, διατηρουμένου τοῦ δεξιοῦ περιθωρίου τῆς ἐπιγραφῆς.

Τὸ θραύσμα τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν ομάδα² τῶν Νομοθετικῶν Ἐπιγραφῶν τῆς Γόρτυνος, τὴν ἐντετοιχισμένην εἰς τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν (murus septemtrionalis) τοῦ Ὁδείου, ἐνθα ὁ λεγόμενος Δεύτερος Κῶ. διξ τῆς Γόρτυνος³ χρονολογούμενος κατὰ τὸ 480 - 460 π. Χ., συμφῶ-

¹) Εὐχαριστῶ τὸν Ἐφορον κ. Ν. Πλάτωνα διὰ τὴν ἀδειαν δημοσιεύσεως.

²) IC IV, 41 - 47.

³) Βλ. R. F. Willetts, Aristocratic Society in Ancient Crete, London 1955, σ. 4 ἐξ.

ως πρὸς τὴν χρονολόγησιν τῆς Guarducci⁴, κοινῶς παραδεδεγμένην⁵.

Ἡ ἐπιγραφὴ συνεπληρώθη κατὰ τὴν IC IV, 42, B 11 - 14⁶, ἡ δὲ ποία περιέχει ἀπόσπασμα ἐκτεταμένου Νόμου⁷ σχετικοῦ πρὸς τὴν ἀστικὴν δικονομίαν καὶ ἰδιαιτέρως πρὸς τὰς προθεσμίας διεξαγωγῆς τῆς δίκης. Οἱ στίχοι 11 - 14, τοὺς ὁποίους φαίνεται ἐπαναλαμβάνουσα ἐν ἀποσπάσματι ἢ παροῦσα ἐπιγραφὴ, ἀναφέρονται εἰς τὰς ὑποθέσεις τὰς σχετικὰς πρὸς τὰς ἐταιρείας⁸ καὶ τὰ ἐνέχυρα, θεωρουμένας ὡς κατεπιγούσας⁹ ὀρίζουν δὲ ὅτι πρέπει νὰ ἀπονέμηται δικαιοσύνη αὐθημερόν ἢ τὴν ἐπομένην, ὅποτε δὲν ἐπιβάλλονται κυρώσεις (ἀπατον ἤμην) εἰς τοὺς δικαστάς, συνήθεις εἰς περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας οὗτοι ἤθελον ἀρνηθῆ ἢ ἀμελήσει νὰ ἐκπληρώσουν τὸ καθήκον των.

2. ΠΙΝΑΞ Ζ', 2

Ἐπιγραφὴ ἀναθηματικὴ ἐπὶ πωρίνου κυδολίθου, ὕψους 0.295 μ., πλάτους 0.39 μ. καὶ πάχους 0.19 μ. Ἡ ἐπιγραφὴ ὄψις φέρει ἀνάγλυφον πλαίσιον πλάτους 0.042 μ., προεξέχον κατὰ 0.02 μ., ἀποκεκρουμένον κάτω ἀριστερὰ καὶ εἰς πολλὰ σημεῖα τῶν ἐξωτερικῶν ἀκμῶν. Αἱ λοιπαὶ ὄψεις παρέμειναν ἀλάξευτοι. Ἡ ὀπισθία ὄψις στενοῦται, ἔχουσα πλάτος 0.34 μ. Οἱ δύο πρῶτοι στίχοι εὐρίσκονται μεταξὺ ἐπιπολαίων κατευθυντηρίων γραμμῶν.

Εὐρέθη¹⁰ εἰς τὴν ἀνατολικὴν κλιτὸν τῆς ἀκροπόλεως τῆς Γόρτυνος, εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κ. Ἄντ. Σπ. Γαβαλετάκη κατὰ τὴν θέσιν Βορεινὸς Χάρακας, ὑπὸ τοῦ δραστηρίου φύλακος Ἀρχαιοτήτων Εὐστρ. Γαβαλετάκη καὶ μετεφέρθη ὑπὸ τοῦ γράφοντος εἰς Ἡράκλειον, ἀποθεθεῖσα εἰς τὴν Ἐπιγραφικὴν Συλλογὴν τοῦ Μουσείου (εὔρετ. 303).

4 στίχοι.

Ὑψος γραμμ. 0.024 (τὸ 0) - 0.04 (τὸ Β).

Α' αἰ. π. Χ.

1. Βρωῖτος Θεο-
δώρω Κωρη-	καὶ ἐν μεταγραφῇ	1. Βρωῖτος Θεο-
δώρου Κωρη-
3. σι ἀρὰν καὶ
χαριστήϊαν.		3. σι ἀρὰν καὶ
χαριστήϊαν.

⁴) IC IV, σ. 40, 126, 149 καὶ RF XVI N.S. (1938) σ. 268.

⁵) Βλ. R. F. Willetts, ὡ. ἀ., σ. 4, ὑποσ. 6.

⁶) Τὸ παρὸν θραῦσμα ἀσφαλῶς δὲν ἀποτελεῖ μέρος ταύτης.

⁷) Βλ. καὶ Inscr. Jur. Gr. I, σ. 399 ἐξ., η XIX B (πρὸς 490 ἐξ.). Σκιας,

⁸ Εφημ. Ἀρχ. 1890, σ. 186 ἐξ.

⁹) Ἀντιστοιχοῦς πρὸς τὰς ἀθηναϊκὰς φρατρίας.

¹⁰) Βλ. R. F. Willetts, ὡ. ἀ., σ. 219.

Τὸ ὄνομα *Βροῦτιοι* δὲν παραδίδεται ἄλλοθεν εἰς Κρήτην¹¹.

Τὸ ὄνομα *Θεόδωρος* καὶ διὰ τὰς μὴ χριστιανικὰς ἐπιγραφὰς εἶναι ἀρκετὰ συχρὸν ἐν Κρήτῃ, εἰς τὸν κοινὸν τύπον¹² ἀλλὰ καὶ διαλεκτικῶς: *Θιοδώρω*¹³ καὶ *Θεοδώρω*¹⁴ κατὰ γενικὴν, *Θιό[δωρος]*¹⁵ κατ' ὄνομαστικὴν.

Ἡ λατρεία τῶν Κουρήτων εἶναι διαδεδομένη εἰς Κρήτην¹⁶, ἣ ὁποία καλεῖται χαρακτηριστικῶς καὶ *Κουρήτις*¹⁷, εἰς δὲ τούτων, ὁ Κρῆς, εἶναι ὁ ἐπώνυμος τῆς νήσου¹⁸. Οἱ Κουρήτες φέρονται ὡς γηγενεῖς¹⁹ ἐνταῦθα καὶ ὡς κτίσται²⁰ πολλῶν κρητικῶν πόλεων ὡς τῆς Κνωσοῦ, Ἰτάνου κ. ἄ. Ἰδιαιτέρως φαίνονται λατρευόμενοι ὡς εἰκός, εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἰδης²¹ καὶ κυρίως, ὡς μαρτυρεῖ ἡ πληθὺς τῶν ἐπιγραφῶν²², εἰς τὰ πρὸς τὴν Γόρτυνα ὑψώματα, ὡς προστάται τῶν ποιμνίων²³. Ἡ παροῦσα ἐπιγραφή, ἀνάθημα ἀσφαλῶς κτηνοτρόφου τινὸς ἢ ποιμένος, εἶναι ἡ τρίτη εὐρεθεῖσα εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην· οὕτω δικαιοῦται ἡ Guarducci γράφουσα²⁴: «Videntur igitur Curetes armentorum custodes in hac regione Idae monti subiecta cultum non mediocrem obtinuisse».

Ἐκ κρητικῶν τύπων τῆς λέξεως εἶναι *Κωρητες*²⁵ καὶ οὕτω ἀπαντᾷ-

¹⁰) Πρώτη μνεία ὑπὸ Ν. Πλάτωνος εἰς Κρητ. Χρον. 1958, σ. 480.

¹¹) Πρβ. IC III, IV, 45, D ἔπου *Βρωτιος* (κατὰ γενικὴν).

¹²) IC I, V, 17, 2/XX, 57. IC II, XI, 3, 19/XIII, 16, 2/XXXIII, I, 12/7, B 5.

¹³) IC I, 21, 10.

¹⁴) IC I, VII, 7, 3.

¹⁵) IC I, 21, 10, 15 ἐξ.

¹⁶) Ἐπιγραφικαὶ μαρτυρίαι ἀπὸ τοῦ Β' αἰ. π. Χ. μέχρι τοῦ Γ' αἰ. μ. Χ.: IC I, XVI, 5, 60, 76/XXV, 3, 2, ἐξ. IC III, III, 3, B 14 ἐξ./III, 5, 14. IC IV, 174, 60, 76 καὶ κυρίως ὁ περίφημος Ἕγνος τοῦ Διὸς ἐν Παλαικάστρω, IC III, II, 2, 9.

¹⁷) Plin. nat. hist. 4, 12, 58. Solin. II, 3. Βλ. καὶ Ovid. Met. 8, 153.

¹⁸) Στεφ. Βυζ. Κρήτη. Plin. ὡ. ἄ.

¹⁹) Στράβ. 472, 19.

²⁰) Εὐσέβ. Ἰερων., Χρον. 22, 26, 42 (ἐκδ. Helm). Βλ. Roscher, Myth. Lex. 1602.

²¹) Σημειωτέον ὅτι διὰ μυθοκρασίας ταυτίζονται πρὸς τοὺς Ἰδαίους Δακτύλους. Βλ. Roscher, ὡ. ἄ., 1618.

²²) IC I, XXXI, 7, 2 καὶ 8, 3.

²³) Ἐν μέρει οἱ Κουρήτες εἶχον χαρακτῆρα δαίμονος τῶν ὄρέων. Βλ. Roscher, ὡ. ἄ., 1594.

²⁴) Βλ. Διόδ. V, 65. Στράβ. X, 480. Verg. Georg. IV, 65, 150. Justin. 44, 41.

²⁵) IC I, σ. 285.

²⁶) Roscher, ὡ. ἄ., 1587.

ται εις τὸ σύνολον τῶν ἐπιγραφῶν, πλὴν τοῦ Ὑμνου τοῦ Διός¹⁰.

Συνήθης τύπος εις παρομοίας ἀναθηματικὰς ἐπιγραφὰς εἶναι: εὐχὴν (ἢ εὐχάν) καὶ χαρισιῆιον¹¹ (ἢ χαρισιῆον, ἢ χαριστεῖον, ἀπαξ χαρισιῆιαν)¹², σπανιότερον δέ, ἀντὶ τοῦ πρώτου ἢ τοῦ δευτέρου, ἀράν¹³.

3. ΠΙΝΑΞ Η', 1

Ἐπιστυλίου ἰωνικοῦ τμήμα ἐνεπίγραφον ἐξ ὑποφαίου μαρμάρου, ὕψους 0.51 μ., πλάτους 0.92 μ. καὶ πάχους 0.38 μ., ἀποκεκρουμένον τὰ προεξέχοντα μέρη ἵνα χρησιμεύσῃ ἀνετώτερον ὡς δομικὸν ὕλικόν.

Εὐρέθη κατὰ Νοέμβριον 1960 ὑπὸ τοῦ Γ. Λουπάκη εις τὸ χωρὶον Μητρόπολις κατὰ τὴν διάνοιξιν θεμελίων οἰκίας του καὶ ἀπετέθη εις τὴν Ἀρχαιολογικὴν Συλλογὴν Γόρτυνος. Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία προέβη ἐν συνεχείᾳ αὐτόθι διὰ τοῦ γράφοντος εις δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπεκαλύφθη μέρος λαμπροῦ πολυχρώμου ψηφιδωτοῦ δαπέδου. Ἡ ἐπιγραφὴ ἦτο ἐντετοιχισμένη, κατὰ τὴν διαβεδαίωσιν τοῦ εὐρόντος, εις τὸν πρὸς Δ. ὀρίζοντα τὸ δάπεδον τοίχων.

3 στίχοι.

Ὑψος γραμμ. α' στ. 0.06 μ., λοιπῶν 0.04 μ.

97 - 117 μ. X.

1. [Ὑπὲρ αὐτοκρά]τορος Νέρωνα Τραϊαν[οῦ Σεβαστοῦ
Γερμανικοῦ,] ἱερᾶς Συνκλήτου καὶ Δήμου Ρω[μαίων - - -]
3. [- - - - -]ν ἐκ τῶν ἰδίων κατεοκέυασεν [- - - - -]

2. Παρατηρητέον ὅτι εις τὴν λέξιν Δήμου συνέπεσεν ἡ δεξιὰ κεραία τοῦ Η καὶ ἡ ἀριστερὰ τοῦ Μ.

3. Τὸ Τ τῆς λέξεως τῶν παραλειφθὲν ἀρχικῶς προσετέθη ἐκ τῶν ὑστέρων. Ὑψος 0.015 μ.

Ἀρκεταὶ ἐπιγραφαὶ τῆς Γόρτυνος μνημονεύουν εὐθέως¹⁴ τὸν Τραϊανόν. Εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν¹⁵, λατινικὴν, τοῦ 100 μ. X., ἀναφέρεται ὁ αὐτοκράτωρ ὡς ἐπισκευάσας τὸ Ὠδεῖον τῆς πόλεως, ruina conlapsum. Διὰ τῆς παρουσίας ἐπιγραφῆς ἀποκαλύπτεται ἡ ὑπαρξίς εις Γόρτυνα ἐνὸς δευτέρου οἰκοδομήματος τῆς ἐποχῆς τοῦ Τραϊανοῦ, μνημειώδους, ἐὰν

¹⁰) Ἀντιστοιχία τοῦ -ηιος πρὸς τὸ ἀττικὸν -ειος, βλ. Buck, Greek Dialects, 1910, σ. 119.

¹¹) IC IV, 238.

¹²) IC I, XXV, 3, 2 καὶ XXXI, 7, 2.

¹³) IC IV, 278/331/437;/438. Ὡς συγγενῆ ἄλλου αὐτοκράτορος: IC IV, 274/275/332.

¹⁴) IC VI, 331.

κρίνωμεν ἐκ τῶν διαστάσεων τοῦ ἐπιστυλίου καὶ γειτονικοῦ, ἴσως, πρὸς τὸ ψηφιδωτόν.

4. ΠΙΝΑΞ Η', 2

Θραῦσμα στήλης ἐνεπιγράφου ἐκ μαρμάρου, σωζ. ὕψους 0.13 μ., σωζ. πλάτους 0.09 μ. καὶ πάχους 0.024 μ. Ἀποκεκρουμένον πανταχόθεν.

Εὐρέθη ὑπὸ τοῦ γράφοντος κατὰ τὴν ὡς ἄνω ἀνασκαφὴν τοῦ ψηφιδωτοῦ, σχεδὸν τελείως ἐπιφανειακῶς καὶ εἰς νεωτερικὸν στρώμα. Ἀπετέθη εἰς τὴν Ἐπιγραφικὴν Συλλογὴν τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου (εὐρετ. 290).

5 στίχοι

Ὑψος γραμμ. 0.013 μ. (τὸ Ο) - 0.024 μ. (τὸ Ρ).

Γ' ἢ Δ' αἰ. μ. X.

1. [-.....] τ α ν [-.....]
 [-.....] τ ὀ δ η [-.....]
 [-.....] α η τ η [-.....]
 [-.....] ρ ι α ν [α.....]
 5. [- ν]

5. ΠΙΝΑΞ Η', 3

Θραῦσμα στήλης ἐνεπιγράφου ἐκ πώρου, σωζ. ὕψους 0.25 μ., σωζ. πλάτους 0.20 μ. καὶ σωζ. πάχους 0.10 μ. Ἀποκεκρουμένον πανταχόθεν.

Εὐρέθη μετὰ τῆς ἀνωτέρω ἐπιγραφῆς καὶ ἀπετέθη ὁμοῦ (εὐρετ. 291).

8 στίχοι

Ὑψος γραμμ. 0.013 μ. (τὸ Ο) - 0.035 μ. (τὸ Φ).

Γ' αἰ. μ. X. περίπου.

1. [-.....] χ ῶ [-.....]
 [-..... κ] ο ν θ υ [-.....]
 [-..... ἄ γ] ρ ο ὺ π ε δ [-.....]
 [-... ι] ὄ ν ἄ δ ε λ φ ὄ ν [-.....]
 5. [-...] ε κ . . . ι θ ο ς γ α [-.....]
 [-... α] ὁ τ ῶ κ α ι [-.....]
 [-..... τ] ι ἄ κ α ι [χ.....]
 [-..... σ α.....]

B) ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΞ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

1. ΠΙΝΑΞ Θ', 1

Στήλη⁸² επιτύμβιος ἐκ πώρου, ὕψους 0.65 μ., πλάτους 0.37 μ. καὶ πάρχους 0.175 μ., ἀπολήγουσα εἰς ὕψηλὸν ἀέτωμα μετ' ἀκρωτηρίων, βξίνον ἐπὶ στενοῦ ἐγχαράκτου διαζώματος, πλαισιουμένη δὲ κάτω ὑπὸ ταινίας πλάτους 0.07 μ., ἐξεχούσης κατὰ 0.08 μ. Ἀποκεκρουμένη κατὰ τὰς ἀκμάς.

Εὐρέθη εἰς Πραισόν, εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κ. Κ. Κυριακάκη κατὰ τὴν θέσιν Πασκάληδες καὶ ἀπετέθη τὸ 1960 ὑπὸ τοῦ ἀρχαιοφίλου κ. Ἐμμ. Φυγετάκη εἰς τὴν Ἐπιγραφικὴν Συλλογὴν τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου (εὔρετ. 292).

2 στίχοι.

Ὑψος γραμμ. 0.02 μ. (τὸ O) - 0.038 (τὸ P).

Γ' αἰ. π. X.

1. Σωκράτης
Κορίνθιος

Τὸ ὄνομα Σωκράτης δὲν εἶναι σπάνιον εἰς τὰς κρητικὰς ἐπιγραφάς⁸³.

Ὁ πρῶτος ἐν Κρήτῃ Κορίνθιος μαρτυρεῖται ἐνταῦθα.

2. ΠΙΝΑΞ Θ', 2

Στήλη επιτύμβιος ἐκ πώρου, μεγ. ὕψους 0.485 μ., μεγ. πλάτους 0.305 μ., πάρχους ἄνω 0.055 μ. καὶ κάτω 0.075 μ. Κατὰ τὸ μέσον ἄνω φέρει μικρὸν τριγωνικὸν ἀέτωμα, κατὰ δὲ τὰς γωνίας χονδροειδῆ ὕψηλὰ ἀκρωτήρια ἐκ τῶν ὁποίων ἀπεκρούσθη τὸ ἀριστερόν. Τὸ κατώτατον μέρος τῶν πλευρῶν προεκτείνεται δι' ἀτέχνων καμπυλῶν ἱκανῶς ἀποκεκρουμένων, κυρίως δεξιᾷ. Ἡ στήλη ἀπολήγει κάτω εἰς πλατὺ ἔμβολον. Ἡ ἐπιγραφὴ ἐντὸς ἐγχαράκτου πλαισίου, τομῆς τριγωνικῆς καὶ βάθους 0.004 μ. Παρομοία γραμμὴ μεταξὺ τῆς κάτω πλευρᾶς τοῦ πλαισίου καὶ τοῦ ἐμβόλου. Οἱ στίχοι μεταξὺ ἐπιπολαίων καὶ ὄχι αὐστηρῶς παραλλήλων γραμμῶν.

Εὐρέθη εἰς Μαρωνιὰν Σητείας, εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κ. Ἴω. Ν. Παπαδάκη κατὰ τὴν θέσιν Πλακάκια καὶ ἀπετέθη ὑπὸ τοῦ Ἐμμ. Φυγε-

⁸²) Πρῶτη μνηεῖα ὑπὸ Ν. Πλάτωνος, Κρητ. Χρον. 1959, σ. 390.

⁸³) IC II, III. 32, 2/XXIII, 7, Β 3. (Σωκράτους ἐπὶ ἐνοφραγίστου λαβῆς ἀμφορέως, IC III, VI, 30).

τάκη εἰς τὴν Ἐπιγραφικὴν Συλλογὴν τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου (Εὔρετ. 294).

4 στίχοι.

Ὑψος γραμμ. 0.017 μ. (τὸ Σ) - 0.029 (τὸ Φ).

Α' αἰ. π. Χ. περίπου.

1. Ἀμάραντη καὶ

Φανσιεῖνη⁸⁴ Μα-

3. ξίμη τῇ ἀδελφῇ

μνήμης χάριν.

φύλλον κισσοῦ, κτένιον, κάτοπτρον.

Τὸ ὄνομα Ἀμάραντη⁸⁴ ἀμάρτυρον ἐν Κρήτῃ.

Τὸ ὄνομα Φανσιεῖνη, πλὴν τῆς αὐτοκρατείας⁸⁶, ἀπαντᾶται ἅπαξ διὰ κοινὴν θνητὴν⁸⁸.

Ἄπαξ μόνον μαρτυρεῖται τὸ ὄνομα [Μα]ξίμα⁸⁷.

Ἐπὶ τῶν κρητικῶν ἐπιτύμβιων στηλῶν συνήθη τὰ παρόμοια ἐγγράφατα κτερίσματα⁸⁸ ὡς κτένιον⁸⁹, κάτοπτρον⁹⁰, κάλαθος⁹¹, μικρὸν ἀγγεῖον⁹², δακρυδόχαι⁹³, πέλεκυς⁹⁴ καὶ διάφορα ἀγροτικά ἐργαλεῖα⁹⁵, κλείς⁹⁶, λύρα (:)⁹⁷ κ. ἄ., ὡς διακοσμητικὰ δὲ συχνότατα ἀπαντῶνται κλάδοι καὶ φύλλα κισσοῦ.

Γ) ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΚ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

1. ΠΙΝΑΞ Γ', 1

Βωμίσκος ἐπιτύμβιος ἐκ κυανοφείου μαρμάρου, μετ' ἀβακίσκου καὶ

⁸⁴) Πρβ. Ἀμάραντος IC I, XVIII, 77, 1.

⁸⁵) IC I, VII, 10, b B 4.

⁸⁶) IC I, XVIII, 160, 1.

⁸⁷) IC I, XVIII, 140.

⁸⁸) Εἶναι τοῦ συρροῦ εἰς Λύττον καὶ Ἀρκάδες, ὁπόθεν προέρχεται τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν παρομοίων σχεδιασμάτων. Ἡ παροῦσα ἐπιγραφή μετὰ τῆς IC III, IX, 3 εἶναι αἱ μόναι ἐξ Ἀνατολ. Κρήτης.

⁸⁹) IC, I, V, 15/47/48/VI, 3/ XVIII, 65/66/99. IC III, IX, 3.

⁹⁰) IC I, V, 15/29/47/48/VI, 3/ XVIII, 65/66. IC III, IX, 3.

⁹¹) IC I, V, 13 B (:), 15/39/47/48/VI, 3/ XVIII, 66/77 (:),/88/99.

⁹²) IC I, IV, 16.

⁹³) IC III, IX, 3.

⁹⁴) IC II, XXI, 5.

⁹⁵) IC I, V, 13/51.

⁹⁶) IC I, VI, 98.

⁹⁷) IC I, VI, 99.

ἀπλοῦ εὐθέως κυματίου. Ἡ βᾶσις ὁμοίου σχεδὸν σχήματος κατ' ἀντί-
 στροφον ἔννοιαν, ἀποκεκρουμένη τὴν κάτω δεξιὰν γωνίαν. Ἡ ὀπισθία
 ὄψις ἀλάξευτος. Ὅλ. ὕψος 0.48 μ. Διαστάσεις τοῦ πεσίσκου: $0.27 \times$
 0.195×0.19 μ. Μέγ. διαστάσεις ἐπικράνου: $0.096 \times 0.25 \times 0.235$ μ.
 Μέγ. διαστάσεις βάσεως: $0.10 \times 0.25 \times 0.225$ μ.

Εὐρέθη εἰς Λύττον, εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κ. Ν. Παπαδογιωργάκη, βο-
 ρεῖως τῆς ἐκκλησίας τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Ἀπετέθη εἰς τὴν Ἐπιγρα-
 φικὴν Συλλογὴν τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου (εὔρετ. 281).

4 στίχοι.

Ὑψος γραμμ. 0.015 μ. (τὸ Θ) - 0.02 μ.

Α' αἰ. π. Χ. περίπου.

1. *Εὐφράνια*

Ἐπιγραφή τῆς θυ-

3. γατρὶ μνή-

μῆς χάριν.

κάλαθος, κτένιον, κάτοπτρον.

1. Τὸ τελικὸν Α μικρότερον (ὕψος 0.012 μ.). λόγῳ ἐλλείψεως χώ-
 ρου.

Μία μόνον *Εὐφράνια* ἀνευρίσκεται εἰσέτι εἰς τὰς κρητικὰς ἐπι-
 γραφάς⁴⁸.

Τὸ ὄνομα Ἐπιγραφή τυχάνει ἀμάρτυρον διὰ κοινὴν θνητήν.

Τὰ ἐγχάρακτα κτερίσματα συνηθέστατα εἰς Λύττον⁴⁹.

2. ΠΙΝΑΞ Γ', 2

Βωμίσκος ἐπιτύμβιος ἐκ κυανοφαίου μαρμάρου, φέρων ἄνω ἀδακί-
 σκον καὶ κυμάτιον ὀρθόν. Βᾶσις ὁμοία κατ' ἐντίστροφον ἔννοιαν. Ὀπι-
 σθία ἐπιφάνεια ἀλάξευτος. Ὅλ. ὕψος 0.352 μ. Διαστάσεις κυρίως πεσ-
 σίσκου: 0.192×0.233 (ἄνω 0.238) $\times 0.221$ (ἄνω 0.20 μ.). Μέγ. δια-
 στάσεις ἐπικράνου: $0.079 \times 0.0277 \times 0.211$ μ. Μέγ. διαστάσεις βᾶ-
 σεως: $0.079 \times 0.266 \times 0.257$ μ.

Εὐρέθη εἰς Λύττον μετὰ τῆς ἀνωτέρω ἐπιγραφῆς καὶ ἀπετέθη ὁμοῦ
 (εὔρετ. 280).

2 στίχοι.

Ὑψος γραμμ. 0.027 μ. (τὸ Ο) - 0.03 μ. (τὸ Ε).

⁴⁸) IC II, III, 29 B.

⁴⁹) Βλ. ἀνωτέρω ὑποσ. 38.

B' - Γ' αἰ. μ. X.

1. *Πρέπουσα*

Γαῖφ. φύλλον κισσοῦ.

1 - 2. Παρατηρητέα ἢ συνόπαρξις ἑνὸς A μεθ' ὀριζοντίας κεραίας εὐθείας καὶ ἐτέρου μετὰ τοιαύτης τεθλασμένης.

Τὸ ὄνομα *Πρέπουσα* ἐν Κρήτῃ κατὰ πρῶτον μαρτυρεῖται ἐνταῦθα.

Τὸ ὄνομα *Γαῖος* ὄχι σπάνιον⁴⁰.

ΚΩΣΤΗΣ ΔΑΒΑΡΑΣ

⁴⁰) IC I, V, 31, 3/XVIII, 9/31/76 A/102, I/166, 1. IC III, IV, 18, 4, VI, 7, 2. IC IV, 374, 13.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

32*

(Aff. Étr. B¹ 345)

*Υπόμνημα τῶν ἐμπόρων Χανιωῶν συνημμένο στὴν ἐπιστολὴ
τῆς 26 Μαρτίου 1738 τοῦ Valnay, προξένου στὰ Χανιά, πρὸς τὸν ὑπουργὸ
τῶν Ναυτικῶν De Maurepas.

(Χωρὶς ἡμερομηνία)

Le commerce des huiles de cette Échelle de la Canée. Retti-
mo et Mirabeau qui se fait par les négociants français compo-
sant dix maisons établies à ladite Échelle, se trouve depuis quel-
que temps dans un méchant état, c' est à dire fort difficile aux
dits négociants et infructueux à ceux de Marseille par les gros-
ses et réitérées demande d' huiles que font ceux - ci qui occasion-
nent à ceux - là de fréquentes concurrences pour les achats; ainsi
en toute occasion sans le vouloir ils font augmenter le prix de
cette denrée et font retenir les vendeurs de vendre, tellement
que lesdits négociants d' ici n' en peuvent plus obtenir pour
charger les bâtiments que ce ne soit à des conditions onereuses
et à des prix à perte. Sans entrer dans un long détail de tous
ces maux plus manifestes aujourd'hui que jamais et qui vont à
la perte du commerce des français et assez connus par les négo-
cians qui en font apportée, l' on representera par ce présent
mémoire à Monsieur De Valnay Conseiller du Roi consul de
France en ce royaume de Candie que pour remettre le commerce
de cette île sur un pied avantageux aux français et couper raci-
ne à tous les susdits maux, il ne se voit rien qui puisse mieux
convenir au bien public qu' un partage général de tous les achats
des huiles qui se peuvent faire aux susdits lieux par les négo-
cians établis à la Canée; un tel partage dont le projet avec les
remarques sera spécifié ci - après, ne peut que devenir avanta-
geux à ce commerce, qui sous un pareil reglement ne pourra
plus être désormais ni si agité ni si pressé qu' il se trouve
aujourd'hui, attendu que ce partage observé dans les formes

*) Βλ. «Κρητικά Χρονικά», τόμ. ΙΔ', σελ. 109 - 146.

sera un frein assuré pour retenir les soudaines et fréquentes augmentations du prix des huiles sur cette île, qui ne se feront plus sentir ni si vivement ni si fréquemment qu'elles on fait jusques aujourd'hui, à la surprise même de ceux des négociants qui ont été forcés de donner de gros prix des huiles; d'autre part il sera loisible à chaque maison en particulier d'entrer dans tous les négoes qui se feront sur les huiles à la faveur de ce partage; et cette union dans le commerce fera cesser et les murmures et les jalousies; à leur place regnera cette paix tant désirée entre les nationaux et elle sera d'autant plus ferme et sincère qu'aucun sujet de commerce ne pourra la troubler.

La Nation française de cette Échelle ne peut disconvenir qu'en 1736 elle a représenté à Mrs. les supérieurs que le projet du partage formé par feu Mr. Dez ne pouvait nullement convenir à cette Échelle; en quoi elle a eu d'autant plus de raison que ce projet était dressé d'une façon à compromettre sa sûreté tant par la limite générale qu'il mettait au prix des huiles, que par l'article où il voulait qu'elles ne fussent achetées que par deux négociants et mises dans des magasins sous la clef du consul et du député pour ensuite être réparties. L'un et l'autre point ont alarmé avec raison la Nation; de funestes effets s'en seraient ensuivis de la part des gens du pays ou du moins il y avait lieu de l'appréhender lorsqu'ils n'auraient vu paraître sur la place que deux acheteurs sans voir aucune variation sur le prix. Quant au partage proposé dans ce mémoire la Nation y trouve sa sûreté en ce que chaque maison des négociants aura la liberté d'acheter les huiles au prix qui lui paraîtra le plus convenable; cette liberté est absolument nécessaire pour ne pas faire crier ni murmurer les gens du pays. Au reste elle n'empêchera jamais que ce partage ne remette le négoce de cette Échelle en un état florissant pour les français, puisqu'il anéantit les mauvaises pratiques dont on se sert pour avoir des huiles prêtes à pouvoir s'en servir, les négociants français ayant la liberté de contracter et d'acheter comme ils voudront; mais étant obligés de partager entre eux les achats des huiles et de n'embarquer que celles qu'ils auront réellement achetées, l'empressement de Marseille et d'ici qui occasionne tous les maux présents cessera, car ce partage qu'on propose ayant son effet, quiconque desdits négociants voudra traiter d'une partie de 4000 mistaches d'huile considérant qu'il n'a point de concurrent à craindre, qu'en

outre les autres négociants prenant leur part, il ne lui reviendra pour sa portion de cet achat que 400 mistaches, il ne témoignera point d'empressement et par là ramènera facilement le vendeur à un point de prix raisonnable c'est ce qui n'arrive pas aujourd'hui par l'avidité que montrent les français à acheter de telles parties d'huiles aussi bien que de plus petites. Outre cela comme il se trouve plusieurs concurrents les vendeurs en tirent leurs avantages en se servant à leur ordinaire de bien de mensonges pour faire tomber les acheteurs dans leurs panneaux. Le partage proposé reprimera tous ces abus.

L'on pourra objecter que les huiles à la faveur de ce partage venant à s'acheter à un prix convenable comme l'on doit s'y attendre, il viendra plusieurs étrangers à la Canée y faire des levées de cette denrée; on ne peut pas disconvenir que cela ne puisse arriver, mais comme la Nation française sera libre sur l'article du prix, il y a tout lieu d'espérer qu'elle se ménagera si bien suivant celui de Marseille et les occurrences d'ici, que le prix n'en souffrira presque point; principalement lesdits étrangers voulant acheter à bon compte de sorte que tout le mal qui en pourra arriver se réduit à un seul point qui est que dans le cours d'une bonne recolte ils enlèveront de 4 à 6 chargements d'huile le prix n'en souffrant point, ce ne sera pas un grand objet à le considérer de près; le profit que feront les français sur un ou deux chargements d'huile les indemnifera de la privation des susdits 4 ou 6 chargements. Il conviendra toujours mieux aux français de ne faire que 20 à 25 chargements d'huile avec un profit visible, comme il arrivera lorsque le partage aura lieu que d'en faire vingt cinq à trente avec perte ce qu'on verra continuer si ce même partage n'a pas d'exécution; au reste si les suites de ce partage ne sont pas telles qu'on les fait espérer on pourra le supprimer après avoir fait l'épreuve pendant un certain temps, ce qui peut se faire sans risque.

Projet de partage qui paraît le plus convenable au négoce des huiles à la Canée qui se fait par dix maisons de négociants y établis et des remarques sur chaque article.

10. La liberté aux négociants regissant les dix maisons à la Canée leur est nécessaire pour payer les huiles à la Canée, Retimo et Mirabeau au prix qui leur paraîtra le plus convenable

sur les avis de celui de Marseille, elle paraît le premier et le plus essentiel objet du présent partage.

Remarque : La limite générale du prix des huiles à la Canée n° y convient point non plus que le choix de deux ou trois négociants pour y faire les achats. Les habitants voyant chaque maison de négociants acheter les huiles et varier le prix tantôt haut d' un jusqu' à trois paras et tantôt bas aussi d' un jusqu' à trois paras ils ne pourront murmurer ni s' indispser contre la Nation; les occasions d' augmentation consistent à trois points, savoir l' arrivée de quelque étranger à la Canée pour y faire des levées d' huile, la médiocrité des récoltes ou la petite quantité d' huile qui restera invendue sur la fin d' une récolte. Ces trois articles peuvent faire hausser le prix des huiles. Cependant en quelque occasion que se puisse être le prix bien menagé ne laissera pas de donner de profit aux français et même des plus grands dans les occasions favorables, comme lorsqu' il y aura récolte abondante sur cette île et que les étrangers n' y viendront point faire de levée d' huile à plus haut prix que les français.

20 Un négociant qui fera un achat d' huile à la Canée, Rettimo et Mirabeau soit en grosse ou petite partie sera obligé de le communiquer par un exposé détaillé aux autres par rang d' ancienneté ceux d' entre eux ou qui pour eux en cas d' absence qui voudront entrer dans l' achat fait et exposé le déclareront sur le champ par écrit et signeront leurs déclarations au bas de l' exposé; et ceux qui n' y voudront pas entrer par quelques raisons à eux connues le déclareront également sur le champ par écrit et signeront sans être obligés de dire leurs raisons.

Remarque : Il est nécessaire que chaque négociant qui voudra avoir sa part d' un achat exposé, le déclare sur le champ par écrit afin qu' on puisse voir ensuite sur quel pied il doit être partagé.

30. Un négociant ayant fait un achat d' huile dans lequel seront entré les autres neuf il sera partagé sur le pied d' un 10me pour chacun, s' il y en a un qui n' y entre pas ce sera un 9me qui reviendra à chacun d' eux, s' il y en a deux le sera un 8me, s' il y en a trois ce sera un 7me, s' il y en a quatre ce sera un 6me s' il y en a cinq ce sera un 5me, s' il y en a six ce sera un quart, s' il y en a sept ce sera un tiers, s' il y en a huit ce sera la moitié et si aucun d' eux n' y veut entrer celui qui aura fait l' achat gardera le tout.

Remarque : Ainsi celui qui traitera la partie d'huile devra se sentir assez fort pour pouvoir la garder toute entière en cas que les autres ne veuillent pas en prendre leur part ce qui selon toutes les apparences n'arrivera presque jamais, chaque négociants voudra suivre le sort des autres surtout en temps de partage général, où il ne se fera aucun achat qu'avec un profit visible.

40. Tout négociant qui entrera pour sa part dans un achat d'huile sera obligé de fournir sans délai le montant de la cote-part à celui qui aura fait l'achat moyennant un reçu en forme de déclaration qu'il recevra de lui.

Remarque : Les portions aux achats seront au risque et péril de ceux qui les auront acceptées et ils en feront leur déclaration au bas de l'exposé.

50. Il est nécessaire qu'il se fasse un double de l'exposé des achats et des déclarations qui se trouveront au bas afin de le déposer en chancellerie pour à la fin de chaque mois d'Octobre annuellement auquel temps se trouve la fin de chaque récolte, l'on puisse vérifier au juste par devant Monsieur le Consul et toute la Nation assemblée, la quantité d'huile que chaque maison aura embarquée on connaîtra par les déclarations, faites au bas des exposés celle qui en aura embarquée, plus qu'il ne lui en sera revenu des partages pour sa cote-part et celle qui aura contrevenu doit être condamnée à subir une forte peine et comme il se pourrait fort bien que quelque négociant ne déclarât pas au juste dans les manifestes qui se remettent en chancellerie la quantité d'huile qu'il aurait envoyée afin d'en pouvoir embarquer davantage et faire des achats à l'insu des autres négociants on connaîtra facilement cette fraude au moyen des comptes faits sur les certificats des jaugeurs qui assistent au débarquement des huiles à Marseille, que Messieurs de la Chambre du Commerce pourront envoyer ici, qu'on confrontera avec les manifestes.

Remarque : Cette peine doit être réglée à 20 pour 0/0 sur la quantité d'huile embarquée en fraude, car supposé qu'on la réglât à cent et même à cinq cent piastres, il se pourrait trouver des gens hardis qui au moyen d'une grosse fraude, malgré l'amende payée, feraient encore un profit considérable, au lieu que cette amende étant réglée à 20 pour 0/0 sur la marchandise envoyée en fraude, il ne se trouvera aucun négociant qui ose

risquer le coup, au reste au moyen du partage chaque maison saura la quantité d'huile que les autres auront et on ne pourra les embarquer que de jour sous les yeux des trois gardes du pacha, du bédéatchi et du douanier, ainsi il sera fort difficile de frauder.

60. Aucun négociant français ne pourra embarquer d'huile provenant des dépôts qu'il pourrait avoir en main ni de celle qu'il pourrait trouver en prêt des gens du pays, néanmoins pour ne porter aucun préjudice au commerce il sera permis aux négociants de se prêter mutuellement des huiles lorsqu'ils en auront besoin.

Remarque : Les négociants français ne prenant plus d'huile des dépôts ni n'en demandant plus en prêt aux gens du pays pour les sommes d'argent qu'ils ont coutume de leur prêter sur ces mêmes dépôts ou sur les huiles en prêt, les vendeurs se trouveront obligés de passer des ventes et de s'accommoder du prix raisonnable qui leur sera offert par les français. Il est nécessaire que les négociants aient la liberté de se prêter mutuellement les huiles parce qu'il pourra arriver qu'il manque 500 ou 1000 mistaches d'huile à un négociant pour finir le chargement d'un bâtiment qu'il aura sur l'Échelle afin de ne le point faire retarder il lui sera permis de se faire prêter cette quantité d'huile ou même une plus grande par un ami français qui n'aura pas besoin pour lors de celle qu'il aura en magasin car dans ce temps de partage il y aura des négociants qui feront venir des bâtiments qui plus - tôt qui plus - tard. Cette liberté de se prêter des huiles empêchera les négociants à qui il en manquera de faire hausser le prix par leur précipitation à acheter ce manque.

70. Tout négociant français établi à la Canée sera obligé d'embarquer pour Marseille toutes les huiles qui lui reviendront de ces partages soit pour compte d'ami ou pour le sien propre, par conséquent il lui sera défendu de les revendre sur le pays à qui que ce soit et pour quelque prétexte que se puisse être.

Remarque : Cette défense est de plus nécessaire parce qu'elle empêchera les négociants français de se transporter leurs portions des achats ou de se favoriser au préjudice des autres elle empêchera aussi les mouvements qui se pourraient faire pour faire hausser le prix des huiles, afin de revendre avec profit sur le pays, ce qui serait très désavantageux à ceux dont les huiles

seraient destinées pour Marseille et une amende de tant pour cent imposée à ce lui des négociants qui transportera ou revendra de l'huile à qui que ce soit sur le pays paraît nécessaire pour empêcher bien des abus qui pourraient se glisser.

80. Celui des négociants qui fera un achat d'huile pour la recevoir des magasins du vendeur au terme échû de la livraison porté par le billet, fera livrer les portions qui reviendront aux autres négociants si on ne peut pas venir à une compensation juste, et quand ce sera de l'huile achetée du paysan ou du bourgeois qui ont coutume de la faire porter par charge aux magasins de l'acheteur; ceux qui seront entrés dans ces achats donneront au négociant qui recevra cette huile dans ses magasins un para par mistache pour l'indemniser de la crasse et chacun recevra sa portion si compensation ne peut se faire.

Remarque: Les compensations seront toujours faciles à faire par les négociants de cette Échelle, vu que chaque maison achètera de l'huile, par exemple un négociant doit faire livrer à un autre 1500 mistaches d'huile des achats qu'il a fait et celui-ci doit lui en livrer 1200, ce n'est plus que 300 mistaches qu'il reste à celui-là à faire livrer.

90. Chaque maison de négociant sera obligée de fournir par égale portion aux capitaines des bâtiments nolisés pour venir charger les huiles celles qui leur seront nécessaires pour leur pacotille et celle de leurs officiers au prix réglé par le corps de la Nation.

Remarque: C'est pour empêcher que ces capitaines et officiers ne paraissent sur la place pour demander de l'huile et en faire encherir le prix et afin qu'ils ne demandent point de pacotille plus considérable qu'à leur ordinaire, ce qui serait à charge aux négociants, il paraît nécessaire qu'elles fassent fixées par Messieurs les supérieurs, savoir pour un vaisseau 400 mistaches revenant 40 à donner par chaque maison, pour une corvette ou polacre 300 mistaches revenant 30 par chaque maison, pour une barque ou pinque 200 mistaches revenant 20 par chaque maison et pour une tartane 100 revenant 10 par chaque maison. Il sera ordonné aux négociants de s'assembler le lendemain de l'arrivée du bâtiment pour régler au plus juste à la pluralité des voix le prix des huiles de la pacotille que le capitaine aura déclarée vouloir tant pour lui que pour les officiers pourvu cependant qu'elle n'excède point ce qui sera réglé sui-

vant la qualité de son bâtiment à lui permis toutefois d' en prendre moins ou de n' en point prendre du tout. Défenses aussi doivent être faites sous des peines très rigoureuses aux capitaines et à leurs officiers ou autres gens de leurs équipages d' embarquer d' autres huiles que celles qui leur seront données par les négociants à qui ils seront adressés. Il est nécessaire que les capitaines soient gênés sur cet article, car s' ils étaient libres de prendre telle pacotille qu' ils voudraient, ils viendraient tous avec des fonds considérables suffisant pour charger presque le quart du bâtiment principalement n' y ayant que du profit à espérer sur cette denrée en temps de partage et même des plus considérables pour les capitaines à cause des épargnes qui leur sont procurées par les négociants.

10°. Tout négociant qui voudra faire un achat d' huile à la Canée, Rettimo et Mirabeau, le traitera aux meilleures conditions qu' il lui sera possible tant en considération du bien public et du profit qui lui en reviendra que du risque ou il sera que la partie toute entière lui reste; toutefois l' argent prêté restera tout sur le compte de celui qui l' aura avancé n' y ayant que les huiles qui doivent être sujettes au partage.

Remarque : Les négociants qui entreront dans le partage d' un achat d' huile n' auront rien avoir à l' argent qui pourrait avoir été prêté au vendeur pour l' engager à passer vente.

11°. Les négociants qui tiennent des commis français à Rettimo pourront les y laisser afin de faire acheter autant qu' il sera possible les huiles de la première main. Les commis auront leur droit de deux paras par mistache tant pour leurs peines crasse à l' huile, magasinage et censerie que pour le tenu du croix de la mesure et des débiteurs; les achats qui se feront à Rettimo par la voie desdits commis supporteront ces deux paras par mistache et soit qu' ils aient été faits en détail ou en partie ils doivent être communiqués par déclaration comme ceux qui se feront à la Canée.

Remarque : Les commis tenus à Rettimo pour y acheter les huiles en détail et au premier prix y sont nécessaires, tous les négociants d' ici pouvant y avoir des affaires. Il faudra que la Nation les mette d' accord afin qu' ils n' aillent pas sur le prix les uns des autres, ce qui se fera aisément en leur faisant aussi partager entr' eux les achats qu' ils feront.

12°. Les huiles de la contrée de Mirabeau s' achetant toutes

par l'entremise des français établis à Candie à qui on donne deux pour cent de provision pour leurs peines et censeries ceux des négociants de la Canée qui feront faire des achats d'huile à ladite contrée en donnant la provision ou autrement les communiqueront aux autres négociants dans la même forme qu'il se pratiquera pour les achats de la Canée; et sera permis aux dits négociants d'échanger entre eux les huiles de Mirabeau contre celles de la Canée ou Rettimo.

Remarque: Cette liberté de pouvoir échanger les huiles d'un lieu contre celles d'un autre est nécessaire aux négociants; il arrivera souvent qu'un négociant ne voulant pas aller charger 1000 oques d'huile qui lui seront revenues d'un achat fait à Mirabeau les cédera à un autre pour en recevoir la contrevaieur selon qu'ils la régleront entr'eux ici ou à Rettimo.

13°. Tout capitaine de bâtiment français qui viendra en cette île avec un fonds à son adresse pour l'employer en huile et qu'on appelle communément aventurier ne pourra faire des achats d'huile en son propre mais il lui sera permis d'entrer pour sa part dans ceux qui seront faits par les négociants français comme s'il était membre de la Nation établie ici à compter du jour et heure qu'il aura fait sa déclaration en chancellerie, comme il veut avoir sa cote-part des achats; cet aventurier sera toujours obligé suivant les ordonnances du Roi de s'adresser à une maison de négociants; ledit capitaine et le marchand auront alors deux parts dans les achats sans pourtant qu'ils puissent s'en favoriser ni l'un ni l'autre.

Remarque: S'il était permis aux capitaines aventuriers quand ce partage aura lieu de venir librement acheter les huiles à la Canée, Rettimo et Mirabeau, il en viendrait tant qu'ils enlèveraient toutes celles d'une récolte, en sorte qu'ils ne laisseraient rien pour les négociants établis à la Canée; d'ailleurs le prix en souffrirait extrêmement parcequ'alors il ne pourrait pas manquer d'y avoir de la concurrence entre les négociants et les capitaines.

14°. Si un capitaine aventurier après avoir resté un certain temps sur l'Échelle, voyant que les achats auxquels il aura eu part ne lui auront procuré qu'une partie de son chargement, vout partir sans plus attendre pour aller chercher ailleurs son entier chargement; les négociants qui seront entrés avec lui dans les achats seront tenus de prendre par égale part la partie

d' huile qu' aura le capitaine s' il ne veut pas l' embarquer sur son propre bâtiment et de le rembourser au même prix qu' elle lui aura coûté, car si le capitaine n' avait pas pris la côte-part, ce qui leur sera cédé par abandon volontaire dudit capitaine leur serait revenu lors de la repartition de ces achats.

Remarque: Cette liberté est nécessaire à un aventurier pour qu' il ne soit pas contraint de finir son chargement quand il aura une fois commencé d' entrer pour sa part dans les achats, et pour que les portions qui lui en seront revenues ne lui soient point à charger il est juste que les négociants entrés avec lui pour chacun leur part dans ses achats, se chargent desdites portions s' il ne veut pas les embarquer sur son propre bâtiment; alors ledit capitaine sera obligé de faire en chancellerie sa déclaration de demission afin qu' il ne puisse rien dire contre les négociants.

150. Tout capitaine de bâtiment français qui sera nolisé et adressé ici à une maison pour venir chercher de l' huile ne pourra à son arrivée prendre le nom d' aventurier en cachant celui de nolisé et d' adressé; une peine pour le capitaine et pour le négociant qui voudraient tomber dans les cas parraît nécessaire.

Remarque: C' est pour empêcher qu' un capitaine qui sera destiné à venir charger de l' huile achetée ne prête l' épaule à son nolisataire en voulant passer pour un aventurier en vue d' avoir part pour son dit nolisataire aux achats pendant son séjour de trente ou quarante jours sur l' Échelle. Starie (sic) qu' un bâtiment y peut passer; si les défenses au sujet demandées par nécessité n' avaient pas lieu, l' on verrait que tous les capitaines nolisés qui viendraient ici supposeraient tous être aventuriers pour jouir d' une portion des achats pendant le temps qu' ils resteraient sur l' Échelle et ensuite ce qui leur manquerait d'huile pour finir leur chargement leur serait fourni par celui des négociants à qui ils seraient adressés par le nolisataire de Marseille, à quoi il lui serait facile de parvenir sous prétexte qu' il se serait accordé avec le capitaine pour le nolis de ce manque d' huile. Pour prévenir toutes sortes d' abus et obvier aux prétextes dont on pourrait se servir en s' entendant avec les capitaines, il est nécessaire qu' il soit ordonné que les capitaines aventuriers ou leurs subrecargues quand ils en auront ne pourront embarquer sur leurs bâtiments que les huiles qui leur reviendront de leurs portions aux achats et qu' en cas qu' ils ne puissent finir

leur chargement pour ne vouloir plus attendre et qu' ils n' embarquent pas leurs portions d' huile provenues des achats ils les céderont aux marchands comme il est expliqué à l' article 14e. Ainsi aucun négociant ne pourra embarquer d' huile sur un bâtiment aventurier ni pour son compte ni pour celui d' ami de Marseille; celà ainsi réglé on ne verra aucune collusion entre les négociants de Marseille, d' ici et les capitaines nolisés pour venir charger sur cette Échelle.

160. Il sera permis aux négociants français d' ici de charger de l' huile pour leur compte ou pour celui d' ami sur les bâtiments réellement nolisés quand les négociants à qui ils seront adressés le permettront pour n' avoir pas assez d' huile et n' en point trouver des français en prêt.

Remarque: Cette liberté aux négociants de pouvoir ainsi charger sur les bâtiments les uns des autres convient en ce qu' elle les empêchera de chercher avec trop d' avidité à acheter des huiles et par là en faire hausser le prix. Par ce moyen on enverra aussi les huiles plus tôt car un négociant qui au commencement de Janvier n' aura que deux ou trois mille mistaches d' huile pourra se joindre avec un autre pour faire venir un bâtiment et le charger de compte à demi; il pourra aussi arriver qu' à la fin de la recolte chaque maison n' ait pas un chargement en entier.

170. Quand il se présentera des caravaniers sur cette Échelle pour avoir de l' huile ils n' auront aucune part dans les achats, il leur sera seulement permis de noliser leurs bâtiments aux négociants qui en auront besoin et de donner leurs fonds en hypothèque quand il leur conviendra.

Remarque: Si on laissait aux caravaniers la liberté d' entrer pour leur part dans les achats d' huile comme l' on fait aux aventuriers, il serait à appréhender qu' un capitaine caravanier qui n' aurait que deux à trois mille piastres car ils n' ont jamais de plus grands fonds, ne prêtait son nom à quelque négociant d' ici qui lui donnerait trois à quatre mille piastres afin de les employer pour son compte en huile des portions qui lui reviendraient des achats; pour lors ce négociant jouirait de deux portions; ainsi pour éviter de pareilles collusions difficiles à découvrir, les caravaniers seront exclus du partage.

180. Tout négociant établi à la Canée ne pourra être intéressé directement ni indirectement aux chargements des aventu-

riers dont les fonds seront adressés aux capitaines ou subrecaugues; ces sortes d'entreprises doivent être laissées à ceux des marchands de Marseille qui n'ont point de correspondance ici.

Remarque: Il ne serait pas juste qu'un négociant d'ici qui aura part aux achats des huiles, quand il voudra y entrer, eût encore intérêt aux portions qui en reviendrant aux aventuriers qu'il pourrait faire venir sous main. Ses négociants d'ici ne doivent prendre les intérêts des aventuriers qu'en tant que ces capitaines leur donneront la provision en entier ou en partie. Lorsque ce partage aura lieu, il viendra ici assez d'aventuriers sans que les négociants d'ici en fassent venir et y prennent des participations.

19°. Aucun négociant ne pourra non plus s'intéresser directement ni indirectement à des cargaisons d'huile sur des bâtiments étrangers soit pour envoyer en Chrétienté ou en Levant sous peine de 20 0/0 sur la quantité d'huile qu'il aurait sur ces bâtiments.

Remarque: Cette défense est de plus nécessaire pour empêcher que les français ne fassent secrètement nolisier des bâtiments étrangers et ne chargent sous des noms supposés des huiles qu'ils auraient achetées au préjudice du partage.

20°. Le présent partage proposé dans l'unique vue du bien public et de faire prospérer le commerce des huiles ne pourra avoir son exécution qu'à la recolte prochaine qui sera au 1er Octobre de cette année; il sera alors nécessaire que chacun des négociants régissant les dix maisons en cette Échelle fassent une déclaration juste par devant monsieur le consul et sous serment sue le Saint Évangile, de toutes les huiles qui lui seront réellement dues tant ici qu'à Rettimo et Mirabeau pour qu'on les embarque quand elles seront reçues; ces déclarations seront mises en chancellerie pour les faire apparoir lors de l'arrêtement du compte général de toutes les huiles qui auront été embarquées dans le cours d'une recolte, car si au commencement du partage il est dû à un négociant mille mistaches d'huile qui lui seront entrés dans cette même recolte et qu'il lui en revienne dix mille du partage, il est juste qu'il lui soit permis d'embarquer onze mille.

Remarque: Immanquablement à la publication du partage il y aura des négociants à qui il sera dû de l'huile et le seul et

le vrai moyen pour en savoir au juste la quantité est de faire prêter serment sur le Saint Évangile.

21°. Le même partage général sans limite de prix peut encore s' étendre sur les cires et soies du cru de cette île avec cette différence que lorsqu' on aura acheté une certaine quantité de ces marchandises et qu' on en viendra à la repartition on tirera au sort les portions qui devront revenir à chacun des négociants qui seront entrés pour leur part dans les achats, si cependant les compensations ne peuvent avoir lieu.

22°. Il sera défendu sous de très rigoureuses peines à tout français soit négociant ou autre, de faire faire des achats d' huile par des turcs, grecs et juifs dans le dessein de les faire revendre ensuite lorsque le prix viendra à hausser de quelque chose.

Remarque : C' est pour empêcher que les français ne fassent faire secrètement et sous des noms empruntés des achats d' huile non sujets au partage et comme il est très difficile de pouvoir découvrir cette spéculation contraire au bien du partage; il paraît être à propos qu' outre l' amende il soit ordonné qu' à la fin de chaque recolte et lors du compte général par devant monsieur le consul et toute la nation assemblée, les négociants établis à la Canée prêtent serment sur le Saint Évangile comme ils n' ont rien mis en pratique qui soit contraire au bien du partage; ce serment est un sûr moyen pour obliger les négociants à ne travailler que pour le bien public et l' avantage des achats.

S' il manque quelque chose à cet exposé du projet du partage général des achats des huiles chacun pourra donner ses lumières là dessus. Aussi si l' on trouve trop de prohibitions les négociants de cette Échelle pourront en déduisant leurs raisons, faire leurs représentations à messieurs les supérieurs pour les faire diminuer, quoiqu' à bien considérer tous les articles et les remarques, les dites prohibitions sont absolument nécessaires pour obvier à toute sorte de collusion et empêcher que l' harmonie de ce partage ne soit dérangée. Au reste ce projet n' a été fait uniquement que dans la vue du bien public et que pour la satisfaction des messieurs les supérieurs tous désireux de voir prendre à ce commerce une face nouvelle et avantageuse.

On peut voir facilement qu' il n' y a rien de préjudiciable à craindre du partage des achats d' huile proposé quand' il sera exécuté dans tous ses points et que la bonne foi entre les dix maisons établies en cette Échelles regnera comme on doit s' y

attendre soit par motif de conscience soit par crainte des peines qui doivent être imposées aux contrevenants. Il n'y a qu'un seul inconvénient, mais c'est peu de chose; il consiste dans le retardement de la sortie des huiles de cette île et ce retardement sera tout au plus de deux mois pour donner le temps de faire les premiers achats sans précipitations, mais on en sera récompensé avantageusement par le bon et juste prix qui s'établira ici sur les huiles; l'on croit que personne ne fera difficulté d'attendre un peu vu que la récompense suivra de ci-près. Alors la Nation ne sera plus obligée de disperser, comme elle fait, beaucoup de fonds sur le pays au risque d'être mal payée sur tout lorsque les huiles viennent à enchérir au delà de ce qu'on s'y attendait, car ce haut prix des huiles fait que les meilleurs débiteurs du pays tardent eux mêmes de payer.

Il se rencontrera peut-être quelques négociants qui n'étant point d'opinion de mettre en exécution ce partage ne voudront pas signer et allégueront pour raison de leur refus que si on supprimait certaines pratiques qui sont en usage, le commerce se remettrait de lui-même sans qu'il fut besoin d'en venir au partage; mais on leur repondra que commerce étant suivi avec ardeur par vingt négociants de Marseille qui tous séparément donnent leurs ordres en cette Échelle il est moralement impossible de remédier aux maux présents si ce projet de partage n'est pas mis à exécution.

Aucun négociant d'ici n'ignore que depuis trois récoltes l'on voit que ces vingt messieurs de Marseille donnent tous des ordres considérables dans les mois d'Octobre et de Novembre qu'ils font suivre de quinze à vingt bâtiments expédiés dans les mois de Décembre et de Janvier, les négociants d'ici qui reçoivent ces ordres ont raison de ne rien oublier pour les remplir et être en état de charger cette flotte qu'ils attendent et c'est proprement delà qui vient le haut prix des huiles, ainsi tant qu'il y aura de ces expéditions nombreuses et prématurées et qu'il viendra ce grand nombre d'ordres, le désordre continuera et l'on ne voit pour y remédier au contentement de tout le monde autre moyen que d'exécuter à la lettre le partage proposé; alors il ne passera plus à Marseille que de l'huile à bon prix, ce qui influera sur les fabriques de savon de Marseille qui certainement y trouveront leur compte. Aujourd'hui tel négociant de Marseille reçoit de l'huile qui lui revient à 53 paras le mistache et par

conséquent tout compris à 32 livres la millerole qui ne peut se resoudre à la donner à 30 livres qui pourra la donner lors du partage à 29 l., puisqu'il en pourra recevoir qui ne lui coûtera que 40 paras le mistache ce qui fait 26 l. la millerole, la différence comme on voit est bien grande puisque le partage prouve un gain visible et qu'au contraire la liberté où l'on est aujourd'hui apporte une perte considérable.

Les négociants français ont tout à attendre du partage proposé; s'il a lieu il leur procurera une paix et une tranquillité qui les fera vivre en frères et on ne verra plus alors cette concurrence et ce désir de se supplanter dans les achats d'huile. On ne verra plus cet empressement à acheter de l'huile à tout prix pour effectuer les ordres des messieurs de Marseille. A la place de tout cela on verra les huiles à un juste prix et tout le monde concourir au bien public. Monsieur le consul assez instruit du méchant état de ce commerce aura la bonté d'examiner à fond ce présent mémoire et de l'appuyer de ses judicieuses réflexions pour le bien du négoce qui lui a été si justement recommandé.

33.

(Aff. Étr. B¹ 345)

Υπόμνημα συνημμένο στην επιστολή της 20^{ης} Ιουλίου 1740
του Valnay, προξένου στα Χανιά, προς τον υπουργό των Ναυτιζών
De Maurepas.

(Χωρίς ημερομηνία)

Mémoire
Marchandises d'entrée

10. Il y a selon les temps, 5, 10, 15 et jusqu'à 20 0/0 de bénéfice sur les marchandises d'entrée lesquelles donnent souvent de perte ou font le pair avec peine, c'est suivant leur plus ou moins value en France, elles consistent en :

Drape londrins second	Poivre
Londre large	Cannelle
Serges impériales	Gerofle
Bonnets Gasquets	Muscade
Papier au raisin	Plomb

Indigo Saint Domingue Étain
Café de la Martinique Grenaille

La vente se fait ordinairement pour 3, 6, 9 et 12 mois de terme au risque des commettants, leur frais supportés par les dits commettants sont évalués autour de 6 0/0, savoir

1/2 0/0	de nolis, port et magasinage
1/2 0/0	de censerie pour le censal juif
3 0/0	de doane
2 0/0	de provision pour le commissionnaire
6 0/0	

Marchandises de sortie

Elles donnent de profit, savoir

L' huile de 2 à 6 0/0 } C' est suivant sa valeur à Marseille, y
La soie de 5 à 10 0/0 } ayant quelques années que les deux pre-
La cire de 5 à 15 0/0 } miers articles donnent de perte.

L' huile d' olive paie 32, 27 ou 22 0/0 de droit et frais à son expédition savoir

21 0/0	de bédeat ou droit du Grand Seigneur.
3 1/2 0/0	en oudres*, mesurage, port, radoub de la futaille, avarie de l' Échelle, ancrage et manifeste.
3 0/0	de doane
— 1/2 0/0	de censerie pour le censal juif.
4 0/0	de provision pour le commissionnaire.
32 0/0	

Les 21 0/0 de bédeat ou ferme du G. S. sont souvent réduits à 17 ou 13 0/0 ce qui provient de l' augmentation du prix des huiles qu' on paie toujours comptant depuis 40 jusqu' à 60 paras la mesure de Canée.

La soie et la cire paient autour de 8 0/0 de droit et frais à l' expédition, savoir

3 0/0	de doane
— 1/2 0/0	de censerie
— 1/2 0/0	en port et emballage
4 0/0	de provision pour le commissionnaire.
8 0/0	

*) Προφανώς άσκιά (outrés) με τὰ όποία γινόταν ή μεταφορά του λαδιού από τὸ έσωτερικό του νησιού στο λιμάνι.

Le profit et la perte sur lesdites marchandises et pour le commettant de France ou pour le commissionnaire qui fait le négoce d'entrée et sortie.

20. Chaque maison a un censal juif, son droit est 1/2 o/o sur les ventes et achats des marchandises d'entrée et sortie, ils n'exigent rien autre.

30. Les censaux juifs sont chargés gratis de la recette chez les débiteurs et l'usage est de ménager ces mêmes débiteurs lorsqu'ils ne sont pas exacts à l'échéance des paiements dont on est satisfait avec le temps en monnaie courante du G. S.

34*

(Aff. Étr. B' 345)

*Υπόμνημα συνημμένο στήν ἐπιστολή τῆς 20 Ἰουλίου 1740 τοῦ Valnay, προξένου σὰ Χανιά, πρὸς τὸν ὑπουργὸ τῶν Ναυτικῶν De Maurepas.

(Χωρὶς ἡμερομηνία)

Mémoire Marchandises d'entrée

10. Le commissionnaire donne au propriétaire un compte juste de la vente des marchandises d'entrée et sur celui, ledit propriétaire jouit du bénéfice ou de la perte qu'elles produisent.

20. C'est à la charge desdites marchandises d'entrée que la censerie de 1/2 o/o du censal juif est payée, il n'y a point de sarrafage en ce pays.

30. Les mêmes marchandises comme indigo, épicerie, café, étain, plomb et autres, sont pesées à la vente avec le poids à oques du Grand Seigneur; il faut ordinairement 3 livres et 2 onces pour une oque et s'il y a bon ou mauvais poids c'est pour le commettant à qui le commissionnaire en rend compte.

Les draps londrins second et londres large sont livrés avec le pic mesure du pays; il en faut 3 pour une canne et 1 3/4 pour une aune avec quoi on doit trouver la mesure juste; à défaut le fabricant des draps bénéficie le manque au propriétaire comme aussi les rentrures et taches.

Les serges se vendent à pièces et les bonnets à douzaines.

Il n'est pas question en cette Échelle de grabeau, terre ni poussière.

Marchandises de sortie

L' huile est reçue par le commissionnaire avec le mistache ou mesure de la ville qui pèse 8 oques 1/2 bon poids; il faut 5 mistaches 1/2 pour une millerolle de Marseille.

L' huile en magasin rend 2, 3 à 4 0/0 de crasse en diminution de la quantité qu' on a mis et lorsqu' en la recevant des débiteurs elle est chargée sur les bâtiments, la crasse se trouve au bas de la futaille au déchargement à Marseille et soit que cette crasse reste ici en pile* ou qu' on l' envoi elle est pour le compte des commettants.

On achète la soie et la cire à oques, l' oque produit à Marseille 3 l. ou 3 l. 1 once; le commettant jouit du bon ou mauvais poids.

Le commissionnaire prend 2 0/0 de provision sur les marchandises d' entrée et 4 0/0 sur celles de sortie, il n' exige rien sur les espèces d' or et d' argent ni sur les lettres de change venant de France et de Turquie, mais lesdites lettres de change perdent delà 2 0/0 à la négociation et quelque fois au dessus.

On ne passe dans les comptes des commissionnaires aucun frais qui ne soit payé réellement, ni en ayant point en cette Échelle de ceux qu' on appelle d' usage sans être faits**.

*) Εἶδος στέρνας ἢ μεγάλου πέτρινου δοχείου.

**) Ὅπως εἶναι πολὺ φυσικὸ ἐξαγωγή σαπουνιῶ στὴ Γαλλία δὲν γινόταν ἀπὸ τὴν Κρήτη. Τὸ σαποῦνι ἔφευγε γιὰ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ κυρίως γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολι. Ἐπειδὴ ὁμως μέχρι τῶρα στὰ ὑπομνήματα, δὲ γίνεται λόγος γιὰ τὴν παραγωγή αὐτοῦ τοῦ εἶδους—ἀντίθετα στὴν ἀλληλογραφία τῶν προξένων γίνεται—κρίναμε σκόπιμο νὰ παρατεθῆ ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ μιὰ ἐπιστολὴ κι ἔτσι νὰ ὑπάρξῃ μιὰ ἰδέα. Νὰ τί γράφει ὁ Malter. ὑποπρόξενος στὸ Ἡράκλειο, πρὸς τὸν ὑπουργὸ στίς 9 Ἰουλίου 1738: «. La Morée a fourni beaucoup de savon à Constantinople; indépendamment que les matières propres à la fabrication du savon sont moins chères en Morée qu' ici, on n' y paie aucun droit de bédéat, et cette franchise est cause que le commerce du savon de Morée a porté un préjudice considérable aux marchands Candiotes. L' on sait, Monseigneur, que vingt mille quintaux de savon de cette ile sont invendus à Constantinople et que cette marchandise n' y vaut que six piastres et demi le quintal, prix auquel il ne convient pas aux fabricants de le vendre ici. Sur ces différents avis ces fabricants ont vendu ici leur huile aux français et discontinuent le travail de leurs fabriques et il y a lieu de croire qu' ils ne le reprendront que tard et fort faiblement...».

35.

(Aff. Étr. B¹ 345)

Ὑπόμνημα τῶν ἐμπόρων Χανιῶν συννημμένο στήν ἐπιστολή
τῆς 15 Σεπτεμβρίου 1740 τοῦ Valnay, προξένου στὰ Χανιά, πρὸς τὸν ὑπουργὸ
τῶν Ναυτικῶν De Maurepas.

(Χανιά, 12 Σεπτ. 1740)

Mémoire contenant un arrangement
entre les négociants français établis à la Canée
au sujet de la traite des huiles

Les soussignés négociants français en cette Échelle de la Canée, reconnaissent encore mieux aujourd'hui et ensuite de l'assemblée tenue le vingt septième du mois de Juillet dernier par devant Monsieur le chevalier De Valnay, conseiller du Roi, consul de France en ce royaume de Candie, à savoir que le commerce des huiles du cru de cette île ne sera jamais avantageux aux français au point qu' il doit être quoi que les seuls à le faire, attendu la concurrence qui a régnée et qui régné actuellement qu' on a démontré dans plusieurs mémoires et notamment par celle qui pourra encore régner dans la suite, soit que le nombre des maisons établies à la Canée y subsiste ou qu' il soit diminué, néanmoins cette concurrence si funeste mise le plus souvent en pratique par d' indignes détours et mensonges atroces, que les turcs, grecs et juifs vendeurs du pays prennent grand soin de semer parmi les français, jusque quand il s' agit de la plus petite des occasions d' achat à faire par lesdits français, les ventes des marchandises de France quoiqu' un fort petit objet ne sont pas aussi oubliées. Les vues de ces vendeurs vont directement à nous faire surpayer les huiles et à nous faire bacher à vil prix les marchandises de France que nous sommes le plus souvent obligés de vendre à des très petites parties, pour ne rencontrer d' autres acheteurs en gros que de ceux qui les voudraient presque pour rien. L' exposé dans la susdite assemblée (sans entrer dans un plus long détail) dévoile clairement les fins des vues des gens du pays considérées à fond et plus que jamais à l' occasion de la susdite assemblée qui nous a fait faire les plus sérieuses réflexions et une recherche exacte des moyens paraissent le plus convenus et les plus assurés pour obvier aux inconvenients présents et à venir. Nous disont en premier lieu

que se serait deshonorant pour notre commerce au point libre qu' il continue d' être aujourd' hui sur cette île, si nous venions à nous prêter et donner dans lesdites vues et en 2e qu' une telle condescendance deviendrait une funeste atteinte à la liberté française à n' en pouvoir revenir. En conséquence de telles observations, nous négociants soussignés convenons mutuellement qu' un arrangement pacifique redigé en un partage général de ce commerce des huiles d' une façon égale à tous ceux qui le font, est le seul et unique moyen pour faire cesser et anéantir cette concurrence et les mouvements le plus souvent précipités, mais toujours occasionnés par les fréquentes expéditions de Marseille venant sur cette île charger d' huile et dont la quantité de celle est considérable par le gros nombre des commerçants dudit Marseille, tous plus inclinés à tirer de cette denrée en retour des marchandises de France passant à Smyrne et à Constantinople le mouvement que nous faisons ici pour y être forcés et pour parvenir aux chargements des susdites expéditions, s' agissant présentement de remédier à ces maux et pour nous avoir été en partie insinué de nous accommoder par monsieur le consul, aussi tous encourager à la fin par l' espoir qu' il nous a donné que Monseigneur le Comte de Maurepas daignera jeter les yeux sur notre resolution de partage ou repartition des huiles égales à un chacun de nous quand nous le voudrons en suivant le sort des uns des autres, declaron nous soumettre comme nous nous soumettons de suivre en tout le contenu du partage des achats d' huile détaillé ci - après et arrêté entre nous, soit que nous puissions tous jouir de ses fruits en les faisant valoir et en les augmentant par la pratique et connaissance que nous avons de ce commerce et soit enfin à servir d' exemple aux négociants nos successeurs qui viendront les gérer après nous, toutefois suppliant très humblement monsieur le consul d' employer son crédit et ses lumières auprès de Monseigneur le Comte De Maurepas, pour obtenir le consentement si nécessaire de Sa Grandeur à affermir et rendre stable la reforme de ce commerce et nos vues, et enfin parraissant à propos de commencer à exécuter le partage en question par les huiles de la prochaine recolte mondit sieur le consul en attendant les ordres suivis de l' approbation de Sa Grandeur pourra permettre l' enregistrement en Chancellerie et en forme d' assemblée Nationale, tant de ces présentes raisons qui nous incitent au partage que de la teneur des ar-

ticles le composant, pour que tous et un chacun de nous négociants français de cette Échelle en nombre de dix chefs et tous capitaines de bâtiments français ayons et aient à se conformer sous les peines imposées aux contrevenants au présent partage duquel la teneur suit. Article premier : Les négociants français régissant actuellement les dix maisons à la Canée et faisant tout le commerce de cette île de Candie auront la liberté qui leur est très nécessaire pour payer les huiles à la Canée, Rettimo et Mirabeau au prix qui leur paraîtra le plus profitable ou le plus convenable à leurs besoins sur les avis de celui de Marseille, permis aux dits négociants d' accélérer les achats et les envoys de cette denrée ou de retarder l' un et l' autre quand ils jugeront cette denrée pas trop nécessaire à la place de Marseille et qu' il sera expédient de le laisser chômer sur cette île pour l' obtenir à meilleur prix.

2e. Un négociant qui fera un achat d' huile à la Canée, Rettimo et Mirabeau soit en grosse ou petite partie, pour obtenir cette denrée à quelques paras de moins de la première, sera obligé de le communiquer par un exposé détaillé et signé de sa part aux autres négociants par rang d' ancienneté, ceux d' entre eux ou qui pour eux sera en cas d' absence qui voudront entrer dans l' achat fait et exposé le déclareront sur le champs par écrit qui signeront au bas de l' exposé et ceux qui n' y voudront pas entrer par telles raisons que ce soit le déclareront également sur le champs par écrit qu' il signeront aussi, sans être obligés de dire leur raison.

3e. Un négociant ayant fait un achat d' huile dans lequel seront entrés les autres neuf, le dit achat sera partagé et reparti sur le pied d' un dixième d' intérêt pour chacun d' eux, s' il y en a un qui n' y entre pas ce sera un neuvième qui reviendra à chacun de ceux entrés à l' achat, s' il y en a deux ce sera un huitième, trois ce sera un septième, quatre un sixième, cinq un cinquième, six un quart, sept un tiers, huit la moitié et si aucun d' eux n' y veut entrer celui qui aura fait l' achat lui restera en entier.

4e. Tout négociant qui entrera pour sa part soit plus ou moins forte dans un achat d' huile sera obligé de fournir sans délai le montant de sa cote - part a celui qui aura fait le dit achat moyennant un reçu en forme de déclaration que celui - ci délivrera; le dit montant pourra être conçu en lettres de change

sur Constantinople et Smyrne, en billets à terme et comptant, condition qu' on pourra prendre avec les vendeurs.

5e. Il sera fait un double de l' exposé à chacun achat et des déclarations qui s' y trouveront au bas pour déposer ce double en chancellerie afin qu' à chaque dernier jour du mois d' Octobre auquel temps ce trouvera être la fin de la sortie des huiles de chaque recolte, l' on puisse procéder par devant monsieur le consul et de toute la Nation assemblée de la quantité d' huile que chaque maison aura embarquée et ce sera sur les déclarations au bas de chaque exposé qu' on connaîtra l' huile qui sera revenue à chacune des maisons; celle qui par pure fraude en aura embarqué de plus, son chef doit être condamné à payer vingt pour cent sur la fraude reconnue, laquelle sera découverte sur les certificats des jaugeurs de Marseille, dont Messieurs de la Chambre du Commerce en feront faire remis à la chancellerie d' ici.

6e. Comme presque chacun de nous négociants avons au moins des bourgeois d' ici et des gens domiciliés à la campagne des sommes d' argent assez fortes que nous n' avons pu retirer en temps de peste qui vient de finir il nous sera permis de recevoir des dits bourgeois et gens de la campagne les huiles de dépôts qu' ils voudront nous porter en magasin et ceux de nous négociants qui acheteront les dites huiles dans le cours de la recolte seront tenus d' en donner leur cote - part à tous les autres qui la voudront sur l' exposé et au cas que ces mêmes négociants viennent à acheter à livrer de ses débiteurs bourgeois ou paysans il sera obligé de le déclarer en la forme ordinaire et d' être tenu de la garantie moyenant trois pour cent que ceux qui entreront dans ces achats lui bonifieront.

7e. Un négociant qui embarquera d' huile pour envoyer à Constantinople et ailleurs exepté Marseille, sera obligé d' appeler et recevoir un homme de la part de monsieur le consul et du député pour tenir compte du nombre des mistaches d' huile qu' il embarquera attendu que les jaugeurs de Marseille ne pourront certifier les huiles débarquées.

8o. Tout négociant qui fera d' achat d' huile pour la recevoir aux magasins des vendeurs, le terme de la livraison étant échu il fera livrer les portions qui reviendront aux autres négociants si entre eux ils ne peuvent parvenir à une compensation juste et quand ce sera d' huile provenant de la première main comme

du bourgeois et du paysan qui ont coutume de la faire porter par charge aux magasins de l'acheteur, ceux qui seront entrés dans ces sortes d'achats de la première main donneront au négociant qui recevra cette huile dans ses magasins un para par mistache pour l'indemniser de la crasse et chacun recevra sa portion; toujours si compensation ne peut se faire les huiles de dépôts seront francs du para ci-dessus, parceque les bourgeois et paysans le doivent payer.

90. Chaque maison de négociants sera obligée de fournir par égale portion aux capitaines des bâtiments nolisés et adressés pour venir charger d'huile, celles qui leur seront nécessaires pour leurs pacotilles au prix réglé par le corps de la Nation assemblé chez le député le lendemain de l'arrivée du bâtiment; les capitaines dans cette assemblée seront obligés de l'expliquer sur la quantité d'huile dont sa pacotille devra être composée n'excédant cent millerolle pour un capitaine de vaisseau et à proportion pour les autres.

10e. Tout négociant faisant achat d'huile à la Canée, Rettimo et Mirabeau le traitera aux meilleures conditions qui lui sera possible soit pour le bien public des français que de l'honneur qui lui en reviendra d'exposer un achat à bon compte et si pour mieux parvenir à ces fins un négociant qui fera un achat lui arrive de donner d'argent à change au vendeur, ledit argent prêté restera pour son compte sans que ceux des autres négociants qui voudront leur cote-part de l'huile soient obligé d'entrer au prêt.

11e. Les négociants qui tiennent des commis français a Rettimo pourront les y laisser afin d'y faire acheter, autant qu'il sera possible, les huiles de la première main et au premier prix; lesdits commis auront leurs droits ordinaires de deux paras par mistache pour leur peine, crasse à l'huile, magasinage, censerie et tenu du croire des débiteurs et de la mesure. Les achats audit Rettimo par la voie desdits commis supporteront ces deux paras par mistache et soit qu'ils les fassent au détail ou en partie ils doivent être communiqués par exposé tout comme ceux qui se feront à la Canée en gros et en détail.

12e. Les huiles de la Canée, de Mirabeau s'achetant par l'entremise des français établis à Candie auxquels on donne deux pour cent de provision y compris la censerie, ceux des négociants qui feront faire d'achat d'huile à la dite contrée le com-

municiperont aux autres négociants à la forme ordinaire, toute fois il sera permis auxdits négociants de changer entre eux les huiles de Mirabeau contre de celles de la Canée et de Rettimo sur le pied qu' il conviendra; même échange pourra encore se faire pour les huiles de Rettimo contre celles de la Canée.

13e. Tout capitaine de bâtiment français qui viendront sur cette île avec un fonds à son adresse qu' on appelle ordinairement aventurier ne pourra faire ni faire faire des achats à son propre, mais il' lui sera permis d' entrer pour sa part dans ceux qui seront faits par les négociants français tout comme si ledit capitaine était membre de la Nation, à compter toutefois du jour et heure qu' il aura fait sa déclaration en chancellerie pour notifier à la Nation qu' il veut avoir sa cote - part des achats laquelle cote - part devra être sur le pied de la moitié de celle qui reviendra à une maison de façon quand à une maison lui reviendra un dixième d' un achat, le capitaine aventurier en devra avoir un vingtième ainsi des autres portions et s' il y avait divers des ces dits capitaines sur l' Échelle vouloir d' huile, deux de ceux auront tant comme une seule maison qui doit avoir plus des achats que les passants.

14e. Puisque suivant l' ordonnance du Roi tout capitaine français qui vient négocier sur cette Échelle est obligé de s' adresser à un négociant français; les aventuriers qui viendront ici seront d' obligation de s' adresser au député en exercice, auquel lesdits aventuriers donneront quatre pour cent de provision sur l' achat et frais des huiles, profit qui doit être reparti à toutes les maisons négociantes par égales portions, afin d' éviter que l' un pour l' autre ne se supplantent auprès desdits aventuriers.

15e. Un capitaine aventurier après avoir resté un certain temps sur l' Échelle voyant que les achats iront lentement il lui sera loisible d' aller chercher ailleurs et hors cette île le reste de son entier chargement; en ce cas il lui sera permis d' embarquer les huiles qui lui seront revenues des achats depuis le jour qu' il aura pris date jusqu' au moment qu' il la fera cesser et ne voulant embarquer lesdites huiles ils les cédera aux négociants qui seront entrés conjointement avec lui aux achats; ceux des négociants qui n' y seront entrés ne doivent être compris dans cette cession.

16e. Aucun négociant français ne pourra s' intéresser dire-

ctement ni indirectement dans des cargaisons d'huile sur des bâtiments étrangers soit pour tel endroit que ce puisse être.

17e. Le présent partage établi dans l'unique vue du bien du commerce français en cette Échelle de la Canée, aura son exécution à la recolte prochaine, commençant le premier Octobre de cette courante année; ce même jour chacun des négociants régissant les dix maisons en cette dite Échelle devront faire une déclaration juste par devant Monsieur le Consul et de toute la Nation assemblée moyennant serment sur les saintes evangiles, de toutes les huiles qui lui seront dues, tant ici qu' à Rettimo et Mirabeau pour qu' un chacun desdits négociants puisse embarquer ces sortes d' huiles non sujettes au partage présent, quand elles seront reçues ces dites déclarations devront être déposées en chancellerie pour les faire apparoir lors de l' arrangement ou arrêtement du compte général de toutes les huiles embarquées dans le cours d' une recolte.

18e et dernier article. Les négociants soussignés et d' un avis unanime agréant dès à présent le susdit partage, supplient Monsieur le Consul de l' ordonner et d' imposer telle peine qu' il jugera à propos aux coutrevenants soit négociants français que capitaines de bâtiments français.

Supplement

Il ne sera pas permis d' acheter à l' avenir quoique l' article 8e de ce mémoire semble l' accorder pour les huiles en partie de chargement qu' on devra recevoir dans les magasins des vendeurs et on ne pourra faire aucun achat que sur des billets à volonté en huiles claires marchandes et non brouillées, afin que chacun des négociants qui prendront part aux dits achats, puissent s' il leur convient se mettre à couvert du risque même avant le paiement.

Les soies et cires seront achetées avec même règle des reparations que les huiles et tout négociant qui en aura fait ou fait faire quelque achat à Candie, Rettimo ou ici sera obligé d' en donner part à ceux qui en voudront lesquels seront tenus de faire recevoir ce qui leur reviendra sur le lieu et en faire compte le montant à qui il sera indiqué. Les achats à repartir sur ces deux articles commenceront d' aujourd'hui, et chacun sera obligé sous serment de donner un état fidèle de ce qu' il en amassera dans la suite soit en gros ou en détail et si quelqu' un en faisait

acheter aux villages des environs de Mirabeau, Candie, Rettimo et la Canée, il devrait les faire transporter à son risque dans l'une de ces trois villes et supporter les frais de voiture à son particulier.

Comme les arrangements pris dans ce mémoire ne sont que dans la vue du bien général du commerce des français dans cette île, et qu'il peut survenir de cas où il conviendrait d'en supprimer partie selon les temps, la Nation supplie Monsieur le Consul d'obtenir de Sa Grandeur la liberté de revenir sur ce qui pourra dans la suite être trouvé contraire aux bonnes fins pour lesquelles on a convenu de s'arranger par ce mémoire.

Signés A. Bremond député, J. Brignol, Abeille, A. Carfeuil, Utre, Estienne Guieu, J. Brignol (sic) me faisant fort pour les sieurs Hermite et Jouval absents, l'un à Rettimo et l'autre à Candie et nous chancelier soussigné Larmet Chancelier à l'original.

Collationné sur son original
par nous Chancelier soussigné

Larmet
Chancelier

Κ. Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Agnès Xénaki - Sakellariou : *Les cachets minoens de la Collection Giamalakis* (Études Crétoises X, Paris, 1958).

Ἡ σειρά τῶν Études Crétoises, τὴν ὁποίαν ἐκδίδει ἡ Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν, παρουσίασε τελευταίως τὴν ἀνωτέρω ἔργασίαν τῆς κ. Ἀγνῆς Ξενάκη - Σακελλαρίου, ἀποτελοῦσαν συστηματικὴν δημοσίευσιν τῶν σφραγίδων τῆς ἐν Ἡρακλείῳ Ἀρχαιολογικῆς Συλλογῆς τοῦ Ἰατροῦ κ. Στυλιανοῦ Γιαμαλάκη. Ὅθτι ἓν τῶν σημαντικωτέρων τμημάτων τῆς Συλλογῆς γίνεται τώρα διὰ πρῶτην φορὰν ἐν τῷ συνόλῳ του προσιτὸν εἰς τοὺς ἐπιστήμονας. Τὴν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀρτίαν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου ἐπραγματοποίησεν ἡ Γαλλικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν, χάρις εἰς τὸ θερμὸν ἐνδιαφέρον τοῦ διευθυντοῦ της κ. G. Dauk. Εἶναι εὐτύχημα ὅτι τὸ σύγγραμμα προέρχεται ἐξ ἐπιστήμονος εἰδικευθείσης ἐπὶ ἔτη εἰς τὴν μελέτην τῶν κρητομυκηναϊκῶν σφραγιδολίων καὶ ἐξοικειωθείσης πρὸς τὰ ἀποκτήματα τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη. Ἡ μακρὰ ἔργασία τῆς κ. Ξενάκη διὰ τὴν ἐπανέλθεισιν τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ Μουσείου, ἡ ἔργασία της διὰ τὴν ταξινόμησιν τῶν σφραγίδων τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου μετὰ τὸν πόλεμον, αἱ σπουδαί της εἰς τὸ Παρίσι, αἱ ὁποῖαι τῆς ἐπέτρεψαν νὰ ἀποκτήσῃ εὐρεῖαν εἰκόνα τῶν ἀνατολικῶν πολιτισμῶν — ἀπαραίτητον διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ κρητομυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ — καὶ ἡ μελέτη τῶν συλλογῶν τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου καὶ τοῦ Ashmolean Museum τῆς Ὁξφόρδης ἀπετέλεσαν λαμπρὰν προπαρασκευὴν διὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν σφραγίδων τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη, τὴν συγκριτικὴν ἀντιπαραβολὴν των πρὸς τὰ ἀντίστοιχα ἀποκτήματα ἄλλων Μουσείων καὶ πρὸς τὰ δεδομένα τῶν ἀνατολικῶν πολιτισμῶν. Καρπὸς τῆς μακρᾶς καὶ μεθοδικῆς αὐτῆς ἔργασίας εἶναι τὸ παρὸν βιβλίον, διὰ τὸ ὁποῖον ἡ συγγραφεὺς ἔλαβε τὸ δίπλωμα τῆς École de Hautes Études.

Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἡ κ. Ξενάκη - Σακελλαρίου ἀναπτύσσει τὴν μέθοδον, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησε, καὶ ἐκθέτει τὴν κατὰ τὰ πορίσματά της ἐξέλιξιν τῆς σφραγιδογλυφίας ἀπὸ τῶν ἀρχῶν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ μινωϊκοῦ πολιτισμοῦ. Δέχεται τὴν ἄποψιν, τὴν ὁποίαν ὑπεστήριξε διὰ πρῶτην φορὰν κυρίως ὁ καθηγ. Fr. Matz, ὅτι τὸ χρονολογικὸν σύστημα τοῦ Evans, τὸ βασιζόμενον ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς κερραμικῆς, δὲν ἰσχύει διὰ τὴν χρονολόγησιν τῶν σφραγίδων, καὶ προτείνει ἐν σύστημα¹, βασιζόμενον ἐπὶ τῆς μελέτης τῶν συνόλων σφραγίδων τῶν

προερχομένων ἐκ σαφῶν ἀνασκαφικῶν στρωμάτων. Οὕτω διακρίνει μίαν ἐποχὴν «προανακτορικήν» (ΠΜ ΙΙ - ΜΜ Ι) γνωστὴν κυρίως ἐκ τῶν τάφων τῆς Μεσαράς, Γουρνῶν, Κράσι, Βοροῦ, Σφουγγαρά, ἐκ Τραπέζας, ἐκ τινῶν τάφων τοῦ Μόχλου καὶ ἐκ τοῦ ἀνασκαφέντος τελευταίως ὑπὸ τοῦ Ν. Πλάτωνος τάφου τῆς Μαρωνιάς. Παρατηροῦσα ὅτι εἰς τὰς περισσοτέρας περιπτώσεις ὁμοῦ μὲ τὰς σφραγίδας εὐρέθησαν διάφορα καὶ προφανῶς ἀσύγχρονα εἶδη κεραμεικῆς καὶ ὅτι ἡ ἀκριβεστέρα χρονολογικὴ κατάταξις τῶν σφραγίδων δυσχεραίνεται ἔνεκα τούτου, δέχεται πάντως καὶ μίαν σχετικὴν «στασιμότητα» εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν σφραγίδων καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς προανακτορικῆς περιόδου. Μόνον διὰ τὴν Ἁγίαν Τριάδα καὶ τὸν τάφον Β τοῦ Πλάτωνου (ὁ ὁποῖος ὅμως ἀσφαλῶς κατέρχεται μέχρι τῆς ΜΜ Ιβ, ἐπομένως μέχρι καὶ τῆς παλαιονακτορικῆς φάσεως) δέχεται μίαν «ἀνανέωσιν» καὶ «ὠρίμανσιν» τοῦ προανακτορικοῦ ρυθμοῦ. Ἴσως ἂν δεχθῶμεν ὀριστικῶς (βάσει καὶ τῶν νέων ἀνασκαφῶν τῆς Λεβήνης) ὡς ἀνυπαρκτον τὴν ΠΜ ΙΙΙ περίοδον, ἐξηγεῖται εὐκολώτερον ἡ καθυστέρησις αὕτη τῆς ἐξελίξεως τῶν σφραγίδων εἰς τὰς συνεχόμενας καὶ ὄχι πολὺν χρόνον καλυπτούσας περιόδους ΠΜ ΙΙ - ΜΜ Ια.

Εἰς τὴν ἐπομένην περίοδον τὴν χαρακτηριζομένην ὡς «ἐποχὴν τῶν πρώτων ἀνακτόρων», ἀνήκουν σφραγίδες προερχόμεναι ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν Μαυροσπήλιου, Ἁγίου Ἡλίας, ἐκ τοῦ Ἱερογλυφικοῦ Συνόλου τῆς Κνωσοῦ καὶ ἐκ Φαιστοῦ. Αὗται εἶναι σύγχρονοι πρὸς τὸν καμαραϊκὸν ρυθμὸν, ἀλλὰ τὰ ἀκριβῆ ὄρια ἐνάρξεως καὶ λήξεως τῆς περιόδου δὲν δύνανται κατὰ τὴν συγγραφεῖα νὰ καθορισθοῦν.

Ἡ ἀκολουθοῦσα φάσις «τῶν δευτέρων ἀνακτόρων» καθορίζεται βάσει τῶν σφραγίδων καὶ σφραγισμάτων ἐκ τῶν Temple Repositories καὶ τῆς Οἰκίας τῶν Τοιχογραφιῶν τῆς Κνωσοῦ, ἐξ Ἁγίας Τριάδος, Ζάχρου, Σκλαβοκάμπου, Σφουγγαρά καὶ Καλυβίων, καὶ εἶναι σύγχρονος πρὸς τὰς κεραμεικὰς φάσεις ΜΜ ΙΙΙ - ΥΜ ΙΙΙα.

Ἐπεταὶ ἡ «μετανακτορική» φάσις, ἡ ἀκολουθοῦσα τὴν τελικὴν καταστροφὴν τῶν ἀνακτόρων (1400 π. Χ.), εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν δύο κυρίως σύνολα σφραγίδων, τῶν Γουρνῶν καὶ Ἐπισκοπῆς.

Ἐν συνεχείᾳ ἐξετάζει ἡ συγγραφεὺς ἐκάστην ἐποχὴν κεχωρισμένως, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν σχημάτων τῶν σφραγίδων καὶ τῶν θεμάτων. Ἡ προανακτορικὴ περίοδος χαρακτηρίζεται ἐκ τῆς χρήσεως μαλακῶν λίθων, ἐξ ὀρισμένων γεωμετρικῶν ἢ πλαστικῶν ἢ καὶ ἐνίοτε σχεδὸν ἀ-

¹⁾ Πρόκειται περὶ τοῦ ἀναπτυθέντος γενικώτερον ὑπὸ τοῦ Ν. Πλάτωνος νέου χρονολογικοῦ συστήματος εἰς ἰδιαιτερον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου τοῦ Chr. Zervos, L' art de la Crète néolithique et Minoenne, La chronologie minoenne, σελ. 511 ἐξ.

μόρφων σχημάτων και εκ της απλότητας των γραμμικῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον θεμάτων. Ἐμφανίζεται ὅμως ἤδη ἡ σπείρα — σπανιότερα εἶναι τὰ φυτικά θέματα και—ἐπὶ τῶν πρισμάτων κυρίως—οἱ ἄνθρωποι και τὰ ζῶα. Ἡ σύνθεσις ἀπουσιάζει· μόνον πρὸς τὸ τέλος τῆς περιόδου ἐμφανίζεται ἡ «περιστροφικὴ» διάταξις τῶν θεμάτων. Ἀπαριθμοῦνται τέλος (σελ. XV) τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς παρατηρουμένης εἰς τὰς θόλους τοῦ Πλατάνου και τῆς Ἀγ. Τριάδος «ὠριμάνσεως».

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν πρώτων ἀνακτόρων ἀρχίζει ἡ κατεργασία τῶν σκληρῶν λίθων—χωρὶς νὰ παύσῃ ἡ χρῆσις τοῦ στεατίτου—και βελτιοῦται ἡ τεχνικὴ. Νέα σχήματα εἶναι ὁ δίσκος και ὁ πεπιεσμένος κύλινδρος. Τὰ σπειροειδῆ θέματα ἐξακολουθοῦν, ἐμφανίζονται και τινὰ ἀπλὰ γραμμικὰ θέματα ὡς ἡ «ἀρχιτεκτονικὴ πρόσοψις», οἱ κύκλοι με κεντρικὴν στιγμὴν, τὰ ἱερογλυφικά, ἀλλὰ κυρίως ἀυξάνονται αἱ παραστάσεις, περιλαμβάνουσαι ἄνθρωπους, πτηνά, ζῶα, φυτά. Ἡ σύνθεσις πλουτίζεται, μὴ περιοριζομένη πλέον εἰς τὴν ἀπλὴν «ἀντιπαράθεσιν» τῶν μορφῶν. Ἐνίοτε ἔχομεν δλοκλήρους σκηνὰς ζωῆς ὡς και ἀπόδοσιν τοῦ τοπίου.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν δευτέρων ἀνακτόρων συνεχίζονται και ἀναπτύσσονται ἀκόμη περισσότερο τὰ ἐπιτεύγματα τῆς προηγουμένης περιόδου. Ἡ ἐμπορικὴ δραστηριότης, ἡ ζωηροτέρα προβολὴ τῆς προσωπικότητος, συμπίπτουν με αὔξεισιν τῆς παραγωγῆς σφραγιδολίθων και πλουτισμὸν τῶν θεμάτων. Ἡ γενικὴ ἀκμὴ τοῦ μινωϊκοῦ πολιτισμοῦ ὀδηγεῖ εἰς τὸ ἀπόγειον τῆς σφραγιδογλυφίας. Κυριαρχοῦν οἱ σκληροὶ και ἡμιπολύτιμοι λίθοι, τὰ φακοειδῆ και ἀμυγδαλοειδῆ σχήματα, σπανίζουν οἱ κύλινδροι. Ἡ συγγραφεὺς διακρίνει τέσσαρας διαφόρους ρυθμοὺς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν δευτέρων ἀνακτόρων. Τὸν «φυσιοκρατικὸν» (ἀπόδοσις τοῦ ὄργανισμοῦ, ἐλευθερία κινήσεως, χάρις), τὸν «διακοσμητικὸν ἀνακτορικὸν», ὁ ὁποῖος συμπίπτει με τὴν ΥΜ ΙΙ κερραμεικὴν και τείνει πρὸς τὴν σχηματοποίησιν με ἐξαιρετικῶς διακοσμητικὰ ἀποτελέσματα, τὸν «σηματικὸν λαϊκὸν ρυθμὸν», παρατηρούμενον κυρίως εἰς λίθους ἐκ στεατίτου προχείρως ἐπεξεργασμένους, και τέλος τὸν «ἀποτροπαϊκὸν» ρυθμὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ συγγραφεὺς ἐντάσσει λίθους με παραστάσεις ἀγγείων, ἀετῶν, ἰχθύων, παραγομένους «en série», με συμβατικὴν ἐργασίαν και πυκνὴν χρῆσιν στιγμῶν, κύκλων και μνησίων. Κύριοι τύποι προελεύσεως τοῦ «φυσιοκρατικοῦ» ρυθμοῦ τὰ Temple Repositories, ἡ Ἀγία Τριάδα και ὁ Σκλαβόκαμπος, τοῦ «ἀνακτορικοῦ» τὰ Καλύβια, τοῦ «σηματικοῦ» ἡ Οἰκία τῶν Τοιχογραφιῶν. Τὸν «ἀποτροπαϊκὸν» ρυθμὸν εὐρίσκει ἡ συγγραφεὺς ἤδη εἰς τὴν νεκρόπολιν τοῦ Σφουγγαρά. Ἡ συγγραφεὺς δέχεται ὀρθῶς ὅτι ὑπάρχουν και μεικτὰ δείγματα τῶν τεχνοτροπιῶν τούτων, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀντιστοιχοῦν πᾶσαι πρὸς ἰδιαιτέρας χρονικὰς φάσεις.

Κατὰ τὴν μετανакτορικὴν ἐποχὴν ἡ σφραγιδογλυφία δὲν ἔχει πλέον δημιουργικὴν δύναμιν, ἀλλ' ἐπαναλαμβάνει τὰς κληρονομηθείσας μορφάς, βαίνουσα πρὸς τὴν παρακμὴν. Διατηροῦνται μόνον τὰ ἀπλούστερα θέματα, προτιμῶνται αἱ μεμονωμένα μορφαί, ἐπανεμφανίζονται τὰ γραμμικὰ μοτίβα. Πρόκειται κατὰ τὴν συγγραφέα περὶ τοῦ ἴδιου «σηηματικοῦ» καὶ «ἀποτροπαϊκοῦ» ρυθμοῦ, τὸν ὁποῖον εἶδομεν ἤδη εἰς τὴν προηγουμένην περίοδον. Τὰ σχήματα τῶν σφραγίδων δὲν μεταβάλλονται, ἀλλ' ἡ τεχνικὴ εἶναι ἀμελεστέρα. Ἐκ τῶν ὑλῶν ἐπικρατεῖ ὁ στεατίτης.

Ἡ ἱστορικὴ αὕτη παρακολούθησις τῆς ἐξελίξεως ἐνὸς ἐκ τῶν μᾶλλον χαρακτηριστικῶν κλάδων τῆς μινωικῆς τέχνης, τῆς ὁποίας περιλήψιν ἔδωσα ἀνωτέρω, γίνεται ὑπὸ τῆς κ. Ξενάκη · Σακελλαρίου μὲ πλήρη γνώσιν τοῦ ὕλικου καὶ ἀσφαλὲς αἰσθητικὸν κριτήριον. Παρατηρῶ μόνον ὅτι ἀμφίβολος εἶναι ἴσως ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς περιόδου τῶν πρώτων ἀνακτόρων ὡς «μεταβατικῆς», μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ νέου συνόλου σφραγισμάτων τῆς Φαιστοῦ, τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Doro Levi. Ταῦτα προέρχονται ἐξ ἐνιαίου καὶ σαφῶς πρωτοανακτορικοῦ στρώματος καὶ χαρακτηρίζονται πράγματι ἐκ μιᾶς ἰσχυρᾶς «φυσιοκρατικῆς» τάσεως, ἡ ὁποία προαναγγέλλει τὸν ἐπόμενον ρυθμὸν, ἀλλὰ καὶ ἐκ μιᾶς παραλλήλου πλουσίας ἀναπτύξεως καθαρῶς διακοσμητικῶν θεμάτων, συχνὰ ἀναλόγων πρὸς τὰ θέματα τῆς καμαραϊκῆς ἀγγειογραφίας. Πολλὰ ἐκ τῶν σφραγίδων τοῦ πίνακος XVII, χαρακτηριζόμενα ὡς «ἀρχαῖκὰ πρίσματα» (διὰ τοῦ ὄρου νοοῦνται ὁμοῦ ἢ προ- καὶ παλαιοανακτορικῆ φάσις) καὶ προερχόμενα ἐκ Μαλίων (50, 51, 52), ἀνήκουν ἀσφαλῶς εἰς τὸ παλαιοανακτορικὸν ἐργαστήριον σφραγίδων, τὸ ἀνασκαφὲν ὑπὸ τοῦ A. Dessenpe. Τὸ αὐτὸ πιστεύω καὶ διὰ τὰς σφραγίδας 54, 57, 59, 63, τῶν ὁποίων δὲν σημειοῦται ἡ προέλευσις. Νομίζω ἀκόμη ὅτι θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ γίνῃ χωριστὴ διαπραγμάτευσις τῶν νεοανακτορικῶν καὶ μετανакτορικῶν δειγμάτων. Πράγματι ὑπάρχει κατὰ τοὺς νεοανακτορικοὺς χρόνους παραλλήλως πρὸς τὰ λαμπρὰ δείγματα, μία ἀπλουστερά σειρά σφραγιδολίθων, ἀλλὰ νομίζω ὅτι αὕτη δύναται νὰ διακριθῇ ἀπὸ τῶν χονδροειδῶν δειγμάτων τῆς μετανакτορικῆς παρακμῆς. Θέματα τινὰ τοῦ «ἀποτροπαϊκοῦ» ρυθμοῦ, ὡς ἰχθύες, σηπίαί, πτηνά, κοινὰ εἰς τὴν κεραμικὴν καὶ τὴν τοιχογραφίαν, πιστεύω ὅτι ἔχουν μόνον διακοσμητικὴν σημασίαν. Ἀντιθέτως βέβαιος εἶναι ὁ μαγικὸς ρόλος τῶν ἀγγείων, μασκῶν καὶ τοῦ ὠτὸς καὶ ὀφθαλμοῦ.

Ἀκολουθεῖ ὁ κατάλογος τῶν σφραγίδων τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη, μὲ ἀκριβῆ περιγραφὴν, μνεῖαν πάντων τῶν γνωστῶν δειγμάτων ἐκάστου θέματος, παρακολούθησιν τῆς ἐξελίξεως τῶν σημαντικωτέρων

θεμάτων και ερμηνείαν αὐτῶν. Τὸ ὄλικόν κατατάσσεται κατὰ τὰς ἐκτεθείσας ἀνωτέρω τρεῖς χρονολογικὰς κατηγορίας (προανακτορικήν, παλαιονακτορικήν, νεοανακτορικήν - μετανακτορικήν) καὶ ὑποδιαιρεῖται κατὰ σχήματα (πρίσματα, σφραγίδες μὲ μίαν ἐπιφάνειαν) καὶ κατὰ θέματα (διακοσμητικὰ θέματα, ζῶα, φανταστικά ζῶα, πλοῖα, σύμβολα, ἀνθρώπινοι μορφαί, μεικταὶ μορφαί, σπονδικὰ ἀγγεῖα, μάσκα κ.λ.). Εἰς τὴν ἐρμηνείαν ὠρισμένων θεμάτων εἶναι ἡ συγγραφεὺς ἐφεκτική, ἀρκουμένη εἰς τὴν παράθεσιν τῶν γνωμῶν τῶν κυριωτέρων μελετητῶν. Οὕτω θεωρεῖ ὑποθετικῆν τὴν ἄποψιν τοῦ Evans ὅτι αἱ λεγόμεναι «ἀρχιτεκτονικαὶ προσόψεις» παριστάνουν ἱερά. Διὰ τοὺς συχνοὺς ἐπὶ τῶν σφραγίδων μηνίσκους ἀρνεῖται ὅτι οὕτω δηλοῦνται μῆνες ταξιδίου τῶν περιστοιχένων πλοίων καὶ δέχεται πολὺ ὀρθῶς πολλαπλὴν ἐρμηνείαν: τὸ θέμα ἄλλοτε δηλοῖ τὴν θάλασσαν, ἄλλοτε ἰστία τοῦ πλοίου καὶ ἄλλοτε ἔχει ἀτιλῶς διακοσμητικὸν σκοπόν. Διὰ τὸ θέμα τοῦ κράνου, τὸ ὁποῖον ἀναγνωρίζει ἐκατέρωθεν κίνος ἐπὶ μιᾷ σφραγίδος, δέχεται ἰώρα, ἀντιθέτως πρὸς παλαιοτέραν ἄποψιν τῆς, ἱερὰν σημασίαν. Ἀμφιβολίαν ἐκφράζει περὶ τοῦ ἱεροῦ χαρακτήρος τῶν κυνοκεφάλων καὶ τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ὡς πρὸς τὰ τελευταῖα νομίζω ὅτι ἐπὶ τῶν σφραγίδων 360 καὶ 361 (πίν. XII καὶ XXVII) δὲν δηλοῦνται ἀστέρες, ἀλλὰ μᾶλλον φυτικά παραπληρωματικὰ θέματα (πβ. 367 πίν. XII). Ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦ «Μινωταύρου» δέχεται ἡ συγγραφεὺς ἀπωτέραν σχέσιν πρὸς μίαν ταυρόμορφον οὐρανίαν θεότητα. Ἡ γνώμη αὕτη εἶναι πράγματι ἡ πιθανωτέρα.

Εἰς τὰ παραρτήματα τοῦ βιβλίου ἐξετάζονται κεχωρισμένως ὠρισμένα θέματα. Τὰ χαρακτηριζόμενα ὡς «demi - fuseaux» διαιρεῖ ἡ συγγραφεὺς εἰς τρεῖς κατηγορίας καὶ δέχεται ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ταῦτα παριστάνουν ἰχθύς. Διεξοδικῶς ἐξετάζει ἐπίσης τὸ θέμα τῶν σπονδικῶν ἀγγείων, τῶν πλοίων καὶ τῶν ἀποτροπαϊκῶν μορφῶν («Γοργονεῖων» καὶ λεοντοκεφαλῶν), τὰς ὁποίας ὀρθῶς ἐρμηνεύει ὡς μάσκας, κοινὰς εἰς πολλοὺς πρωτογόνους πολιτισμούς. Νομίζω ἀντιθέτως ὅτι ἐπὶ τῆς σφραγίδος τοῦ Μόχλου εἰκονίζεται μορφή ὑψοῦσα τὰς χεῖρας καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ θεωρηθῶν αἱ χεῖρες ὡς θέμα ἄσχετον πρὸς τὴν ἀπεικονιζομένην ἐπὶ τῆς αὐτῆς σφραγίδος κεφαλὴν (σελ. 81 σημ. 2). Διεξοδικῶς ἐξετάζεται καὶ ὁ «πότις θηρῶν», διὰ τὸν ὁποῖον ἡ συγγραφεὺς διερωτᾶται μήσω; πρόκειται περὶ ἀπλῆς μιμήσεως ἑνὸς ἀνατολικοῦ θέματος ἄνευ σχέσεως πρὸς τὴν μινωϊκὴν θρησκείαν. Πιστεύω ὅτι γενικώτερον ὁ νεαρὸς θεός, συνοδὸς τῆς κυρίας θεᾶς, ἀποτελεῖ ὀργανικὴν μορφήν τῆς μινωϊκῆς θρησκείας, ὡς καὶ τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν, μὴ δυναμένην νὰ ἀμφισβητηθῇ. Ἡ σφραγὶς 372 (πίν. VIII) εἶναι ἀκριβῶς διὰ τοῦτο σημαντικὴ, διότι ἐπ' αὐτῆς ἔχο-

μεν τὸν κυνοκέφαλον εἰς λατρευτικὴν στάσιν πρὸ ἄρρενος θεοῦ. Ἦτο φυσικὸν ὁ συνοδὸς τῆς θεῆς νὰ συνδυασθῆ, ὡς αὕτη, πρὸς τὰ ζῶα. Ἄν αἱ παραστάσεις του εἶναι σπανιώτεροι, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι εἶναι δευτερεύων θεός, ὡς δευτερεύων εἶναι ὁ Ταμμοῦζ ἔναντι τῆς Ἰστάρ. Ἔπεται ἡ ἐξέτασις τοῦ θέματος τῶν ταυρομαχιῶν, τοῦ ὁποίου πάντα τὰ δείγματα συλλέγονται καὶ κατατάσσονται κατὰ κατηγορίας. Ἐκτίθενται καὶ ὑποβάλλονται εἰς ἔλεγχον πᾶσαι αἱ περὶ τῆς σημασίας τῶν «ταυροκαθασιῶν» θεωρίαι. Ἰδιαιτέρως ἀρνεῖται ἡ συγγραφεὺς τὴν ἄποψιν ὅτι αὗται σχετίζονται πρὸς τὴν θυσίαν τοῦ ταύρου. Ἀρνεῖται ἐπίσης τὴν σχέσιν τῶν κρητικῶν ταυρομαχιῶν πρὸς μίαν ἀνάλογον καππαδοκικὴν παράστασιν καὶ μνημονεύει ἐνδιαφέροντα Ἰνδικὰ παράλληλα. Σημαντικὴ εἶναι καὶ ἡ διαπίστωσις διαφορῶν εἰς τὸν τρόπον τελέσεως τοῦ ἀγωνίσματος μεταξὺ τῶν χρόνων ἀκμῆς καὶ τοῦ τέλους τῶν δευτέρων ἀνακτόρων.

Εἰς τὸ δεύτερον παράρτημα ἐξετάζει ἡ κ. Ξενάκη - Σακελλαρίου τὰ σχήματα τῶν σφραγίδων, κατατασσόμενα εἰς πλαστικά, γεωμετρικά, σφραγίδια, δακτυλίους καὶ «gemmes», περιλαμβανούσας πάντα τὰ λοιπὰ (φακοειδεῖς, ἀμυδαλοειδεῖς κ.λ.). Ἀκολουθεῖ σειρὰ σχεδίων τοῦ κ. Piet de Jong² καὶ φωτογραφίαι τῶν σφραγιδολίθων.

Ἡ κ. Ἀγνή Ξενάκη - Σακελλαρίου, γνωστὴ ἤδη ἐκ πολλῶν προηγουμένων δημοσιευμάτων της, συμβάλλει μὲ τὸ νέον βιβλίον της κατ' ἐξαιρετικὸν τρόπον εἰς τὴν σπουδὴν τῆς μινωϊκῆς σφραγιδογλυφίας καὶ γενικώτερον τοῦ μινωϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἐντύπωσιν προκαλεῖ ἡ βιβλιογραφικὴ ἐνημερότης. Τὸ βιβλίον βοηθεῖ εἰς πληρεστέραν κατανόησιν βυσικῶν προβλημάτων τοῦ πολιτισμοῦ τούτου, ὡς τῆς θρησκείας, τοῦ καθημερινοῦ βίου καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς ἐξελίξεως. Εἶναι ὑπόδειγμα συστηματικῆς καὶ ἐξαντλητικῆς ἐργασίας καὶ ἀπαραίτητον βοήθημα διὰ πάντα μελετητὴν τοῦ ἀρχαίου κρητικοῦ πολιτισμοῦ.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΑΛΕΞΙΟΥ

²) Ἡ σφραγὶς 29 πιν. III, φέρει παράστασιν ἀνήκουσαν εἰς γνωστὴν κατηγορίαν σκηνῶν ἀνοσπαραγωγῆς, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς στάσεως τῶν δύο αἰγῶν.

Χ Ρ Ο Ν Ι Κ Α

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ ΤΟΥ Δ. Σ. ΤΗΣ Ε.Κ.Ι.Μ. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1960

Ὅσοι ἐξ ὑμῶν θὰ ἤθελαν νὰ κρίνουν τὸ κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἐπιτελεσθὲν ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας ἔργον, χωρὶς νὰ ἔχουν ὄψι' ὄψει ἐν σχεδίῳ τὸ κατὰ τὸ ἀρχόμενον ἔτος ἐπιτελεσθησόμενον, θὰ εἴρουν ἀναμφισβητήτως λίαν πενιχρὰν τὴν παροῦσαν ἐκθεσὶν πεπραγμένων. Πέραν τῆς τρεχούσης υπηρεσίας, ἡ δροία διεξήχθη κανονικῶς, τῆς συνεχίσεως τῶν περὶ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐργασιῶν καὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Β' τόμου τῆς Κρητικῆς Ἱστορικῆς Βιβλιοθήκης, οὐδὲν ἄλλο, πράγματι, οὐσιῶδες ἔργον δυνάμεθα νὰ μνημονεύσωμεν. Μία τοιαύτη ὁμοιοτιμία τοῦ ἔργου τῆς Ἑταιρίας, ἐνῶ φαίνεται, δὲν εἶναι δικαία. Διότι ἂν τὸ Δ. Σ. δὲν ἔχη νῦν νὰ ἐπιβλέψῃ ἔργον, οὕτως εἰπεῖν, ἀποκρυσταλλωμένον, δύναται νὰ μνημονεύσῃ ἔντονον καὶ μεθοδικὴν προεργασίαν, τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὁποίας θὰ ἐμφανισθῶν δαψιλῆ κατὰ τὸ ἀρχόμενον ἔτος — τὸ δεκάτον ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἑταιρίας. Καὶ δὲν εἶναι, νομιζομεν, ὑπερβολή, ἂν σημειωθῇ ὅτι τὴν πρώτην δεκαετίαν τῆς ζωῆς τῆς, τὴν πλήρη ἔργου καὶ μόχθου, θὰ τιμῆσῃ ἐφέτος ἡ Ἑταιρία ὅχι, ὡς εἰθίσται, διὰ λόγων πανηγυρικῶν, ἀλλὰ πάλιν δι' ἔργου ἕκοντος τὴν σφραγίδα τῆς τε περισκέψεως καὶ τῆς τόλμης — ὡς θὰ δειχθῇ περαιτέρω εἰς τὰ εἰδικώτερα κεφάλαια τῆς παρουσίας ἐκθέσεως. Ἐπιβάλλεται, ἐν τούτοις, διὰ νὰ γίνῃ ἀντιληπτόν, πόσον ἡ βαρεῖα αὐτῆς ὑπόσχεσις εἶναι ἐμπράγματος, νὰ σημειώσωμεν δύο λίαν χαρακτηριστικούς ἀριθμούς: Ἐναντι τῶν εἰς 281.500 δραχμὰς προϋπολογισθέντων ἐξόδων τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἐφέτος ταῦτα προϋπολογίζονται εἰς δραχμὰς 783.500 μὲ ἐξησφαλισμένην τὴν ὑπερκάλυψιν τῆς πρωτοφανοῦς ταύτης, διὰ τὴν Ἑταιρίαν, δαπάνης.

Μετὰ τὴν γενικὴν ταύτην διαγραφὴν καὶ ἀποτίμησιν τῶν τε πεπραγμένων καὶ πραχθησομένων, προβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν εἰθισμένην κατὰ κεφάλαια ἐκθεσιν.

Α'. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ. — Λεπτομερῆ ἀνάλυσιν τοῦ τε ἀπολογισμοῦ καὶ προϋπολογισμοῦ θὰ ἀκούσετε μετ' ὀλίγον. Ἐξ αὐτῶν προκύπτουν αἱ ἐξῆς γενικαὶ παρατηρήσεις: 1) Προϋπολογισθὴ διὰ τὸ παρελθόν ἔτος σύνολον ἐσόδων 283.346 δραχμῶν καὶ εἰσπραχθῆ ποσὸν δραχμῶν 625.696. Ἡ ὑπέρβασις αὐτῆ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἐσόδων δὲν ὑποδηλοῖ ἐλλειψὶν ἀκριβείας κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ προϋπολογισμοῦ. Ἀπεναντίας πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐνδειξίς τῆς προσηλώσεως τοῦ Δ.Σ. πρὸς τὴν παγιωθεῖσαν πλέον παράδοσιν τῆς Ἑταιρίας, καθ' ἣν τὰ μὲν προϋπολογισόμενα ἔσοδα δέον νὰ εἶναι στερωῶς τεθεμελιωμένα ἐπὶ τῆς βεβαιότητος, τὰ δὲ ἔσοδα — ἀντιθέτως — νὰ προκαθορίζωνται καὶ πέραν τῶν ὀρίων τῆς βεβαιότητος. Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον συνέβη, ὥστε τὰ πραγματοποιηθέντα τὸ παρελθόν ἔτος ἔσοδα ὑπελείφθησαν τῶν προκαθορισθέντων κατὰ 150.000 περίπου δραχμῶν. Καὶ διὰ μὲν τὴν πραγματοποιηθεῖσαν ὑπέρβασιν τῶν ἐσόδων πρέπει νὰ ὁμολογηθῶν χάριτες πρὸς τὸν τέως Νομάρχην Ἡρακλείου κ. Ἐμμ. Γαλανάκη, διότι ὑπέδειξε τὴν ἐπιδίωξιν εἰσπράξεως 400.000 δραχμῶν ἐκ τῶν ἐσόδων τοῦ τέως Ταμείου Ἐφεδρῶν Πολεμιστῶν Ἡρακλείου, τὸν βουλευτὴν κ. Ἐμμ. Κεφαλογιάννην διότι προφρόνως καὶ λυσιτελῶς ὑπεσώθησε ταύτην καὶ τὸν νῦν Νομάρχην κ. Γ. Νταουντάκη διότι ἐπίσης προφρόνως ἐνέκρινε τὴν ἄμεσον καταβολὴν τῶν χρημάτων. Διὰ

δὲ τὸν περιορισμὸν τῶν δαπανῶν πρέπει νὰ εὐχαριστήσωμεν τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἰγπηροσίαν, ἰδίᾳ δὲ τὸν Ἐφροῦν κ. Νικόλαον Πλάτωνα, διὰ τὴν ὑπ' αὐτῆς ἀνάληψιν μέρους τῆς δαπάνης τῶν περὶ τὸν Ἅγιον Μάρκον ἐργασιῶν, ὅθεν κυρίως ἡ ἐπελθούσα μείωσις τῶν ἐξόδων τῆς Ἐταιρίας. Μετ' εὐγνωμοσύνης ὀφείλομεν ἐπίσης νὰ μνημονεύσωμεν τὸν Δῆμον Ἡρακλείου, τὴν Διευθυνσιν Κρατικῶν Λαχείων, τὴν ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴν Ἐταιρίαν καὶ τὰ Φιλανθρωπικὰ Ἰδρύματα Ἀνδρέου καὶ Μαρίας Καλοκαιρινοῦ διὰ τὰς πρὸς τὴν Ἐταιρίαν εἰσφορὰς αὐτῶν. 2) Ὁ ὄγκος τῶν διὰ τὸ ἀρχόμενον ἔτος προϋπολογισθέντων ἐξόδων — 783.000 δρχ. — εἶναι βεβαίως μέγας, συγκριτικῶς πρὸς τοὺς προϋπολογισμοὺς τῶν παρελθόντων ἔτων, ἀλλὰ εἶναι καὶ ἐντελῶς ἀνάλογος ἄφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὰ προκαθοριζόμενα ἔσοδα — 803.315 δρχ. —, ἄφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὰ μεγάλα καὶ ἔκτακτα ἔργα, ὧν τὴν ἐπιτέλεσιν ἀνέλαθεν δι' ἐφέτος ἡ Ἐταιρία: α) τὴν πλήρη ἀποκατάστασιν τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ τὸν ἐξοπλισμὸν αὐτοῦ ὡς χώρου πνευματικῆς ἐκκλησίας τῆς πόλεως, β) τὸ ἐν Ἡρακλείῳ μέλλον νὰ λάβῃ χώραν Πρῶτον Διεθνὲς Κρητολογικὸν Συνέδριον καὶ γ) τὴν ἴδρυσιν ἐν τῇ πόλει Ἀναθηματικῆς Στήλης τοῦ Νικηφόρου Φωκά. Τὸ μέγεθος τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων τούτων ἐκτάκτων δαπανῶν δὲν πρέπει βεβαίως νὰ τὼσωμεν μετὰ φόβου, ἔχοντες πάντοτε ἐν ὄψει ὅσα ἐν ἀρχῇ τῆς παρουσίας διεπιστώθησαν, ἀλλὰ καὶ δὲν εἶναι φρόνιμον νὰ τὸ περιφρονήσωμεν. Σύσσωμος ἡ Ἐταιρία, ἰδίᾳ δὲ τὸ μέλλον νὰ ἐκλεγῇ Δ. Συμβούλιον, ἐπιβάλλεται νὰ ἐπιδείξῃ ἀνένδοτον δραστηριότητα, ὥστε τὸ κρίσιμον τοῦτο ἔτος, καθ' ὃ ἐπιπέφεται μία δεκαετία πλουτοῦ ἀγῶνος, νὰ ἀποβῇ ἀντάξιον τῆς ἱστορίας τῆς.

Β'. ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΚΡΗΤΗΣ. — Ὡς καὶ κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη, τοῦτο ἐλειτούργησε κανονικῶς μετὰ Διευθυντὴν τὸν κ. Ἀ. Γ. Καλοκαιρινόν — συνεφορευόντων μετ' αὐτοῦ τῶν κ. Ν. Πλάτωνος καὶ Μ. Γ. Παρλαμᾶ —, ἐπιμελήτριαν τὴν κ. Σ. Πλάτωνος καὶ μετὰ τὸ αὐτὸ ὡς καὶ κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη προσωπικόν. Ἐξακολουθεῖ, ἐν τούτοις, νὰ συντελῇ εἰς τὴν ἀτονίαν τῆς ἐν αὐτῷ κινήσεως ἐπισκεπτῶν καί, κατ' ἀκολουθίαν, εἰς τὴν ἀύξησιν τοῦ οικονομικοῦ παθητικοῦ τῆς λειτουργίας του ἢ ὑπὸ τῶν τουριστικῶν πρακτορείων μὴ περίληψις τούτου εἰς τὰ προγράμματα τῶν ξέσων ἐκδρομῶν. Διὸ καὶ παραμένει πάντοτε ὡς ἔντονον desideratum ἡ θεραπεία τῆς παραλείψεως ταύτης. Ἀνεξαρτήτως ὁμως τῆς προσωρινῆς, ὡς ἐλπίζομεν, ἀτονίας τῆς κινήσεως τῶν ἐπισκεπτῶν τοῦ Μουσείου, τὸ Δ. Σ. ἔκρινεν, ὅτι τὸ κτήριον, ὡς ἔχει σήμερον, δὲν ἐπιτρέπει οὔτε τὴν ἀνετον ἐκθεσιν τῶν ὑπαρχουσῶν ἤδη συλλογῶν οὔτε πολλῶ μᾶλλον τὴν ἐπέκτασιν τούτων. Διὸ καὶ ἀπεφάσιζε, κατόπιν εἰσηγήσεως τοῦ κ. Ἀ. Γ. Καλοκαιρινοῦ — προτιθεμένου νὰ προσφέρῃ δωρεὰν καὶ τὸ ἀναγκαῖον οἰκόπεδον — τὴν ἐπέκτασιν τοῦ κτηρίου δι' ἀνεγέρσεως νέας πτέρυγος ἐμβαζοῦ 100 · 120 τετρ. μέτρων, ἐνεγράφε δὲ δι' ἐφέτος εἰς τὸν προϋπολογισμὸν τῆς Ἐταιρίας τὸ ποσὸν τῶν 40.000 δραχμῶν διὰ τὴν σύνταξιν τῆς σχετικῆς μελέτης. Σημειωτέον δὲ ἡ πρὸς ἐπέκτασιν τοῦ Μουσείου δωρεάνη, προχειρῶς προϋπολογιζομένη εἰς 800 · 900.000 δραχμῶν, κατὰ μίκρον μόνον ποσοστὸν θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ καλυφθῇ ὑπὸ τῆς Ε.Κ.Ι.Μ. Προβάλλει ὅθεν ἡ ἀνάγκη ὅπως τὸ νέον Δ. Σ. μεριμνήσῃ ἰδιαιτέρως δι' ἐφεύρεσιν τῶν πρὸς τοῦτο ἀναγκασιούτων πόρων.

Ἀναλυτικώτερον τὰ κατὰ τὸ Ἱστορικὸν Μοσεῖον ἔχουν ὡς ἀκολουθοῦς:

1) Συλλογαί. Αἱ μουσειακαὶ συλλογαὶ ἐπλουτίσθησαν δι' ἀγορᾶς, περιουσίας καὶ δωρεῶν μετὰ 78 ἐν ὅλῳ νέα ἀντικείμενα καταχωρισθέντα εἰς τὸν Γενικὸν Κατάλογον ὑπ' αἵθ. ἀριθ. 1732 - 1809. Ἐκ τούτων 39 (κατὰ τὸ πλεῖστον ἀραβί·

κά, βυζαντινά και ένετικά νομίσματα, γλυπτά τυνα και έπιγραφαι, φορηται εικό-
νες ΙΘ' αιώνας και έργα μικροτεχνίας) ανήκουν εις την Βυζαντινήν - Μεσαιωνικήν
Συλλογήν 4 εις τὸ Ἱστορικὸν Τμήμα και 35 εις την Λαογραφικὴν Συλλογήν. Δω-
ρεάς προσήνεγκον οί κ. Ζαχαρίας Τσικριτοῦς (ἀργυρᾶν μάχαιραν τοῦ πατρός του
δπλαρχηγοῦ Δημητρίου Τσικριτοῦ), Georges Miles (ἀργυροῦν ἀναμνηστικὸν με-
τάλλιον τῆς ἐπανάστασεως τοῦ 1866 - 68) και Γεώργιος Μασάρος (τρία ξυλόγλυ-
πτα ἀντικείμενα λαϊκῆς τέχνης).

2) Βιβλιοθήκη. Ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑταιρίας ἐπλουτίσθη κατὰ τὴν διάρ-
κειαν τοῦ λήξαντος ἔτους με 40 τόμους και φυλλάδια. Δωρεάς βιβλίων προσήνεγ-
κον τὸ Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου και οί κ. Ἄ. Γ. Καλοκαιρινός,
Μ. Ι. Μανουσάκας, Ν. Β. Τωμαδάκης, Π. Πρεβελάκης, Α. Ἀλεξίου, Ἑλ. Πρεβελάκης,
Ν. Ἀνθριώτης, Σπ. Πλατάκης, Μ. Δερμιτζάκης και Γ. Καραταράκης. Ἐπίσης ἡ κ.
Ἑλένη Καζαντζάκη ἀπέστειλεν 5 νέας ἐκδόσεις ἔργων τοῦ Νίκου Καζαντζάκη.

3) Ἀρχεῖον. Δωρεάς ἀρχεῖοκαοῦ ὀλικοῦ προσήνεγκον ὁ κ. Ζαχ. Τσικριτοῦς
(17 ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1878 κ. ἐξ. ἐκ τοῦ ἀρχεῖου τοῦ πατρός του Δημ. Τσικρι-
τοῦ), οί υἱοί Γεωργίου Μαθιουδάκη (4 ἱστορικοῦ ἐνδιαφέροντος φωτογραφίας
τῶν ἐτῶν 1908 - 1911), ἡ κ. Κλειῶ Λεοντίδου (9 ἔγγραφα κ.λ.π. ἀντικείμενα ἐκ
τοῦ ἀρχεῖου τοῦ Γ. Ἰδομενέως Μαρκατάτη τῶν ἐτῶν 1810 - 1855) και ὁ κ. Δη-
μήτριος Νοτόπουλος (θίσκον μακρᾶς διαρκείας με σύγχρονα δημοτικὰ τραγούδια).

4) Κίνησις ἐπισκεπτῶν. Κατὰ τὸ 1960 τὸ Μουσεῖον ἐδέχθη 4.106 ἐν
ὄλφ ἐπισκέπτας (2.917 ἔλληνας και 1.189 ξένους), ἐξ ὧν 1978 ἐπὶ πληρωμῇ εἰσι-
τηρίου και 2.128 δωρεᾶν. Τὸ σύνολον τῶν εἰσπράξεων τοῦ Μουσεῖου κατὰ τὸ λή-
ξαν ἔτος ἀνήλθεν εις 11.894 δραχμάς, ἐξ ὧν δρχ. 9.890 ἐκ διαθέσεως εἰσιτηρίων,
δρχ. 1.614 ἐκ πωλήσεως ἐντύπων (δδηγῶν και ἐπιστολικῶν δελταρίων) και δρχ.
390 ἐκ πωλήσεως δειγμάτων κρητικῆς λαϊκῆς τέχνης.

Γ'. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ. — Εἰς τὸν
τομέα τοῦτον τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Δ. Σ. ἐστράφη, ὡς εἰκόσ, κατὰ κύριον λόγον εις
τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ μεσαιωνικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μάρκου.
Παρά τὴν καταβληθεῖσαν προσπάθειαν ἀπὸ μέρους τοῦ Δ. Σ. τῆς Ἑταιρίας, ὅσον
και τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἰπηρεσίας, κωλύματα τινὰ δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἔναρξιν
τῶν ἐργασιῶν τῆς Δ' και τελευταίας φάσεως πρὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ λήξαντος
ἔτους. Αἱ ἐργασίαι πάντως αὐται—ἀνακατασκευὴ τοῦ προσπίου, κατασκευὴ χώρων
ὕγεινης, συμπλήρωσις ἐπιχρισμάτων, διαμόρφωσις κιδίων κ.λ.π.—ἐκτελοῦνται ἤδη
με τὴν ἐπιτροπομένην ὑπὸ τῆς φύσεως τοῦ ἔργου ἔντασιν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ
ἐταίρου μηχανικοῦ κ. Ἄλ. Μανιδάκη, παραλλήλως δὲ παρηγγέληθησαν, βάσει σχε-
δίων ἐκπονηθέντων ὑπὸ τοῦ ἐταίρου κ. Κ. Λασιθιωτάκη, και τὰ ξύλινα θυρώματα
τοῦ ναοῦ. Ἡ γενικὴ περαίωσις τοῦ ἔργου προβλέπεται κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ τρέ-
χοντος ἔτους. Ἡ ἀπαιτομένη πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ὡς ἄνω ἐργασιῶν δαπάνη προ-
ὑπολογίζεται εις 300.000 δραχμῶν ἐν ὄλφ, ἐξ ὧν 100.000 δρχ. διετέθησαν ἤδη
ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἰπηρεσίας ἐκ τῶν κεφαλαίων ἐπενδύσεων τοῦ 1960, ἔτε-
ραι 100.000 δρχ. προβλέπεται ὅτι θὰ διατεθοῦν ὁμοίως ἐκ τῶν κεφαλαίων ἐπεν-
δύσεων τοῦ 1961, αἱ δὲ ὑπόλοιποι 100.000 δρχ. ἐνεγράφησαν εις τὸν προϋπολογι-
σμὸν τῆς ἡμετέρας Ἑταιρίας διὰ τὴν τρέχουσαν χρῆσιν.

Τὸ νέον Δ. Σ. ἔχει ἐπὶ πλέον πρὸ αὐτοῦ τὸ ἔργον τοῦ ἐξοπλισμοῦ τῆς αἰθού-
σης διὰ φωτιστικῶν σωμάτων, καθισμάτων, λογεῖου κ.λ.π., ὥστε νὰ εἶναι αὐτὴ
χρήσιμος κατὰ τὸν Σεπτέμβριον, ὅταν θὰ γίνῃ ὁ ἐγκαταστάσιμος τῆς διὰ τῆς ἐν αὐ-
τῇ συγκλήσεως τοῦ Ἀ' Διεθνoῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου. Πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς

δαπάνης ταύτης ἐνεγράφη εἰς τὸν προϋπολογισμὸν πίστωσις 160.000 δραχμῶν.

Ἐπὶ τούτοις, διὰ τὴν λειτουργίαν κατὰ τὸν ἀρχικὸν σκοπὸν τῆς ἀποκαταστάσεώς του τὸ περιφανὲς τοῦτο κτήριον, ὡς αἰθουσα δηλονότι Γραμμάτων καὶ Γε. χνῶν, ἐκρίθη ἀναγκαῖα ἢ ἀπὸ τοῦδε πρόβλεψις τοῦ τε τρόπου καὶ τῆς δαπάνης τῆς λειτουργίας του. Διὰ τοῦτο πρέπει ἡ παροῦσα Γεν. Συνέλευσις νὰ ἐξουσιοδοτήσῃ τὸ νέον Συμβούλιον διὰ τὴν συντάξῃ ἕνα Κανονισμὸν Λειτουργίας, ὃ ὁποῖος νὰ ὀρίξῃ εἰδικῶς ἐντεταλμένους διαχειριστὰς τῆς αἰθούσης καὶ νὰ καθορίξῃ τὰ τε δῆρια καὶ τοὺς ἔδρους τῆς χρήσεως αὐτῆς.

Δ'. ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΡΗΤΟΛΟΓΙΚΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ. — Ἡ Ἑταιρία ἔκρινεν ἤδη ἀπὸ πέρυσι ἐπιβεβλημένον νὰ τιμῆσῃ τὴν ἐφετεινὴν χιλιοστὴν ἐπέτειον τῆς ἀνακτίσεως τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν. Ὡς προσφορώτερος τρόπος ἀποδόσεως τῆς τιμῆς ταύτης — σύμφωνα καὶ πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῆς Ε.Κ.Ι.Μ. — ἐκρίθη ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ ὀργάνωσις καὶ διεξαγωγή ἐν Ἑρακλείῳ Διεθνoῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ προσκληθῶσιν οἱ πάσης φύσεως ἐρευνηταὶ τῆς καθόλου Κρητικῆς Ἱστορίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀνέγερσις Ἀναθηματικῆς στήλης μετὰ χαλκίνου μεταλλοῦ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ. Ἡ δὲ τὸ Δ. Σ. εὑρίσκειται εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ ἀνακοινώσῃ τὰ ἀκόλουθα διὰ τὸ Κρητολογικὸν Συνέδριον :

1) Συνεκροτήθη ἡ Τιμητικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Συνεδρίου ἐκ τοῦ σεβ. Μητροπολίτου Κρήτης, τοῦ ἐξοχ. ἐπὶ τῆς Ἑθνικῆς Παιδείας Ἰπουργοῦ καὶ τῶν Κρητῶν καθηγητῶν ἀνωτάτων σχολῶν κ. Ἰωάννου Καλιτσουάνη, Κων/νου Ἡλιάκη, Δημ. Καλιτσουάνη, Γ. Κουρμούλη, Στυλ. Καψωμένου, Ἐμμ. Κριαρᾶ, Παντελῆ Πρεβελάκη, Νικολάου Τωμαδάκη καὶ Ἀνδρέου Φυτράκη, ἀπάντων προφορῶς ἀποδεχθέντων τὴν συμμετοχὴν των, δι' ἣν, τιμητικὴν διὰ τὴν Ἑταιρίαν, ἐκδήλωσιν τοῖς ἐκφράζομεν πολλὰς εὐχαριστίας. 2) Συνεκροτήθη ἐπίσης ἡ Ὄργανωτικὴ Ἐπιτροπὴ ἐκ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ν. Β. Τωμαδάκη ὡς Γενικοῦ Γραμματέως, τῶν κ. Νικολάου Πλάτωνος καὶ Μ. Ι. Μανούσακα ὡς εἰδικῶν Γραμματέων καὶ τῶν Προέδρου, Γραμματέως καὶ Ταμίου τοῦ Δ. Σ. τῆς Ε.Κ.Ι.Μ. ὡς μελῶν. Ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη συνέταξε τὸν Κατάλογον τῶν Συνέδρων, περιλαμβάνοντα 141 ἐν δλφ ἐπιστήμονας, ἐξ ὧν 65 ἕξοι. 3) Καθωρίσθη ὡς χρόνος συγκλήσεως τοῦ Συνεδρίου τὸ τρίτον δεκαήμερον τοῦ Σεπτεμβρίου ἐ. ἔ. 4) Ἀπεστάλησαν αἱ προσκλήσεις μετὰ σχετικῆς ἐγκυκλίου πρὸς τὰ μέλη. Σημειοῦται σχετικῶς ἡ εὐόλιμος ἐνδειξις, ὅτι πολλοὶ τῶν προσκληθέντων ἔσπευσαν νὰ ἀπαντήσουν ἀσμένως δηλοῦντες ἀποδοχὴν τῆς προσκλήσεως. 5) Δοθέντος ὅτι, καθ' ἃ ἀπεφασίσθη, ἡ Ἑταιρία θὰ ἀναλάβῃ δαπάνην πλήρους φιλοξενίας τῶν Συνέδρων, ἐνεγράφη εἰς τὸν προϋπολογισμὸν τῆς ἀρξαιμένης χρήσεως σχετικὴ ἐκ δραχμῶν 160.000 πίστωσις, ἐκρατήθησαν δὲ ἤδη τὰ ἀναγκασιότατα δωμάτια εἰς ξενοδοχεῖα τῆς πόλεως.

Συντελέσθη οὕτω ὅλη ἡ προεργασία διὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ Ἀ' Διεθνoῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, ἡ προσδοκωμένη ἐπιτυχία τοῦ ὁποῦ δὲν θὰ συμβᾶλλῃ ἀπλῶς εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς χιλιοστῆς ἐπετείου τῆς λήξεως τῆς ἐν Κρήτῃ Ἀραβοκρατίας, ἀλλὰ — ὅπερ σπουδαιότερον — θὰ συντελέσῃ οὐσιωδῶς εἰς τε τὴν προσδοκοῦσιν τῆς περὶ τὴν Κρήτην ἐρεύνης διὰ τῶν ἐν τῷ Συνεδρίῳ γενησομένων ἀνακοινώσεων καὶ εἰς τὴν καλυτέραν διεθνῆ προβολὴν τῆς Νήσου.

Ὡς πρὸς τὴν ἀνέγερσιν τῆς Ἀναθηματικῆς Στήλης, δι' ἣν προβλέπεται ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τῆς ἡμετέρας Ἑταιρίας δαπάνη 120 000 δραχμῶν, οὐδὲν τὸ θετικὸν ἐπιτεύχθη εἰσέτι, διὸ τὸ νέον Συμβούλιον πρέπει νὰ μεριμνήσῃ ἀμέσως διὰ τε τὴν ἀνάθεσιν τοῦ ἔργου εἰς τὸν κατάλληλον γλύπτην καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς μετὰ τοῦ Δήμου Ἑρακλείου ἀπαιτουμένης συνεργασίας.

Ε'. ΔΙΑΦΟΡΑ. — Εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ Ἐκδόσεων τῆς Ἑταιρίας προβλεπομένην σειράν τῆς Κρητικῆς Ἱστορικῆς Βιβλιοθήκης προσετέθη καὶ δεύτερος τόμος, ὁ ὅποιος εἶναι πᾶνγμα τοῦ συμπολίτου φιλολόγου κ. Ν. Παναγιωτάκη μετὰ τίτλον «Θεοδόσιος ὁ Διάκονος καὶ τὸ ποίημα αὐτοῦ Ἕλωσις τῆς Κρήτης».

2) Ἀπεφασίσθη ἡ ἐκδόσις τοῦ «Τοπογραφικοῦ Καταλόγου» τοῦ Gerola κατὰ μεταφράσιν τοῦ ἑταίρου κ. Κ. Λασιθιωτάκη, μεριμνήσαντος συγχρόνως, πρὸς τῇ μεταφράσει, διὰ τε τὴν ἐνημέρωσιν τῆς παλαιᾶς ταύτης ἐκδόσεως μετὰ τὰ πορίσματα τῆς νεωτέρας ἐρεύνης περὶ τοὺς ἐν Κρήτῃ τοιχογραφημένους ναοὺς καὶ διὰ τὴν συναγωγὴν γενικωτέρων τινῶν καὶ λίαν ἐνδιαφερόντων συμπερασμάτων.

3) Συνεχίσθη καθ' ὅλον τὸ ἔτος, περατοῦται δὲ ὁσονοῦπω, ἡ ταξινομήσις τῶν ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει Κρήτης ἀποκειμένων Ἀρχείων τῆς Δημογεροντίας Ἱερακλείου, ἐργασθέντων πρὸς τοῦτο, ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, τοῖς ἑταίροις κ. Σπυρ. Πλατάκη καὶ τῆς ἐπιμελητρίας τοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου κ. Σωσῶς Πλάτωνος, ἃ ποβαίνει δ' οὕτω χρήσιμον πολύτιμον ὕλικόν τῆς προσφάτου Κρητικῆς Ἱστορίας.

4) Τὸ Δ. Σ., ἀποθλέπον πάντοτε συμπαθῶς κατὰ τὸ Καταστατικόν τῆς Ἑταιρίας πρὸς πᾶσαν προσπάθειαν διασώσεως τῶν μορφῶν τοῦ Κρητικοῦ Πολιτισμοῦ εἴτε ἐπιστημονικὴν εἴτε καὶ δημόδιον, ἐπεχορήγησε τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ θνήστων ἐν τῇ Κρήτῃ» ἔμμετρον λαογραφικὴν συλλογὴν τοῦ κ. Ἰω. Καρταράκη διὰ τοῦ ποσοῦ τῶν 2.000 δραχμῶν.

ΣΤ'. ΣΩΜΑΤΕΙΑΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ. — Ἡ Ἑταιρία ἐθρήνησε κατὰ τὸ λήξαν ἔτος τὸν θάνατον δύο διακεκριμένων τακτικῶν ἑταίρων, τοῦ Νικολάου Τζανάκη, ὑποδιευθυντοῦ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, καὶ τοῦ ποιητοῦ καὶ δημοσιογράφου Θρασυβούλου Σταυράκη, προσέτι δὲ καὶ ἐνὸς ἀντεπιστελλόντος μέλους, τοῦ Ἐπισκόπου Ἱεραῶς καὶ Σητείας Φιλοθέου. Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Θρασυβούλου Σταυράκη ἡ Ἑταιρία δὲν ἐστερήθη ἀπλῶς ἐνὸς ζωτικωτάτου μέλους, ἀλλὰ καὶ ἔχασε τὴν, οὕτως εἰπεῖν, ζῶσαν ἐπαφὴν ἣν εἶχε μετὰ τοῦ ἐκ τῶν θεμελιωτῶν τῆς νεωτέρας Κρητολογίας Νικολάου Σταυράκη, τοῦ ὁποίου υἱὸς ἦτο ὁ ἐκλιπών.

Εἰς τὰ ἀντεπιστέλλοντα μέλη προσετέθησαν οἱ κ. Ροῦσος Καπετανάκης, Δῆμ. Μυρῆς Ἀγίου Νικολάου, καὶ Νικόλαος Στρατάκης, λογοτέχνης. Ὡς ἀντεπιστέλλοντα μέλη ἐξελέγησαν ἐπίσης, διαγραφέντα τῶν τακτικῶν λόγῳ μετοικήσεως, ὁ κ. Γεώργιος Ρασιθάκης καὶ ἡ κ. Κατίνα Τσατσαρωνάκη.

Τοιαύτη, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, ὑπῆρξεν ἡ δρᾶσις τοῦ Δ. Σ. κατὰ τὸ παρελθόν ἔτος. Ἐν ὄψει ἤδη καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένων καὶ τῶν περὶ τοῦ μέλλοντος σχεδιασθέντων, ὡς ταῦτα ἀνωτέρω διεγράφησαν, καλεῖσθε νὰ κρίνετε καὶ νὰ ἀναμετρήσετε μετὰ περινοίας τὴν ὑπάρχουσαν εὐθύνην διὰ τε τὸ παρελθόν καὶ τὸ μέλλον.

Ἐν Ἱερακλείῳ τῇ 29ῃ Ἰανουαρίου 1961

Ὁ Πρόεδρος
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΛ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

Ὁ Γραμματεὺς
ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΝ ΚΡΗΤῃ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1960

Τὸ διαρρεῖον ἔτος ὑπῆρξεν ἔτος μεταβολῶν καὶ ἀναδιοργανώσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας. Αὕτη ἀπεσπάρθη ἐκ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ ὑπῆχθη εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως, γεγονός δὲ ὅποιον ἐχαιρετήθη ὡς προαγωγή τοῦ ὅλου κλάδου.

Ἡ Κρήτη ἐχωρίσθη καὶ πάλιν εἰς δύο ἀρχαιολογικὰς περιφερείας, τὴν ἸΕην καὶ ἸΣΤην, καὶ ὁ ἐπιμελητὴς Στ. Ἀλεξίου, προαχθεὶς εἰς ἑφορον, ἀνέλαβε τὴν δευτέραν τῆς Δυτ. Κρήτης. Εἰς ἀντικατάστασίν του μετετέθη εἰς Ἡράκλειον ἐξ Ἀττικῆς ὁ ἐπιμελητὴς Κωνσταντῖνος Δαβάρας. Ἀφ' ἐτέρου, ὁ ἐπιμελητὴς Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Μύρων Μιχαηλίδης ἀντικατέστησε τὸν ἐπιμελητὴν Κ. Καλοκύρη, μετατεθέντα εἰς Ἀθήνας καὶ ἰνυλοβόντια τὴν διέφυθον τῆς Δ' Ἐφορείας Βυζαντινῶν καὶ Μεσαιωνικῶν Ἀρχαιοτήτων Ἰήσων.

Εἰς τὸ κτήριον τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ἀπεπερατώθησαν καὶ κατὰ τὰς λεπτομερείας αἱ νέαι μεγάλαι ἀποθήκαι. Οὕτω βαίνει πρὸς ὀριστικὴν λύσιν τὸ πρόβλημα τῆς ἀποθηκείσεως τῶν ἀπειραρίθμων ἀρχαιοτήτων καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν ἀποσυμφορήσεως τῶν ἐργαστηρίων καὶ αἰθουσῶν μελέτης. Παράλληλως διεμορφώθη ὁ περίβολος τοῦ Μουσείου διὰ κατασκευῆς κικλιδῶματος καὶ πεζοδρομίου καὶ διὰ φυτεύσεως 100 καλλωπιστικῶν δενδρυλλίων. Ἀφ' ἐτέρου, ἀνεβλήθη καὶ πάλιν ἡ συμπλήρωσις τῆς ἐπιγραφικῆς Συλλογῆς, τοῦ Μουσείου, ἡ κατασκευὴ τοῦ μικροῦ σμφιθεάτρου εἰς τὸν χώρον ἐπὶ τοῦ ἔναντι τοῦ Μουσείου προμαχῶνος καὶ ἡ σύνδεσις ταύτης διὰ γεφύρας μετὰ τοῦ κυρίως Μουσείου.

Σημαντικὴ πρόοδος ἐτελέσθη εἰς τὸ ἔργον ἐπανεκθέσεως τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, διὰ δαπανηθέντος συνολικῶς ποσοῦ 415.000 δρχ. Συνεπληρώθη ἡ τουριστικὴ ἔκθεσις διὰ προσθήκης νέων ἀξιολόγων ἀντικειμένων, προπαρασκευάσθη ἡ ἔκθεσις τῆς νέας πτέρυγος καὶ ἐπληρώθησαν αἱ νέαι αἰθουσαι τῆς Ἐπιστημονικῆς Συλλογῆς διὰ τοξινόμησεως μεγάλου ἀριθμοῦ νέων ὁμάδων ἀρχαίων καὶ διὰ κατασκευῆς πολλῶν νέων δρυῶν κρυσταλλοφράκτων προθηκῶν. Διὰ τῆς ἀρχαιολόγου Αἰκ. Μαυριγιαννάκη ἤρχιζεν ἡ τοξινόμησις τοῦ περιεχομένου τῶν ἀποθηκῶν, ὅπου ἐτοποθετήθησαν μεταλλικὰ ράφια τύπου Dexia, ἀξίας 150.000 δρχ. Συνεχίσθη ἡ ἰδιαιτέρως σημαντικὴ ἐργασία τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν μινωικῶν τοιχογραφιῶν. Ὁ ἑφορος Ν. Πλάτων, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ εἰδικευμένου ζωγράφου Θωμᾶ Φανουράκη, προέβη εἰς μίαν νέαν ἀνασύνθεσιν τριῶν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἐξ αὐτῶν, τῆς μεγάλης συνθέσεως τῆς περιλαμβανούσης τὴν «Παριζιάναν», τῆς τοιχογραφίας τῶν αἰλούρων ἐκ τῆς Ἐπαύλεως τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ, τέλος, τοῦ Κροκοσυλλέκτου. Μελέτη σχετικὴ πρὸς τὴν ἀνασύνθεσιν τῆς πρώτης ἐδημοσιεύθη ἤδη εἰς τὰ Κρητικὰ Χρονικά. Διὰ τὸν κροκοσυλλέκτην ἐπεβεβαιώθη ὀριστικῶς ὅτι πρόκειται περὶ πιθήκου καὶ ὄχι παιδός, ὅπως ἐπίστευον πολλοί. Ἡ τοιχογραφία ἐμεγάλωσε σημαντικῶς διὰ τῆς ἀνακαλύψεως καὶ προσθήκης νέων τεμαχίων, εἰς τὰ ὅποια εἰκονίζεται καὶ δευτέρος πίθηκος ἀντιπὸς πρὸς τὸν πρῶτον, ὡς καὶ κάλαθος πλησίον τῆς κεφαλῆς του.

Διὰ τῆς προσλήψεως καὶ νέων ἐκτάκτων τεχνιτῶν, τῶν Κ. Βιτωράκη, Γ. Ἡλιάκη καὶ Κ. Κωνσταντάκη, ἐξηκολούθησεν ἡ ἐντατικὴ ἐργασία εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ Μουσείου, ὅπου ἀποκατεστάθησαν πολλαὶ ὁμάδες τῶν νέων καὶ παλαιῶν ἀνασκαφῶν Οὐίως ἀνεσυνεκροτήθησαν τὰ ἀγγεῖα τῆς Μυρσίνης, τῆς Φορτέτσας καὶ διάφορα ἄλλα γεωμετρικά, τὰ ὑπονεολιθικά τῆς Φουρνῆς, τὰ

ἀγγεῖα καὶ οἱ πίθοι ἐκ Χόνδρου Βιάννου καὶ ἐγένετο νέα ἐργασία εἰς τὰ σφυροήλατα τῆς Δρήρου, εἰς πολλὰ τῶν χαλκῶν τῆς ἐκθέσεως καὶ τῶν ἀποθηκῶν καὶ τέλος εἰς τὰ χαλκὰ τῆς ὁμάδος τῆς Ἀγ. Γαλήνης. Τεχνικὸν ἐπίτευγμα ἀπετέλεσεν ἡ στερέωσις καὶ ἐκθεσις τῶν σκελετῶν τῶν ἀνευρεθέντων ἐντὸς σαρκοφάγων λαξευτοῦ τάφου εἰς Ἀρχάνες. Ἐκ παρολλήλου, οἱ τεχνίται τῶν ξένων Σχολῶν ἀπεκατέστησαν τὰ πολυπληθῆ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Κνωσοῦ καὶ Φαιστοῦ. Εἰς τὴν ζωγραφικὴν ἀποκατάστασιν εἰργάσθη ὁ εἰδικευμένος ζωγράφος Θωμᾶς Φανουράκης. Ἐνδιαφέρουσα ἀπὸ αἰσθητικῆς ἀπόψεως ἦτο ἡ ἐργασία τοῦ ζωγράφου Κ. Πετράκη, διορθώσαντος τὰς παλαιὰς συμπληρώσεις πολλῶν ἀγγείων, ἐν πολλοῖς ἀκαλαισθήτους ἢ ὑπερβολικῶς ὁμοίας πρὸς τὰ ἀρχαῖα μέρη καὶ πλαστογραφούσας τοιουτοτρόπως τὸ σύνολον.

Συνεχίσθη ὑπὸ τοῦ ἐφόρου Πλάτωνος καὶ τοῦ ζωγράφου Θωμᾶ Φανουράκη ἡ προπαρασκευὴ τοῦ Corpus τῶν μινωικῶν σφραγίδων καὶ σφραγισμάτων, ἐκδιδομένου ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς Μαγνητίας, διὰ περαιτέρω μελέτης, ταξινομήσεως καὶ σχεδιάσεως τοῦ ὕλικου.

Διάφορα νέα βιβλία ἀπέκτησεν ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Μουσείου, καθισταμένη βαθμηδὸν ἀξιόλογον βοήθημα ἀρχαιολογικῆς μελέτης.

Τέλος, ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ Κ. Δαβάρρα κατεγράφη εἰς τὰ εὐρετήρια μέγας ἀριθμὸς ἐκ τῶν ἀκαταγράφων ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου.

Τὸ ἐν Ἡρακλείῳ Ἱστορικὸν Μοσεῖον Κρήτης ἀπέκτησε πολλὰ καὶ ἀξιόλογα νέα ἀντικείμενα τοῦ κύκλου τῆς ἀρμοδιότητός του. Σχετικῶς διαλαμβάνει ἡ ἐκθεσις πεπραγμένων τῆς Ἐταιρείας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν.

Ἀντιθέτως πρὸς τὰς Ἀρχαιολογικὰς Συλλογὰς Νεαπόλεως καὶ Ἱεραπέτρας, αἱ ὁποῖαι παρέμειναν οὐσιαστικῶς στάσιμοι, ἱκανὴ πρόοδος συνετελέσθη εἰς τὰ λοιπὰ Μοσεῖα τῆς Κρήτης. Οὕτω, διὰ τὸ Μοσεῖον Ἀγίου Νικολάου διερρυθμίσθη χώρος λίαν ἱκανοποιητικῆς ἐμφανίσεως εἰς τὸ ἰσόγειον τοῦ Δημαρχείου, περιλαμβάνων δύο αἰθούσας καὶ ἀποθήκην. Τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ἀκαταπόνητον δραστηριότητα καὶ ἀρχαιοφιλίαν τοῦ δημάρχου κ. Ρούσσου Καπετανάκη. Ἐγκαθῆτα ἐστεγάσθησαν τὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν Ὀλοῦντος καὶ Κριτσᾶς, τὰ ὁποῖα καὶ ἀνεσυγκροτήθησαν ἐνταῦθα ὑπὸ τεχνιτῶν τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου.

Τὸ Μοσεῖον Χανίων δὲν μετεφέρθη εἰσέτι εἰς τὸν ἀναστηλούμενον ναὸν τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, ἐγένετο ὁμως σημαντικὴ ἐργασία προκαταρκτικῆς ταξινομήσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν ἀρχαιοτήτων του, κυρίως τῶν ἀγαλμάτων τῶν ἀνασκαφῶν Λισσοῦ καὶ Ἀπιέρας, ὑπὸ τοῦ ἐφόρου Στυλιανοῦ Ἀλεξίου καὶ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ζαχ. Κανάκη. Τὸ τέμενος, ἐνθα στεγάζεται νῦν τὸ Μοσεῖον, θὰ μετατραπῆ μετὰ τὴν ἐκκένωσίν του εἰς τουριστικὸν περίπτερον. Σημειωτέον ὅτι διὰ τῆς ἐν Χανίοις ἐγκαταστάσεως τοῦ νέου ἐφόρου Στ. Ἀλεξίου ἀνεξωογονήθη ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐρευνα τῆς περιοχῆς ὡς καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Χανιωτῶν διὰ τὰ ἀρχαῖα, πολλὰ δὲ ἀντικείμενα παρεδόθησαν οὕτω εἰς τὸ Μοσεῖον.

Τὸ Μοσεῖον Ρεθύμνου ἀπέκτησε τὰ εὐρήματα τῆς ὑποβρυχίου ἐρεῦνης τῆς Ἁγίας Γαλήνης, καθιστάμενον οὕτω ἀξιόλογον καὶ διὰ τὰς συλλογὰς χαλκῶν ἀντικειμένων καὶ νομισμάτων.

Εἰς τὸ Ἡράκλειον ἰδρύθη νέα ἰδιωτικὴ ἀρχαιολογικὴ Συλλογὴ ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ κ. Ν. Μεταξᾶ, τῆς ὁποίας προβλέπεται ταχεῖα ἡ ἀνάπτυξις.

Εὐρὺς ὑπῆρξεν ὁ καθ' ἄριστον τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων.

Οὕτω, πλὴν τῆς Κνωσοῦ, Ἁγ. Τριάδος, Τυλίσου, Μεγάρου Νίρου καὶ κυρίως τῶν Μαλίων, ἐκαθαρίσθησαν ριζικῶς διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ Κ. Δοβόρου καὶ τὰ Γουρνιά. Ἡ μινωικὴ πόλιχνη ἔλαβε νέαν ὄψιν διὰ τῆς ἀποκαλύψεως μεγάλων ἐκτάσεων διαπέδων οἰκιῶν καὶ λιθοστρώτων τῶν ὁδῶν, ὧς καὶ διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως μεγάλων ὄγκων χωμάτων ἐκ τῆς κεντρικῆς πλατείας, ἅτινα εἶχον συσσωρευθῆ κατὰ τὸν ἀπὸ τῶν ἀνασκαφῶν διαρρέουσιν ἡμῖν αἰῶνα.

Ἰκανοποιητικῶς ἐπροχώρησαν τὰ ἔργα ἀποκαταστάσεως ἀρχαῖο-ολογικῶν χώρων.

Εἰς Κνωσὸν αἱ ἐργασίαι ἐγένοντο διὰ τοῦ ἐφόρου Ν. Πλάτωνος, τεχνικῶς ἐπιβλέπωντος τοῦ ἀρχιτεχνίτου τοῦ Μουσείου Ζαχ. Κανάκη. Συνεχίσθη τὸ ἔργον ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἀνακτόρου, ἰδίως εἰς τὴν νοτίαν εἰσοδον, τὰς περὶ αὐτὴν οἰκίας καὶ τὴν βοθμιδαίτην στοάν, ὅπου διὰ πρῶτην φορὰν ἐγένετο συστηματικὴ σιερῶσις καὶ ἀποκατάστασις, ἀνακαλυφθέντων καὶ νέων τμημάτων αὐτῆς.

Εἰς τὸ μινωικὸν μέγαρον Νίρου ἐγένετο συστηματικὴ σιερῶσις τῶν διαπέδων καὶ τοίχων, τῶν πλικοστρώτων οὐλῶν, τῶν ὀρθομαρμάρωσεων κλπ. Ἰδίως διεσαφήθη ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου διὰ τῆς γενικῆς ἐργασίας τὸ σύστημα ἀποθηκῶν μετὰ τοῦ διαδρόμου τῶν καὶ ἡ παρακειμένη κλίμαξ πρὸς τὸν ἄνω ὄροφον. Ἀπεμακρύνθησαν πάντα τὰ νεωτερικὰ ἐρείπια τὰ καταλαμβάνοντα μέρος τῆς αὐλῆς καὶ διὰ τῆς ἐξαγορᾶς ζώνης ἐκ τῶν παρακειμένων ἀγρῶν κατέστη δυνατόν νὰ κατασφαιλισθῆ ὁ χώρος διὰ περιφράξεως.

Εἰς Μάλια, ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς ἐκτάσεως τοῦ Ἀνακτόρου ἐστερεώθησαν καὶ ἀποκατεστάθησαν τὰ δάπεδα, οἱ τοῖχοι καὶ αἱ κλίμακες. Διεσαφήθη τὸ δάπεδον τῶν βορειῶν ἀποθηκῶν καὶ συνεπληρώθησαν αἱ βάσεις τῶν παραστάδων τοῦ πολυθύρου μεγάρου. Εἰς τὴν νοτίαν πτέρυγα ἀποκατεστάθησαν τὰ υπερβολικῶς ἀνεσκαμμένα παλαιότερον δάπεδα. Τέλος ἐγένετο ἀποχωμάτωσις καὶ στερεώσις ἐκτάσεως εἰς τὸ Βλ. τμήμα τῆς δυτικῆς αὐλῆς καὶ ἀποκατεστάθη συστηματικῶς ἡ πομπικὴ ὁδὸς καὶ τὸ πλακόστρωτον. Εἰς τὸς ἐργασίας συνέβαλον ἡ ἀρχαιολόγος Αἰκ. Μαυριγιαννάκη καὶ ὁ ἀρχιτεχνίτης Ζησαρίας Κανάκης.

Εἰς Φαιστόν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνασκαφῆς ἐγένοντο οἱ ἀπαρσι-τητοὶ ἐργασίαι στερεώσεως τῶν ἀποκαλυφθέντων.

Διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐνετικῶν τειχῶν Ἡρακλείου ἤρχισαν αἱ προεργασίαι κατασκευῆς τῆς γεφυρώσεως τοῦ ῥήγματος τοῦ πορὰ τὴν πύλην Βηθλεέμ, κατόπιν δὲ ἀπομακρύνσεως οἰκογενειῶν τινων κατεδαφίσθη σειρά προχείρων οἰκοδομημάτων ἐπὶ τῶν τειχῶν, ὅπου ἡ γεφυρώσις.

Ἦρχισεν ἡ Δ' φάσις ἀναστηλώσεως τοῦ Ἀγίου Μαρκοῦ Ἡρακλείου, ὑπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐπιβλεψιν τοῦ ἐφόρου Πλάτωνος, διὰ τῆς διαμορφώσεως τοῦ προστώου καὶ συμπληρώσεως τῶν μαρμαρίνων πλακῶν τῶν διαπέδων, ὡς καὶ διὰ τῆς κατασκευῆς βοηθητικῶν χώρων εἰς τὴν νοτίαν αὐλὴν.

Εἰς τὴν Παναγίαν Σταυροφόρων Ἡρακλείου ἐκαθαρίσθη ὁ χώρος καὶ ἀπεκαλύφθησαν ἰκανὰ δάπεδα.

Συνεχίσθη ἐπίσης ἡ ἀναστήλωσις τοῦ Ἀγίου Φραγκίσκου Χανίων ὅπου διεμορφώθη ἡ ἀνατολικὴ θύρα τῆς εἰσοδου, ἡ ἔσωτερικὴ αὐλὴ καὶ τὸ παρ' αὐτὴν παράρτημα, ὑπὸ τὴν τεχνικὴν ἐπιβλεψιν τοῦ Νομομηχανικοῦ κ. Κωνστ. Λασιθιωτάκη.

Ἀνεστηλώθη ὁ βυζαντινὸς ναὸς τῆς Παναγίας Κερᾶς Χρωμοναστηρίου Ρεθύμνης, τὸ πλεῖστον ἐρειπωμένως, διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ Βυζαντ. Ἀρ-

χαιοτήτων Μ. Μιχαηλίδου, οὕτω δὲ περιεσώθησαν αἱ ὑπάρχουσαι τοιχογραφίαι, αἱ ὁποῖαι ἄλλως θὰ κατέπιπτον.

Ὁ αὐτὸς ἐπιμελητὴς προέβη εἰς τὴν στερέωσιν καὶ ἀνακεράμασιν τῆς στέγης τοῦ βυζαντινοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Ξιφηφόρου εἰς Ἀποδοῦλου Ἀμαρίου Ρεθύμνης.

Μεγάλου ἐνδιαφέροντος ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνά τὴν νῆσον ἀνασκαφῶν, τὸσον τῆς ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας ὅσον καὶ τῶν ξένων Ἀρχαιολογικῶν Σχολῶν.

Α) Ἀνασκαφαὶ τῆς ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας.

Πλουσία ὑπῆρξεν ἡ ἀνασκαφικὴ δρᾶσις εἰς τὴν Κεντρικὴν Κρήτην: Εἰς Ἀρχάνες οἱ τυχαίως ἀνακαλυφθέντες εἰς θέσιν Ἀνήφορος δύο λαξευτοὶ ΥΜΙΙ τάφοι ἀνεσκάφησαν διὰ τοῦ ἐφόρου Ν. Πλάτωνος, βοηθουμένου ὑπὸ τῆς Αἰκ. Μαυριγιαννάκη. Κατ' ἀρχὰς περισυλλεγὴ κιβωτιόσχημος μὲ ἐξίτηλον διακόσμησιν λάρναξ, ἐξαχθεῖσα ἐκ τοῦ ἐνὸς τῶν τάφων ὑπὸ τῶν ἀνευρόντων τούτων χωρικῶν, ὁμοῦ μετὰ συνοδευούσης ραμφιδοστίμου προχοϊσκῆς, Δοθέντος ὄχι τὸ μέγεθος τῆς λάρνακος ἦτο σμικρότατον, τὰ δὲ ὅσα ἀνήκον εἰς ἐνήλικα, εἶναι φανερόν ὅτι ἡ λάρναξ ἐχρησιμοποιήθη ὡς ὀστεοφυλάκιον. Εἰς τὸ δάπεδον τοῦ τάφου τούτου εὐρέθησαν δύο βόθροι μὲ τοὺς εἰς συνεσταλμένην στάσιν νεκροὺς εἰς τὴν θέσιν των. Τὸ κρανίον τοῦ ἐνὸς κατηθύνετο πρὸς Νότον, τοῦ δὲ ἑτέρου πρὸς Δυσμᾶς. Τρίτος βόθρος ἐκαλύπτετο ὑπὸ ἀνεστραμμένης ἑλλειψοειδοῦς λάρνακος ΜΜ χρόνων, ἐπαναχρησιμοποιηθεῖσας. Ὁ νεκρὸς, ἀριστα διατηρούμενος, εἶχε τὸ κρανίον πρὸς Νότον καὶ ἔφερεν ἄπλοῦν χάλκινον δακτύλιον εἰς ἓνα τῶν δακτύλων. Λόγω τῆς ἀρίστης του διατηρήσεως ὁ σκελετὸς οὗτος, στερεωθεὶς διὰ τεχνικῶν μέσων, ἀπεσπᾶσθη μετὰ τοῦ βόθρου καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Παρπλευρῶς τῆς σαρκοφάγου ταύτης ἔκειτο τὸ τεμαχισμένον κάλυμμά της, τὸ ὅποτον ἔφερε μικρὰς λαβὰς καὶ ἕτερος νεκρὸς. Ὅλίγα ἀγγεῖα, ὡς τρεῖς ψευδόστομοι ἀμφορεῖς, δύο πρόχοι καὶ μία κύαθος, συνώδευον τοὺς νεκροὺς.

Ὁ δεύτερος τάφος, μετὰ δρόμου ἀπὸ Β. πρὸς Ν, εἶχεν ἀκανόνιστον κυκλικὸν σχῆμα καὶ εὐρέθη ἀσύλητος. Μία σαρκοφάγος κατὰ τὴν ΒΑ. πλευράν, ἐφ' ἧς δὲν διεκρίνετο διακόσμησις, περιεῖχε δύο νεκρούς. Τὸ σαγματοειδὲς κάλυμμά της, μετὰ μεσσίας ῥάχεως καὶ τεσσάρων λαβῶν κατὰ τὰς γωνίας, ἔκειτο τεθραυσμένον. Τὰ συνοδευόμενα κτερίσματα ἦσαν τρία ἀγγεῖα.

Ἐφ' ἑτέρου εἰς τὸ προάστειον τοῦ Ἡρακλείου Κασσαμπᾶς περισυλλεγῆσαν, ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου, βοηθουμένου ὑπὸ τῆς ἀρχαιολόγου Αἰκ. Μαυριγιαννάκη, τέσσαρες σαρκοφάγοι ἐντὸς ΥΜΙΙ λαξευτοῦ τάφου, τοῦ ὁποῦ ἡ ὄροφῆ εἶχε καταπέσει καὶ ὅστις ἀνεκαλύφθη τυχαίως κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων. Αἱ σαρκοφάγοι ἦσαν κιβωτιόσχημοι μετὰ διακοσμήσεως μὴ διακρινομένης. Ἡ μία ἐξ αὐτῶν ἔφερε κάτωθεν τοῦ γείσου εἶδος ἀναγλύφου σχοινίου.

Εἰς τὸ κέντρον τοῦ Ἡρακλείου, ὑπὸ τὸν ἐνετικὸν ναὸν τῆς Παναγίας τοῦ Φόρου, ὁ ἐπιμελητὴς Βυζαντ. Ἀρχαιοτήτων Μ. Μιχαηλίδης προέβη εἰς δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν, ἀποκαλύψας θεμέλια τοῦ πρώτου βυζαντινοῦ ναοῦ, χροнологουμένου πιθανῶς εἰς τοὺς ἀμέσως μετὰ τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν χρόνους.

Εἰς Μητρόπολιν Γόρτυνος, κατόπιν ἀνευρέσεως τμήματος ψηφιδωτοῦ κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων οἰκίας τοῦ Γεωργ. Λουπάκη, ἡ Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσία διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ Κ. Δαβάρα διενήργησε δοκιμαστικὴν ἀνασκα-

φήν. Διὰ ταύτης ἤλθον εἰς φῶς τμήματα μεγάλου πολυτελοῦς ψηφιδωτοῦ δαπέδου, διαστάσεων τουλάχιστον 7 τ. μ., ὀριζομένου πρὸς Δ ὑπὸ τοίχῳ φέροντος πολυχρωμον ὀρθομαρμύρωσιν. Ἐκ τοῦ τοίχου τούτου ἀπεσπάσθησαν ὑπὸ τοῦ ἰδιοκίτου κατὰ τὴν ἀνεύρεσιν δύο ἐντειοχισμένα εὐμεγέθη ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, ἓν κορινθιακὸν κιονόκρανον καὶ ἓν τμήμα ἐπιστυλίου μετ' ἐπιγραφῆς ἀναφερούσης τὸν αὐτοκράτορα Τροϊανόν. Διὰ ταύτης ὀδηγοῦμεθα, φαίνεται, ἐπὶ τὰ ἴχνη ἑνὸς ἀγνώστου μέχρι σήμερον, ἴσως γειτονικοῦ πρὸς τὸ ψηφιδωτόν, μνημειώδους κτηρίου τῆς Γόρτυος, ἀνήκοντος εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Τροϊανοῦ. Ὑπεράνω τοῦ δαπέδου εὐρέθησαν οἱ κέραμοι τῆς κατασκευῆς στέγης. Τὸ ψηφιδωτόν, μετὰ ψηφίδων μεγέθους 0 005 · 0.01, χωρίζεται ὑπὸ λωρίδων ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν εἰς τρία μέρη. Ἐκαστον τῶν ὁποίων κοσμεῖται αὐτοτελῶς. Τὸ πρῶτον τμήμα φέρει εἰς τὸ κέντρον κύκλον μετὰ στροβιζομένων πολυχρωμων φύλλων, περίξ δὲ τοῦ κύκλου ὁμοκέντρος ταινίας μὲ σειράς τριγώνων, ἐναλλὰξ ἐρυθρῶν καὶ κινανῶν, συγκλινόντων πρὸς τὸ κέντρον. Τὸ δεύτερον τμήμα περιλαμβάνει ἓν ἐξάγωνον περικλείον πολὺπλοκον σπειροειδὲς γόσημα. Πρὸς τὸ ἐξάγωνον συνάπτονται ἐναλλὰξ τρίγωνα καὶ τετράγωνα, περικλείοντα τὰ μὲν πρῶτα ἀνά ἓν μικρότερον τρίγωνον, τὰ δὲ δεύτερα γόσημα ἐκ τεσσάρων φύλλων χαστί τεταγμένων. Ἡ ὡα κοσμεῖται διὰ ταινίας μετὰ φύλλων κισσοῦ. Τὸ τρίτον τέλος τμήμα, τὸ καὶ ὠραιότερον, ἔχει κεντρικὸν πίνακα μετὰ πτηνῶν, ὡς ἱέρακος, πέρδικος κ. ἄ., χελώνης καὶ ἀνθέων μεγάλης λαμπρότητος. Ὁ κεντρικὸς οὗτος πίναξ πλαισιοῦται ὑπὸ ταινιῶν φερουσῶν διάφορα κοσμήματα, ὅπως σειράν βαθμιδωτῶν πυρραμίδων, πλοχμόν, τέλος δὲ κυμπλογοράμμους ρόμβους ἔγγεγραμμένους ἐντὸς ἐφαπτομένων κύκλων καὶ φέροντας εἰς τὸ κέντρον σταυρόσχημον κόσμημα. Τὸ χρῶμα τῶν ψηφίδων εἶναι ἰδιαιτέρως λαμπρόν. Ἐφάνθησαν ἤδη 15 διάφορα χρώματα. Τὸ ψηφιδωτὸν διατηρεῖται καλῶς ἂν καὶ ἐνιαχοῦ ἐν καθιζήσει. Μετὰ τὴν δοκιμὴν, αἱ διανοιγεῖσαι τάφροι ἐπληρώθησαν πάλιν διὰ χύματος, ἐν ἀναμονῇ τῆς τελικῆς ἀνοσκαφῆς.

Ἡ ὑπαρξίς τμήματος ἀψίδος ἱεροῦ, κειμένης ὄχι μακρὰν τοῦ ψηφιδωτοῦ, ὠδήγησε τὸν ἔφορον Ν. Πλάτωνα εἰς τὴν σκέψιν ὅτι ἴσως πρόκειται περὶ μεγάλης παλααιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, ὅχι ἀπιθάνως εἰς τὴν θέσιν τοῦ μαρτυρίου τῶν τοπικῶν Ἁγίων Δέκα, ἧτις, ὡς ἔδρα χριστιανικῆς Μητροπόλεως θὰ ἔδωκε τὸ ὄνομα Μητρόπολις εἰς τὸ χωρίον, δυσερμήνευτον μέχρι σήμερον.

Κατόπιν νέας ἀνευρέσεως χαλκῶν ἀντικειμένων ὑπὸ ἀλίεων παρὰ τὴν ἀκτὴν μετὰξὺ Ἀγίας Γαλήνης καὶ Κόκκινου Πύργου, εἰς θέσιν ὅπου τὸ 1936 εἶχεν εὐρεθῆ ἠθασυρὸς χαλκῶν ἀντικειμένων ἀποτεθεὶς εἰς τὸ Μουσεῖον Ρεθύμνου, διενεργήθη ὑπὸ τοῦ ἐφόρου Πλάτωνος ὑποβρύχιος ἔρευνα καὶ περισυλλογή, τῇ βοηθείᾳ καταδυτικοῦ συνεργεῖου τοῦ σκάφους Π/ΑΚ 21 τοῦ Β Ν., εὐγενῶς τεθέντος εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας. Τὰ διάφορα χαλκῶ ἀντικείμενα τὰ ὅποια περισυνέλεξαν κατόπιν δωδεκαῶρον ἐργασίας ὑπὸ τῷ ὕδωρ, ἦσαν διεσκορπισμένα ἐπὶ τοῦ βυθοῦ εἰς βάθος 4-5 μ. καὶ εἰς ἔκτασιν 300 τ. μ., εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς. Λειψανα πλοίου οὐδαμῶς εὐρέθησαν, συνεκεντρώθησαν ὅμως πλείστα ὅσα τεμάχια χαλκῶν ἔλασματων, πολλάκις τμηθέντα διὰ βιαιῆς ὡς φαίνεται, ἐκτινάξεως, ἢ ὅποια ἦτο ἀδύνατον νὰ ἔγινεν εἰς ἀρχαίους χρόνους. Ἐκ τούτου πιθανὸν συμπερασμα φαίνεται ὅτι χαλκοῦν κιβώτιον ἀρχαίου ναυαγίου, ἢ ἴσως ἀπορριφθὲν κατὰ ἀβασίαν ἀρχαίου πλοίου, ἐνετοπίσθη τυχαίως κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ ἐν ἀδυναμίᾳ ἀνιχνύσεως ἐπεχειρήθη ἢ ἀνατίναξις του, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλεται ἡ μεγάλη διασπορὰ τῶν τοιχωμάτων τοῦ κιβωτίου καὶ τοῦ περιεχο-

μένου του. Τὴν σὺλησιν ἀπέδειξε καὶ τὸ γεγονός τῆς εὐρέσεως πολλῶν βάσεων εἰδωλίων ἄλλ' ἐλαχίστων ἐκ τῶν εἰδωλίων αὐτῶν. Ἐκ τῶν πλέον ἐνδιαφερόντων εὐρημάτων ἦτο εἰς θησαυρὸς ἐκ 259 ρωμαϊκῶν νομισμάτων, μίᾳ ὀλοκλήρου σειρᾶς αὐτοκρατόρων ἀπὸ τὸν Αὔγουστον μέχρι τοῦ Περόβου, ἀποτελουμένου καὶ τὸ τερμίσιον καὶ δεξιῶν τοῦ ναυαγίου. Τὰ πλείστα ἐξ αὐτῶν ἀνήκον εἰς τὸν Γ' αἰ', πολλὰ δὲ ἦσαν ἐξαιρέτου διατηρήσεως. Ἐνδιαφέρουσα ἐφάνη ἡ συνύπαρξις τῶν νομισμάτων τριῶν αἰώνων. Ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος ἦσαν ἐν μικρῶν εἰδωλίων Ἀφροδίτης πραξιτελείου τύπου, διαβεβρωμένοι ὀλίγον τὴν ἐπιφάνειαν, εἷς μικρὸς Ἐρωτιδεὺς οἶονεϊ τρέχων καὶ μία προτομὴ Δήμητρος - Ἰσιδος μὲ στέμμα μηνίσκου, σιάχεων καὶ ἡλιακοῦ δίσκου. Περιουνελέγησαν ὁμως καὶ τμήματα μεγαλυτέρων ἀγαλματίων, ὅπως ἀριθμὸς ἐλασμάτων μὲ πτυχᾶς ἐσθῆτος καὶ δεξιὰ χεῖρ εὐμεγέθους ἀγαλματίου, κρατούσα ἀσάφες τι ἀντικείμενον. Ἀφθονα ἦσαν τὰ ἐξαρτήματα σκευῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀξιοπρόσεκτα ἦσαν εἷς πύξος τριποδικοῦ σκεύους, ἴσως κάδου, εἰς σχῆμα περρωτῆς Μεδούσης κρατούσης κυρτὸν τι ἀντικείμενον, ἴσως ἄρπην (δρεπάνον), μία λαβὴ, προφανῶς τοῦ αὐτοῦ σκευους, εἰς σχῆμα ἀνθεμίου μὲ ἐκατέρωθεν προτομὰς λαγωνικῶν κυνῶν, ἔχουσα ἄνω κρῖνον ἐξαρτήσεως, πόδες σκευῶν εἰς σχῆμα πυδῶν λέοντος καὶ ἵππου, τμήμα ἀλύσεως, ἄγγιστρον καὶ ἄ. Ἐνδιαφέρουσα ἦτο μίᾳ σειρᾶ κλειθρῶν, διαφόρων μεγεθῶν καὶ σχημάτων, ἐχόντων τὸ πλείστον προέχον πλακοειδὲς στέλεχος καὶ τρητὴν βίσιν διὰ τὴν προσαρμογὴν τοῦ κλειόντος ἐλασματος. Περιουνελέγη ἔτισης ἀριθμὸς ἐργαλείων, ἡλκων μὲ θολωτὴν κεφαλήν, λύχνων, γυδωνίσκων, ἀρμῶν, στροφάλων, γομφώσεων, πομάτων, σφραγιστικοὶ τινες δικτύλιοι, ἔν ἄκρον ἐρεισινώτου, ὡς ἡρμηνεύθη, ἰδιόρρυθμόν τι ἀντικείμενον μὲ ἐξέχον θολωτὸν κόσμημα, τέλος δὲ ἐν κηροπήγιον ἐπὶ τρισκελοῦς βάσεως καὶ τεμάχια χαλικοῦ ἵππου. Τὰ ἀνωτέρω ἀντικείμενα ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἐσωτογραφήθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, μετὰ δὲ τὸ πέρας τῆς μελέτης των θὰ ἀποτεθοῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Ρεθύμνου. Ἡ υποβρύχιος ἔρευνα θὰ ἐπαναληφθῇ κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος.

Εἰς Λεβήνα (Λέντα) συνεχίσθησιν διὰ Γ' περίοδοι ἀνασκαφαὶ τῶν προανακτορικῶν λαξευτῶν τάφων ὑπὸ τοῦ ἐφόρου Στ. Ἀλεξίου, διεξαχθεῖσαι λίαν συστηματικῶς καὶ μὲ ἀκριβεῖς σφραγιστικὰς παρατηρήσεις Ἀνεσκάφη ὁ παλαιότερον ἐπισημανθεὶς τάφος εἰς θέσιν Ζερβοῦ, ἀνατολικῶς τοῦ Λέντα, ἀνεκαλύφθη δὲ διὰ δοκιμῶν καὶ ἀνεσκάφη ἕτερος εἰς θέσιν Παπούρα, συνεχόμενος μετὰ τοῦ τάφου Ι, μὲθ' οὗ ἀποτελεῖ ταφικὸν σύστημα ὡς τὸ τοῦ Γεροκόμπου.

Ὁ τάφος ΙΙΙ. ὡς ἐκλήθη ὁ εἰς Ζερβοῦ, εἶχεν ἐσωτερικὴν διάμετρον 5 20-5.40 μ., πάχος τοιχωμάτων 1 50-2 μ. καὶ μέγιστον οὐζόμενον ὕψος 0 98 μ. Ἡ θύρα, ὕψους 0 50 καὶ πλάτους 0.85 μ., ἔκειτο κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρᾶν. Πρὸ αὐτῆς ἐξωτερικῶς εὐρέθη ἡ πλσξ δι' ἧς ἐκλείετο. Πυρὰ τὴν βορείαν πλευρᾶν ἐσώζοντο τμήματα τοῦ καταπεσόντος θόλου ἐκ πλακῶν ὑπερκειμένων ἀλλήλων καὶ ὑπ' αὐτάς ἤρχιζε τὸ ταφικὸν στρώμα, ἀποτελούμενον ἐκ πυκνοῦ στρώματος ὀσῶν καὶ ὀλίγων ΠΜΙΙ - ΜΜΙ ἀγγείων. Οὐδὲν ἀπολύτως ἀγγείων τῶν ΠΜΙ ρυθμῶν Ἀγ. Ὀνουφίου καὶ Πύργου εὐρέθη εἰς τὸν τάφον τοῦτον. Τὸ ἀνώτερον τμήμα τοῦ ταφικοῦ στρώματος ἀπέδωσε κύπελλα ἄωτα καὶ μόνα, ἐνίοτε μὲ μεγάλην λαβὴν, προχοῖδια μὲ «ὄφθαλμόν» καὶ ἐνίοτε μὲ λαβὴν θεθειμένην καθέτως πρὸς τὴν προχοήν, ἐν ἀγγείδιον τοῦ ἀκιδωτοῦ ρυθμοῦ μὲ σωληνωτὴν προχοήν καὶ τέλος ἐν ἀγγείδιον ἐκ πολυχρώμου λίθου. Ἀπαντῶσιν ἤδη ἐνταῦθα τὰ κυματοειδῆ στόμια. Ἡ κεραμικὴ τοῦ διαπέδου παρου-

οίσασε κατά τὸ πλείστον ΠΜΙΙ χαρακτηριστικά. Μεταξὺ τῶν εὐρημάτων ἦσαν μία λοπάς, ἔν μικρογραφικὸν προχοϊδίων ἐντοπίου ρυθμοῦ Βασιλικῆς, ἔν πυξιδίων σφαιροειδοῦς τύπου καὶ ἔν κυκλαδικὸν εἰδῶλιον. Ὁ τάφος ἀπέδωσεν ἐπίσης ἕξ σφραγίδας ἀπλῶν καὶ γνωστῶν σχημάτων, ἐκ τῶν ὁποίων δύο ἦσαν ἐλεφαντίναι. Μία ἐκ πρασίνου στεατίτου εἶχε κοχλιοειδὲς σχῆμα καὶ χαρακτὸν S.

Ὁ νέος τάφος τῆς Παπούρας, κληθεὶς Ιβ, εἶχε διάμετρον 4 50 μ. περίπου, μέγιστον πᾶχος τοιχωμάτων 1 90 μ., ὕψος 1.40 μ. Ὑπῆρχον πρὸ τῆς εἰσόδου διαλελυμένα διαμερίσματα λατρείας, ἐξ ὧν προήλθον δύο λοπάδες μετὰ προχοῶν καὶ διακοσμήσεως ἐκ φαιῶν πλατειῶν ταινιῶν, ἔν ἀθυρματικὸν λίθινον κυπελλίδιον καὶ δύο κύθοι. Ὁ κυρίως τάφος, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν λίθων τοῦ καταρρεύσαντος θόλου, ἀπέδωκε τὰ συνήθη ΜΜΙ ἀγγεῖα, κύπελλα μὲ πιέσεις δακτύλων παρὰ τὴν βίαν, προχοῖδια κ. ἄ. Τὸ κατώτερον στρώμα (ΠΜΙΙ) διακρίνεται καὶ ἐδῶ σαφῶς, χαρακτηριζόμενον ἐξ ἐνὸς ἀγγελιδίου ἐκ πρασίνου στεατίτου μὲ πυκνὴν γραμμικὴν χόραξιν, ἐνὸς πυξιδίου μὲ χαρακτὰ ἡμικύκλια καὶ ἐνὸς εἰδωλίου κυκλαδικοῦ τύπου. Ἐτερον κυκλαδικὸν εἰδῶλιον εὐρέθη ἐπιφανειακῶς, ἐξαχθὲν πιθανῶς ἐκ τοῦ βαθυτέρου στρώματος κατὰ πάλαιάν τινα διατάραξιν. Οἱ ΠΜΙ ρυθμοὶ Ἄγ. Ὀνουφρίου καὶ Πύργου, οἱ γνωστοὶ ἐκ τοῦ βαθυτέρου στρώματος τοῦ τάφου ΙΙ Γεροκάμπου, ἀπουσίαζαν καὶ ἐδῶ τελείως. Ὁ τάφος ἀπέδωκε καὶ τινες πενιχρὰς σφραγίδας καὶ ἐξαριήματα, ὡς καὶ τινες λεπίδας ἐξ ὀψιανοῦ. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ τάφος καὶ πρὸ τῆς τελικῆς ἐγκαταλείψεώς του εἶχε καταρρεύσει καὶ ἀνακατασκευασθῆ, διότι παρετηρήθησαν ταφαι ὑπερκείμεναι σωρῶν πλακῶν καταπεσοῶν ἐκ τοῦ θόλου.

Εἰς Χόνδρον Βιάννου ὁ ἔφορος Ν. Πλάτων δαπάνη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας προέβη εἰς διαφόρους ἀνασκαφὰς (βλ. φωτογραφίαις εἰς «Τὸ ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1960»):

α) Ἐκαθαρίσθη, ἀπεκατεστάθη καὶ συνεπληρώθη διὰ μικρᾶς σκαφῆς ἡ ἀποκάλυψις τῶν ΥΜΙΙ οἰκιῶν εἰς Κεφάλι Χόνδρου.

β) Ἐπὶ τοῦ ἁμέσως δυτικῶς τοῦ διασέλλου τῆς ΥΜΙΙ ἐγκαταστάσεως ὑψώματος Κεφάλι Λαζανᾶ Χόνδρου ἀπεκαλύφθη μία μεγάλη μινωικὴ ἀγρέπαιλις, ἰσχυρὰς κατασκευῆς, ἀλλὰ καὶ ἰσχυρὰς καταστραμμένη, ἀναγομένη, ὡς ἡ ἄφθονος κεραμικὴ ἀπέδειξεν, εἰς τοὺς πρὸ τῆς σεισμικῆς καταστροφῆς περὶ τὸ 1600 π. Χ. χρόνους. Ἡ καταστροφή προεκλήθη ἐξ ἀγνώστων λόγων, ὀφειλομένη πιθανῶς εἰς σεισμούς. Τὸ ὑλικὸν ἀφρῆθη ἐν μέρει πρὸς οἰκοδόμησιν τῶν ΥΜΙΙ οἰκιῶν τοῦ κατεναντι διασέλλου. Ἰδίως ἔπαθον ἰσχυρῶς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς ἐπαύλεως καὶ τὰ διαμερίσματα τῆς κορυφῆς. Ἀντιθέτως, τὸ δυτικὸν καὶ τὸ βόρειον τμήμα διετηρήθησαν σχετικῶς καλῶς. Ἡ διάταξις τῶν διαμερισμάτων εἶναι κλιμακωτὴ ἀπὸ τῆς κορυφῆς κατὰ τὴν Β. κλιτὸν τοῦ λόφου Β παρὰλληλα διαμερίσματα ἰκανῶς εὐρύχωρα, τὰ Α, Β, Γ, διετήρησαν καλῶς τοὺς τοίχους των, μάλιστα τὸν ἐκ πελεκητῶν λίθων δυτικόν, διεσώθησαν δὲ καὶ αἱ θύραι των. Ἰδιαιτέρως ἀξιόλογος εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ θύρα τῆς ἀγροικίας, εἰσάγουσα ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς βυθμιδωτῆς προσβάσεως ἐκ δυσμῶν εἰς τὸ δωμάτιον Γ. Διατηρεῖται εἰς τὴν θέσιν του τὸ μονόλιθον κατώφλιον μὲ τὴν ἀναθύρωσιν καὶ τὴν ὑποδοχὴν τῆς στρόφιγγος. Δυτικῶς τῶν δωματίων Α καὶ Β τὸ οἰκοδόμημα προεκτείνεται εἰς γωνίαν μὲ εὐρὴν διαμέρισμα ἔχον κατὰ τὴν Ν. πλευρὰν εἶδος πεζουλίου καὶ θρανίου ὁ χῶρος οὗτος εὐρέθη πλήρης ὀστράκων, λύχνων κλπ. Γωνιακὴ διάβασις ἔφερεν ἀπὸ τὸ ἀνατολικῶς τοῦ δωματίου Α διαμέρισμα εἰς 2 πλακοστρώτους χώρους, ἴσως ὑπαίθρους, πρὸς Ν. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὑπῆρχε διαταραχὴ ἐκ χρυσια-

νικου θηκοειδοῦς τάφου. Τῶν πλακοστρωτῶν χώρων τινές καταλήγουν εἰς τὸν λατομημένον βράχον. Εἰς τὰ δωμάτια εὐρέθησαν ὀλίγα σχετικῶς ἀγγεῖα (μάλιστα ἀνατολικῶς τῶν δωματίων Α καὶ Β): πίθισκος, χύτραι, λοπάδια καὶ κύπελλα, σφαιρικός τριπτήρ.

γ) Εἰς θέσιν Τοῦρκιςσα Χόνδρου, κατὰ τὴν κλιτὴν Τοῦρκισσας καὶ Ξυναχλάδας, ΝΑ τοῦ χωρίου ἔκειτο προφανῶς ὁ κύριος μινωικός συναικισμὸς κατὰ τοὺς νεοανατορικοὺς χρόνους. Δοκιμὴ γενομένη εἰς τὸν χώρον, ἔνθα πρὸ ἐτῶν εἶχεν εὐρεθῆ τυχαίως εἰς λίθινος μινωικός λύχνος, ἀπεκάλυψεν ἐκτεταμένον κτήριον τοῦ ὁποῦ ἀνεσκάφησαν 5 δωμάτια, ὄχι καλῆς διατηρήσεως. Καλύτερον σώζεται ὁ Ν. τοίχος, ἐκ πελεκητῶν λίθων. Εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ δωματίου Β ἀνευρέθησαν 2 πίθοι καὶ λεκανοειδὲς σκεῦος εἰς τὸ δωμάτιον Α ἀνεφάνησαν 3 στρογγύλοι ἢ ἑλλειπτικοὶ λίθοι, μᾶλλον ἀποτελέσαντες βάσεις ἀγγείων ἢ ξυλίνων στηριγμάτων. Τὰ περισσότερα μεγάλα ἀγγεῖα—6 πίθοι καὶ 4 - 5 ἄλλα μέσου μεγέθους, ὧν εἷς τρίτος ἀμφορεὺς—ἀνεκαλύφθησαν εἰς 2 σειρὰς κατὰ μῆκος τοῦ ἰσχυρῶς κατεστραμμένου Β ἑξωτερικοῦ τοίχου τῆς οἰκίας. Τμήματα κεραμικοῦ τροχοῦ, μολύβδινον δισκοειδὲς βίρος καὶ ἐπιτεδούκυρτον σφονδύλιον μὲ ἀνάγλυπον ρόδακα ἦσαν μεταξὺ τῶν λοιπῶν εὐρημάτων. Τοῦ δωματίου Γ ἐσώθη μέρος τῆς δυτικῆς θύρας. Εἰς τὰ ἀνατολικώτερα δωμάτια Δ καὶ Ε περιουλεγγὴ μέγα πλῆθος κυρίως μικρῶν ἀγγείων, ὡς πρὸχων, κυπέλλων καὶ κυάθων. Η κεραμικὴ ἀποδεικνύει χρόνους μεταβατικούς ἀπὸ τῆς ΜΜΙΓ'β εἰς τὴν ΥΜΓα ἐποχὴν.

δ) Ἐξ ἀφορμῆς ἀνευρέσεως λίαν ἐνδιαφερόντων ΠΜ τεμαχίων (τμήματος πλαστικοῦ ἀγγείου, τμήματος λιθίνου σκεύους ἴσως διὰ τὴν τοποθετησιν δάδων) ἐγένετο μικρὰ δοκιμαστικὴ ἀνσκαφὴ εἰς τὴν Α. πλευρὰν τοῦ ὑψώματος Μ π ο υ μ ο ὕ λ ι. Τὰ εἰς σειρὰν δωμάτια ἀγνώστου φύσεως κτηρίου ἀνευρέθησαν ἰσχυρῶς κατεστραμμένα, ὡς καὶ οἱ ἐντὸς αὐτῶν πίθοι καὶ ἄλλα ἀγγεῖα, προσδιορίζοντα πράγματι χρονολογίαν τοῦ τέλους τῆς προανατορικῆς περιόδου (πρὸ τοῦ 2000 π. Χ.) Περιουλεγγήσαν τριπτήρες καὶ ἀμφικωνικὸν σφονδύλιον. Τῆς αὐτῆς περιόδου καὶ ἐπίσης ἰσχυρῶς κατεστραμμένον εἶναι κτήριον εἰς τὸ ἀμέσως ὑπερκείμενον νοτιώτερον ἰσόμενον εἰς θέσιν Ἀμύδαλοι. Εἰς τὸ δυτικώτερον κείμενον βρυχώδες ὑψωμα Κάστελλος, τὸ ὅποιον εἶναι ὀχυρωτάτον καὶ περικλείει μικροὺς χώρους καταλλήλους διὰ κρηφύγετα καὶ προσωρινὴν ἐγκατοίκησιν, παρατηρήθησαν ἀξιόλογα λείψανα οἰκημάτων τῆς αὐτῆς προανατορικῆς περιόδου.

ε) Εἰς τὴν ὑψηλοτάτην καὶ ἐξόχως δεσπόζουσαν θέσιν γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ρ ο υ κ ο ὕ ν η Κ ο ρ φ ῆ ἀνεσκάφη λίαν σημαντικὸν μέγα κυκλικὸν οἰκοδόμημα, τὸ ὅποιον πιθανότατα ἦτο πύργος φρυκτωρίας, ἀνήκων εἰς προκεχωρημένους ἑλληνιστικούς καὶ ἑλληνορθωμαίικους χρόνους. Διασώζεται λίαν ἱκανοποιητικῶς εἰς ὕψος φθάνον τὰ 2 μ. καὶ ἐμφανίζει περιεργον διάταξιν, ἥτις τὸ καθιστᾷ μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδος του. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 2 δακτυλίου, τῶν ὁποίων ὁ ἑξωτερικός, ἔσωτ. διαμέτρου 1130 μ καὶ πάχους τοιχωμάτων 0.80 μ., κυρτοῦται θολούμενος πρὸς τὰ ἔσω ὁ ἑσωτερικός, ἔσωτ. διαμέτρου 7.40 μ., καὶ πάχους 0.60 μ., ὑψοῦτο κατακορύφως. Νοτία θύρα ἔδιδεν εἴσοδον εἰς τὸν ἔξω δακτύλιον, ὅστις χωρίζεται διὰ διαχωριστικῶν τοίχων εἰς 4 διαμερίσματα, τὰ 2 προσβατὰ διὰ θυρῶν εὐθύς ἀμέσως, τὰ ἄλλα 2 διὰ μόνου τοῦ κεντρικοῦ χώρου, προσβατοῦ διὰ 2 θυρῶν ὄχι ἀκριβῶς κατέναντι κειμένων καὶ ἀνίσου μεγέθους. Ὁ ἑσωτερικός οὗτος χώρος εἶχε κύκλω θρανίον συνεχὲς πλάτους 0.65 μ., πλαισιούμενον κατὰ τὰς θύρας δι' ὀρθίων πλακῶν. Ὁ κεντρικός

χώρος ἦτο πλακόστρωτος, ἀλλὰ τὸ πλακόστρωτόν του εἶχεν ἐν μέρει ἀναμοχλευθῆ. Ἐκρῖνται εἰς τὸ κέντρον ἑλαφρῶς ὑπερυψούμενος πλακόστρωτος δισκειοειδῆς χώρος, διαμ. περίπου 120 μ., ἐχρησίμευε διὰ τὴν πυράν, τῆς ὁοίας ἀνευρέθησαν ἡ τέφρα καὶ τὸ πυρίκαυστον στρώμα. Κάδος πήλινος ἀναστρόφως τοποθετημένος ἀνευρέθη εἰς τὸν χώρον τοῦτον. Ὑψηλὸν ἰγδιόσχημον λίθινον σκεῦος κολουροκωνικὸν καὶ ἄλλο μικρότερον πολυγωνικόν, ἴσως ἦσαν τοποθετημένα ἀρχικῶς εἰς τὸ κέντρον. Τὰ διάφορα σκεύη, τῶν ὁποίων ἓν μέρος ἦσαν μαγειρικά, τὰ ἀνευρεθέντα εἰς ἐστίαν ἕξω γωνιακοῦ σκευοφυλακίου τοῦ πρώτου διαμερισματος, ἀποδεικνύουν τὴν ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσαν χρονολογίαν. Πολλοὶ κυρτοὶ κέρμοι ἀνευρέθησαν ἐπίσης, ἴσως ἐκ τῆς ὀροφῆς τῆς ἕξω ζώνης ὁ ἐσωτερικὸς χώρος θὰ ἦτο ἀσφαλῶς ὑπαιθρος Ἡ ἀναμόχλευσις ἐγένετο, ὡς ἐφάνη ἀπὸ τῶν μολυβωτῶν σκευῶν, εἰς μεταβυζαντινοὺς χρόνους. Ὁ χώρος ἐκλύφθη ὑπὸ λίθων, εἶτα ἐπεχώσθη με καθαρὸν στρώμα χύματος, ἀκολουθῶν δὲ πάλιν ὑπὸ λίθων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀνευρέθη σημαντικὸν εὐμέγεθες λίθινον ΠΜ ζώδιον, εἰκονίζον προφανῶς ταῦρον ἴσως τοῦτο ἐκομίσθη ἐκ τινος τῶν γειτονικῶν ΠΜ συνοικισμῶν.

Πλουσία ὑπῆρξεν ἡ δρᾶσις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην. Ὅλως ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος, κυρίως δὲ διὰ τὰ ἐξαιρετὰ εὐρήματα ἦτο ἡ διὰ τοῦ ἐφόρου Ν. Πλάτωνος γενομένη ἀνασκαφὴ ἐνὸς μεγάλου ἀποθέτου εἰς Ὀλοῦνα. Ἐρευνα μεγάλου γειτονικοῦ κτηρίου, κειμένου πρὸς τὰ ΒΑ, κατέδειξεν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τοῦ ναοῦ, ὡς ἐπιστεύθη ἀρχικῶς, ἀλλὰ περὶ τινος οἰκοδομήματος ἀνήκοντος προφανῶς εἰς τὸ ἱερόν. Ἀσπραίτητος τυγχάνει μία μελλοντικὴ ἔριυνα πρὸς ἐντοπισμὸν τοῦ ναοῦ. Ὡς χώρος διὰ τὴν ἀποθήκεσιν ἐχρησίμευσαν αἱ πολυάριθμοι σχισμαὶ ἐνὸς μεγάλου βράχου. Τὰ ἀνευρεθέντα ἀντικείμενα ἀνέρχονται εἰς ὑπερχίλια χρονολογούμενα ἀπὸ τὰ τέλη περιποῦ τοῦ 7ου αἰ. μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου. Μεταξὺ τῶν παλαιότερων εἶναι μία ἐξαιρετικὸς μικρὰ δαιδαλικὴ προτομὴ καὶ διάφορα εἰδῶλια ἐπὶ πλακιδίων. Μεγάλῃς πλαστικῆς ἀξίας εἶναι μία σειρά ἀρχαϊκῶν γυναικείων προτομῶν, μικρῶν καὶ μεγάλων. Μία ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀξιοσημείωτος διὰ τὸ μέγεθος. Ἐκ τῶν εἰδῶλιων, σχεδὸν πάντων γυναικείων, εἰς ποικίλας σιάσεις ἀνευρέθη ὀλοκληρὸς λαός. Τὴν πλειοψηφίαν ἔχουν αἱ ἔνθρονοι θεαί, μερικαὶ τῶν ὁποίων εἰκονίζονται ὡς εἰκάζεται ἀρχαϊκὸν ξόνανον τῆς Ἀθηνᾶς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀπαντᾶται καὶ ὁ κρητικὸς τύπος τῶν ὑφ' ἑνα πέπλον ἐνθρόνων διδύμων θεαινῶν. Ἐνδιαφέροντα ἦσαν ἐν ἑλλιπέσι εἰδῶλιον Λήδας καθημένης ἐπὶ τοῦ κύκνου, μία καθημένη γυναικεία μορφή κρατοῦσα κιβωτίδιον ἐπὶ τῶν γονάτων καὶ πολλοὶ ἐκφραστικοὶ ὀκλάζοντες ἰθυφαλλικοὶ σειληνοί. Εἰς μέγαν ἀριθμὸν ἀντιπροσωπεύονται τὰ ἱστάμενα γυναικεία εἰδῶλια τοῦ αὐστηροῦ ρυθμοῦ. Καλὴ πτυχολογία παρατηρεῖται εἰς πολλὰ τῶν εἰδῶλιων. Ὁ ἀποθέτης ἀπέδωκε πολλὰ ἀγγεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων μίαν μεγάλην σειρὰν πρωτοκορινθιακῶν μικρογραφικῶν ἀγγείων, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων εἶναι κοτυλίσκα, ὡς καὶ τῶν μελανόμορφα μετρίας τέχνης, κυρίως σκύφους καὶ κοτύλας. Ἐπὶ ἐνὸς τούτων ζωηρὸς ἰθυφαλλικὸς σειληνὸς διώκει αἰγαγρον. Μεγάλων διαστάσεων εἶναι μία μελανογάνωτος κοτύλη. Μεταξὺ τῶν σαμπληθῶν λύχων ἰδιαιτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει εἰς ἔχον 70 μύσας, τεταγμένας εἰς δύο σειράς, ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν. Τὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ἀπετέθησαν εἰς τὸ νεοῖδρυθὲν Μουσεῖον τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς ἀνασκαφῆς περισυνελέγησαν καὶ τινες ἐπιγραφαί, μία ἐκ τῶν ὁποίων ἀναγράφει: «Πεισιία | Ἀνδρούχου | Θεαινῶ | Τεισικρατεὺς».

Εἰς Ὁλοῦντα ἐπίσης, κατὰ τὴν θέσιν Πόρος, ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία διὰ τοῦ καθηγητοῦ Ἄν. Ὀρλάνδου καὶ τοῦ ἐπιμελητοῦ Μ. Μιχαηλίδου συνέχισε τὰς ἐρεῦνας τῆς πρὸς ἐξορκίσωσιν τοῦ σχεδίου τῆς βασιλικῆς εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκον τὸ δημοσιευθέντα ἤδη (ΠΑΕ 1955) (βλ. φωτογραφίας εἰς «Τὸ Ἔργον κτλ.» ἐνθ' ἄ) ψηφιδωτὰ τοῦ μέσου κλίτους αὐτῆς. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε τρίκλιτον βασιλικὴν ὀλικοῦ πλάτους 17.10 μ καὶ μήκους 34.90 μ. καταλήγουσαν πρὸς ἀνατολὰς εἰς ὑπερυψωμένην κυκλικὴν ἀψίδα ἱεροῦ, διαμέτρου 6.12 μ. Ἐσωτερικῶς ἡ βασιλικὴ ἐχωρίζετο διὰ δύο κιονοστοιχιῶν εἰς τρία κλίτη καὶ δι' ἐγκαρσίου τοίχου εἰς κυρίως ναὸν καὶ νάρθηκα. Ἐκ τῶν κλιτῶν τὸ μὲν μέσον εἶχε πλάτος 7.60 μ. τὰ δὲ ἄκρα 4.12 μ. (τὸ βόρειον) καὶ 3.27 μ. (τὸ νότιον). Ὁ ἰσοπλατῆς πρὸς τὸν κυρίως ναὸν νορθῆς εἶχε πλάτος 3.64 μ. Ἡ ἀνασκαφὴ ἐπεβεβαίωσε τὴν ὑπόθεσιν τοῦ καθηγητοῦ ὅτι τὸ πάλαι εὐρεθὲν ψηφιδωτὸν δάπεδον — πέραν τοῦ ὁποίου οὐδὲν ἄλλο διεσώθη — ἀνήκειν εἰς τὸ μέσον κλίτος καὶ δὴ εἰς τὸ δυτικώτατον αὐτοῦ τμήμα, ἥτοι τὸ ἄμεσως μετὰ τὸν νάρθηκα. Ὅτι ὁμως ὀλόκληρον τὸ δάπεδον τοῦ μέσου κλίτους θὰ ἐκαλύπτετο διὰ ψηφιδωτοῦ ἀπέδειξεν ἡ εὕρεσις τμημάτων αὐτοῦ παρὰ τὸ νότιον ἄκρον τῆς ἀψίδος τοῦ ἱεροῦ. Τουναντίον τὰ ἄκρα κλίτη ἦσαν ἐστρωμένα διὰ λιθίνων πλακῶν, ἀκιννοίστου σχήματος. Πρὸς τὰ ΝΔ. τοῦ νάρθηκος ἀπεκαλύφθησαν καὶ τὰ θεμέλια προσοκτισμάτων τινῶν, ἀγνώστου προορισμοῦ. Πρὸς βορρᾶν ἐπίσης ἀπεκαλύφθη τοῖχος βαίνων παραλλήλως πρὸς τὴν βορείαν πλευρᾶν τῆς βασιλικῆς. Τὰ κινητὰ εὐρήματα ὑπῆρξαν ὀλίγα, ὅπως θωροκία τινα καὶ θραύσματα θωρακίων, μία μαρμαρῖνη ραβδωτὴ βάσις περιφραντηρίου γέφυρουσα ἄνω τόμον, τεμάχια μιᾶς λεκάνης ἀγισμοῦ, ὡς καὶ διάφορα τεμάχια κορινθιακοῦ κιονοκράνου, κορμῶν κιόνων καὶ μαρμαρῖνης τραπεζῆς, τέλος δὲ εἷς μαρμαρῖνος λοξόμητος κοσμήτης με σειρᾶν φύλλων ἐσχηματοποιημένης ἀκάνθης. Τὸ σημαντικώτερον ὁμως εὕρημα ἀπέτελεσε μία ἐντετοιχισμένη εἰς τὸν βόρειον τοῖχον τῆς βασιλικῆς ἑλληνιστικὴ ἐπιγραφὴ φέρουσα συνθήκην συμμαχίας Ὀλουτιῶν καὶ Ροδίων, ὡς καὶ θραῦσμα ἐπιγραφῆς ῥωμαϊκῶν χρόνων. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ὡς καὶ τὰ μικρότερα ἀρχιτεκτονικὰ διακοσμητικὰ μέλη τῆς βασιλικῆς ἀπετέθησαν εἰς τὸ νέον Μουσεῖον τοῦ Ἄγ. Νικολάου.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία διενήργησεν διὰ τοῦ ἐφόρου Ν. Πλάτωνος ἀνασκαφὴν παρὰ τὸ χωρίον Τοῦ ρ τ ο ὑ λ ο υ ς τῆς περιοχῆς Πραισοῦ Σητείας. Μία μινωικὴ ἀγροικία ἐπὶ τοῦ λοφίσκου τοῦ Προφήτου Ἠλία ἐξηρουνήθη κατὰ τὸ μεγαλύτερον οὐτῆς μέρος (βλ. φωτογραφίας εἰς «Τὸ Ἔργον κτλ.» ὡς ἄ). Αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ 30 καὶ πλέον διαμερισμάτων, διαδρόμων, ἀποθηκῶν, κλιμακοστυσίων κλπ. Ἡ ἀγροικία καταλαμβάνει τὴν κορυφὴν τοῦ ὑψώματος καὶ ἔχει διάταξιν βαθμιδωτῆν, κλιμακουμένην μέχρι τῆς κορυφῆς εἰς 5 τουλάχιστον ἀλλεπαλλήλους ζώνας. Ἡ ἀνευρεθεῖσα κεραμεικὴ ἀπέδειξεν ὅτι ἐχρησιμοποιήθη εἰς δύο συνεχόμενας φάσεις τῆς νεοανακτορικῆς περιόδου, τὴν ΜΜΙΙ καὶ τὴν ΥΜΙα (1700 - 1500 π. Χ.), εἶναι ὁμως ἐνδεχόμενον ἡ περίοδος ζωῆς τῆς ἀγροικίας νὰ εἶναι ἔτι βραχυτέρα (1650 - 1550), δοθέντος ὅτι ὁ χαρακτὴρ τῆς κεραμεικῆς ἦτο κυρίως τῆς μεταβατικῆς περιόδου. Διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν διαμερισμάτων ἐλαξεύθη ὁ βράχος κατὰ ἐπίπεδα καὶ ἰσοπεδώθη ὅπου ἦτο ἀνώμαλος. Εἰς ὠρισμένα δωμάτια παρετηρήθησαν μετασκευαί, καλύψασαι βυθύτερον καὶ σαφῶς διαχωριζόμενον στρώμα. Εἰς ὠρισμένα σημεῖα ἡ διατήρησις τῶν ἑρειπίων δὲν ἦτο καλὴ ἢ διατάραξις ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ὁ λόφος ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς νεκροταφεῖον κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν καὶ εἰς τὸ ὅτι ἀπὸ δεκαετιῶν τὸ ὕλικόν τῶν κτηρίων ἀφηρεῖτο συστηματικῶς διὰ τὰ ἐπανα-

χρησιμοποιηθῆ Ἰδίως κατεστράφη ἰσχυρὸν ψευδοῖσοδομικὸν τεῖχος, τὸ ὁποῖον ἀπέτελει, φαίνεται, προστατευτικὸν περιβόλον τῆς ἀγροικίας. Τῆς κατωτάτης ζώνης δὲν ἀνεσκάφησαν εἰσὶ τὰ δωμάτια, ἄλλως κακῶς διατηρούμενα· τῆς κατωτέρας τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ «δωμάτιον μὲ τὸν ληνόν», ἐμφανίζον διάταξιν πολὺ ἀνάλογον τοῦ ἀντιστοίχου δωματίου τῆς ἐπαύλεως Βαθυπέρου, μὲ τὸν πῆλινον ληνὸν καὶ τὸ δοχεῖον συλλογῆς εἰς τὴν θέσιν των. Κατὰ τὸ ΒΔ. ἄκρον, δωμάτιον λαξευθὲν ἐντὸς τοῦ βράχου ἐχρησιμοποιήθη, ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου του ἐξάγεται, ὡς μαγειρεῖον, εἰς δὲ τὴν β' φάσιν ἐχρησίμωσεν ὡς βόθρον ἀπορριμάτων. Εἰς δωμάτιον τῆς κατωτέρας ζώνης εὐρέθη εἰς ἄριστα διατηρούμενος βυζαντινὸς τάφος, κτιστὸς διὰ πλακῶν. Τὰ διαμερίσματα τῆς ζώνης ταύτης καὶ τὰ τῆς ὑπερκειμένης εἶναι εἰς σειράν. Βορειοδυτικῶς τὰ τελευταῖα διασχιζεῖ καμπυλωμένη στενὴ κλιμαξ, τῆς ὁποίας σώζονται 5 βαθμίδες. Εἰς τὰ διαμερίσματα τῆς κορυφῆς ὁδηγεῖ πλατεῖα καὶ καλῶς κατεσκευασμένη κλιμαξ ἐξ 7 βαθμίδων, ἣτις καταλήγει εἰς ἄνδρον πλακόστρωτον· διὰ μέσου τοῦ τελευταίου εἰσέρχεται τις διὰ προθαλάμου εἰς ὀλόκληρον σύστημα δωματίων, τῶν ὁποίων δύο κύρια ἦσαν ἀποθήκαι καὶ ἐργαστήρια· εἰς τὸ ΒΔ., πληρῆς πίθων, ἔδιδεν εἰσοδὸν ἀπ' εὐθείας μικρὰ πεντάβαθμος κλιμακίς. Φαίνεται ὅτι κύρια διαμερίσματα μὲ ἄνδρον ἐβλεπον πρὸς Δ, ἔνθα παρέχεται θαυμασιὰ θέα. Δὲν προέκυψαν σαφεῖς ἐνδείξεις ὑπάλξεως καὶ δευτέρου ὁρόφου, εἶναι βέβαιον ὅμως, ὅτι ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς θὰ ἀποκαλύψῃ καὶ ἄλλα διαμερίσματα.

Τὰ ἀνευρεθέντα κινητὰ εὐρήματα συγκεφαλαιωτικῶς εἶναι τὰ ἀκόλουθα :

α) Πίθοι, τουλάχιστον 15, τῶν ὁποίων 5 καλῶς διατηρούμενοι, μὲ διακόσμησιν ἐμπιέτων σχοινίων 4 ληνοί. Εἷς κεραμικὸς τροχός. Πλήθος χαρακτηριστικῶν ἀγγείων, ἰδίως ἀμφορέων μὲ ἔλλειψοειδῆ στόμιον, χυτρῶν τριποδικῶν, γεφυροστόμων κυπέλλων καὶ κυάθων. β) Πλουσία συλλογὴ ὑφαντικῶν βαρῶν, κυβικῶν, παραλληλεπίπεδων, πυραμιδικῶν καὶ σφαιρικῶν, τινῶν μὲ χαρακτηριστικὰ σημεῖα. γ) Λίθινων σκευῶν τμήματα καὶ δισκοειδῆ καλύμματα ὡς καὶ ποικίλα λίθινα ἐργαλεῖα, μάλιστα τριτηῆρες ποικιλιωτῶν σχημάτων. δ) Λίθινον κοσμητικὸν κιονόκρανον μετὰ 4 φύλλων ἡμικιονισκου, ὅμοιον πρὸς τὰ ἐν Κνωσῷ εὐρεθέντα ε) Ἰκανὸς ἀριθμὸς χαλκῶν ἐργαλείων (κοπέυς, πριονίδιον, ὀπέυς), λαβῶν καὶ ὄπλων (ἐγγχειρίδιον, αἰχμὴ ἀκοναίου. στ) Μικρὰ τμήματα διακοσμητικῶν τοιχογραφιῶν, ἀποδεικνύοντα λαμπρὰν διακόσμησιν ὠρισμένων δωματίων.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀγροικίαν ἀνεσκάφη καὶ εἰς γειτονικὸς θολωτὸς τάφος εἰς θέσιν Φωτοῦλα· ἔχει θάλαμον ὀρθογώνιον, σχετικῶς χαμηλόν, μὲ δρόμον ἀνευ λιθεπενδύσεως. Περιεῖχε 2 ταφάς, τὴν μίαν κατὰ τὴν ἐπιμήκη βορειάν πλευράν, τὴν δὲ ἄλλην ἐντὸς λουτροειδοῦς σαρκοφάγου κατὰ τὸ βάθος τοῦ θαλάμου, τοποθετημένης σχετικῶς ὑψηλὰ ἐπὶ μεγάλης οχιστολιθικῆς πλακῶς. Εἰς τὴν πρώτην ταφὴν ἀνήκουν, φαίνεται, 2 μόνον ἀγγεῖα, ἀμφότερα ψευδόστομοι. Ἡ δευτέρα εἶχεν ἐκτὸς τῆς λάρνακος αἰχμὴν δόρατος, χαλκὴν καρφίδα, μίαν προροϊάκην καὶ 2 ψευδοστόμους, ὧν ὁ εἰς ἐκ τῶν μεγαλύτερων τοῦ εἴδους καὶ τέλος ἀντικείμενον τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς ἠρμηνεύθη ὡς χαλκὴ ζώνη ἐκ πλήθους χαλκῶν ἡμικυλινδρικῶν λωριδίων εἰς 3 δέσμας, διαχωριζομένων ὑπὸ σειρῶν μικρῶν ἡμισφαιριδίων ἢ καψῶν ἢ ἐργαστηριακῆ ἀποκατάστασις ἀπέδειξεν ὅτι πρόκειται περὶ ἐπενδύσεως ξυλίνου περιφερικοῦ ἀγγείου. Ἐντὸς τῆς σαρκοφάγου ἀνευρέθη θαυμάσιος χρυσοῦς μέγας δακτύλιος μὲ κοκκιδωτὴν διακόσμησιν δισπεύρων καὶ ἔλισσομενων καμπυλῶν, ἔλασμα χρυσοῦν μὲ πλοκάμους ναυτίλου ἐπὶ βάθους συστημάτων ἐπαλλήλων τόξων καὶ μικρὰ

χρυσήλος και επενδεδυμένη δι' ελέφαντος λαβή, ίσως ριπιδίου. 'Αξιοσημείωτον είναι ότι ή λόρναξ περιείχε και κυλινδρικήν κάλπην με κκαυμένα όστᾶ νεαρού, ώς φαίνεται, προσώπου. 'Ο τάφος χρονολογείται εις την άρχήν της ΥΜ ΙΙΙγ περιόδου (περί τὸ 1200 π. Χ).

Και εις Δυτικὴν Κρήτην ἐγένοντο διὰ τοῦ ἐφόρου Ν. Πλάτωνος ἀνασκαφαί. Εἰς τὸ ἄνω τῶν Δικαστηρίων ἰσόπεδον Μασαλῆ Χανίων και δι' οἰκονομικῆς συμβολῆς τοῦ Δήμου Χανίων συνεχίσθη και ἐφέτος εις δύο περιόδους ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ΥΜΙΙΙ νεκροταφείου. Ἐκαθαρίσθησαν και ἐσχεδιαγραφήθησαν οἱ πέρυσι ἐκσκαφέντες, ἀνεσκάφησαν οἱ περὺσι ἀνιχνευθέντες 7 θαλαμοειδεῖς τάφοι και ἐπεσημάνθησαν νέοι. Πολλοὶ τῶν ἀνεσκαφέντων τάφων εἶχον σκληθῆ ὀλιγῶς ἢ μερικῶς. Εἷς εἶχε καταστραφῆ τελείως ἐκ τῶν θεμελιῶν ὑπερκειμένου λεωτερικοῦ κτίσματος. Τὸ σχῆμα τῶν περισσοτέρων ἦτο ἀκανόνιστον τετράγωνον ἢ ὀρθογώνιον, ἀπὸξ δὲ κυκλικόν. Ὁ τάφος Α ἔφερεν εις μίαν τῶν πλευρῶν θρανίον και 2 βόθρους εις τὸ δάπεδον και ἀπέδωσε πενιχρά τινα κατάθια και ἓν θυμιατήριον. Δύο τῶν ταφῶν συνήπτοντο διότι τὸ ἐνδιάμεσον τοίχωμα εἶχε καταπέσει. Ἐκ τούτων ὁ Η εἶχε θύραν τοξωτῆν και εις τὸ δάπεδον 4 βόθρους, και ἀπέδωσε σειράν ψευδοστόμων ἀμφορέων· εἷς τούτων διεκοσμεῖτο με φύλλα παπύρου, ἄλλος με ἡμικύκλια. Εἰς τὸν Ι εὐρέθησαν 18 ἀγγεῖα διαφόρων σχημάτων ὅπως φιάλαι, ψευδόστομοι ἀμφορεῖς, πυξίδες, εἷς ἀρυτήρ, ἓν εἰδῶλιον λατρευτοῦ και μία μικρὰ ὀστεινὴ περιστέρα. Ὁ τάφος Ν περιεῖχεν ἓν παράδοξον τρισκελὲς ἀντικείμενον, ἰσως κηροπήγιον. Ἄλλο μικρὸς τάφος, πιθανῶς παιδίου, ἀποτελούμενος ἐκ στενοῦ δρόμου και λαξευτοῦ θαλάκου, περιεῖχε 3 ἀγγεῖα. Κείμενος ἐντὸς τοῦ ἀνωτέρου νεκροταφείου και λίαν σημαντικὸς διὰ τὸ σχῆμα του ἦτο εις μέγας λαξευτὸς ἐννεάκογχος τάφος τοῦ Α' αἰ. π. Χ., με τὴν εἰσοδὸν ἐκάστης κόγχης κλειομένην διὰ πλακῶν, ἄριστα προσαρμοζομένων εις τὰς ἐγκοπὰς τῶν παραστάδων. Μόνον ἓν τῶν θηκοειδῶν σκαμμάτων τῶν κογχῶν εὐρέθη ἀδιατάρακτον, ὅπου ὁ νεκρὸς συνωδεύετο ὑπὸ ληκυθίου και κατόπτρου. Στελεγγίδες, κάτοπτρα, ληκυθία, χύτραι, ἀμφορίσκοι και τέλος μία μικρὰ πηλίνη κεφαλὴ κόρης περισυνελέγησαν ἐκ τῶν λοιπῶν διαταραχθέντων σκαμμάτων και ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ θαλάμου και τοῦ δρόμου. Παραλλήλως περισυνελέγησαν ἀντικείμενα γειτονικοῦ ἑλληνιστικοῦ τάφου ἐκ κερμαθίων, τὸ σημαντικώτερον τῶν ὁποίων ἦτο μία γελοιογραφικὴ πλαγγὼν δυσμόρφου ἐγγύου γυναικός, γυμνῆς και με ἀρθρωτὰ μέλη μὴ εὐρεθέντα, ἐχούσης εὐμεγέθεις μαστοὺς και αἰδοῖον δηλούμενον διὰ βαθείας ἐντομῆς. Ἐκαθαρίσθη ἓν μέρος και ὁ γνωστὸς ὡς «κατακόμβη» μέγας τάφος μετὰ 13 κογχῶν και διηνοιχθῆ τὸ ὑπεράνω τῆς κόγχης τοῦ βάθους ἀπολήγον ἀρχαῖον φρέαρ ἐξαερισμοῦ.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐγένετο περισυλλογὴ τῶν κτερισμάτων ἐνὸς ἑλληνιστικοῦ τάφου εις Ρόκκων, ὅπου ἡ ἀρχαία Κερραία. Οὗτος ἦτο ὀρθογώνιος, κτιστὸς διὰ πελεκητῶν λίθων και ἀπειλεῖτο ἐκ 2 ὑπερκειμένων θηκῶν. Ἡ ἄνω θήκη ἐκαλύπτετο διὸ σειρᾶς ἐκ 5 πλακῶν και ἀπέδωσε μόνον ὀλίγας διακρυδόχους. Εἰς τὴν κάτω θήκην εὐρέθησαν ὀστᾶ βρέφους ἐντὸς ἀμφορέως ἔχοντος λεπτὰς ραβδώσεις, στρεπτὰς λαβας και πλαστικὴν παράστασιν ἤρωος ἀγωνιζομένου πρὸς λέοντας και ὄφεις Κισσόφυλλα ἐκόσμων τὸν λαμόν τοῦ ἀγγείου Παραπλεύρως ἀνευρέθη εἷς κάρναρος, εἷς λύχνος και ἓν πυξοειδὲς ἀγγεῖον. Κατὰ γενομένην ἐπιθεώρησιν τῆς περιοχῆς ἐπεσημάνθησαν νέοι τάφοι, ὡς και λαξευταὶ εις τὸν βράχον οἰκίαι με ἐδώλια, κόγχας και κλιμακίδας, τέλος δὲ μία εὐρύχωρος δεξαμενὴ.

Διὰ τρίτην περίοδον ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία διὰ τοῦ ἐφόρου Ν. Πλάτωνος συνέχισε τὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον Λισσοῦ. Ἡ κρήνη ἀπηλλάγη τῶν καλυπτόντων αὐτὴν ὄγκων χωμάτων καὶ λίθων, ἐμφανίσασα ἐνδιαφέρον σχέδιον ἐγκαταστάσεων. Ὁ μεγὰς ἀναλημματικός πολυγωνικός τοίχος, ὁ συναπτόμενος πρὸς τὴν κρήνην, ὑποβασιάζει τὸ ὑπερκείμενον ἐπίπεδον. Ὑπεράνω τῆς κρήνης ὁ τοίχος οὗτος διακόπτεται ὑπὸ μακρᾶς κλίμακος, πλάτους 140 μ., ἐχούσης 8 βαθμίδας, πλάτους 050 μ. Ἐλλείπουν αἱ δύο κατώταται πρὸς τὴν κρήνην βαθμίδες. Πρὸς τὰ ἄνω ἡ κλίμαξ ἀπολήγει εἰς ἓν πλατύ, τριγωνικὸν ὡς φαίνεται, κεφαλόσκαλον, τὸ ὅποιον ὡς καὶ ἡ λοιπὴ κλίμαξ, ἔστρερώθη καὶ συνεπληρώθη διὰ σιμέντου. Πρὸς Βορρᾶν ἡ κρήνη περιέχει μίαν μεγάλην δεξαμενὴν ἔχουσαν τὸν πυθμένα ἐστρωμένον δι' ὑδραυλικοῦ κοινιάματος. Ἐντὸς αὐτῆς διὰ διατοιχίσματος σχηματίζεται μία μικροτέρα δεξαμενὴ. Ὁ συναπτόμενος πολυγωνικός τοίχος φέρει εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἓν μικρὸν ὀρθογώνιον ἄνοιγμα διὰ τὴν διέξοδον τοῦ ὕδατος. Ἐν συναπτόμενον διαμερίσμα πικριεῖχεν ἀβαθῆς φρέαρ, συνδεόμενον ἐξωτερικῶς πρὸς τὰ τοιχώματα τοῦ διαμερίσματος δι' ἔγκαρσίων τοιχαρίων. Ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων τῆς κρήνης ἀνευρέθησαν κεχαραγμένοι ὑπὸ τῶν χριστιανῶν σταυροί. Δυσχερῆς ὑπῆρξεν ἡ ἐργασία καθαρισμοῦ τῶν ἀγωγῶν τῆς κρήνης. Μετὰ τὴν περάτωσιν τοῦ ἔργου τούτου ἐπετεύχθη ἡ ἐλευθέρα ροὴ τοῦ ὕδατος εἰς τοὺς ἀρχαίους αὐτοῦ δρόμους καὶ κατέστη οὕτω δυνατὴ ἡ ἐπαναλειτουργία τῆς κρήνης ὡς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Παραλλήλως ἐξηκολούθησεν ἡ ἐργασία εἰς τὸν ναὸν καὶ τὰ περίξ. Δυσχερῆς ὑπῆρξεν ἡ μετακινήσις μεγάλων στυλοπέδιων βράχων, τῇ βοηθείᾳ καὶ δυναμίτιδος. Ἐγένετο ἐπίσης εἰς εὐρείαν κλίμακα ἐπανατοποθέτησις τῶν τεμαχίων καὶ συνολικὴ στερέωσις τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ. Σημαντικὴ βοήθεια διὰ τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ ναοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἀνεύρεσις πλήθους ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ὅπως τμημάτων τοῦ ἐπιστυλίου καὶ παραστάδος θύρας, ὡς καὶ ἐνὸς ἐπικράνου. Διεπιστώθη τελικῶς ὅτι ὁ ναὸς ἔστρεφετο πρὸς τὸν ἀνατολῶνα καὶ ἀνακατασκευασμένος ὑπὸ χαμηλῆς κρηπίδος, ἥτις συνέχισε τὴν δυτικὴν κρηπίδα, τὴν ἀποτελοῦσαν τὸ ὄριον τοῦ πρὸ τοῦ ναοῦ χώρου. Συνεχίσθη ἡ ἔρευνα τοῦ παραλλήλου πρὸς τὸν ναὸν τοίχου, τοῦ ἀποκαλυφθέντος πέρυσι. Οὗτος φαίνεται ὅτι ἦτο ἀναλημματικός καὶ μεταγενεστέρων χρόνων. Τὰ κινητὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς δὲν ἦσαν ἀξιόλογα. Εἰς στρώμα κατώτερον τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ εὐρέθη μία πηλίνη κεφαλὴ γυναικείου εἰδωλίου, χρονολογουμένη περιπου εἰς τὴν στροφὴν τοῦ Δ' πρὸς τὸν Γ' αἰ. π. Χ. Μετρίου ἐνδιαφέροντος ἦτο μία μαρμαρινὴ κεφαλὴ Ἀσκληπιοῦ, μέσου μεγέθους καὶ κακῆς διατηρήσεως. Μεταξὺ τῶν ἀνευρεθέντων ὀλίγων ἐπιγραφῶν εἶναι μία στήλη ἀετωματώδης ἀναγράφουσα: *Πολύδωρος Τλάσιος* κτλ. Παραλλήλως ἐμελετήθησαν αἱ πέρυσι εὐρεθεῖσαι ἐπιγραφαί. Αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Ἀσκληπιείου θὰ συνεχισθοῦν.

Β) Ἀνασκαφαὶ τῶν ξένων Ἀρχαιολ. Σχολῶν.

Πλουσία ὑπῆρξεν ἡ ἀνασκαφικὴ δρασίς ἐν Κρήτῃ καὶ τῶν ξένων Ἀρχαιολογικῶν Σχολῶν, τῆς Ἀγγλικῆς, Γαλλικῆς καὶ Ἰταλικῆς, εἰς τοὺς συνήθεις τόπους ἀνασκαφῶν αὐτῶν.

Ἡ Ἀγγλικὴ Σχολὴ ἀνέσκαψεν ἐφέτος εἰς Κνωσὸν διὰ 3 ἐπιστημονικῶν ὁμάδων:

α) Ὁ καθηγητὴς John Evans τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου ἐπεράτωσε τὰς ἀπὸ τοῦ 1957 ἀρξαμένας ἀνασκαφὰς τῶν νεολιθικῶν στρωμάτων τῆς

κεντρικής αυλής του 'Ανακτόρου της Κνωσού, φθόσας μέχρι του φυσικού βράχου. 'Η ανασκαφή εις τὸ τετράγωνον Α, εις τὰ Πρώιμα Νεολιθικά στρώματα, ἀπεκάλυψε σειρὰς μικρῶν δωματίων μὲ λεπτοὺς πηλίνους τοίχους, πολλάκις ἐπὶ λιθίνων θεμελίων, κάτωθεν δὲ τούτων ἕτερον συγκρότημα ἀλλὰ μὲ λιθίνους τοίχους ἔχοντας πρόσοψιν ἐκ πηλασβέστου. Τὰ στρώματα ταῦτα ἀπέδωσαν μερικὰ λίαν ἐνδιαφέροντα εἰδώλια. Κάτωθεν τῶν ΠΝΙ τούτων στρωμάτων εὐρέθη ἐν δωματίον, συναπτόμενον καὶ ὁμοιον πρὸς τὸ πέρυσιν ἀποκαλυφθέν, μὲ δάπεδον ἐκ πατημένου πηλοῦ καὶ 2 μαγειρικοὺς βόθρους, ἐνῶ σειρὰ λίθων περιώριζε κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν μικρὰν περιοχὴν μὲ δάπεδον ἐξ ὄπτου πηλοῦ. Μία θύρα εἶδεν ἔξοδον πρὸς τὴν πέρυσιν ἀποκαλυφθεῖσαν πρὸς Β. λιθόστρωτον περιοχὴν. Τὸ μεταξὺ τοῦ δωματίου τούτου καὶ τοῦ βράχου στρώμα ἦτο ἔξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος. Τὰ λείψανα τῶν εὐρεθέντων τοίχων ἦσαν, ὄχι ὡς συνήθως ἐκ λάσπης ἐπὶ λιθίνων θεμελίων, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον ἐξ ὀπτοπλίνθων ἐπὶ θεμελίων ἐκ λίθων ἀναμιξί μετ' ἀχρηστευμένων μυολίθων. 'Επὶ τοῦ δάπεδου ἐνὸς τῶν δωματίων εὐρέθησαν ἴχνη 2 ὀρθογωνίων κλιβάνων ἐκ πλίνθων, ἐνδιαμέσως δὲ εἰς λάκκος ἀπορρίψεως τῆς τέφρας. Ὑπὸ τὸ δωματίον τοῦτο ἦλθεν εἰς φῶς τὸ παλαιότερον κτίσμα τῆς περιοχῆς. Τοῦτο εἶχε πολλάκις μετατραπῆ καὶ ἐφανέρωσε δάπεδα εἰς διάφορα ἐπίπεδα. Τὰ θεμέλια τοῦ ἀνατολικοῦ τοῦ τοίχου ἐπάτον σχεδὸν ἐπὶ τοῦ βράχου, ἐνῶ κάτωθι τοῦ δυτικοῦ τοίχου ὑπῆρχε κενόν. 'Εκεῖ εὐρέθη ἐν μικρὸν «νεκροταφείον» παιδίον μὲ 7 σκελετοὺς, ἀπὸ τῆς ἡλικίας τοῦ ἔμβρου μὲχρι τῶν 8 ἐτῶν. Ἦσαν τοποθετημένοι εἰς μίαν γραμμὴν σχεδόν, ἄνευ ἰδιαιτέρου προσανατολισμοῦ καὶ εἰς στάσιν συνεσταλμένην. 'Εν ἀκόμῃ παιδίον εὐρέθη δυτικώτερον εἰς μικρὸν λακκοειδῆ τάφον ἐντὸς τοῦ βράχου, καλυπτόμενον ὑπὸ ὄσειδους λίθου. Εἰς τὸ τετράγωνον ΑC καὶ κάτωθεν τοῦ κατωτάτου ΠΝΙ κτηρίου ἀπεκαλύφθη μία κυκλικὴ περιοχὴ ἀποξηράνσεως σίτου, περιοριζομένη διὰ πασσάλων, τῶν ὁποίων εὐρέθησαν αἱ ὅποιαι ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπνηθρακωμένον κατώτατον μέρος ἐνὸς πασσάλου. 'Εντὸς τῆς περιοχῆς ὑπῆρχεν ἀφθονία σίτου εἰς ἀπνηθρακωμένην κατάστασιν. Εἰς τὰ κατώτατα στρώματα τὰ πήλινα ἀντικείμενα βαθμηδὸν ἐξηφανίσθησαν, τοῦτο δὲ προφανῶς σημαίνει ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς προκεραμεικῆς ἐποχῆς. 'Εδῶ εὐρέθη ἀφθονία μυολίθων καὶ ποικιλοσχῆμων ἰγδίων, ὡς καὶ μικρὰ τεμάχια κυανῆς πάστας καὶ μαλαχίτου, 2 ὄστειναι σπάτουλαι καὶ μικρὸν πήλινον εἰδώλιον γυναικός, νέου τύπου. Ἡρευνήθη ἐπίσης μία πολὺ κατεστραμμένη οἰκία τῆς Μεσο-Νεολιθικῆς περιόδου, ἀποδώσασα εἰδώλιον καθημένου ἀνδρός, εἰς ἄλλα δὲ σημεῖα τῆς περιοχῆς καὶ ἄλλα λείψανα οἰκιῶν, μία τῶν ὁποίων, ΠΝΙΙ χρόνων, εἶχε μικρὰ «ἐρμάρια» περιέχοντα δοχεῖα. ΑΙ ΜΝ καὶ ΝΝΙΙ οἰκίαι ἔχουν παρόμοιον προσανατολισμὸν μὲ τὰς εὐρεθείσας εἰς τὴν κεντρικὴν αὐλήν, διάφορον τοῦ προσανατολισμοῦ τῶν ἐκεῖ ΠΜΙ οἰκιῶν, ὃ δὲ ἀνασκαφεὺς συνεπέρανεν ὅτι τὸ γενικὸν σχέδιον ἐποικισμοῦ ἀπὸ τῆς ΠΝΙΙ ἐποχῆς εἰς ὀλόκληρον τὴν περιοχὴν ἀποδεικνύει μίαν πλέον πειθαρχημένην ὀργάνωσιν τῆς κοινότητος. Μετὰ τὸ πέραν τῶν ἐργασιῶν ἐκαλύφθη καὶ πάλιν ὁ χώρος τῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἰσοπεδώθη, οὕτω δὲ ἡ κεντρικὴ αὐλὴ τοῦ 'Ανακτόρου ἔλαβε καὶ πάλιν τὴν κανονικὴν τῆς ὄψιν.

β) Ὁ Δρ. W. H. C. Friend τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Καϊμπριτζ προέβη ἐφέτος εἰς συμπληρωματικὰς ἐρεῦνας κατὰ τὰ παραρτήματα τὰ πρὸς Β. καὶ Ν. τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ρωμαϊκοῦ νεκροταφείου, παρὰ τὸ Σανατόριον τῆς Κνωσού. Ν. τῆς βασιλικῆς ἐξετάσθη ἐν οἰκοδόμημα, θεωρούμενον ἀρχικῶς ὡς μέγας ρωμαϊκὸς τάφος. Ἡ ἐρευνα ὁμοῦς ἔ-

δειξεν ὅτι προφανῶς πρόκειται περὶ κωδωνοσισαίου, ἔχοντος εἰς τὸ ἰσόγειον δωμάτιον μὲ λιθόστρωτον δάπεδον, τὸ ὁποῖον συνεχίζεται καὶ ἐξωτερικῶς ὡς στενὸς διάδρομος μετὰ τοῦ κωδωνοσισαίου καὶ τῆς Ν. πλευρᾶς τῆς ἐκκλησίας. Ὑπὸ τὸ λιθόστρωτον καὶ τὸν Β. τοῖχον τοῦ οἰκοδομήματος εὐρέθη εἰς μέγας λίθινος τάφος, μὲ ταφὰς ἐνηλίκων καὶ παιδῶν εἰς 4 στρώματα. Συνορεύουσα πρὸς τὴν Β. πλευρὰν τῆς βασιλικῆς ἦλθεν εἰς φῶς μία λιθόστρωτος ἀλλή, ὀριζομένη πρὸς Δ. ὑπὸ τοῖχον, κτισθέντος φαίνεται ἀρχικῶς ὡς συνόρου μετὰ τοῦ 2 πλευρῶν τοῦ νεκροταφείου, παλαιότερου δὲ τῆς βασιλικῆς. Εἰς τὰ θεμέλια του εὐρέθη μία λυχνία μὲ παράστασιν ταύ. τοῦ Β' ἢ Γ' μ. Χ. αἰ. Κάτωθι τῆς ἀλλῆς ἀνευρέθη εἷς ρωμαϊκὸς τάφος. Ὑπὸ τὸ κρῆνιον ἑνὸς τῶν νεκρῶν ὑπῆρχεν εἰς ἀργυροῦς δακτύλιος μὲ δακτυλιόλιθον-σφραγίδα ἐξ ἡμπολυτίμου λίθου, φέρουσαν τὴν ἐγκοιλὸν παράστασιν τοῦ βαλαντιοφόρου Ἑρμοῦ.

Ὁ ἀνασκαφεὺς συνεπέρανε τελικῶς ὅτι ἡ βασιλικὴ ἐκτίσθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' αἰ. μ. Χ. καὶ ἐπὶ 2 εὐκρινῶν περιοχῶν τάφων. Οἱ τάφοι τῆς μιᾶς ομάδος δὲν εἶχον ἐνιαῖον προσανατολισμὸν καὶ ἦσαν ἴσως ἐθνικοί, οἱ τῆς ἄλλης ὁμοῦς ομάδος προσηνατολίζοντο πρὸς τὰ ΒΑ. καὶ ἦσαν προφανῶς χριστιανικοί, ἀσφαλῶς σχετιζόμενοι μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἀναφερομένην χριστιανικὴν ἐπίσκοπὴν Κνωσοῦ τοῦ 170 μ. Χ.

γ) Ὁ διευθυντὴς τῆς Σχολῆς Sinclair Hood, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Ν. Goldstream καὶ πολυπληθεῖς ἐπιτελείου, ἀνέσκαψεν εἰς διάφορα σημεῖα τῆς περιοχῆς Κνωσοῦ:

1) Συνεπληρώθη ἡ ἀρξασμένη τὸ 1957 ἀνασκαφὴ τοῦ κλασικοῦ ναοῦ ἐπὶ τοῦ λόφου Γυνψάδες, πρὸς Ν. τοῦ Ἀνακτόρου. Ὁ ναὸς ἐχρονολογήθη εἰς τὸν Ε' ἢ Δ' αἰ., ἐκ τῶν ἀφιερωμάτων τῶν ἀνευρεθέντων ὑπὸ τὰ θεμέλια. Δὲν ἀνεκαλύφθησαν ἴχνη παλαιότερου ναοῦ. Ἡ Δ. πλευρὰ τοῦ ναοῦ συνέπιπτε μὲ ἓνα καλῶς διατηρημένον τοῖχον, ἀποτελοῦντα ἴσως τὸν περιβόλον τοῦ ἱεροῦ. Πέραν τοῦ τοῖχου διάφοροι σωροὶ τέφρας καὶ ἀναθημάτων, ἑλληνιστικῶν κυρίως, ἀλλὰ καὶ κλασικῶν βαθύτερον, εἶχον καλυφθῆ ἕκ τῶν καταπεσόντων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ ναοῦ. Πρὸς Β. εὐρέθη εἰς ἀναλημματικὸς τοίχος καὶ πλησίον μέγας ἀριθμὸς ὑστερορωμαϊκῶν λύχνων. Τῆς αὐτῆς ἐποχῆς εἶναι καὶ μερικοὶ γειτονικοὶ μικροὶ κλίβανοι, χρησιμοποιούμενοι ἴσως διὰ μαγειρεῦμα κατὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ ἱεροῦ. Κατὰ τὴν ΒΔ. περιοχὴν τοῦ ἱεροῦ ἦλθον εἰς φῶς τὰ θεμέλια ἑνὸς μεγάλου οἰκοδομήματος. Ἰσως ἀγροικίας, τοῦ Δ' αἰ. μ. Χ., κτισθέντος μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ ἱεροῦ. Τὸ ἀξιολογώτερον κινητὸν εὑρημα ἦτο μία πόρπη μὲ τὸ τόξον ὁστέινον ἢ ἐλεφάντινον, εἰς σχῆμα γλάρου φέροντος 2 μικροτέρους γλάρους ἐπὶ τῆς ῥάχως.

2) Κατὰ τὴν Β. πλευρὰν τῆς Βασιλικῆς Ὀδοῦ ἡ ἀνασκαφὴ συνεχίσθη εἰς βάθος. Εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα ἐν φρέαρ, ἀποδῶσαν ἀρχαῖα ὄστρακα τοῦ 500 π. Χ., ἦτο ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος, διότι δὲν εἶχον ἀνακαλυφθῆ προηγουμένως ὕλικὸν τῆς περιόδου ταύτης· εἰς Κνωσόν. Χαμηλότερον εὐρέθησαν μερικὰ τεμάχια πινακίδων γραμμικῆς γραφῆς Β, προσερχόμενα ὁμοῦς ἐξ ἑνὸς σωροῦ ἀπορριμμάτων εὐρισκομένων ἐντὸς μεγάλων λάκκων. Οἱ τελευταῖοι ἀποτελοῦν λείψανα ἑνὸς λατομείου, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἐτέθη ἐν λειτουργίᾳ ἀμέσως μετὰ τὴν μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὸ τέλος τῆς ΥΜΙΙ περιόδου (περὶ τὸ 1400 π. Χ.). Μερικαὶ τῶν πινακίδων, ἴσως δὲ ὄλαι, ἀνήκουν ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἰδίαν ὁμάδα τὴν εὐρεθεισαν ὑπὸ τοῦ Evans κατὰ χώραν εἰς τὸ Ὀπλοσιάσιον, ὀλίγα μέτρα πρὸς Α., ἀναμφιβόλως δὲ δὲν εἶναι παλαιότεραι τῆς ΥΜΙΙ περιόδου. Ἄφ' ἑτέρου τὰ τεμάχια ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ τεχνίτου ἐλεφαντιστοῦ, μέρος

του οποίου άνεσκάφη πέρυσι, διεπιστώθη ότι προέρχονται έξ ένός κτηρίου καταστραφέντος διά πυρός κατά την προηγουμένη ΥΜ φάσιν (περίπου 1450 π. Χ.). Σωρός τεμαχισμένων άγγελίων με χαρακτηριστική διακόσμειν αυτής της έποχής έκειτο άναμιξ μετά τών έλεφαντινών αντικειμένων και λατύπης. Η άνακάλυψις ούτη είναι τοσοούτον μάλλον ένδιαφέρουσα καθόσον ητο πολύ δύσκολον μέχρι τούδε νά άναγνωρισθούν εις Κνωσόν καθαρά στρώματα αυτής της σημαντικής περιόδου της άκμης. Τό κτήριον με τό εργαστήριον του τεχνίτου έλεφαντοστού φαίνεται νά είναι σημαντικό, παρ' όλον ότι ελάχιστα λείψανα πλην τών θεμελιών επέζησαν της έντατικής καταστροφής της ΥΜΙΙ έποχής. Έκ τών έλεφαντινών ευρημάτων άξιοσημείωτος είναι μία άνάγλυφος πέριδικα, κατειργασμένη και εκ τών 2 πλευρών. άρίστης διατηρήσεως. Η έπιφάνεια είναι στιλβωμένη πλην ώρισμένων μερών όπου προφανώς έκαλύπτετο άρχικώς διά φύλλου γυρσού.

Αφ' ετέρου έγένητο έπιμελής έρευνα μέχρι του βράχου, άποδόσασα ΥΜΙα, ΜΜΙΙβ και ΜΜΙα λείψανα υπό τό ΥΜΙβ δάπεδον. Τά ΜΜΙα κτήρια διετηρούντο καλώς εις έν σημειον. Η άνασκαφή σχεδιάζεται νά περαιωθῆ κατά τό έρχόμενον έτος.

3) Παράλληλως έγέγοντο μικραί δοκιμαί εις την περιοχην τών ΠΜΙΙ οικιών κατά την Ν άκταν του Άνακτόρου, άποκαλύψασαι διαδοχικῶς δάπεδα, τό τελευταίον τών όποιων ητο ΜΜΙα. Υποκάτω ευρέθησαν και νεολιθικά στρώματα.

4) Δυσχερῶς χρονολογούμενος είναι ο μινωικός οχυρωματικός (;) τοίχος παρὰ την Ν. οικίαν. Ογκώδης, πάχους άνω τών 2 μ., φαίνεται ως εάν είχε κτισθῆ πρὸς άμυναν. Ουτος εις ουδέν σχέδιον σημειούται και δέν φαίνεται νά έχει περιγραφή υπό του Evans. Δοκιμαί έδειξαν ότι πατεῖ επί του εις μικρόν βάθος βράχου. Δυστυχῶς δέν κατέστη δυνατόν νά χρονολογηθῆ ο τοίχος, παρ' όλον ότι από την θεσιν του φαίνεται νά εκτίσθη μετά την καταστροφήν της Ν. Οικίας κατά τούς ΥΜΙΙ χρόνους. Θα ητο ένδιαφέρον εάν ή κατασκευή ενός τοιούτου οχυρωματικού τοίχου θα ήδύνατο νά συσχεισθῆ με την τόσον έντατικήν λατόμησιν μετά την ΥΜΙΙ καταστροφήν, ή όποία παρετηρήθη επί της Β. πλευρᾶς της Βασιλικῆς Όδοῦ.

5) Αιτήσει του εφόρου Ν. Πλάτωνος έξητάσθη όμάς 4 ΥΜ τάφων πρὸς Α. του ρεύματος του Καιράτου, νοτίως του Άνακτόρου, άποκαλυφθέντων διά βαθείας άρόσεως. Εἶς είχε μίαν μόνον ταφήν έντός ξυλίνου φερέτρου, συνοδευόμενου από 3 καλυκόσχημα άγγεία εκ στεατίτου. Οί άλλοι 3 τάφοι ησαν ιδιορρούθμου τύπου, με θαλάμους άνοικτούς από την μίαν πλευράν. Εἶς ευρέθη σεσυλημένος. Άλλος άπέδωσεν έν άνακτορικόν άγγειον. Ο τρίτος τέλος έπανεχησιμοποιήθη τρεις φορές και είχε τό έδαφος εις 3 διάφορα επίπεδα, φέροντα έκαστον άνά μίαν ταφήν. Δύο τούτων ησαν έντός ξυλίνων φερέτρων.

6) Και πάλιν αιτήσει του Έφόρου έγέγοντο δοκιμαί κατά μήκος της Δ. πλευρᾶς της διαπλατυνομένης δημοσίας όδοῦ πρὸς Ηράκλειον, έναντι του Άνακτόρου. Εἶς φῶς ηλθον στρώματα πάσης έποχής, από ΜΜΙα και παλιότερα μέχρι ρωμαϊκῶν.

Διά τριών επίσης έπιστημονικῶν όμάδων συνεχίσθησαν εις Μάλια αί άνασκαφαί της Γαλλικῆς Σχολῆς.

α) Παράλληλως πρὸς την άποχωμάτωσιν και άποκατάστασιν της Δ. αὐλῆς του Άνακτόρου την γενομένην υπό της Έλληνικῆς Αρχαιολογικῆς Έπιτηρείας,

ἡ Γαλλικὴ Σχολὴ διὰ τοῦ A. Dessenpe προέβη εἰς ἀνασκαφὴν τῶν νοτιωτάτων παρυφῶν τῆς αὐλῆς, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἔρευναν μιᾶς σειρᾶς ἀποθηκῶν πρὸς Ν. αὐτῆς. Κατὰ μῆκος τῆς προσόψεως τοῦ Ἀνακτόρου τὸ λιθόστρωτον τῆς αὐλῆς διατηρεῖται καλῶς· εἶναι ὅμως ἀρκετὰ κατεστραμμένον πέραν τῆς ἀπὸ Β. πρὸς Ν. πομπικῆς ὁδοῦ, τὰ δὲ ὄρια του εἶναι λίαν ἀσαφῆ καὶ συγγένοιαι μετὰ μεταγενεστέρων κτισμάτων. Ἐνδιαφέρουσαι ἦσαν αἱ ἀποκαλυφθεῖσαι εἰς τὸ Ν. τμήμα 2 διακλαδώσεις τῆς πομπικῆς ὁδοῦ. Ἡ πρώτη ἀπολήγει εἰς ἐν σημεῖον τοῦ λιθοστρώτου, πρὸς Β. καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν τῶν ἱερῶν ἀποθετῶν. Ἡ ἑτέρα ἔκκινεῖ ἐκ τοῦ αὐτοῦ σημείου τῆς πομπικῆς ὁδοῦ, βαίνουσα πρὸς τὰ ΔΝΔ, μέχρι τοῦ σημερινοῦ δρόμου. Ἡ τοιαύτη διάταξις τονίζει τὴν σημασίαν τῶν ἱερῶν ἀποθετῶν διὰ τὴν ζωὴν τοῦ Ἀνακτόρου. Ἡ ἀποκάλυψις μιᾶς σειρᾶς ἀποθηκῶν κατὰ μῆκος τῆς Ν. παρυφῆς τῆς τρίτης ὁδοῦ φαίνεται νὰ τονίξῃ τὸ συμπέρασμα τοῦτο. Αἱ ἀποθήκαι συνίστανται ἐκ μιᾶς ὁμάδος δωμάτων μὲ προσανατολισμὸν Β. - Ν., χρονολογουμένων εἰς τὴν πρώτην περίοδον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐνισχύει τὴν χρονολόγησιν τῶν πομπικῶν ὁδῶν εἰς τὴν περίοδον ταύτην. Αἱ ἐγκαταστάσεις παρουσιάζουν ἰσάνας ἀναλογίας πρὸς τὰς τῶν ἀποθηκῶν τοῦ ἀνακτόρου: κεκονιαμένα δάπεδα καὶ τοιχώματα, πίθαι ἐπὶ χαμηλῶν θρανίων, αὐλακες διὰ τὰ χυνόμενα ὑγρὰ, συλλεκτικῆς καταχωμένοι εἰς τὰς γωνίας. Δὲν ὑπάρχει ὅμως τόση ὁμοιομορφία ὅση εἰς τὸ Ἀνάκτορον· οὗτοι ὠρισμένα δωμάτια παρουσιάζουν διαφορὰς ἐπιπέδου καὶ οὐδὲν εἶναι ἀπολύτως ὅμοιον μὲ τὸ γειτονικόν του, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς διαστάσεις. Τὰ πλεῖστα — κυρίως τοῦ Β ἡμίσεος — περιεῖχον πίθους, εἴτε ἀκόμη κατὰ χώραν εἴτε καταλιπόντας εὐκρινῆ ἴχνη ἐντὸς τοῦ κονιάματος. Ἐντοῦθα τὰ εὐρημάτα ἦσαν πτωχά, ἀντιθέτως πρὸς τὰ Ν. διαμερίσματα, τὰ ὁποῖα μεταξὺ ἄλλων ἀπέδωσαν 2 ἐνδιαφέροντας σφραγιδολίθους, ἓνα ἐκ σταετίτου (τὸ κατώτερον μέρος ἐνὸς σφραγιδίου) μὲ παράστασιν πτηνοῦ, τὸν ἕτερον ἐξ ὀρείας κρυστάλλου, μετὰ 2 ἀντινῶτων τετραπόδων. Αἱ ἀποθήκαι οὗται παρουσιάζουν μέγα ἐνδιαφέρον τὸσον διὰ τὴν θέσιν των καὶ διὰ τὸ τιθέμενον πρόβλημα τῆς σχέσεώς των μετὰ τοῦ Ἀνακτόρου, ὅσον καὶ ἀπὸ ἀρχιτεκτονικῆς ἀπόψεως, δοθέντος ὅτι εἶναι ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν ἀποκαλύπτεται εἰς Μάλια οἰκοδόμημα τῆς πρώτης ἐποχῆς διατηρούμενον τόσον καλῶς καὶ παρουσιάζον σχέδιον μὲ τόσην ἀλληλουχίαν.

β) Ἐκ παραλλήλου διὰ τοῦ H. Van Effenterre, πλὴν συμπληρωματικῶν τινῶν καθαρισμῶν τῆς οἰκίας Θ, αἱ ὁποῖαι ἐβροήθησαν εἰς τὸν καλλίτερον προσδιορισμὸν τῶν διαφορῶν τμημάτων τοῦ οἰκοδομήματος καὶ τῆς χρησιμότητός του, ὡς καὶ εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῆς δημοσιεύσεως, ἀνεσκάφη ἐν κτήριον μεγίστου ἐνδιαφέροντος. Τοῦτο κεῖται πρὸς Β. τοῦ οἰκίσκου τῶν ἀνασκαφῶν, μεταξὺ τῆς ὁμάδος οἰκιῶν Δ καὶ τῆς ΒΔ. εἰσόδου τοῦ Ἀνακτόρου· εἰς τοῖχος εἶχε φανῆ ἤδη κατὰ τὸ 1957, ἡ δὲ περαιτέρω ἀνασκαφὴ εἶχεν ἀναβληθῆ λόγῳ ἀκριβῶς τῆς σπουδαιότητός του. Τὸ κτήριον ἔλαβε τὸ προσωρινὸν ὄνομα «ἡ ὑπόστυλος κρύπη τῶν Μάλιων». Μήκους 21 μ. καὶ πλάτους 5 μ., προσανατολιζόμενον ἀπὸ τὰ ΔΝΔ. πρὸς τὰ ΑΒΑ. περιεῖχε 5 ἀλληλοδιαδεχομένας πολυτελεῖς αἰθούσας, τῶν ὁποίων τὸ δάπεδον κεῖται 2 50 μ. βαθύτερον τῆς συγχρόνου ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ 2 μ. τοῦ πλακοστρώτου τῆς ὁδοῦ. Ἡ Β. παρυφὴ φαίνεται νὰ ἀνήκῃ εἰς ἓνα σημαντικὸν μεταγενέστερον οἰκοδόμημα. Ἡ κρύπη ἐπικοινωνεῖ πρὸς τὰ ΝΑ. διὰ μικρᾶς κλίμακος πρὸς μίαν σειρὰν ἀποθηκῶν, κειμένων κατὰ 1 μ. ὑψηλότερον καὶ ἐχουσῶν ἓνα πλατὺν διάδρομον. Τούτων ἀνεσκάφησαν δύο, μία τουλάχιστον εὐρίσκεται ἀκόμη πρὸς Α. Ἡ ὄνο-

μασία «κρύπτη» δικαιολογείται ἐκ τῆς παρουσίας κατὰ τὴν δυτικὴν ἄκρην τῆς σειρᾶς τῶν 5 δωματίων (ἀριθμομένων 1 - 5 ἀπὸ Δ. - Α.) δύο κλιμάκων κατερχομένων πρὸς τὸ δωμάτιον 1 καὶ ἐκ τῆς ὑπάρξεως μιᾶς ἄλλης κλίμακος ἀνερχομένης μέχρι τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους εἰς μίαν ἄκρην τοῦ διαδρόμου τῶν ἀποθηκῶν. Ἡ δομὴ τοῦ συνόλου ἐγένετο μὲ μεγάλην φροντίδα: ὁ ψαμμολιθικός τοίχος ἀποτελεῖται ἐξ 6 δόμων τρόπον τινὰ ἰσοδομικῶν, ἐχόντων ἀρίστην προσαρμογὴν καὶ διατηρουμένων εἰς ὕψος 2.20 μ. Καταλαμβάνει τὴν στενὴν Δ. πλευρὰν, ὅπου αἱ 2 κλίμακες καὶ τὸ Β. τοίχωμα τῆς πρώτης αἰθούσης. Τὰ τοιχώματα τῶν ἄλλων αἰθουσῶν εἶναι ἐπιμελῶς κεκονιαμένα, τὸ δὲ διατηρούμενον ὕψος τοῦ κονιάματος φθάνει τὸ 1.80 μ. Καὶ τὰ δάπεδα εἶχον κονίαμα, διατηρούμενον τελείως εἰς τὰ δωμάτια 4 καὶ 5 ὡς καὶ εἰς τὰς ἀποθήκας, ὅπου διεσώθησαν ἄθικτοι οἱ συλλεκτῆρες καὶ οἱ αὔλακες. Τρεῖς βάσεις κίωνων εὐρέθησαν κατὰ χώραν αἱ δύο εἶναι λίθιναι (προσινωπὸς ἀσβεστόλιθος καὶ κυανωπὸν μάρμαρον) καὶ ἐπιμελῶς λειπασμέναι, μόλις υπερβαίνουνσαι τὸ ὕψος τοῦ δαπέδου εἰς τὸ δωμάτιον 1 καὶ εἰς μίαν τῶν ἀποθηκῶν, ἡ δὲ τρίτη εἰς τὸ δωμάτιον 5 δὲν σώζεται, ἀφήσασα μόνον τὸ ἴχνος τοῦ κορμοῦ εἰς τὸ κονίαμα τοῦ δαπέδου. Τὰ δωμάτια 1 καὶ 5 φέρουν εἰς τὰς τρεῖς πλευρὰς θρανία ἐπιμελῶς κεκονιαμένα. Εἰς ὠρισμένα σημεῖα τὰ δάπεδα καὶ τὰ τοιχώματα διετήρησαν τὸ ἴχνος τῶν θυροφύλλων, τῶν παραστάδων, τῶν γόμφων καὶ τῶν σφραγίδων, μὴ σωζομένων σήμερον. Μεταξὺ τῶν δωματίων 3 καὶ 4 ὁ τοίχος ἔχει μίαν θύραν, θύραν δὲ καὶ παράθυρον μεταξὺ τῶν δωμίων 4 καὶ 5, ἐνῶ τὸ δωμάτιον 2 ἐπεκοινωνεῖ μὲ τὰ λοιπὰ διὰ τοίχων ἐχόντων κόγχας. Σημειωτέον ὅτι εἶναι ἡ πρώτη φορὰ κατὰ τὰς ἀπὸ πενηκονταετίας ἀνασκαφὰς ἐν Μυλίοις καθ' ἣν ἐρευνᾶται τὰ πλήρη ὕψος δωματίου. Πράγματι, ἡ θύρα καὶ τὸ παράθυρον τὰ μεταξὺ τῶν δωματίων 4 καὶ 5 ἔχουν κεκονιαμένας παρυφὰς, αἱ ὅποιαι ἠλευθερώθησαν ἐξ ὀλοκλήρου, πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἐπιτρέπει, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ξύλων τὰ ὅποια πλαισιοῦν τὸ κονίαμα, νὰ ὑπολογισθῇ τὸ μέχρι τῆς ὀροφῆς ὕψος τῆς κρύπτῃς. Τὸ ὕψος τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται ἀκόμη καὶ ἐκ τῆς πιθανῆς ὑπάρξεως εἰς τὸν ἀνώτατον δόμον τοῦ ψαμμολιθικοῦ τοίχου σειρᾶς δοκοθηκῶν διὰ τὰς δοκοὺς τοῦ ὀρόφου.

Τὰ κινητὰ εὐρήματα δὲν ἦσαν πλούσια. Μερικὰ κοινὰ κύπελλα εἶχον τοποθετηθῆ ἐπὶ τῶν βαθμίδων, ἀριθμὸς δὲ λύχνων ἐπὶ τοῦ κατωφλίου μιᾶς θύρας καὶ τοῦ γειτονικοῦ παραθύρου. Ἡ σκευή, ἐὰν ὑπῆρχε, θὰ πρέπη νὰ ἀπεκομισθῆ πρὸ τῆς πληρώσεως τῶν δωματίων διὰ χωμάτων. Τὰ ὠραιότερα ἀγγεία εὐρέθησαν εἰς τὸ βόρειον τμήμα τοῦ οἰκοδομήματος τούτου, τὸ ὅποιον φαίνεται ἀρχαιότερον τοῦ λοιποῦ. Μεταξὺ τούτων εἶναι πρόχοι τινὲς καὶ μιὰ «τσαγέρα» μετὰ μακρᾶς προχοῆς, ρυθμοῦ Βασιλικῆς.

Ἐν ἀναμονῇ τῆς τελικῆς ἀνασκαφῆς κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ δοθῇ ὀριστικὴ χρονολόγησις, οὔτε νὰ ἀναγνωρισθῇ μετὰ βεβαιότητος ἡ φύσις τοῦ κτηρίου, ὃ ἀνασκάπτων ὁμῶς σκέπεται ὅτι θὰ πρόκειται περὶ ἐνὸς παραρτήματος, ἐνὸς εἶδους προκεχωρημένης πτέρυγος τοῦ πρώτου ἀνακτόρου, τὸ ὅποιον δὲν θὰ ἦτο περίεργον, κατόπιν μάλιστα τῶν ἀνακαλύψεων τοῦ Α. Dessenne εἰς τὰ ΝΔ τοῦ Ἀνακτόρου, νὰ ἦτο πολὺ πλέον ἐκτεταμένον τοῦ δευτέρου Ἀνακτόρου.

γ) Ἡ τρίτη τέλος ἐπιστημονικὴ ὁμάς τῆς Σχολῆς ὑπὸ τὴν δ. Quency προέβη εἰς δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν κατὰ τὴν περὶ τὸ 1 χλμ. ἀπὸ τὸ Ἀνάκτορον ἀπέχουσαν βασιλικήν, τὴν ἀνακαλυφθεῖσαν τὸ 1957 καὶ τῆς ὁποίας ἡ κρύπτη περιεῖχε μίαν ὠραίαν σαρκοφάγον. Μεγάλῃ προσοχῇ ἐδόθη εἰς τὴν στρω-

ματογραφία, αί δὲ διανοιγέισαι τάφροι ἐσνάφησαν ὅσον τὸ δυνατόν βαθύτεροι. Τὸ κεντρικὸν καὶ τὸ βόρειον κλίτος ἀπηλλάγησαν τῶν χωμάτων εἰς μίαν ἔκτασιν 18 μ. μετὰ λίαν πενιχρὰ ὅμως ἀποτελέσματα. Εἰς φῶς ἤλθον λείψανα τινὰ παλαιοχριστιανικῶν ψηφιδωτῶν, ἀλλὰ τὸ σύμπλεγμα τῶν ρωμαϊκῶν καὶ παλαιοχριστιανικῶν τοίχων πρὸς Α. τῆς βασιλικῆς οὐδὲν ἐνδιαφέρον παρουσιάζει (βαπτιστήριον;), ὅπως ἐξ ἄλλου καὶ τὰ ἀνευρεθέντα τεμάχια κεραμικῆς.

Ἡ Ἱταλικὴ τέλος Σχολὴ διὰ τοῦ διευθυντοῦ τῆς Doro Levi συνέχισε τὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὸ Ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ. Αἱ ἐφετιναὶ ἐργασίαι ἀπέβλεπον κυρίως εἰς τὴν ἔρευναν τῶν πρὸς Δ. ὁρίων τῶν πρώτων μινωικῶν ἀνακτόρων. Ἀφ' ἑτέρου ἐγένοντο δοκιμαὶ πρὸς καθορισμὸν τῆς ἐκτάσεως τῆς πόλεως κατὰ τὰς διαφόρους περιόδους τῆς ἀρχαιότητος, ὅπως καὶ διὰ τὴν σύγκρισιν τοῦ χαρακτῆρος τῶν λειψάνων τῶν παλαισιτάτων οἰκιῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸν τῶν μινωικῶν ἀνακτόρων. Κατὰ τὴν Δ. ἄκραν τῶν ἀνακτόρων ἤλθον εἰς φῶς ἄλλα 3 δωμάτια τοῦ γεωμετρικοῦ οἰκισμοῦ, κτισθέντα ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου τῆς Δ. αὐλῆς καὶ ἐπεκτεινόμενα εἰς δυτικώτερον ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐπιπέδου. Ἐν τῶν δωματίων (GG) στρέφεται πρὸς Δ. καὶ ἐπικοινωνεῖ μετὰ τοῦ παλαιότερου ἀνασκαφέντος δωματίου (CC), τὰ ἄλλα δύο (FF καὶ HH) κεῖνται πρὸς Β. τούτου καὶ τὰ 3 ὅμως, ἔχουν πρὸς Δ. ἕνα ὠραῖον πλακόστρωτον δρόμον, ὅστις κατέρχεται τὸν λόφον ἐκ Β. καὶ εἰς τὸ ὕψος τοῦ δωματίου (GG) στρέφεται πρὸς Δ., πλασιοῦται δὲ κατὰ τὴν ἀντίθετον τῶν οἰκιῶν πλευρὰν ὑπὸ ἐνὸς τοιχαρίου ὕψους 0.50 μ. Τοῦτο, εἰς τὸ σημεῖον τῆς πρὸς Δ. στροφῆς ἀντὶ τῶν συνήθων πλακῶν παρουσιάζει ἕν εἶδος φράγματος ἐκ λίθων τοποθετημένων ὀρθίως, προφανῶς διὰ νὰ σιαματῇ ἐνδεχομένης κατολισθήσεις. Οὕτω τίθεται ἐν πιθανόν ὄριον εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ζώνην καὶ ταυτοχρόνως παρέχεται ἐν στοιχείῳ μιᾶς κάποιας οὐρμπανιστικῆς φυσιογνωμίας εἰς τὸν γεωμετρικὸν συνοικισμὸν. Δὲν εὐρέθησαν ἄλλα δωμάτια πρὸς Ν. τοῦ δωματίου GG, ἀλλ' ἐν ἀναλημματικῶν τοιχαρίων ἀρκετοῦ μήκους, προστατεύον τὸ παλαιότερον ἀνασκαφὲν εὐρύχωρον δωμάτιον AA, ὡς καὶ τὸ ἐφέτος ἀποκαλυφθὲν μικρότερον EE, κατὰ τὴν ΝΔ. ἐξωτερικὴν τοῦ γωνίαν. Ὑπὸ τὸ γεωμετρικὸν ἐπίπεδον νοτίως τοῦ GG, ἢ μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου βαθεῖα σκαφὴ ἀτεκάλυψε λείψανα κατοικίας καὶ σκευῆ τῶν μινωικῶν ἀνακτόρων. Οἱ τοῖχοι οὗτοι συσχετίζονται πρὸς τοὺς εὐρεθέντας ὑπὸ τὰ γεωμετρικὰ δάπεδα τῶν δωματίων AA καὶ CC. Ὑπὸ τὰ λείψανα μιᾶς μεγάλης ἔλλειψοειδοῦς ἐστίας ἐπὶ τοῦ γεωμετρικοῦ δαπέδου ἀνευρέθησαν οἱ τοῖχοι δύο δωματίων τῆς τρίτης παλαιονουκτορικῆς φάσεως. Δι' ἀκριβῶν στρωματογραφικῶν παρατηρήσεων ὑπὸ τὴν μὴ μετακινήθεισαν ἐστίαν διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς τοίχων, δαπέδων καὶ οὐτρακῶν μυκηναϊκῶν, ὑστεροανακτορικῶν καὶ τῆς τρίτης πρωτοανακτορικῆς φάσεως, τέλος δὲ, πλησίον τοῦ βράχου, λείψανα προανακτορικῶν οἰκιῶν ἀντιστοίχων πρὸς τὰς ὑπαρχούσας ὑπὸ τὸ λιθόστρωτον τῆς Δ. αὐλῆς.

Διὰ τὰς δοκιμαστικὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὴν πόλιν τῆς Φαιστοῦ ἐπελέγη μία περιοχὴ ἐκτεινόμενη εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ λόφου τῆς εὐρισκομένης ὑπὸ τὴν ΝΑ γωνίαν τῆς κεντρικῆς αὐλῆς τοῦ Ἀνακτόρου. Ὅλη ἡ περιοχὴ αὕτη ὑπέφερον ἰσχυρῶς ἐκ τῆς κατολισθήσεως τῆς πτέρυγος ταύτης τοῦ Ἀνακτόρου. Αἱ δοκιμαὶ διεξήχθησαν κυρίως εἰς 2 γειτονικὰ μεταξὺ τῶν σημεῖα κατὰ τὴν θέσιν Χάλαρα, κατέδειξαν δὲ ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῆς πόλεως ἐνταῦθα ἤρχισε κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνακτορικῆς ἐποχῆς, εἰ μὴ ἐνωρίτερον, φθάνει δὲ κατ' ἀδιάσπαστον συνέχειαν μέχρι τῆς προκεχωρημένης ἑλληνιστικῆς.

Ἄπεκτιήθη τοιουτοτρόπως ἐν σταθερώτερον πλαίσιον εἰς τὴν οἰκοδομικὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως. Πράγματι, κατὰ τὰς φάσεις τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς οἱ οἰκοδομαὶ ἐκτίζοντο κατὰ μῆκος τῆς ἀποτόμου κλιτύος τοῦ λόφου ἐπὶ διαφόρων ἐπιπέδων διανοιγομένων μεταξὺ τῶν ἐρειπίων, εἰς τρόπον ὥστε συχνὰ νὰ εὐρίσκονται τὰ λείψανα τῶν ἀρχαιότερων οἰκοδομῶν, ἀκόμη καὶ τῶν παλαισιότατων, εἰς ὑψηλότεραν θέσιν ἀπὸ τὰ νεώτερα κτήρια.

Κατὰ τὸ Β, τμήμα μίᾶ οἰκία ἀποτελουμένη ἐκ διαφόρων μικρῶν δωματίων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐν παρουσιάζει δάπεδον κεκαλυμμένον διὰ λευκοῦ κονιάματος, ἐκτίσθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς παλαιονακτορικῆς ἐποχῆς· μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἐπληρώθη αὕτη δι' ὀστράκων καλυπτόντων τὸ διάστημα ἐνὸς αἰῶνος σχεδόν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀντιπροσωπεύεται ἡ πολαιονακτορικὴ ἐκείνη κατηγορία, ἡ κληθεῖσα «τῆς Ἀγίας Φωτεινῆς». Ἐπὶ τῆς παλαιότερας οἰκίας ἐκτίσθη μιὰ νέα, εἰς ἐπίπεδον κατὰ ἐν μέτρον ὑψηλότερον, τῆς ὁποίας ἀνεσκάφησαν 2 δωμάτια κείμενα κατ' ὀρθὴν γωνίαν καὶ εἰς διάδρομος. Τὸ μεγαλύτερον τῶν δωματίων παρουσιάζει δάπεδον ἐστρωμένον διὰ πλακῶν ἐκ γυψολίθου ὡς καὶ 2 μικρὰ θρανία, ἀρχικῶς κεκαλυμμένα δι' ἄλσαστριῶν πλακῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων εὐρέθησαν μερικὰ ἀγγεῖα καὶ εἰς λύχος, χρονολογούντα τὴν κατασκευὴν εἰς τὴν Β' παλαιονακτορικὴν φάσιν. Μία τρίτη οἰκία τῆς ἰδίας ἐποχῆς ἀνεσκάφη βορειότερον· παρὰ πλεύρως εὐρίσκεται ἐν κυλινδρῶν φρεατίῳ ἀσφαοῦς χρήσεως, ἄνευ κονιάματος κατὰ τὰς πλευρὰς καὶ τὸν πυθμῆνα. Νοτίως τῆς ὁμάδος ταύτης καὶ ὑπεράνω τῶν πενιχρῶν ἐρειπίων τριῶν πρωτονακτορικῶν δωματίων ἀπεκαλύφθησαν τὰ θεμέλια ἐνὸς πρωτογεωμετρικοῦ συνοικισμοῦ, ἐμφανίζοντος τρεῖς διαδοχικὰ ἀνακατασκευὰς. Ριζικώτερον εἶτι τροποποιήσιν ὑπεστῆ ἡ περιοχὴ κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν. Εἰς τὸ χαμηλότερον ἀνεσκαφέν ἐπίπεδον καὶ κατὰ τὴν ἄκρην τοῦ μινωικοῦ συνοικισμοῦ, μέρος τοῦ ὁποίου εἶχε καταστραφῆ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἐκτίσθη ἐν μέγα κτήριον, τοῦ ὁποίου ἀνεσκάφησαν τρία εὐρύχωρα δωμάτια. Τὸ μεγαλύτερον περιέχει μίαν δεξαμενὴν κιστήν, πλησίον τῆς ὁποίας εἶχον ἀποτεθῆ δύο ἀντεστραμμένοι πίθου μεγέθους· τὸ κτήριον ἦτο ἴσως ἐν ἐργασίῳ μινωικῶν δισκοειδῶν ὑφαντικῶν βαρῶν, διότι ἐξ αὐτῶν ἀνευρέθη πληθεὺς εἰς ὅλα τὰ δωμάτια. Μερικὰ ἦσαν ἐνεπίγραφα, ἐνῶ εἰς σωρὸς ὤμων ἀκόμη βαρῶν, ἐτοιμῶν διὰ τὴν ὀπτησίαν, ἔκειτο ἐπὶ τοῦ δαπέδου Ἐκ τῶν εὐρισκομένων εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον, κατὰ τὴν ἀνωτάτην ὄφρυν τῆς ἀνασκαφῆς ἑλληνιστικῶν κτηρίων, ἦλθεν εἰς φῶς ἐν βαθῷ φιαλόσχημον φρέαρ. Παρομοίᾳ ἐναλλαγῇ λειψάνων οἰκοδομημάτων διαφόρων ἐποχῶν παρουσιάσθη καὶ εἰς τὸν τομέα νοτίως τῆς ἀνασκαφῆς, ὅπου ἐρείπια ΜΜ κτηρίων, περιέχοντα ἀφθονίαν ὀστράκων, γεινιάζουσι πρὸς δύο μακροῦς παρὰ πλάτους ἀνασηματικῶς τοίχους προανατολιζομένους Β·Ν. Κάτωθεν τῆς ἄκρας τοῦ ἐνὸς ἀνεκαλύφθη ἀποθήκη ὀστράκων, χρονολογούμενος κατὰ τὴν προνακτορικὴν ἐποχὴν καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παλαιονακτορικῆς. Ὑπὸ τὴν μεσημβρινὴν ἄκρην τοῦ χαμηλότερου τῶν ἀναλημάτων ἀπεκαλύφθη ἐν δωματίῳ τῆς ἐσχάτης μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, τοῦ ὁποίου διετηροῦντο τρία τοιχώματα, ἐνῶ τὸ ἀνατολικὸν εἶχε παρμυρῆθῆ ὑπὸ καταπεσόντων χωμάτων. Ἐδῶ εὐρέθη μία τσαγγέρα τύπου Πατρικιῶν καὶ εἰς ψευδόστομος ἄμφορεύς. Ὑψηλότερον τοῦ δωματίου τούτου καὶ ἐπὶ τῆς κυρφῆς τοῦ λόφου, πλησίον πάντοτε τῆς μεσημβρινῆς ἄκρας τῶν ἀναλημάτων, διετηροῦντο γεωμετρικὰ λείψανα, ὅπως ἐν εὐρύχωρον πλακόστρωτον δωματίῳ μὲ ἴχνη ἐστίας καὶ ἀφθονα ἀγγεῖα πλησίον αὐτῆς. Ἡ Β πλευρὰ τοῦ δωματίου πλευρίζεται ὑπὸ ἐνὸς γεωμετρικοῦ δρόμου διερχομένου ἔμπροσθεν ἐνὸς κοιλῶ

ματός περιέχοντος ἐν γεωμετρικόν καί ἐν παλαιονακτορικόν στρώμα. Ἡ ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ ἀντιπροσωπεύεται ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν λειψάνων ἐνὸς μικροῦ δωματίου εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς γεωμετρικῆς αἰθούσης, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἐνὸς μεγάλου κτηρίου κειμένου εἰς τὸ κάτω μέρος τῶν ἀναλημμάτων, ἔχοντος μίαν καλῶς κατεσκευασμένην κλίμακα μετὰ δύο πτερυγῶν, παισιουμένην ἐν μέρει ὑπὸ μεγάλων ὀρθογωνίων πλακῶν στηριζομένων ἐπὶ μινωικῶν τοίχων. Ἡ κλίμαξ κατέρχεται πρὸς μίαν πλατεῖαν αἶθουσαν, μὴ ἀνασκαφείσαν εἰσέτι, ἀποδίδουσαν ὁμῶς ἑλληνιστικὰ ὄστρακα Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἀπουσία λειψάνων ρωμαϊκῶν χρόνων εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἀστικὰς περιοχάς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐρμηνεύεται προφανῶς ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος ὅτι ἡ Φαιστός κατεστράφη ὑπὸ τῶν Γορτυνίων κατὰ τὰ μέσα τοῦ Β' αἰ. π. Χ. Ἡ σπανιότης τῶν μυκηναϊκῶν λειψάνων, τόσον ἐδῶ ὅσον καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀνακτόρου καὶ ἀντιθέτως, ἡ πληθώρα τῶν γεωμετρικῶν ἐρειπίων, μαρτυροῦν ὅτι ἡ Φαιστός ὑπῆρξεν ἐν τῶν μεγίστων μέχρι σήμερον γνωστῶν κέντρων τῆς ὀμηρικῆς ἐποχῆς. Ἐν μέρος τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως τῆς γεωμετρικῆς ταύτης πόλεως ἤλθεν ἤδη εἰς φῶς, κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου πλησίον τοῦ Στρωματογραφικοῦ Μουσείου, ἀπεκαλύφθησαν δὲ λείψανα ὁδῶν νατερομένων πρὸς τὴν κάτω πόλιν, ὅπως καὶ διάφορα ἐρείπια αὐτῆς εἰς διαφόρους θέσεις, ὅπως πλησίον τῆς Ἀγ. Φωτεινῆς, τῶν Χαλάρων, τοῦ Ἀγ. Γεωργίου ἐν Φαλάνδρα καὶ τέλος ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ Ἀφέντη Χριστοῦ.

Πλουσιώτατα ὑπῆρξαν ὡς συνήθως καὶ τὰ τυχαία εὐρήματα ἀνά τὴν νήσον, ἐρχόμενα σχεδὸν κατὰ κανόνα εἰς φῶς διὰ τῆς μηχανικῆς καλλιτεργείας. Μικρὸν μέρος τούτων φθάνει ἀσφαλῶς εἰς τὰ Μουσεία, διότι συνήθως οὐδὲ εἰδοποιεῖται κἄν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία, ἀλλὰ καὶ εἰς ὀλίγας δυστυχῶς περιπτώσεις εἶναι οὕτῃ εἰς θέσιν νὰ μεταβῇ πρὸς αὐτοψίαν, πολλῶν δὲ μᾶλλον εἰς συστηματικὴν περισυλλογὴν ἢ δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν. Εἰς τὸν τομέα τοῦτον καθίσταται μᾶλλον ἐμφανῆς ἡ μεγάλη ἀνεπάρκεια τῆς Ὑπηρεσίας, ὀφειλομένη κυρίως εἰς ἔλλειψιν ἐπιστημονικοῦ καὶ φυλακτικοῦ προσωπικοῦ. Τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ὑπηρεσίαν εἰς πολλὰς περιπτώσεις ὑποκαθιστοῦν οἱ ἀρχαιολογικοὶ, οἱ ὅποιοι, ὀργανωμένοι εἰς στείρας, λυμαίνονται κυριολεκτικῶς τὴν ὕπαιθρον.

Εἰς Κνωσόν, κατὰ τὰς ἐργασίας καθαρισμοῦ καὶ στερεώσεως τοῦ Ἀνακτόρου, ἀνευρέθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιτεχνίτου τοῦ Μουσείου Ζαχ. Κανάκη ἐν πώρινον τεμάχιον μὲ ἀνάγλυφον πάπυρον ἢ κρίνον δυτικῶς τῆς Κλιμακωτῆς Στοᾶς. Κατὰ τὸν ἀγρὸν τοῦ κ. Φρουδαράκη εὐρέθησαν διάφορα ρωμαϊκὰ ἀγγείδια καὶ εἰς πολύμυξος λύχνος, κοσμούμενος δι' ἀναγλύφων φύλλων ἀκάνθης. Εἰς τὰ θεμέλια τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου κατὰ γενομένης ἐργασίας εὐρέθη μία τεμαχισμένη ρωμαϊκὴ πρόχους. Ἐκ Περιίδη Μετόχι Ἡρακλείου ἐκομίσθησαν 2 ΠΜ ἡμισφαιρικὰ ἀγγεῖα μετὰ 4 διατρητῶν λαβῶν καὶ χαμηλοῦ κυλινδρικοῦ λαιμοῦ, ὡς καὶ 3 πώματα, ἐν τῶν ὁποίων, ἀρχαϊκῶν χρόνων, φέρει ἰδιότυπον πλέγμα.

Εἰς Ἄνω Ἀρχάνες, κατὰ τὴν θέσιν Χωματόλακκος, εὐρέθη ἀριθμὸς σφαιρικῶν ὑφαντικῶν βαρῶν, εἰς τριπτῆρ καὶ τμήμα κεραμικοῦ τροχοῦ κοσμομένου δι' ἐγχαράκτου ἰχθυοακάνθης. Ἐξ Ἀγ. Βλασίου Τεμένους ἐκομίσθησαν 4 γεωμετρικὰ ἀγγεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων δύο προχοῖσκαὶ μὲ ὁμοκέντρους κύκλους καὶ εἰς ἀρύβαλλος.

Εἰς Γάζι Τεμένους, κατὰ τὴν θέσιν Μακράκη Μετόχι, ὅπου προφανῶς

ὑπῆρχον τάφοι ὑπὸ προπέτασμα βράχου, εὐρέθησαν δύο μικρὰ σφαιρικά ΠΜ ἄγγεϊα μετὰ ζεύγους λαβῶν διατρήτων δις καθέτως. Τὸ ἓν φέρει ἐγχάραξιν ἐξ ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων, τὸ δὲ ἕτερον ἐκ λεπτοτάτου πλέγματος εἰς τρεῖς ζώνας. Ὁμοῦ ἀνευρέθησαν καὶ οἱ πόδες μορμαρίνου κυκλαδικοῦ εἰδωλίου Ἐκ τῆς περιοχῆς Ρογδιᾶς, ἐκ μὲν τῆς θέσεως Κακάσι ἐκομισθῆ εἰς χαλκοῦς διπλοῦς πέλεκυς, ἐκ δὲ τῆς θέσεως Ἑλληνικό μία σειρά μεγάλων μινωικῶν ὑφαντικῶν βαρῶν.

Εἰς Χουδῆτσι Πεδιάδος καὶ κατὰ τὴν θέσιν Φλαμπουριάρη εὐρέθη μικρὸν λίθινον ἀμφικωνικὸν ἄγγεϊον μετὰ δακτυλιοειδοῦς ποδὸς καὶ χαμηλοῦ λαιμοῦ. Ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος εἶναι τὰ ἐκ θέσεως Μεσάρμι Κασταμονίτσας Πεδιάδος κομισθέντα λείψανα πηλίνου ἡμιελλειψοειδοῦς τομῆς διαζώματος ἢ περιθύρου, πλάτους περίπου 0.25 μ., φέροντος πλοχμοειδῆ διακόσμησιν ἐξ ἀκανονιστων βαθειῶν ἀύλακώσεων. Τὸ ὅλον ἦτο χυτὸν ἐντὸς μήτρας, ἰκανὰ τεμάχια τῆς ὁποίας ἦσαν ἐπικεκολλημένα εἰσέτι ἐπ' αὐτοῦ. Αἱ ἀύλακώσεις εἶναι ὀφιοειδεῖς καὶ βραχεῖαι καὶ δίδουν εἰς τὸ σύνολον, ὡς ἐλέχθη ἤδη, πλοχμοειδῆ ὄψιν.

Εἰς Κόξαρη Πεδιάδος, κατὰ τὴν θέσιν Ἀλῆ Χωράφι ἀνευρέθη εἰς τεμαχισμένους γεωμετρικὸς πίθος φέρων εἰς τὸ χεῖλος ἐγχάρακτους ὁμοκέντρους κύκλους. Ἐνδιαφέροντα ἦσαν τὰ παραπλεύρως ἐμφανισθέντα λείψανα λιθοστρώτου δρόμου καὶ κτιστοῦ ἀγωγοῦ κεκαλυμμένου διὰ λίθων. Ἄλλα γεωμετρικὰ ἀντικείμενα ἤλθον εἰς φῶς εἰς Νιπηδητὸν Πεδιάδος, ὅπως μικρὰ τριφυλλόστομος πρόχους, σιδηρᾶ πόρπη καὶ δύο ψῆφοι.

Ὁ ἐπιμελητὴς Κ. Δαβάρας περιουλέξεν εἰς Ἀστρίτσι Πεδιάδος καὶ κατὰ τὴν θέσιν Ἐμνάνη Πλάι ἓνα πώρινον κορμὸν δαιδαλικοῦ ἀγάλματος, ὑπερφυσικοῦ μεγέθους, ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἃν καὶ εἰς κακὴν δυστυχοῦς κατάστασιν. Ἐπὶ τῶν ὤμων εἶναι ἐρριμμένον ἐπίβλημα, ἡ δὲ μέση περιφίγεται ὑπὸ πλατείας ζώνης. Ἡ κόμη εἶναι τοῦ τύπου τῆς αἰγυπτιακῆς ὀροφωτῆς φενακῆς. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ περισυνελέγη καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον τὸ γυναικεῖον ἀγαλμα τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ P. Faure, BCH, LXXXII - 1958, 505.

Εἰς Μουκτάρω Πεδιάδος καὶ κατὰ θέσιν Παναγιὰ εὐρέθη εἰς ρωμαϊκὸς λύχνος μετ' ἐκτύπου παραστάσεως ἐρωτιδέως τοξοφόρου. Ὁραῖος ἀνάγλυφος σπειρομαϊάνδρος ἐκόσμηι τεμάχιον πίθου κομισθέντος ἐκ Λύττου. Ἄλλα τεμάχια μινωικῶν πίθων καὶ σαρκοφάγων ἀνευρέθησαν εἰς Σμάρι Πεδιάδος, κατὰ τὴν θέσιν Λειβαδίτσα.

Ὁ ἔφορος Ν. Πλάτων εἰς τὴν περιοχὴν Ποτάμων Ἀϊτανίων καὶ κατὰ τὴν θέσιν Γρίδια περιουλέξεν εὐμεγέθη γεωμετρικὴν τεφροδόχον κάλπην, ἔχουσαν πῶμα καὶ κυλινδρικὸν τρητὸν πόδα πλήρη κεκαυμένων ὀστέων, προσέτι δὲ μίαν μελαμβραφῆ στρογγυλόστομον πρόχουν καὶ τρία κύπελλα. Τὰ ἀνωτέρω εἶχον ἀποτεθῆ ἐντὸς λαξευτοῦ τάφου.

Ὁ ἐπιμελητὴς Κ. Δαβάρας διενήργησεν εἰς Πέρι Μεσσαρᾶς ἀνασκαφικὴν περισυλλογὴν πίθων ρωμαϊκῶν χρόνων. Οὗτοι ἤλθον εἰς φῶς κατὰ διαπλάτυσιν τῆς ἀγοῦσης πρὸς τὸ χωρίον ὁδοῦ καὶ ἔξω αὐτοῦ. 12 ἐξ αὐτῶν, μεγάλων διαστάσεων, συναπτόμενοι σχεδὸν καὶ εἰς μίαν σειρὰν ἀπὸ Β πρὸς Ν, ἦσαν ἐντετοιχισμένοι μέχρι τοῦ χείλους σχεδὸν ἐντὸς χαμηλοῦ τοίχου ἐκ λίθων καὶ ἀσβέστου. Ὁ τοίχος οὗτος συνήπτετο πρὸς ἄλλον, λεπτότερον καὶ ὑψηλότερον, ἀποτελοῦντα προφανῶς τὸ ἀνατολικὸν ὄριον τῆς μεγάλης ταύτης ἀποθήκης. Μία μεγάλη ρωγμὴ εἰς ἓνα τῶν πίθων εἶχε στερεωθῆ διὰ σιδηροῦ συν-

δέσμου. Πρὸς Β και εἰς μικρὰν ἀπόστασιν εὐρέθησαν 3 μικρότεροι πίθοι. Δὲν κατέστη δυνατόν νὰ διατηρηθοῦν οἱ πίθοι κατὰ χώραν ὡς τέμνοντες τὴν δημοσίαν ὁδόν, ὡς ἐκ τούτου δὲ μεταφέρθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν των σχεδιάζεται νὰ τοποθετηθοῦν οὗτοι ὑπὸ στέγαστρον κατὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ χωρίου.

Ἐκ Κορφῶν Μαλεβιζίου και ἐκ τῆς θέσεως Καμινάκια ἐκομίσθησαν 5 ΜΜ ραμφόστομοι προχοῖσκαί, ἔν κωδωνόσημον εἰδῶλιον και ἔν λιθινὸν φωλεόσημον ἀγγεῖον. Μία μικρὰ ραδινὴ γεωμετρικὴ πρόχους εὐρέθη κατὰ τὰ ἔργα ὁδοποιίας μεταξὺ Ἁγ. Εἰρήνης και Κρουσῶνος Μαλεβιζίου.

Παρὰ τὸ Ἄστουράκι Μονοφατίου κατὰ θέσιν Ἔρμα Ἄνωγεια ἀνεκαλύφθη τάφος περιέχων ἓνα λύχνον, δύο ἀγγεῖα και τεμάχια πηλίνων πλακιδίων.

Ἐκ Καπετανιανῶν Μονοφατίου και ἐκ θέσεως Μετζολατί, κειμένης ὑπὸ τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν τῶν Ἀστερουσίων Κόφινας, συνερίσθη και ἐφέτος ἡ προσκόμισις εἰς τὸ Μουσεῖον σημαντικοῦ ἀριθμοῦ ΜΜ εἰδῶλιων και ζωδίων. Ὁ Ἐφορος, φρονῶν διὰ πρόκειται περὶ ἱεροῦ κορυφῆς, ἀπεφάσισε νὰ προβῆ εἰς κανονικὴν ἀνασκαφὴν κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος.

Εἰς θέσιν Κάτω Τζιγκρίνια Μητροπόλεως Γόρτυνος περισυνελέγησαν τεμάχια πίθου και ψευδοστόμου ἀμφορέως ὑστάτων μυκηναϊκῶν χρόνων. Ἐκ Γόρτυνος ἐπίσης περισυνελέγησαν διάφορα θραύσματα ἀρχαϊκῶν και νεωτέρων ἐπιγραφῶν.

Ἐποσχέσεις διὰ πλούσια εὐρήματα παρέχει ἡ περιοχὴ Κάτω Ζάκρου Σητείας, ὅπου ὁ ἔφορος Ν. Πλάτων προτίθεται νὰ διενεργήσῃ προσεχῶς ἀνασκαφάς. Ἐφέτος ἐκομίσθησαν ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ τὴν Ὑπηρεσίαν κ. Ἐμμ. Φυγετάκη, ὅστις, σημειωτέον, προσεκόμισε εἰς τὸ Μουσεῖον τὰ πλεῖστα τῶν τυχωίων εὐρημάτων ἐξ Ἀνατολικῆς Κρήτης, εἰς λίθινος χρωματοτρίπτυς, ἔν λιθινὸν ἐπίσης πῶμα ἀγγείου, μία βάσις διπλοῦ πελέκεως ἐκ στεατίτου και τέλος μία σειρὰ ὑφαντικῶν βαρῶν. Ἐκ γειτονικῆς περιοχῆς παρεδόθησαν ἀγγελία τινὰ ἐσχάτων μυκηναϊκῶν χρόνων, ὡς κύπελλον και κύαθος ἀσυνήθους σχήματος.

Ἐν ὥραϊον ἀπόκτημα τοῦ Μουσείου ἦτο τὸ εἰς Λιθίνες Σητείας και κατὰ τὴν θέσιν Βίγλες εὐρεθὲν κομψὸν μικρὸν ΠΜ ἀγγεῖον ἐκ πολυχρώμου κροκαλοπαγοῦς λίθου, κυπελλοειδοῦς σχήματος, μετὰ προχοῆς και τριῶν ἀποφύσεων - λαβῶν.

Εἰς θέσιν Λαψανάρι Ἀχλαδιῶν Σητείας, προωθητὴρ ἔφερεν εἰς φῶς διάφορα ἐνδιαφέροντα ἀρχαϊκὰ ἀντικείμενα, ὅπως 2 εἰδῶλια γυμνῆς θεᾶς, κερφαλὴν ἄλλου εἰδῶλιου, λύχνον και τεμάχιον πλακιδίου μετὰ ἀνάγλυφον ἀνδρικήν μορφήν.

Ἐξ ἄλλου, προερχόμενα ἐκ γεωμετρικοῦ τάφου εὐρεθέντος εἰς Ἀδρομύλους Σητείας κατὰ τὴν περιοχὴν Καντέμι Κεφάλι, ἐκομίσθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον διάφορα ἀγγεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔν θήλαστρον, δύο αἰχμαὶ δοράτων, δύο χαλκαὶ περόναι και ἔν σιδηροῦν μαχαίριον.

Τεμάχια πίθων και σαρκοφάγων ἐκομίσθησαν ἐκ Πρωισοῦ και ἐκ Παλαϊκάστρου Σητείας, θεοῖς Κουρεμένος, ἐνῶ ἐκ καταστραφέντος ΥΜ ΙΙΙ τάφου εἰς Σφάκαν ὁ κ. Φυγετάκης περισυνέλεξεν ἓν κύπελλον και τεμάχια ἄλλου γραπτοῦ ἀγγείου. Κατωθεν τοῦ ἱεροῦ τῆς Πρωισοῦ εὐρέθη εἰς μελανογάνωτος κῶθων ἐφ' ὑψηλοῦ ποδός και μία μεγάλη στρογγυλόστομος πρόχους κοσμουμένη διὰ στεφάνης φύλλων πλήρων μετὰ περιγράμματος. Ἐξ

οικίας τῆς πόλεως Σητείας πλησίον τοῦ Τελωνείου ἀπειοχίσθησαν 2 κορινθιακά κιονόκρανα καὶ μετεφέρθησαν εἰς Ἡρόκλειον.

Ἐπί τῆς νηίδος Μόχλος κατ' ἀρχαιολογικὴν ἐκδρομὴν τῶν ἀρχαιολόγων Πλάτωνος καὶ Ἀλεξίου περισυνελέγησαν δύο λίθινα ἀγγεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐν ὠραιότατον ἐκ φλεβωτοῦ πολυχρώμου σταλακτίτου ἔλλειψοειδοῦς μοναδικῷ μέχρι σήμερον σχήματος καὶ ἀνοικτὸν ἄνω, μετὰ προχοῆς σχήματος βέλους, ὡς ἐπίσης ἄλλο λιθινὸν ἐκ κροκαλοπαγοῦς λιθοῦ καὶ ἐνδιαφέρουσα τεῖοδόχη ρυθμοῦ Βασιλικῆς εὐμεγέθης. Τούτα ἀπετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἁγ. Νικολάου, τοῦ ὁποίου ἀποτελοῦν ἀσφαλῶς τα πολυτιμότερα ἀποκτῆματα.

Δύο ταφικοὶ πίθοι κατατεμαχιθέντες ὑπὸ προωθητῆρος τῆς ὁδοποιίας περισυνελεγησαν ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ Κ. Δαβάρα εἰς Δροῆρον. Τὸ στόμιον τῶν πίων ἦτο πρὸς Α. καὶ ἐφράσσετο διὰ λιθίνης πλακῆς. Ἐντὸς τοῦ ἑνὸς εὐρέθῃ τεμαχισμένη κύλιξ τοῦ ΣΤ' αἰ. π. Χ. Τὰ ἀντικείμενα ταῦτα ἀπετέθησαν εἰς τὴν Συλλογὴν Νεσπόλεως.

Ὁ αὐτὸς ἐπιμελητῆς περισυνελέξεν εἰς Χριστὸν Ἱεραπέτρας καὶ ὑπεράνω τῆς πηγῆς τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς διαφόρους ρωμαϊκοὺς λίχνους, ὕφαντικὰ βάρη κ. ἄ. Ἡ περιοχὴ αὕτη ἐμφανίζει ἀφθονο ἴχνη οἰκισμοῦ ρωμαϊκῶν χρόνων ἐπὶ τῆς ὑπεράνω τῆς πηγῆς κλιτύος τοῦ λόφου, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἐν κατεστραμμένον δάπεδον οἰκίας μετὰ ψηφιδωτοῦ ἐκ θαλασσίων λίθων.

Ἐξ Ἀξοῦ Μυλοποιάμου ἐκομίσθη ἀγαλμάτιον γυναικὸς φερούσης ποδήγη χιτῶνα, ἑλλιπὲς τὸ ἄνω ἦμισυ, χαμηλῶν ἑλληνικῶν χρόνων.

Εἰς τὸ Μουσεῖον παρεδόθη τέλος σημαντικὸς ἀριθμὸς ἑλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν νομισμάτων καὶ ἱκανοὶ σφραγιδολίθοι, τινὲς τῶν ὁποίων εἶναι ἀξιόλογοι.

Ν. ΠΛΑΤΩΝ καὶ Κ. ΔΑΒΑΡΑΣ

1. Introduction
2. Methodology
3. Results
4. Discussion
5. Conclusion

E Y P E T H P I A

UNIVERSITY OF THESSALY

Π Ι Ν Α Ξ

ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ, ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ

(ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΣΤΕΡΓΙΟΥ Γ. ΣΠΑΝΑΚΗ)

[Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς τὰς σελίδας τοῦ τόμου. Αἱ παῦλαι (—) δηλοῦν ἐπανάληψιν τοῦ λήμματος εἰς τὴν προσήκουσαν πύωσιν. Πρὸς εὐχρεσιτέραν εὐρεσιν πολλὰ ὀνόματα λημματογραφοῦνται ὑπὸ πλείονας ταξινομικὰς λέξεις. Τὰ ξενόγλωσσα ὀνόματα λημματογραφοῦνται κατὰ τὸ λατινικὸν ἀλφάβητον, ἕκαστον γράμμα τοῦ ὁποίου ἀκολουθεῖ τὸ ἀντίστοιχον γράμμα τοῦ ἑλληνικοῦ].

Ἐβαντάγκιο, ὄφελος 86 Ἐβδουλ Ἄτζιζ Χάν, σουλτάνος 350, 351 ἄβερετίρω, εἰδοποιῶ 70 Ἐβογκαρία, δικαστήριον 100 Ἐβράμης Ἰωάννης, διδάσκαλος 80 Ἐγαθάγγελος, ἀρχιεπίσκοπος Μηθύμνης 364.— Δράμας 366, 370, 375 Ἐγάπιος, ἀρχιεπίσκοπος Γρεβενῶν 351, 352, 355 ἄγάς, ὁ 31, 33 Ἐγγελος, ζωγράφος 80 Ἐγιος Ἀθανάσιος ὁ ἐν τῷ Ἐθῶ, φίλος Νικηφ. Φωκᾶ 452 Ἐγιος Ἀνδρέας ὁ ἐν τῇ Κρίσει, λείψανον 75 Ἐγ. Βασιλείου ἐπαρχία Ρεθύμ. 353, 355 Ἐγία Γαλήνη, χαλκᾶ ἀντικείμενα 505, ὑποβρύχιος ἔρευνα 508 Ἐγιος Γεώργιος Φαλάνδρας, Φαιστός, ἐρείπια μινωικῶν ὀθῶν 524 Ἐγιος Γεώργιος τῶν Γραικῶν (Βενετία) 70, 71, 72, 73 Ἐγιος Ἰωάννης ὁ Ἐρημίτης 454 Ἐγιος Μάρκος Χάνδακος, ἀποκατάστασις 499, 500, 501, 506 Ἐγιος Μηνᾶς Ἐρακλείου, οἰκοδόμησις 283, φρούρησις κατὰ τὴν ἐπανάστασιν 1898 293, ἀρχιτέκτων Ἐθανάσιος Μούσης ἐκ Ταταούλων 342 Ἐγιος Μύρων 272 Ἐγιος Νικόλαος, Βενετία 71, 72 Ἐγιος Νικόλαος, Λασιθίου 342, Μουσειον 505	Ἐγιος Νίκων ὁ «Μετανοεῖτε» 454 Ἐγιος Ὀνούφριος ὁ ἐν Κρήτῃ 80 Ἐγιον Ὀρος Ἐθῶς 452 Ἐγιος Σάββας, Βενετία 71, 72 Ἐγία Τριάδα, ἀχαϊκὸν μέγαρον 148, καθαρισμός 506 Ἐγ. Τριάδα Τσαγκαρόλων, μονὴ 367, 369 Ἐγ. Φωτεινῇ, Φαιστός, ἐρείπια μινωικῶν ὀθῶν 524 ἄγομεντάρω (augmentare) 86 Ἐδρομύλοι Σητείας, ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα 526 ἄεληά, (ἀγελάδα) 83 Ἐετὸς Νικόλαος, Ρέθυμνον 289, 290 ἄζάπης, ὁ 31 Ἐθῶς, Ἐγ. Ὀρος 452 Ἐίμονας, χωρ. Μυλοποτάμου 305 Ἐϊτάνια, χωρ. Πεδιαῶδος, ἀρχαιολ. εὐρήματα 525 Ἐκοντιανός 450 Ἐκρης Βερνάρδος, κύριος 73 ἄλάτζι, τὸ (ἄλάτι) 73 Ἐλεξίου Στυλιανός, ἐκδότης Ἐρωτοκρίτου 292 Ἐλλάτιος Λέων 435, 436, 450 ἄλπεδένιο, ἀπὸ πεύκη 99 ἄλταρε, τὸ (βῆμα) 71 Ἐλυμπέρτης Ἰωάννης 370 Ἐμάραντη, βαπτιστ. γυναικός 463 Ἐμαρίου ἐπαρχία 353, 355 ἄμηρᾶς, ὁ 31 ἄμήρισσα, ἡ 31 Ἐμνισός 155

- ἀμπαντονάρω, ἐγκαταλείπω 70
 *Αμπάς πασάς, ἀντιβασιλεὺς Αἰγύπτου 281
 ἀμπάτης (ἀββάς) 78
 *Αμπελοῦζος, χωρ. Καινούργιου, εὐρέθη ἄγαλμα Μινωταύρου 286
 ἀμπώθω 384
 *Ανδροῦτσος *Ανδρέας 81, 99
 *Ανθιμος, ἀρχιεπίσκοπος Βελεγράδων 350, 355
 *Ανθιμος, ἀρχιεπίσκοπος ἀγίου Ἱεροσητείας 561
 ἀντίγο (ἀντίκο, παλαιό) 98
 *Αντωνιάδης *Αντώνιος 300
 *Αξός, χωρ. Μυλοποτάμου, ἀγαλμάτιον γυναικὸς 527
 *Αορέλιος (*Αουρέλιος) Ἰωάννης κ.λ.π. 73, 75, 84, 85
 *Απανωσήμε μονή, προηγούμενος Γρηγόριος, ἐπίσκοπος *Αρκαδίας 340
 ἀπειν 385
 ἀπήτης (ἀφότου) 71
 *Αποδούλου *Αμαρίου, βυζαντ. ναὸς *Αγ. Γεωργίου Ἐπιφηφύρου, ἀναστήλωσις 507
 ἀπολείτουργα 73
 *Απολλώνιος καὶ *Αρχιστράτα 419
 ἀπόσπερα 73
 *Αποστολίδης Μισαήλ, ἐπίσκοπος Πατρῶν 285
 *Απτερα, ἀνασκαφαί 505
 *Αριάδνη 164, χωρὸς τῆς—165
 *Αρκαδία, ἀρχαῖκό τοπωνύμιον 148
 *Αρκαδίας ἐπίσκοπος Γρηγόριος 337, 339, 340, 359, 361, 362
 *Αρκαδίου στραυροπηγ. μονή 368, ἐπισκευή 374
 ἄρμα, οἰκόσημον 77
 *Αρσάνη μονή 368
 ἀρτζιχάλι, τὸ 33
 *Αρχάνες, σαρκοφάγοι 505, ἀνασκαφαί 507, θησαυρὸς χαλκῶν 508,—*Ανω ἀρχαιολογ. εὐρήματα 524
 ἀσκέρι, τὸ 33, 34
 *Ασπραδάκης Ἰάκωθος 359, 360, 361, —X' Ἐμμ. 359, 360, 361
 *Αστρίτσι, χωρ. Πεδιάδος, ἀρχαιολογ. εὐρήματα 525
 *Αsturάκι, χωρ. Μαλεβιζίου, ἀρχαιολογικά εὐρήματα 526
 ἄτζεμπα 33
 ἄτσετάρω, δέχομαι 77
 Αὐλοποτάμου ἐπίσκοπος Παρθένιος 335
 *Αφέντης Χριστός, Φαιστός, ἐρείπια μινωικῶν δρόμων 524
 ἀφιδαρεῦομαι, ἐμπιστεύομαι 98
 ἀφιτουάλε, ἐνοικιαστής 83
 *Αφροδίτη τῆς Μήλου, πῶς περιήλθε στοὺς Γάλλους 273, 274
 *Αχατα, Ἴσως ἢ περιοχὴ Πολυρρήνιας 148
 *Αχαιοί, πότε ἐγκατεστάθησαν στὴν Κρήτην 148, 162
 *Αχέλης Μαρκαντώνιος 77
 *Αχλάδια, χωρ. Σητείας, ἀρχαιολογικά εὐρήματα 526
 Abeille Jean, ἔμπορος ἐλαιολάδου Χανιά 127
 Abraham's Sacrifice 388
 Adana, the Bridge of—11
 Adrianople the Sack of—16, 37
 Adulteres and her Maid, the—13
 Alessandro Magno 436
 Alexander King 12, 16, 256
 Alexander of Metz 15
 Akaivasa 162
 Amorion, the Caste of — 35
 Andronicos, the Son of—11, 45
 angarie 20
 Angelo di Candia 401
 Apocopos 253
 Apollonius of Tyre 9, 53, 229, 256, 262, 379, 380, 436
 Archimandrita Matteo 436
 Archistrata, Song of—36
 Armenian's Son, the 15
 Armuris 11, the Son of — 45, 52, 53, 54
 Ass, Wolf and Fox 215, 262
 Βαλλιᾶνος Μαρτίνος 277, — *Ανδρέας 277,—*Ἀδελφοί 277
 Βαλτζής Μιχ. 299
 Βάρβερ, ἄγγλος Πρόξενος εἰς Χανιά 286
 Βάρδας Σαλατάρ, ντετόρς 69, 76
 βαρδιάνος, φύλαξ 70

- Βαρούχας Τζώρτζης 84
 Βασιλογεώργη — Χαιρέτη ἐπανάστασις
 1841, 283
 Βασιλογαμβράκης Σταῦρος 298
 βγοδώνω 387
 βεζίρης, ὁ 31
 Βέλανος Φραγκίσκος συμβολαιογράφος
 ἐν Βενετία 78, 91, 92, 93, 101
 Βελή πασᾶς, νομάρχης Ἡρακλείου 282
 Βελχανός, Vulcanus 152
 Βενέδικτος, ἀρχιεπίσκοπος Πελαγονίας
 358, 364
 Βενετάντο Τζουάνα 96
 βικάριος, ἐπίτροπος 72
 Βικελαία Βιβλιοθήκη 306
 Βλαστερός Σάββας 80
 Βολονάκης Δημήτρ. συγγενῆς τοῦ Μου-
 σταφᾶ Ναΐλῃ πασᾶ 278
 Βοῦλθερ, ἄγγλος Πρεσβευτῆς εἰς Κων-
 σταντινούπολιν 279
 Βουτσινᾶς Γεώργ. 277
 Βραζεράκης Ζαφὲρ βέης 277
 Βρέστης βλ. Brest
 Βρύσες, χωρ. Ἀποκορώνου, ἀρχαία Κυ-
 δωνία 150
 Βρυσμιτζάκης Σπυρίδων 272, 288
 Βῶροι, χωρ. Πυργιώτισσης· σχετίζεται
 μὲ τὸν Μήγονα Βῶρο 172
 Barbarossa Khairuddin 17
 Bastit, Jean - Francois ἔμπορος ἐλαιολά-
 δου Χανιά (Bastit et Guin-
 trand) 127
 Battle of Flogs and Mice 253
 Beldam, the—249
 Belisarius 256
 Bertoldo 254
 Bon, Ca—οἰκογένεια εὐγενῶν 79
 Bonfils, Juif de Crête 111
 Brémond Antoine, ἔμπορος ἐλαιολά-
 δου Χανιά 127
 Brest, agent consulaire de France
 à Milo 273
 Bridesmaid to Bride 13
 Brignol Joseph, ἀντιπρόσωπος ἐμπό-
 ρων Χανίων 120, 127
 Brother and Sister 13
 Brother's Wife, His—13
 Γαβαλοχώρι, 151
 Γαβριήλ, ἀρχιεπίσκοπος Σάμου 358,
 360, 364
 Γαβριήλ, ἀρχιεπίσκοπος Αἴνου 358, 360,
 364
 Γάζι, χωρ. Τεμένους, ἀρχαιολογικά εἰ-
 ρήματα 525
 Γαῦδάρου, Λύκου καὶ Ἀλεποῦς διήγησις
 (Ass, Wolf and Fox) 215, 262
 Γενίτσαροι, οἱ 31
 γενίτσαραγᾶς, ὁ 31
 Γεννάδιος, ἀρχιεπίσκοπος Γρεβενῶν 375
 Γεράσιμος, ἀρχιεπίσκοπος Καλκηδόνος
 339, 367
 Γεράσιμος ἀρχιεπίσκοπος Δέρκων 339
 Γεράσιμος Καλοκαιρινός, μητροπολίτης
 Αἰτωλοακαρνανίας 272, 285
 Γεράσιμος Καλοκαιρινός, μητροπολίτης
 Μπαλουκσῆ Κων/λεως 292
 Γέρων ποταμὸς Μεσσαρᾶς 272
 Γεωργιλιάς 309
 γῆ (ῆ) 70
 γιαταγάνι, τὸ 34
 Γιαφούνης παπᾶ Γεώργιος 79
 γιοκλαντάρω 33
 γιορντάμι, τὸ 32
 γιουργάρω 33
 γιουρδί, τὸ (κοντόσι) 80
 Γιουχτάκι, μετόχι οἰκογ. Κρασάκη 280
 Γιουφράκις, μετόχι Μουσταφᾶ Ναΐλῃ
 Πασᾶ ἀγορασθὲν ἀπὸ τὸν Καλοκαι-
 ρινὸ 281
 Γιρότο Τζανέλα 83,—Λάουρα 83,—Ὁ-
 λίβα 95,—Σάντος 96
 Γίκας Θεόδωρος 298
 Γκουβερνέτο 454
 Γκουβερνιώτισσα Παναγία εἰς Ποταμιᾶς
 Πεδιάδος 358
 γλακῶ 384
 γλυτώνω 384
 Γόρτυνα, 152, 157, τειχιόσσα, ἴσως
 ἔννοεὶ τὴν ἀκρόπολιν τῆς 159, ἐπι-
 γραφή, παράφρασις Ἰακώβου Κα-
 λοκαιρινοῦ, δημοσιευθεῖσα εἰς
 «Νέαν Ἡμέραν» 272. Ἐπιγραφαὶ
 ἐκ—456
 Γόρτυς, τοπωνύμιον ἀρκαδικὸν 148, πα-
 ραλληλιζέται μὲ τὴν Γόρτυνα Θεσ-

- σαλίας 153
 γουνέλα, ἡ 153, παλιουργέλα 384
 γούργουθας, ὁ 384
 Γουρνιά, τὰ, σπίτια μυκηναϊκῆς περιόδου 148, καθαρισμός ἀρχαιολ. χώρου 506
 Γρηγόριος ἐπίσκοπος Ἀρκαδίας 337, 339, 340, 359, 361, 362
 Γρηγόριος Πατριάρχης Κων/λεως 364, 366, 367, 369, 371, 373, 374
 Γρηγόριος ἀρχιεπίσκοπος Τουρνόβου 375
- Canale Girolamo, provveditore 18
 Candia 20, 21, commerce d' huile 118, The Fall of—16, 37
 Canea 20, Plague of—35
 Canée, commerce d' huile 117, 119
 Careffe, Utre & Co, Χανιά 139
 Carfeuil Ambroise, ἔμπορος ἐλαιολάδων Χανιά 127
 Charzanis, or the Faithful Wife 10, 11, 53
 Chatzarakis, a version of Charzanis 11, 12
 Chaulan 127, 136
 Cherside, ἄγγλος στρατηγός ἐν Κρήτη κατὰ τὴν σφαγὴν 1898, 293, 304
 Chiousse Jean 127, 128
 Cola Pesce 15
 Constantinople, the Lament of— 213, 214 the Appeal of— Ἀνάκλημα τῆς Κων/λεως 394, 395
 Constantin and Areti 11
 Constantis in the Plough 15
 Corsairs old 19
 Cortazi Georgio Candiotta 436
 Count of Rome, the 15
 Cretan Earthquake of Sclavos 215, —War 7
 Crioni Zacaria 400
 Cymbeline 13
- Δαίδαλος, προσωποποίηση τῆς Κρητομυκηναϊκῆς καλλιτεχνικῆς ἐπιδηξιοτήτας 165
 δαμιν 384
 Δαπόντε Καισάριος 379
- Δαφνομήλη Β.τώρια 96
 Δεμέτζος Φρανκίσκο 93, 99
 δερβίσης 31
 δεσένιο, τὸ, σχεδιάγραμμα 99
 δέτζι, ἡ, δεκάτη 99
 Δευκαλίων 168
 Δημογεροντῖαι Κρήτης, ἰδρύθησαν τὸ 1858, 325,—Ἡρακλείου ταξινομησὶς ἀρχιεπὸς τῆς 503
 Δία, Ντία 156
 διδάνι, τὸ 31
 Διαλινᾶς βλ. Galina
 Διαμαντίδης Μιχ. ἔμπορος ἐν Ἡρακλείῳ 278, 288, 289,—Ἀριστέα θυγάτηρ τοῦ ἀνωτέρω, σύζυγος Λυσιμάχου Καλοκαιρινοῦ 285, 289, 290,—Δωρόθεος ἐπίσκοπος Πέτρας 289
 διαμαρτυρομένων ταφὴ ἐν Κρήτη 374
 Διονύσιος ὁ Βυζάντιος ὁ ἀπὸ Πρυσάδας μητροπολίτης Κρήτης 1850, 59, 337, 340
 Διονύσιος Χαριτωνίδης, μητροπολίτης Κρήτης 1858-1868 καὶ οἰκουμηνικός Πατριάρχης 1887-1899, 341, 342, 343, 345, 346, 347, 352, 355 κλπ.
 Διονύσιος ἀρχιεπίσκοπος Νικομηδείας 339, 358, 360, 364
 Διονύσιος ἀρχιεπίσκοπος Μελενίκου 339, 346, 350, 352, 355, 358
 διαγουστάρω, δυσαρεστοῦμαι 98
 διασπονέρω, διαθέτω 73
 διωματάρης 39
 δουκικὸν ἀνάκτορον Χάνδακος 102
 Δρακουλιάρης, μετόχι οἰκογεν. Κρασάκη 280
 Δρῆρος 149,—σφυρήλατα 505,—ταφικοὶ πῆθοι 527
 Δωριεῖς Τριχάϊκες στὴν Κρήτη 151
 Δωρόθεος ἀρχιεπίσκοπος Δημητριάδος 346, 350, 352, 355, 370, 372, 375
- D' Arze Antonio, cipriotto 436
 Dascaloyannis 220
 De conjuge non ducenda 226, 227
 Defaranas 176
 Demetrio re di Moscovia 436
 Deserted Maiden, the 30

Dez, γάλλος πρόξενος στὰ Χανιά τὸ
1736, 113, 117, 120, 128, 131,
136 κλπ.

Diamanto 34

Digenis in Crete 41. The Death
of—56

Diver, the 15

Dragoutis 18

Drowned Maiden 13

Ἐλευθερίας σπέος 135

ἔλαιον, ὑπόμνημα διὰ τὸ ἐμπόριον 109,
467. Περὶ τοῦ ἐμπορίου ἐλαιολάδου
Κρήτης ὑπὸ γάλλων βλ. σσ. 109 -
146 καὶ 466-495

ἐλαιοτριβεῖα γαλλικὰ εἰσῆχθησαν εἰς
Κρήτην ἀπὸ Ἄνδρ. Δ. Καλοκαρι-
νὸν 275

Ἐλευθεριάδης Χρ. Α. 361

ἐντραβενίρω, παρευδαίνω 91

ἐντραδά, εἰσόδημα 77

*Ἐργαστηριάδης Ἄνδρέας πλοίαρχος 298
ἔρεντο, κληρονόμος 99

*Ἐριτζο Ρεγίνα 79,—Τζουάνε 79, 95

*Ἐταιρία Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν,
πεπραγμένα 1960, 499

*Ἐτεοκρητες μεγαλόκαρδοι 149

«Εὐδιένα» (Eubiena) τραγωδία Θεοδ.
Μοντζελέζς 435 ἔξ.

Εὐμενίου ἀρχιεπισκόπου Κρήτης λείψα-
νον 74

Εὐφράντα, βαπτιστ. ὄνομα γυναικὸς 464

Eagle, the Golden—62

Erophile 46, 254, 405, 436

Erotocritos 7, 14, 46, 57, 214, 224
254

Euldj - Ali 18

Evil Mother - in - Law 13, 54, 204

Fair Maid's Castle 11

Faithful Wife 12, 53, 58

Fall of the City, the—16, 33, 37

Filamati Antonio 400

Flanders, Henry of—15

Floire et Blanchefleur 225

Florios and Platziaflora 225

folksongs 9

Franco, Juif de Crête 111

Galina 400

Galleon, the Famous—16

Galley - Slave 14, 53

Gautier, ἔμπορος ἐλαιολάδου Χανιά
127

Gavdhos 18, 19

Georgillas Manolis 213

Gourdan Jean ἔμπορος ἐλαιολάδου
εἰς Χανιά 127, Gourdan et Ro-
san 127

Guilermi et Bremond ἔμποροι ἐλαι-
ολάδου εἰς Χανιά 127

Guintrand, Bastit et—ἔμποροι ἐλαι-
ολάδου εἰς Χανιά 127

Ζάκρος Κάτω, χωρ. Σητείας, ἀρχαιολ.
εὐρήματα 526

Ζάκυνθος, Ἄγ. Δημήτριος 74, 89

ζάρι, τὸ 31

Ζαφέρ βέη, σαπωνοποιεῖον ἐν Ἡρακλείῳ
296

Ζαφειρίδης Ἀριστείδ. 302

Ζαχαριάδης Ἰωάν. 371

Ζαχαρίας, μητροπολίτης Κρήτης 355

Ζερβουδάκη οἶκος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 276

Ζωγραφάκης Ἀντών. 299

Zakara 162

Zervopoula 15

Ἡράκλειον, ἡ φρουρὰ τοῦ 1737, 143,
ἡ τάφος χρησίμευε γιὰ περιβό-
λια 143, ἀποθήκευση σίτου 143,
ρυμοτομικὸν σχέδιον Πρωτοπαπα-
δάκη 282, παλαιὸν νεκροταφεῖον
282, κρήνη Μοροζίνι 303, λιμὴν
303, Δημογεροντία 335, τευχῶν ἀ-
ποκατάστασις 506, Παναγία τῶν
Σταυροφόρων ἀποκατάστασις 506,
Παναγία τοῦ Φόρου, ἀνασκαφή 507
Ἡουχάκης Μίνως, Χανιά 290,—Ἀντώ-
νιος 290,—Λυσίμαχος 290, Στυλια-
νὴ, θυγάτηρ Λυσιμάχου Καλοκαί-
ρινοῦ 290

Halbherr Federico, ἔφερεν εἰς φῶς
τὴν ἐπιγραφὴν Γόρτυνος τὸ 1884,
272

Hermitte Mathieu 127, 136

Hundred and Two Suitors, the 15

Husband, the Ailing—15
Hysmine and Hysminias 65

Θέρισο, προσληθικὸ τοπωνύμιον 151

Ἰάρδανος, ποταμὸς, κατοικοῦσαν οἱ Κύ-
θωνες 149, παραλληλίζεται μὲ τὸν
Ἰορδάνη 150, Πλατανιανὸς ποτα-
μὸς 151

Ἱατροί: Βάρδας Σαλβατόρ 69, Τζαντή-
ρης Τζώριτζης 69, Λοράντο Τζουά-
νε 78, Καντζιζιέρης Ἀλέξ. 79, Ἀν-
δροῦτσος 99, Χριστόφορος Ἀνδρέας
99, Ἰττάρ Ἀμάμπιλε 298, Καπετα-
νάκης Ἀντών. 290

Ἰγνάτιος, ἀρχιεπίσκοπος Ἐλασσῶνος
362, 364

Ἰδομενέας 161, 162, 167, 168, 169, 170,
Ἱεράπετρα, σαρκοφάγοι 279, Καστέλ-
λιον 361, Ἀρχαιολογικὴ Συλλογὴ
505

Ἰλαρίων Κατσούλης ἐπίσκοπος Ρεθύ-
μνης 368

Ἰνθεντάριο, ἀπογραφὴ 70

Ἰνβεστίρω, ἐπενδύω 86

Ἰνστιτούρω, ἐγκαθιστῶ 93

Ἰντέρεσο, συμφέρο 77

Ἰραδές, ἐγγραφοῦ σουλτανικῆ διαταγῆ
372

Ἰρτζι 33

Ἰσμαήλ Ραχμῆ πασᾶς, Γεν. Διοικητῆς
Κρήτης 286

Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης, ἱστορία
τοῦ κτιρίου 298, λειτουργία 505,
συλλογαὶ 500, βιβλιοθήκη, ἀρχεῖον,
κίνησις ἐπισκεπτῶν 501

Ἰτανος, ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Κουρήτων 459

Ἰττάρ Ἀμάμπιλε, ἱατρός Ἡράκλειον
298,—Ἰωάννης, ἔμπορος, ὑποπρό-
ξενος Ἀγγλίας ἐν Ἡρακλείῳ 275,
276, 278

Ἰωακείμ, Πατριάρχης Κων/λεως 346,
347, 351, 352, 353

Ἰωακείμ, ἀρχιεπίσκοπος Κυζίκου 339

Ἰωακείμ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν 358, 360

Ἰωαννίκιος, μητροπολίτης Κρήτης 337,
338, 340

Ἰωαννίκιος, μητροπολίτης Νικαίας 364

Ibrahim Aga, the Murder of—34
Imperio Istoria d' — di Michele
Voivoda 436

Imperios and Susanna 257

Jerusalem, the Wonders of—253

Καβάσιλας Μελέτιος, μητροπολίτης
Κρήτης 368

καβιντάλε, κεφάλαιον 73

Καγιάνης Μάρκος 79, 94

καθερνήρης, λογιστής 89

καθής, ὁ 31, κατής 34

καζάς, ὁ, ἐπαρχία 348, 351, 363

Κακνῆς Μανωλάκης 81

Κάκνη Μπέτα 96

Καλαφάτη Κατερίνα 81

Καλεγάρο Μάρτιος 83

Καλιγάρος Σάντος 96

Καλλίνικος Νικολετάκης, ἐπίσκοπος Ρε-
θύμνης 353, 371, 372

Καλλίνικος ἀρχιμανδρίτης μετοχίου
Παναγ. Τάφου ἐν Μυλοποτάμῳ 356,
357, 358, 359

Καλλίνικος ἀρχιεπίσκοπος Νύσσης 346,
370, 375

Καλοκαιρινῶν οἰκογένεια ἐν Κρήτῃ
271 ἔξ.

Καλοκαιρινῶν οἰκογεν. δένδρον 289

Καλοκαιρινὸς Ἀνδρέας Δημητρ. 271,
273, 274, μόρφωσις 278, Πρόξενος

278, 304, οἰκογενειακὴ ζωὴ 279,
ἐθνικὸς βίος 283, θάνατος 284,
προσωπογραφία πίν. Γ'

Καλοκαιρινὸς Λέων, ἱερεὺς εἰς Κύθη-
ρα 271

Καλοκαιρινὸς Δημήτριος, Κολησομέ-
ρης 272, 273

Καλοκαιρινὸς Ἰάκωβος τοῦ Νικολάου
272, 288

Καλοκαιρινὸς Γεράσιμος (Ἀντώνιος) τοῦ
Δημητρίου, μητροπολίτης Αἰτωλοῦ

ακαρνανίας 272, 273, 285

Καλοκαιρινὸς Νικόλαος Δημητρ. 273

> Παναγιώτης Δημητρ. 273

> Θεόδωρος Δημητρ. 273

> Μάρκος Δημητρ. 273

> Γεώργιος Δημητρίου ὑπο-
πρόξενος Ἑλλάδος καὶ Ἀγγλίας εἰς

- Ρέθυμον 273, 274, 288
 Καλοκαιρινοῦ Εὐφροσύνη Δημητρ. 273
 Καλοκαιρινός Ἀνδρέας Δημητρ. 273
 > Λυσίμαχος Ἀνδρέου, ὑπο-
 πρόξενος Ἀγγλίας 1859 - 1898, 271,
 278, 283, 285, 287, 304, μνηστία
 285, οἰκογενειακός βίος 289, θάνκ-
 τος 291, 292, 293, 294, 295, προ-
 σωπογραφία πίν. Ε΄
 Καλοκαιρινός Μίνως Ἀνδρέου 272, 281,
 283, 295, διερμηνεὺς ἀγγλικοῦ Προ-
 ξενείου 237, ἔμπορος 296, νομικός
 καὶ ἀρχαιολόγος 297, ἐκδότης
 «Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος» 298,
 γάμος 298, οἰκογενειακός βίος 299,
 προσωπογραφία πίν. Ε΄
 Καλοκαιρινός Ἀνδρέας Λυσιμάχου 289,
 290, 298, 300 ἐξ., σπουδαί 300,
 οἰκογενειακός βίος 305, 306, δημό-
 σιος βίος 301, 306, ὑποπρόξενος
 Ἀγγλίας 301, 304, προσωπογραφία
 πίν. ΣΤ΄
 Καλοκαιρινός Θρασύβουλος 283, 285
 > Μύρων 283, 285
 > Πηνελόπη 283
 > Λέων Μίνως 295, 300
 > Ὀθυσσεὺς Μίνως 300
 > Γεράσιμος, νόθος υἱὸς Λυ-
 σιμάχου, ἐπίσκοπος εἰς μονὴν Μπα-
 λουκῆ Κων/λεως 292
 Καλοκαιρινός Ἀνδρέας Γεωργίου (Κα-
 τεράκης) 306
 Καλουπζουζάκης Τεφῆκ βέης 277
 Καλυθειανὴ Παναγία, ἐπεισόδιον ἐκ τῆς
 εὐρέσεως τῆς εἰκόνης 368
 Κάμβελ Ἀρχιεπίσκοπος, ἀρχιεπίσκοπος
 Κανταβρηγίας 375
 κάμπος, φόντο 80
 κάμπος τῆς Πάντοδας, μέτρο ἐπιφανείας
 3862 τ. μ. 86
 Κανάκης Νικολέτος 98, 101
 Κανλί Καστέλι 159
 καντζέλο, συμβολαιογραφεῖον 93
 Καντζιλέρης Ἀλέξανδρος ντετόρε 79
 > Ἐργινοῦσα 96
 κάουζα (causa) δίκη 100
 καουτσιόνα, ἐγγύηση 90
 καπνταῆς 34
 Καπετανάκης Ἀντώνιος Γεώργ. ἰατρός
 290
 Καπετανάκη Βικτωρία, θυγάτηρ Λυσι-
 μάχου Καλοκαιρινοῦ 290
 «Καπετανάκειον» ἴδρυμα, σημερινὰ Γυ-
 μνάσια ἀρρένων 290
 Καπετανιανὰ, χωρ. Μονοφαταίου, ἀρ-
 χαιολογ. εὐρήματα 526
 καπιτέλο, προσκυνητῆρι 76
 καπίτολο, συνέλευσις 70, 93
 Καπνιστός Μ. 299
 καρά, ἢ καρυδιά 77
 Καραγιάννης Νικολό 78
 Καρακαντὶ μεϊντάνι (πλατεία Ρήγα Φε-
 ραίου) Ἡρακλείου 289
 κάρικο δίδω, ἐπιφορτίζω 76
 Καριτά, μονή—Βενετίας 80
 Καρτερός, ποταμός 155
 Κασταμονίτσα, χωρ. Πεδιάδος, ἀρχαιολο-
 γ. εὐρήματα 525
 Καστρινογιαννάκης Ἰωάννης Γεωργ. 272
 > Τιμόθεος, μητροπο-
 λίτης Κρήτης 272
 Καστρινογιαννάκης Γεώργιος, ἔμπορος,
 Ἡράκλειον 278
 κότεργο τοῦ Μιριαλῆ 21
 Κατσαμπᾶς, ἀνασκαφαί 507
 Κατσαΐτης 451
 Κατσούλης Ἰλαρίων, ἐπίσκοπος Ρεθύ-
 μνης 368
 Καυταντζόγλου Φανή, σύζυγος Μορδῶν
 276
 Καυταντζόγλου Λυσιμάχος μηχανικός
 298
 Κελλενέκ, λιμενολόγος 299, 303, 304
 Κεραία, βλ. Ρόκκα Χανίων
 κερκέλι, τὸ 39
 κηρός, ἐξήγητο ἐκ Κρήτης 481
 κιαγιάς, ὁ 34
 κ(ι)νιζόλα ἐνταγιάδα, πλαίσιον ξυλόγυ-
 πτον 76
 Κίσαμος 153
 κιτάπι, τὸ 33
 Κλαθισὸς ποταμὸς 151
 Κλώντζας Γ. κώδικας 103
 Κνωσός, 155, μυκηναϊκὰ στρώματα 148,
 ἢ αἰθουσα τοῦ θρόνου 160, ἔδρα
 τοῦ Μίνως 165, ἐκτίθη ὑπὸ τῶν
 34α

- Κουρήτων 459, εὐρήματα 505, καθαρισμός 506, ἀποκατάστασις 506, ἀνασκαφαί 516, ρωμαϊκὸν νεκροταφεῖον παρὰ τὸ σανατόριον 517, κλασικὸς ναὸς παρὰ τὸν λόφον Γουψάδες 518, ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα 524
- Κόλας Κάρλο ἀπὸ τὸ Τζάντε 97
 > παπᾶς 89
- Κολομπῆς Κωνσταντῆς ἀπὸ τὴν Κεφαλονιά 79
- Κολομπῆς Τομάζο 79, 92, 97
 > Ζήσιμος 92, 94
 > Παπακτιζώρτζης 92, 97
 > Σπύρος 94, 95
 > Φραντζέσκος 96
 > Ἑλιάς 97
- Κολυμπάρι, χωρ. 148
 κορμεσάριος 70
- Κορμός, Μάταλλα 137, 158
 κομποθαυζιόν, συμβιβασμός 100
 κόμοντο, εὐκαιρία 70
 κομπωτής 39
- Κονταρή Μιχεῖτα 96
 > Μαθιᾶ 96
- κονσομάρω, φθεῖρω 80
- κοντινουάρω, ἐξακολουθῶ 89
- κοντετζιόν, ὄρος 86
- κοντετζιονάδο, ὑπὸ ὄρον 73
- κόντο, λογαριασμός 70
- Κοντολέος Τζουάνε 81
- κονφιντζομαι 70
- Κόξερη, χωρ. Πεδιάδος, ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα 525
- Κόπου Τζουάνα 96
- Κορφές, χωρ. Μαλεβιζίου, ἀρχαιολ. εὐρήματα 526
- Κορφοί, Κυρία ἢ Τριμάρτυρος, πρὸ κτίσανε οἱ Κρητικοί 74
- Κορνάρος Νικολὸ 77, — Τζουάνα 77, — Μενέγα 78
- Κουλουμπῆς Τζώρτζης 80
- κουμπκράδες 33
- Κουνδουράκης Γεώργιος Μ, 361
- Κουπάς Γρηγόριος 277
- Κουρήτων λατρεία ἐν Κρήτῃ 459
- κουρμπάνι, τὸ, 31, 34
- Κρασακή Ἀργυρῆ 273, 279, 280, 290, 295, προσωπογραφία πίν. Δ'
- Κρασακή Μαργιόρα, σύζυγος Ἄνδρ. Δ. Καλοκαιριοῦ 275, 279, 280, 283
- Κρασακῆς Γεώργιος 276
 > Ἄντωνάκης Τζελεπῆς 276
 κρεσέρω, αὐξάνω 86
- Κρήτη, εἰσαγόμενα καὶ ἐξαγόμενα ἐμπορεύματα 480, 481, 482, 483, χώρα ναυτικῆ στοὺς ὀμηρικὸς χρόνους 162
- Κρήτης μητροπολίτης Μελέτιος 364, 367, 368, Διονύσιος ὁ ἀπὸ Πρεσλάδας 1850-59, 337, 340, Διονύσιος Χαριτωνίδης 1858-68, 341, 342, 343, 345, 346, 347, 352, Ζαχαρίας 1579, 355, Τιμόθεος 272
- Κρητολογικὸν Συνέδριον 500, 502
- Κριεζῆς Ἐμμ. Ἰδραῖος 298, — Σκεῦω, σύζυγος Μίνως Καλοκαιριοῦ 298
- Κριυπάς Βασίλ. 290, — Ἀριστέα 290
- Κριτσά, ἀνασκαφή 505
- Κρουσάνας, χωρ. Μαλεβιζίου, ἀρχαιολ. εὐρήματα 526
- κρούτης, ἡ 384
- Κύδων, γιὸς τῆς Ἀκακαλλίδος κήρης τοῦ Μίνωα 149
- Κύδωνες, αὐτόχθονες Κρήτες, κατοικοῦν Ἰαρθάνου ἀμφὶ ῥέεθρα 149, ἤλθαν στὴν Κρήτη ἀπὸ τῆ Φρυγιῆ Μ. Ἀσία 150, εἶναι φοίνικες 150
- Κυθωνία, πόλις κοντὰ στὸν ποταμὸ Πλατατανιὸ ἢ Κερίτη (σημερινὸ χωριὸ Βρύσες) 150, πόλις Κυθωνία ὑπῆρξε μόνον στὰ Χανιά 151
- Κυμινᾶ ὄρος 452, 453, 455
- Κύριλλος, πατριάρχης Κων/λεως 337, 340, 341, 342, 343, 345
- Κύριλλος ἀρχιεπίσκοπος Ἀδριανουπόλεως 346
- Κύριλλος πατριάρχης Ἱεροσολύμων 357, 358
- Κύριλλος ἀρχιεπίσκοπος Κῶου 358, 360, 364
- κύρκας 39
- Κωνσταντινίδης Λεωνίδα, λογιστῆς Καλοκαιριοῦ 272, 276
- Λαγκί, τὸ—χτυπᾶ 384

- λαλά, ἡ, 31
 Λάμπης ἐπισκοπή, ἀνευρέστη ἐπὶ μη-
 τροπολ. Ἰωαννίμ 1860 - 63, 351,
 353, 355
 Λαμπούδης παπᾶ Ἰωάν. 79, 92, 98, 101
 Λαμπούδης Τζώρτζης 99
 » Μπέτα 96, 99
 Λαμπρίδης Νικόλ. διδάσκαλος 272
 Λασαία 157
 λατάδα τζενταλίνα 80
 λαχουρί 34
 Λεβὴν, ἀνασκαφαί 506
 λεγάτο, κληροδοτήμα 86
 Λέζενα Δαλματίας 74
 λεονκόρνο, liocorno 93
 Λεονταρακιάνικα Κυθήρων 271
 Λευκά ὄρη, ὄρεα νιφόντα 157
 Ληθαῖος ποταμός 272
 Λιθίνες, χωρ. Σητείας, ἀρχαιολ. εὐρή-
 ματα 526
 Λιθινὸν ἀκρωτηρ. κάθῳ Λιτινας 158
 λιμπρο, κατὰστιχο 70
 λιράτσα, μεγάλη λίρα 76
 Λισσός, ἀνασκαφαί 505, 516
 λίτες, δικαστικοὶ ἀγῶνες 97
 λίτρες, λίρες βενετοσάνικες 75
 λιτσεντσιάρω, ἀπολύω 100
 Λογιαῖδης Ἐμμ. σύμβουλος οἰκονομικῶν
 Κρητικῆς Πολιτείας 302
 Λοράντο Τζουάνε ντετόρε 78
 Λότζα Ἡρακλείου 302
 Λύκαστος, ΝΑ τῆς Ἰδης στὴ θέση Βι-
 τσιλιὰ 159
 Λύκτος 152, εὐκτιμένη 159, ἐπιγραφή
 464, ἀρχαιολ. εὐρήματα 525
 Λυμπέρης Φραγκίσκος, ἐνοικιαστής με-
 τοχίων Παναγίου Τάφου 359
 Λύττος βλ. Λύκτος
- Lancelot du Lac 225
 Larmet 127
 Lenio 36
 Liapis 220
 Limenitis Manolis (Georgilas) 213
 Love Test the—15
 Lybistos and Florios 46
- Μαγιώτας** Ἀργέστος 81, 89
- Μαζαράκης Διονύσιος ἐφημέριος Ἀγ.
 Νικολάου Πέλας 79
 μαζματάς, ἔγγραφο 357, 358, 359
 Μακράκης Ἀποστόλης ἐκδοσις βιβλίου.
 θήκης τῶν Ἀγ. Πατέρων τῆς Ἀ-
 νατολ. ἐκκλησίας 1869, 369, 370
 Μακρογιάννης Μανουὴλ 361
 Μαλεβιζίου ἐπαρχία, ἐκκλησι. περιφε-
 ρεῖα 273
 Μαλειὸς Μιχαήλ, θεῖος Νικηφ. Φωκᾶ
 452
 Μάλμε, μυκηναϊκὸς τάφος 148
 Μάλια 159, καθάρισμός ἀνακτόρου 506
 ἀποκατάστασις 506, ἀνασκαφαί 519,
 βασιλική 521
 μανατζάρω, διαχειρίζομαι 98
 Μαξίμη, βαπτιστικὸν γυναικὸς 463
 Μαράς Γρηγόρ. ἱερέυς, ἡ διαθήκη του
 1704, 69 ἐξ.
 Μαράς Μάξιμος, μητροπολίτης Ἱεραπό-
 λεως 85
 Μαρωνιά, χωρ. Σητείας ἐπιγραφή 462
 Μασγανᾶς Ἀντώνιος 70, — Φραγκίσκος
 81
 Μαθαϊάκης Ἐμμ. 359, 360, 361
 Μάφεζε, πιν. ὑστερομινωικὸς τάφος 155
 Μαφέτης Πιέτρο 100
 Μεγίστης Λαύρας μονή, ἕδρυσις 454
 μεζάδα, μίζα 94
 Μέζερης Τζώρτζης 82, — Μικέλης 82
 Μεθόδιος, ἀρχιεπίσκοπος Καρπάθου 350,
 352, 355
 Μείμαράκης Ν. Μ. 299
 Μελέτιος ἀρχιεπίσκοπος Αἰδεμοτείχου
 339
 Μελέτιος ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας
 370, 372
 Μελέτιος ἀρχιεπίσκοπος Μιτυλήνης 350,
 352, 355
 Μελέτιος ἀρχιεπίσκοπος Ρασκοπερερέ-
 νης 351, 352, 355
 Μελέτιος Χ' ἱερομόναχος 356, 357,
 358, 359
 Μελέτιος Καθάσιλας ἀρχιεπίσκ. Κρή.
 τῆς 364, 367, 368, 369, 370, 373
 Μελέτιος Σμύρνης ἀρχιεπίσκοπος 375
 μελιτακάς, ὁ 48
 Μέλτσι Πιεραντώνιο 79

- μερά, ἡ 80
Μεραμπέλο, Mirabeau 109
 μερτσανένιος 34
Μεσκηιά, χριστιανικὸν νεκροταφεῖον 283
Μεσοπαντίτισσα 70
 μέταξα, ἐξήγητο ἐκ Κρήτης 481
Μετζιτ Σουλτάν, ἐπισκέφθη τὴν Κρήτην 281
Μήλος, νῆσος 273, 274
Μηριόνης 162, ὀρχηστῆς 165, 171
Μητροδώρα, βαπτιστικὸν γυναικὸς 78
Μητρόπολις Κρήτης βλ. Κρήτης Μητροπολίται
Μητρόπολις χωρ. Γόρτυνος ἀνασκαφαὶ 507, ἐπιγραφή 457, 460, ἀρχαιολ. εὐρήματα 526
Μητσοτάκης Γεώργιος, ὑποπρόξενος Ρωσίας ἐν Ἑρακλείῳ 290, —Λυσίμαχος 290, —Ἰωάννης 290, —Στέλιος 290, Καλλιόπη, θυγάτηρ Λυσιμάχου Καλοκαυρῖνου 290, —Βικτωρία 290
Μιάνη Κατερίνα 82
Μιάνης Τζουάνης 99
Μίλατος 159
 μιντάτι, τὸ 33
Μίνως 162, —ἐνέωρος 163
Μινοταύρου ἄγαλμα εὐρεθὲν εἰς Ἄμπελοῦζον 266
Μιχελάκης παπᾶς Μ. 355
Μιχελιδάκης Ἀντώνιος 295, 302
Μίχος Ἀπόστολος 85
Μνημεῖα μεσαιωνικά, συντήρησις 501
μνηστεία, πῶς ἐρυθμίζετο ἐν Κρήτῃ 364, 365, 366
Μοάτσος Κωνστ. Ε. 276, —Ἐρρίκος 288
Μοντζελέζε Θεόδωρος 435, 436, 437
Μοράρης Βικέντιος 278
Μορδών, ἐδραῖος ἐκ Κερκύρας, συνεταιρὸς Ἄνδρ. Δ. Καλοκαυρῖνου 276
Μοροζίνι ὑδραγωγεῖον Ἑρακλείου 303
Μοροπούλα Τζανέτα 96
μούδα (muta) ἀλλαξά 96
Μουδάτζος Ἰάκωβος Ἐμ. 359, 360, 361
Μούζαλος Μπενέτος 80
 μούρκια, τὰ 33
Μουρτζανά, χωρ. Μυλοποτάμου 357, 359
Μούσης Ἀθανάσιος, ἀρχιτέκτων ἐκ Ταταούλων 342
Μουσεῖον Ἑρακλείου ἐπέκτασις, ἐκθεσις 504
Μουσεῖον Ἱστορικὸν Ἑρακλείου βλ. Ἱστορικὸν Μουσεῖον
Μουσεῖον Ἀγ. Νικολάου Λασιθίου 505, πολῦτιμον ἀπόκτημα 527
Μουσεῖον Χανίων 505
Μουσεῖον Ρεθύμνης 505
Μουσεῖον Νεαπόλεως 527
Μουσούρος Κωστάκης, πρεσβευτῆς Τουρκίας 375
Μουσταφᾶ Ναΐλῃ πασᾶς «Γκιριτλής» φίλος Ἄνδρ. Καλοκαυρῖνου 275, 278, 280, βιογραφία του 281, 289
Μόχλος, ἀρχαιολ. εὐρήματα 527
μπαβέλα ροδάνα 94
μπάγκα Ἀγ. Γεωργίου Γραικῶν Βενετία (ἐπιτροπικὴ Τράπεζα) 87
Μπαδοθέροι 97
μπαϊράκι, τὸ 33
Μπαλι Μυλοποτάμου 271, 275, Ἱερά Μονὴ Μπαλή 368
Μπαλουκῆ μονὴ ἐν Κων/σι 292
μπαξίσι, τὸ 34
μπαρμπαρέζοι 19
μπάρμπας, ὁ 34
Μπαρότσος καλόγηρος 98
μπάδε, μαγιστράτο ντέλε — Γραφεῖον τροφίμων 85
μπεγλέρμπης, ὁ 31
μπελάς, ὁ 33
μπεντένι, τὸ 33
μπίμπασης 33
μπινίσι, τὸ 34
μπιρντένι, τὸ 33
Μπό(ν) Φραγκίσκος 79, 95, 97, 100
μπουγιουρντί, τὸ 33
μπουλέτι, τὸ, ἀπόδειξις καταθέσεως 86
Μπούμπουλης παπᾶ Ἰωάννης 79
Μπουμπούλης Νικόλας 97
Μπράγορας, ἄγιος Ἰωάννης—75
Μυριοκεφάλων στραυροπηγ. μονὴ 368
Μυρσίνη χωρ. Σητείας, γεωμετρ. ἀγία 504
Maltor, γάλλος ὑποπρόξενος ἐν Ἑρακλείῳ τὸ 1735, 109, 118, 142,

144, 483
 Manettas 35
 Manolis of Ayiapostoli 33
 Marcellus, vicempte de—274
 Mastrachas, the Ghost of—36
 Maurepas, De — ὑπουργός Ναυτικῶν
 Γαλλίας τὸ 1735, 113, 117, 118,
 120, 128, 131 136, 139, 466, 480
 Mavrianos's sister 13, 204
 Michael Voivode 255
 Mirabeau, Μερამπέλο 109
 Monks, the Cretan—14
 Moresini 20
 Moros, 38
 Murdered Maden 13
 Murderess Mother, the 13
 Mussuri Road 25
 Mylopotamos, the Woman of—13
 Myrtes, χωριό, ὅπου σήμερα τὸ Ροδά-
 κινον 21
 Νάζιφ, τοῦρκος συνεταίρος τοῦ Ἄνδρ.
 Δ. Καλοκαιρινοῦ 275, 277
 Ναννάκης Τζώρτζης 81
 Νεαπόλεως ἀρχαιολ. συλλογὴ 505
 Νέον Χωριόν (Νεάπολις Μεραμβέλου)
 341, 342
 Νεόφυτος, ἀρχιεπίσκοπος Φαναριοφαρ-
 σάλων 358, 360, 367
 Νεόφυτος ἀρχιεπίσκοπος Δέρκων 366,
 370, 372, 375
 Νεόφυτος ἀρχιεπίσκοπος Κορυτσᾶς 366
 Νεόφυτος ἀρχιεπίσκοπος Τυρνόδου 339,
 346
 Νεόφυτος ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης
 346
 νιζάμι, τὸ, καθιερωμένη συνήθεια 372
 Νικηφόρος Φωκᾶς 452, 455
 Νικόδημος ἀρχιεπίσκοπος Κυζίκου 370,
 371, 375
 Νικόδημος ἀρχιεπίσκοπος Βοδενῶν 366,
 370
 Νικολετάνης Καλλίνικος, ἐπίσκοπος Ρε-
 θύμνης 352, 572
 Νιπηθητός, χωρ. Πεδιάδος, ἀρχαιολ.
 εὑρήματα 525
 Νίρου μέγαρον, καθαρισμός 506, ἀπο-
 κατάστασις 506

νογέρα, καρυδιά 95
 νομίσματα, ἑλληνικά, ρωμαϊκά 527
 Νουρῆ Μουσταφᾶ πασᾶς, διοικητῆς
 Ἑρακλείου 368
 νταβραντῶ 33
 νταγιαντίζω 33
 Ντεμέντζος Φρανκ. 77
 ντεσκουμπάνια, ἐξέχωρα 80
 ντεφετίρι, τὸ 33
 ντισπενσάρω, κατανέμω 72
 Νῦσος, ἀκρωτήρ. μεταξύ Κοιμοῦ καὶ
 Ματάλλων ἔπου καταστράφηκαν
 τὰ πλοῖα τοῦ Μενελάου 158
 Neromphile, Tarsia and Dolcetta
 405
 Nine Brothers 25
 Nutmeg Tree, the 15
 Ξανθοῦδίδης Στέφ. 302, νεκρολογία
 Καλιτσουνάκη 18
 Ξανθοῦδίδης Δαβίδ, σύμβουλος Δικαιο-
 σύνης Κρητ. Πολιτείας 302
 Ξενάκης Ν. Α. 302
 Ξενουδάκης Ἰωάν. 288
 Ὀλοῦντος ἀνασκαφαί 505, 512, 513
 ὀμπανέ 33
 ὀμπλιγο, ὑποχρέωση 73
 ὀντάδες, οἱ 31, 34
 ὀπονέρω, ἀνθίσταμαι 93
 ὄρατόριο, τόπος προσευχῆς 85
 ὄρμίζι, ὑψασμα ἀπὸ τὴν Ormus Περ-
 σίας 80
 Ὀρσίλοχος 161
 Ὀρχομενός 166
 Old Knight 225
 Παγιαρίτζο, τὸ, ἀχυρόστρωμα 82
 παζάρι, τὸ 31
 Παῖσιος ἀρχιεπίσκοπος Ἐφέσου 339,
 350, 352, 355.
 Παῖσιος ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας 350,
 352, 355
 Παλαίκαστρον Σητείας, ἀρχαιολ. εὑρή-
 ματα 526
 παλάτι, δικαστήριον 70, 98
 Παναγίου Τάφου μετόχιον ἐν Μυλοπο-
 τάμῳ 356

- Πανάρετος ἀρχιεπίσκοπος Ἡρακλείας 339
- Παπαδάκης Ἀριστείδης Ρέθυμον 289, 290
- Παπαδόπουλος Νικόλαος ἀμπάτης (ἀββάς) 78
- Παπαδόπουλος Μελέτιος 80, 92
- Παπαδόλας 74
- Παπᾶς Τζούανε 84
- Παπαφραγκίσκος 277
- Παπουσαλῆς Μουσταφᾶ Μπέης 298
- Παρασυράκης Νικόλαος διδάσκαλος 272
- Παρθένιος ἐπίσκοπος Αὐλοποτάμου 355
- «Παριζιάνα» τοιχογράφ. Κνωσοῦ, ἀνασύνθεσις 504
- παισιᾶς, ὁ 31, 33
- πάρτε, πρόταση 70
- πάρτε, μέρος, τμήμα 90
- Πελασγοί (= κάτοικοι τῆς πεδιάδας) ἤλθαν στήν Κρήτη ἀπό τῆ Θεσσαλίας τὸ 13. αἰώνα 152, 153, ταυτίζονται μέ τοὺς Τυρρηνοὺς 153
- Πέπανος 39
- Περάγα τῆς Πάντουβας 75 κλπ.
- Περαρόλο, πολίχνη 76, 90
- Πέργαμος 153
- Περδικάρης Ἰωάν. 302
- περέρ, ἀχλαδιά 72
- Πέρι, χωρ. Μεσαράς, ἀρχαιολ. εὐρήματα 525
- Περίδη μετόχι, Ἡράκλειον, ἀρχαιολ. εὐρήματα 524
- Περίνης Χατζῆ Ἰωάννης 274
- Περόντης Χατζῆ Ἰωάννης 277
- πιαντάδα, ἡ, φυτεία 86
- Πίκολης Πιέρος 81
- πιοβάς, ἐφημέριος 75, 76
- Πόλα Γιουγκοσλαβίας 74
- πολιτικῶν ὁ Χάρος, Σαχλίκη 221
- Πολυρρήνεια, ἴδρυση 148
- ποσέσιο, τὸ, κυριότης 99
- ποσσεσιόν, ἡ ἰδιοκτησία 91
- Πόσνας μητρόπολις 337
- Ποτλῆς, ὄβραϊος 277
- Πραιός 149, ἐπιγραφή 482, (Τουρτοῦλοι) ἀνασκαφῆ μινωικῆς ἀγροικίας 513, 514, ἀρχαιολ. εὐρήματα 526
- Πρασινικό Ἀνθιμος 80
- Πρασινικοπούλα Ἐλενέτα 96
- πρεγκιουδιτζιο, ζημία 99
- πρεζεντάρω, παρουσιάζω 93
- Πρέπουσα, βαπτιστικὸν γυναικὸς 465
- πριβάρω, στερεῶ 87
- πρό, τὸ, ἔσοδον, τόκος 73
- Προκατσιάντε Μάρκος 77, — Ἐλενέτα 83, 98, — Ἀντώνιος 98
- Προκόπιος, μητροπολίτης Σαζουαγαθου. πόλεως 370, 372, 375
- προκουράρω, φροντίζω 71
- προσηλυτισμός εἰς τὸν καθολικισμόν ἐν Κρήτῃ 344
- προτξεσιόν, λιτανεία 74
- προτζέσα, τὰ, δικογραφίες 97
- Πρωτοπαπαδάκης Δημοσθένης, ρυμοτομικὸν σχέδιον Ἡρακλείου 282
- πυρώνω - ομαι 384
- Paris et Vienne 224
- Partridge and the Hunter 13
- Pasqualigo Filippo 24
- Pediasimos Joannes 225
- Phanurakis Thomas, χειρόγραφον ποιημάτων Πολέντα 426
- Phourhouras, version Apollonius 417
- Polentas Manous. of Askyphou 424
- Poetry, Cretan—: sources and inspiration 1453 - 1600, 8 - 68, 230 - 270, 380 - 434
- Pregnant Girl, 12, 80
- Prosphyris, the Song of—10
- Pulesata 162
- Ραγιαδες, οἱ 31
- Ραδάμανθος, συνδέεται μέ τὴν περιοχὴ τῆς Ἰόρτυνας 162, 165
- ραέτι, τὸ 32
- Ράλλης Πέτρος 276
- ραμπῆς, ὁ 33, 34
- ρεγολάρω, κανονίζω 71
- Ρεθύμιον Μουσεῖον βλ. Μουσεῖον, —ἐμπρίον ἐλαιολάσου 109
- ρεζίδουο, ὀδόλοισον 84
- ρεκαμάδο, κεντητὸ 72
- ρεκοπεράρω, ἐπανακτῶ 90
- ρελικτάριον, λειψανοθήκη 72, 79

- ρεμετέρω, ἐπαφίεμαι 99
 ρεφουδάρω, ἀρνούμαι 71
 ριτζεπούτα, ἀπόδειξη 90
 Ρίτζος Τζουάνε Μιάνι 99
 ροβάνα 94
 Ρογδιά, χωρ. Μαλεβιζίου, ἀρχαιολ. εὐ-
 ρήματα 525
 Ρόδου θανατικὸν 309
 Ρόκκα Χανίων, ἀρχαία Κεραία, ἀνασκα-
 φαι 515
 ροσπού, ἡ 34
 Ροτάσι, χωρ. 160
 Ρουσάνος Παχούμιος 379
 Ρούστικα, χωρ. Ρεθύμνης 205, —σταυρο-
 πηγ. μονή 368
 Ρυτιασός, Ρυτιάσιον 160
 Ρύτιον (Ροτάσι) 160, ἐξησθένησε στὰ
 ἱστορ. χρόνια 160
- Red - lipped Maiden, the** 20
Renegade, The Jewish—14
Restless Maiden 15
Rhodakino χωριὸ στὴ θέση τοῦ Myr-
tes 21
Rhodanthe and Dosicles 65
Rhodes, the Siege of — 16, 33, 37,
 the Plague of—213, 215 (Ρόδου
 θανατικόν)
Rille Pierre, 127, 131, 135
Riviere, marquis de—ambassadeur
de France à Constantinople 274
Rosan βλ. Gourdan
Ruffianella, la 249
- Σακαλάκης Σπ.** 299
 σαλαθαντζῶ 33
Σαλαμών Νικόλαος πατὴρ τοῦ Διονυ-
σίου 96
 σαλντάρω, ἐξοφλῶ 90
 σαλσέρι 98
Σάνδουιθ, πρόξενος Ἀγγίλας εἰς Χανιά
278, 288
 σαπωνοποιία ἐν Κρήτῃ 275, 277
 σάπων Κρήτης, ποῦ ἐξήγετο 483
 σαράγιον, τὸ 31
Σάρος Σπυρίδων 81, —Ἀναστάσιος 81
Σαρπηθῶν 159, **δυναστεία Μαλιῶν** 165
 σαφῆς 33
- Σαχλίκης Στέφ. il poema parenetico**
nella tradizione inedita del co-
dice Napoletano 173, ἐξ. Λεξι-
 λόγιον τοῦ ποιήματος βλ. σελ. 196
 ἐξ. βλ. καὶ Sachlikis
Σαχλίκης Στέφανος κρηῆς ποιητῆς, με-
λέτη Λουμπάρσκυ 308 ἐξ. περιε-
 χόμενα τοῦ ποιήματος 311, 312
Σαχλίκης Βασίλ. 205
 σβελάρι, ξυπνητήρι 95
Σβορώνος Θωμάς 277
 σεισμός 1856, 281
 σενέτι, ὁμολογον, κτηματικὸς τίτλος
 363, 364
 σερασκέρης, ὁ 33
 σερμπέτι, τὸ 31
 σεφέρι, τὸ 31, 33
Σητεία, ἀρχαιολ. εὐρήματα 527
 σιλακλίκι 29
Σίλαμος 153
Σπιεροπούλα 96
Σκαλάνι, χωρ. μετόχι οἰκογενείας Κρα-
σάκη 280, 450
 σκαμπέλο, κομοδίνο 77
Σκιαδᾶς Θανάσης 29, 97
 σκοδέρνω, εἰσπράττω 71
 σκολάρος, μαθητῆς 90
 σκριτόριο, γραφεῖον 80
Σμάρι, χωρ. Πεδιάδος, ἀρχαιολ. εὐρή-
ματα 525
 σοάτζα, ἡ, κορνίτζα 75
 σοκάκι, τὸ 33
Σολομών Μιχαήλ, ζακυνθινὸς ζωγράφος
80, 96 βλ. καὶ Σαλαμών
Σούδα, ἐπιδιόρθωσις φρουρίου 1737, 142
Σούλης Α. ἐκθεσις περὶ ὕδραγωγείου
Ἡρακλείου 303
 σουσούμι, τὸ 384
 σπαχίθες, οἱ 31
 σπέζες, ἐξοδα 70
Σταθιάνικα, χωρ. Κυθήρων 272, 273
Σταματάκης Ἀνδρέας 300, 301, — **Μα-**
ρία σύζυγος Ἀνδρ. Α. Καλοκαιρι-
νοῦ 300, 305
 στάρο βενετσάνικο, 83 λίτρος 77
Σταυράκης Νικόλ. 288
Σταυράκης Θρασύβουλος, θάνατος 503
Στεργιάδου Ἀργυρή 295

- Στέφανος ἀρχιεπίσκοπος Λαρίσης 350
352
- Στεφανόπουλος Ἄντ. διακοσμητῆς οἰκίας
Καλοκαιρινοῦ 299
- στία, ἡ, πυροβολᾶ κι ἄφτει 384, ἰστία
385
- στρίποδα, τὰ 83
- στρωμάτζο, τὸ 82
- Συῦλος Ἄποκορώνου 148
- Συναξάριον τῶν εὐγενικῶν γυναικῶν
222, 228, 236
- Σφακιανᾶκης Ἰωάν. Κ. ἐκ Ποταμιῶν
296
- Σφακιανᾶκης Ἰωάν. Κ. ἐκ Βραχασίου
299
- Σφακιανᾶκης Κωνστ. μουσικός 299
- Σφακίων ἐπαρχία, διοικεῖτο ἐξαρχικῶς
ὕπὸ μητροπολίτου Κρήτης 355
- Σφενδύλι, χωρ. Πεδιάδος 357
- σφραγίδες μινωικῆς, corpn 505
- Σωφρόνιος ἀρχιεπίσκοπος Ἄρτης 346,
350, 352, 355
- Σωφρόνιος, Πατριάρχης Κωνσταντινου-
πόλεως 355, 356, 357, 359, 360,
361, 362
- Σωφρόνιος ἀρχιεπίσκοπος Ἰωαννίνων
370, 371
- Sabatay, Juif de Crête 111
- Sachlikis and his rhymes 203 ἐξ.—
Poems 212, βλ. καὶ Σαχλίκης
- Sailor, the Death of the—15
- Saint George 36, 37
- Sammachi Michele Candiotta 436
- Santo Nicola 436
- Savon de Candie 115 βλ. καὶ σάπων
- Sclavos's Cretan Earthquake 215
- Sclavounia, Illyria 19
- Scotland, the King of—256
- Sgueros Yalinas, Filomatis 400
- Shepherdess, The Fair—7, 15, 46
- Skepasti in Mylopotamos 19
- Slave, the Galley—14, 53
- Sophia Saint—15, 33, 37
- Spaneas 238, 255
- Spratt Captain 279
- Stamcos Dacos, the Murder of—255
- Stella, sacra rappresentazione 443
- Suda 35 βλ. καὶ Σοῦδα
- Sumakis Michael 255
- Susa, Σουζάνα 36
- Synaxarion, the Donkey's—215
- Ταβέλα, μέτρο ἐπιφανείας, ὑποδιαίρ.
τοῦ κάμπου, 86
- ταῖνι, τὸ 34
- ταϊφάς, ὁ 34
- Ταμβάκης Παῦλος 277
- ταμπῶ 94
- Τάρμαρος, ἡ 166
- Τεισικρατεὺς 512
- τέκταμος 153
- τελάλης, ὁ 34
- τεσταμέντο, διαθήκη 71
- Τζάνες Νικήτας 277
- Τζαντήρης Τζώρτζης, ντετόρος 69, 77,
93, 100,—Ἄλεξανδρίνα 78
- τζέκα, θησαυροφυλάκειον 86
- τζελέπης, ὁ 31
- τζενταλίνα λατάδα 80
- τζερεμές, ὁ 33
- Τζηγάλενα Νικολόζα 78
- Τζιλθάκης Μισαήλ, ἡγούμενος μονῆς
Ἁγ. Τριάδος Τζαγκαρόλων 369
- τζιράρω 71
- Τζοῖνας Γεώργ. 361
- τιμάριον, τὸ 31
- Τιμόθεος Καστρινογιαννᾶκης, μητροπο-
λίτης Κρήτης 272
- Τιτυός, πατέρας τῆς Εὐρώπης, μητρός
τοῦ Ραδαμάνθυος 166
- Τοπάλης Δημήτρ. 277
- τορνέσι, χάλκινον νόμισμα Κρήτης (4=
1 σολδι) 83
- Τουρτοῦλοι, χωρ. Σητείας, (Πραισός) ἀ-
νασκαφαί 513
- τουφέκιον, τὸ 31
- τραγούδια τῆς τάβλας 37
- Τραϊανός Νέρουα, αὐτοκράτωρ 460
- Τράφος, μικρὸ νησι ἀπέναντι στὴ Λα-
αία, ἡ λισσὴ πέτρη τοῦ Ὁμήρου
157
- Τρόνκο Μασμιλιάν, ὑπέρητης τοῦ
Φλαγγίνη 72
- Τρυπητὴ Ἡρακλείου, νεκροταφεῖον «Ρω-
μαίικα Μνήματα» 283

- Τσαγκάκης Ν. 290, — Σκεύω, θυγάτηρ
 Λυσίμ. Καλοκαιρινοῦ 290, 291
 Τσαγκαρόλων μονή βλ. Ἁγ. Τριάδα
 Τσακῶνας Παναγιώτ. 277
 τσαντήρι, τὸ 33
 Τσελεπογεωργάκης Γεώργ. 272
 τοιμπρούκι, τὸ 33
 Τσοκόπουλος Θωμᾶς 299
 Τύλισος, ἀχαϊκὸν μέγαρον 148, καθαρι-
 σμὸς 506
 Tagiapiera 256
 Tatar bey, Tartaris 19
 Temeno Costantino candiotto 436,
 450
 Teseide 436
 Theseus and the Marriage of Emi-
 lia 244, 253, 256
 Troilo Andrea 436
 Tron Pietro 18
 Turkish Princess, the 16
 Tzanakis, Sior—11, 12, 36
- Υ**γκλα, ἡ 59
 Ἵρτακίνα, ἀρχ. πόλις, συνδέεται μὲ τὸ
 ἀρκαδικὸ βουνὸ Ὀστρακίνη 148,
 ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν Ἄσιο Ἵρτακίδη
 172
 Yalinas βλ. Galina
 Yannakis, the Death of—11
 Yannaronicolas 38
 Yannis and the Sun 11
 Young Man and the Maiden 13, 14
- U**tre François 127, 139
- V**alney, γάλλος πρόξενος στὰ Χανιά
 466, 480
 Venier Zuan 400
 Venice, the Praise of—215
 Vienna, the Siege of—35
 Virtue, the Triumphs of—253
 Vlachos Michalis 36, 37, 396
 Voivoda Michele 436
- Φ**αιστός 157, εὐρήματα 505, ἀποκατά-
 στασις 506, ἀνασκαφαὶ (γεωμετρι-
 κὴ πόλις) 522, κατεστράφη ὑπὸ
 Γορτυνίων τὸν Β' μ. Χ. αἰῶνα 524
- Φάλαννα, ἀποικία, δμώνυμης ἀχαϊκῆς
 πολιτείας τῆς Θεσσαλίας 148
 φάμπρικκ, κτίριον 86
 Φαραί, ἀρχ. πόλις 148
 φαρφουρί 32, 33
 Φαυστείνη, ὄνομα γυναικὸς 463
 φιλιότζα, ἡ, ἀναδεκτὴ 78
 φερμάνι, τὸ 33
 Φλαγγίνη τεσταμέντο 91, — σεμινάριο
 97
 φλιντσάνι, τὸ 32, 33
 Φολερὸς Μικέλης 98
 Φορτέτσα Ἡρακλείου, γεωμετρικὰ ἀγ-
 γεῖα 504
 Φοσκαρίνη Φραγ. 77, 100,—Νικολὸ 100
 Φουρνὴ, ὑπνεολιθικὰ ἀγγεῖα 504
 Φριέλης Νικολὸ 98
 Φριέλο Μπενιά 82, 98,—Νικολάκης 83,
 —Θεοδόσης 83, —Μαργέτα 85, 90
 φρογιάμε, σύμπλεγμα φύλλων, foglia
 me 84
 φτωχειά, ἡ περιουσία 70
 φυσέκι, τὸ 34
 Φωκᾶς Νικηφόρος 452, 455, — ἀναθη-
 ματικὴ Στήλη 500, 502
- Χ**αῖθάνι, τὸ 33
 χατινδες, οἱ 37
 Χαιρέτη· Βασιλογεώργη ἐπανάστασις
 1841, 283
 χαλάλι, 34
 Χάλαρα, τὰ, τιν. εἰς Φαιστόν, ἀνα-
 σκαφὴ 522, 524
 Χαλεβὴ, Σταυροπηγ. μονὴ Ρεθύμνης (ἰθί-
 μος Χρωμοναστηρίου) 367, 368
 χάλι, τὸ 34
 χαμπέρι, τὸ 33, 34
 Χάνδαξ, δουρικὸν ἀνάκτορον 102
 Χανιά, ἐμπόριον ἐλαιολάδου 109 - 146,
 466 - 491,—λιμὴν 136 ἔξ.—σαμια-
 κὸς ἀποικισμὸς ΣΤ' αἰῶνα 151,—
 Μουσεῖον βλ. Μουσεῖον, — Ἁγιος
 Φραγκίσκος, ἀναστήλωσις 506,—
 (Μαζαλῆ) ἀνασκαφαὶ 515
 χαντζεράκι, τὸ 34
 χαράκι, τὸ 384
 χαράτζιον, τὸ 31
 Χασάν Ἀγᾶς καθάσης 286

- Χασάν Πασάς, καϊμακάμης Ἡρακλείου 286
- Χατζηδάκης Ἰωσήφ 302,—Ἰωάννης 351, 352
- Χανιωτάκης Μιχ. 371
- Χλουθεράκης Ἐμμ. Ἱεράπετρα, σαρκοφάγοι 279
- Χόνδρος Βιάννου, ἀγγελία καὶ πίθοι 505, ἀνασκαφαί 510, 511
- Χότζας, δ 31
- Χουδέτσι, χωρ. Πεδιάδος, ἀρχαιολογικά εὐρήματα 525
- Χριστός, χωρ. Ἱεραπέτρας, ρωμαϊκοὶ λύχνοι 527
- Χριστόφορος Κωσταντῆς 81, δετόρες 99
- Χρύσανθος. ἀρχιεπίσκοπος Σμύρνης 352, 355
- Χρύσανθος, ἀρχιεπίσκοπος Γάνου καὶ Χώρας 367
- Χρωμοναστήρι, μονὴ Χαλεβῆ 368,—Παναγία ἡ Κερά, ἀναστήλωσις 506
- Ψαρουδάκης Φραγκ. 277, 286
- Ψηλορείτης, ὄρεα νιφόεντα 157
- Warrior's Wish 27
- Wife and the Mistress, the 13
- Wind, the North—14, 15
- Witch in the Well 11
- Whores, Assembly of the—215, 217, 218, 244, 245, 262
- Woman of Mylopotamos, the 13
- Women, the Praise of—223, 236
- Women, the Mirror of—262

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

Σελίδες

ΑΛΕΞΙΟΥ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ, Τὸ Δουκικὸν ἀνάκτορον τοῦ Χάν- δακος	102—108
ΑΠΟΣΚΙΤΟΥ ΜΑΡΘΑ, Κρήτη καὶ Ὅμηρος	147—172
ΔΑΒΑΡΑΣ ΚΩΣ ΓΗΣ, Ἐπιγραφαὶ τῆς Κρήτης	457—465
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Κ. Γ., Ἐκθέσεις καὶ ὑπομνήματα ἀ- πὸ τὴν ἀλληλαγραφία τοῦ Γαλλικοῦ προξενείου Κρήτης	108—146, 466—491
ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΓΕΡΩΝ, Ἅγιον Ὅρος Ἁ- θως, χλιετηρὶς ἀπὸ τῆς πρώτης ἀγιορειτικῆς Ἱεραποστολῆς (961 - 1961)	452—456
ΛΟΥΜΠΑΡΣΚΥ Γ. Ν., Ὁ Κρής ποιητὴς Στέφανος Σαχλί- κης	308—334
ΜΕΡΤΖΙΟΣ ΚΩΝΣΤ., Ἡ ιδιόγραφος διαθήκη Γρηγορίου ἱερέως τοῦ Μαῦ τοῦ Κρητὸς (1704)	69—191
MORGAN GARETH, Cretan Poetry: Sources and in- spiration	7—68, 203—270, 379—434
ΠΛΑΤΑΚΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ †, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα τοῦ Οἰ- κουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κρήτης καὶ τὴν Δημογεροντίαν Ἡρα- κλείου.	335—376
ΣΠΑΝΑΚΗΣ ΣΤΕΡΓ. Γ., Ἡ οἰκογένεια τῶν Καλοκαιρι- νῶν τῆς Κρήτης	271—307
VITTI MARIO, Il poema parenetico di Sachlikis nella tradizione inedita del cod. Napoletano.	173—200
VITTI MARIO, Προεισαγωγικὰ στὴν «Εὐβιένα», «τρα- γωδία ποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ κυροῦ Θεοδώρου Μοντζελέζε»	435—451

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Σελίδες

ΑΛΕΞΙΟΥ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ, Agnès Xenaki - Sakellariou, Les cachets minoens de la Collection Gia- malakis (Études Crétoises X, Paris 1958)	493—498
---	---------

ΧΡΟΝΙΚΑ

Σελίδες

ΕΤΑΙΡΙΑ ΚΡΗΤΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ, "Εκθεσις πεπραγμένων τοῦ Δ. Σ. κατὰ τὸ ἔτος 1960	499—503
ΠΛΑΤΩΝ Ν.—ΔΑΒΑΡΑ ΚΩΣΤΗ, "Ἡ Ἀρχαιολογικὴ κίνη- σις ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸ ἔτος 1960	504—527

ΠΙΝΑΚΕΣ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

ΠΙΝΑΚΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

- Πίναξ Α'. 1. Ἀποψις τοῦ Κάστρου κατὰ τὸν Buondelmonti (1429)
2. Ἀποψις τῆς πλατείας τοῦ Ἁγίου Μάρκου κατὰ τὸν Γ. Κλώντζαν
- Πίναξ Β'. 1. Ἀποψις τῆς πομπῆς τοῦ Corpus Christi πρὸ τοῦ Δουκικοῦ Ἀνακτόρου
2. Ἀποψις τοῦ Κάστρου κατὰ τὸν Γ. Κλώντζαν διαρκούσης τῆς πονώλους (1592 - 5)
- Πίναξ Γ'. Ἀνδρέας Δημητρ. Καλοκαιρινὸς
- Πίναξ Δ'. Ἀργυρὴ Κρασάκη
- Πίναξ Ε'. 1. Λυσίμαχος Ἀνδρ. Καλοκαιρινὸς
2. Μίνως Ἀνδρ. Καλοκαιρινὸς
- Πίναξ ΣΤ'. Ἀνδρέας Λυσιμ. Καλοκαιρινὸς
- Πίναξ Ζ'. 1. Θραῦσμα Νομοθετικῆς ἐπιγραφῆς Γόρτυνος (Ἀριθ. Α1)
2. Ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ Βρώτου (Ἀριθ. Α2)
- Πίναξ Η'. 1. Ἀρχιτεκτονικὴ ἐπιγραφὴ Τραϊνοῦ (Ἀριθ. Α3)
2. Θραῦσμα στήλης (Ἀριθ. Α4)
3. Θραῦσμα στήλης (Ἀριθ. Α5)
- Πίναξ Θ'. 1. Ἐπιτύμβιος στήλη Σωκράτους (Ἀριθ. Β1)
2. Ἐπιτύμβιος στήλη Μαξίμης (Ἀριθ. Β2)
- Πίναξ Ι. 1. Ἐπιτύμβιος βωμίσκος Ὑγι(εί)ας (Ἀριθ. Γ1)
2. Ἐπιτύμβιος βωμίσκος Γαῖου (Ἀριθ. Γ2)

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Σελίς

Σχέδιον 1.	Τὸ Δουκικὸν Ἀνάκτορον κατὰ τὸν Buondelmonti .	102
Σχέδιον 2.	Τὸ Δουκικὸν Ἀνάκτορον κατὰ τὸν Γ. Κλώντζαν .	103
Σχέδιον 3.	Ἐτέρα ἀποψις τοῦ Δουκικοῦ Ἀνακτόρου κατὰ τὸν Γ. Κλώντζαν	104
Σχέδιον 4.	Ἡ πλατεῖα τοῦ Ἁγ. Μάρκου κατὰ τὸν Werdmüller	106

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ, ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

Καταχωρούνται τὰ κυριώτερα παρορόματα καὶ προσθήκαι, τῶν ὁποίων ἡ καταχώρησις ἐζητήθη ὑπὸ τῶν συνεργατῶν τοῦ τόμου.

Σελίς	70 στίχ.	29 ἀντί ¹⁵	γράφε ¹⁶
>	72	> 12	> ῥέλι ηβόριον
>	95	> 4	> ¹⁸²
>	95	< 11	> ¹⁸³
>	99	> 7	> αὐτοῦ
>	99	> 27	> δεσένκο
>	100	> 1 ὑπ.	> ¹⁸⁰
>	113	> 34	> Maueras

Αἱ σελίδες τοῦ τυπογρ. φύλλου 8α 119 · 126 νὰ διορθωθοῦν εἰς: 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128

Σελίς	127 στίχ.	10 ἀντι Rastit	γράφε Bastit
>	143	> 31	> qu'
>	151	> 25	> ἀνοχρονισμό
>	155	> 2	> (E 591)
>	162	> 34	< 'Οδυσσείας
>	173	> 4	> opera
>	183	> 16	> κλείει
>	185	> 29	> πολιική
>	188	> 31	> οάν
>	190	> 5	> νεώτη
>	191	> 2	> distinto
>	191	> 5	> Φρατζισκι
>	191	> 6	> Φραντζισκή
>	193	> 3	> da
>	196	> 1	> scarlatto
>	197	> 34	> γαμήση
>	208	> 35	> γαλοφονάξη
>	271	> 5	> βιομηχανίαν
>	291	> 41	στο τέλος νὰ προστεθῆ: ὀνόματι "Αγγελον
>	299	> 24	ἀντι Κρασαδάκηδων γράφε Κρασαάκηδων
>	309	> 1	> ἀπαντᾶ
>	311	> 7	ἢ λέξις μίαν νὰ διαγραφῆ
>	314	> 25	ἀντι ἀπαντᾶ
>	314	> 37	> 18ος
>	318	> 38	> 321
>	319	> 25	> SBAW
>	357	> 29	> Μαζπατάν
>	419	> 22	> 'Αρχιστριάτας
>	440	> 17	> πρότυπο

Τυπογραφικὸ ἐργαστήριον Α. Γ. Καλοκαιρινοῦ, 'Ηράκλειον Κρήτης, 'Αρ. 73 — 1960

